

F. L. VĚK

Obraz z dob národního probuzení

Část čtvrtá

Alois Jirásek

Obsah

I - V POPELU	3
II - PER ASPERA, TĚŽ O PODIVNÉM PSANÍ.....	15
III - F. VĚK NAJDE SVÉ PŘÍBUZNÉ.....	31
IV - O CHUDÉM KUCHAŘI, STARÉM KAPLANOVI A JINÝCH ZNÁMÝCH.....	49
V - F. VĚK NAJDE PŘÁTELE A TAKÉ POMOC.....	66
VI - F. VĚK ZAVEZE SYNA DO ŠKOL.....	82
VII - O NOVÉ SPOLEČNOSTI A SMUTNÉ NOVINĚ	90
VIII - „CORDATUS BOHEMUS“ SE S PRAHOU ROZLOUČÍ. TĚŽ POLITICA A JINÉ.....	110
IX - SCHOLASTICA, TĚŽ O PLOCKOVI, STARÉM KUCHTÍKOVI	127
X - O SIGNU A JINÉM SOUŽENÍ KAPITOLA ČERNÁ.....	135
XI - MLADÝ VĚK SE DOVÍ TAJEMSTVÍ VÁCLAVA TOVARYŠE	152
XII - MUSA INTER ARMA ŽALOSTÍCÍ.....	164
XIII - MUSA INTER ARMA ZPIVAJÍCÍ, KAPITOLA MILOSTNÁ	183
XIV - CASTRUM DOLORIS	197
XV - VĚKOVÉ SE Z DOMOVA VYDAJÍ	208
XVI - POČÍNA SE IDYLLICKY	222
XVII - OBRACÍ SE DRAMATICKY.....	237
XVIII - SKONÁVÁ SE TRAGICKY	255
XIX - F. VĚK NAJDE POMOCNÍKY	291
XX - DOKTOR HELD SE S LORY SEJDE.....	313
XXI - O NOVÉM VELESLAVÍNU ANEB ROZSÉVAČI, TĚŽ O ČESKÉ EXPEDICI OSIŘELÉ	326
XXII - O DIVNÉM SHLEDÁNÍ, ALE NEJVÍC O ŠKOLE A VOJNĚ.....	344
XXIII - P. ZIEGLER SE DO HOR DOSTANE.....	354
XXIV - O ČERNÉM DNI.....	366
XXV - JAKO ADAGIO.....	378
XXVI - O SKLADBÁCH DOKTORA SRNKY.....	388
XXVII - SKONČÍ SE SLZAVĚ.....	391

Příteli Mikoláši Alšovi
Psáno roku 1899 – 1890
(Květy)

I - V POPELU

F. Věk našel ženu i dětí, o nichž do minulé noci nevěděl, co se s nimi stalo, kam se poděly. Ten strach opadl. Byly na živu, měl je. Ale jak se s nimi shledal! V rumu a popelu, na spáleništi domu, pod jehož krytem jim bývalo jako v útulném hnízdě, v němž vždycky měl všeho dost od podstřeší do sklepů.

Věkovi se rozplakali v rozvalinách svého blahobytu, prostřed své zkázy. Než první vzlyk, první slzy byly jasné radostí, že zuřivý plamen jim nikoho nezhubil, neboť všude se tak neshledali, všude tak nevstupovali na spáleniště svých příbytků. Ne na jednom v předměstí i v ulicích hrabali lidé v popelu a oharkách, ne aby našli škváry svého jmění, ale kosti svých milých

Hrůza, zmatek jmenovaly číslo veliké. Přes dvacet lidí, dětí, starých i mužů, kteří se pustili v zoufalý zápas s plameny, prý zahynulo. Věk v těchto děsivých zprávách do samé noci nezvěděl o své rodině, a Věková o muži až do této chvíle. Proto byl jejich pláč vnitřním zajásáním, že se našli, že se mají a děti.

Než hrůza stála v spáleništích u nich, u sousedů vpravo vlevo, kolem celého rynku, po všem městě, v skleslých podsíních, do nichž se zřítily štíty a lomenice ve spoustě ohořelých trámů, došků a šindelů, v ošlehaných zdech, v rumu a popelu. Jako mátoha trčela v zkaleném vzduchu, plném čoudu a dusného, páchnoucího tepla; vydechovalo je spáleniště skoro celého města, jemuž vyhořel kostel, jemuž se rozlily skoro všechny zvony, jemuž lehly popelem škola, radnice, dřevěné děkanství, špitál a přes půl třetího sta příbytků.

Věkovi jen na okamžik na hrůzu zapomněli v tom zázvitu nenadálého shledání. Ale pak ji zas viděli všude. Věk ubledlý, s ovázanou hlavou i rukou, o holi, podporoval ženu, jež přes tu chvíli zalomila rukama, zavzlykala nebo se náhle k dětem nachýlila a přitiskla je, jak šly těsně vedle ní, jedenáctiletý Václav a Lidka o rok mladší, držící se její sukně.

Děti byly užaslé a více zvědavě nežli v zármutku se rozhlížely. Lidka měla největší starost o malovanou kolíbičku, kterou jí minulé neděle dal kmotr pro dřevěné děťátko., a Václava tížilo nejvíce, co se stalo s králíky, které měl při kravách v chlévě.

Věk byl klidnější nežli žena, ne však svou silou. Jakási tupost z veliké rány jeho i celého města, a tu také živě cítil, tísnila hlavu a dusila nitro. Ale pak začala bolest zase škubat, jak každým krokem hrůza nenadálé pohromy v oči mu bodala, když žena zahořekovala a jménem vzpomínala toho, co zničeno, co schráněla svou pílí a starostlivostí, co léta skládala a nestrádala v tiché radosti a pýše pečlivé hospodyně.

Komůrka, plná kloubů krásně utřeného lnu¹ i štuček příze za dlouhou zimu upředené, zásoba peří čistě sedraného, truhly plné plátna a různého vinutí, zlaté čepce, hedvábný kabátek s varhánky, kožíšek, hedvábné šátky a fěrtochy, šatstva jaká síla — a všecko prach a popel!

A prach a popel zásoba obilí, jež marně snesli s podlázky. Shořelo v přízemku tak jako peřiny, klavír, oboje housle, partesy, jako vyhořel celý krám a všecko zboží v něm i ve skladišti.

Prach a popel i krásná bibliotéka s nejednou vzácnou knihou. Ani ve sklepě, kam je dal uklidit, se neuchránily. Na této pochůzce uviděl Věk hromádku ohořelých knih, jež včera pacholek ze sklepa přinesl a jež ležely na prahu: několik latinských, pak Harantova Cesta do Svaté země a Komenského Praxis². Jen to zůstalo ze staročeského pokladu, ježž po léta sháněl po všem okolí u písmáků a čtenářů a s nímž zašla i Kutnohorská

¹ kloub lnu svazek (tj. 60 hrstí) česaného lnu

² Komenského Praxis pietatis čili cvičení se v pobožnosti pravé (vyd. 1630), náboženský spis

bible³ s hrubými dřevoryty, dědictví po „Perlinčanu“, „bubáku“, po nebožtíku starém Žalmanovi.

Jak utkvěl mu zrak na ohořelé „Praxis“, vzpomněl na zesnulou matku. Co ta by chudák — Štěstí, že se toho nedočkala. Kmitlo se mu, co říkávala, co řekla tenkrát, když jí ukázal tolik peněz na hotovosti, stříbrných i zlatých, jež utržil za plátna do Prahy dodávaná: „Jen aby ti to hlavu nepomátlo! Kdo stojí, hled, aby nepadl!“

Znovu ho bodlo jako prve, když zakopl o svazek klíčů od sklepa, skladiště a stolu, v němž měl také dvacetník od Mozarta i pamětní peníz, který si přivezl z korunovace Leopolda II., i stříbrňák, který dal Vašíčkovi kozák v ruském táboře u Jezbin, i peníze, jež dostaly děti do vínku.

Na tyto mince v ten okamžik nemyslí. Než jako strnulý hleděl do popela na místo, kdež o požáru musil zanechat stůl, s nímž shořelo mu několik tisíc v bankocedulích i něco na stříbře. Sumu tu chtěl právě ty dni poslati za zboží. Jen přepálené klíče a nějaký škvár mu z toho zůstaly a dluh, veliký dluh za zboží, z kterého neměl nic, z kterého nezbylo nic, leda nějaký zkroucený plech, žárem zkřivený kosíř⁴, přepálené srpy a pilníky.

Myšlenky se zastavovaly v tupé bolesti; novým palčivějším škubnutím jí drásavě prošlehlo, když šli dále, když spatřili spoustu za domem, zničenou kolnu s vozy a jiným hospodářským náčiním a zničený chlév. jen leskle černé trámy ležely nádvořím v sežehnutých kopřivách, v seschlém, stočeném listí mochny, po ohořelém hnoji, po jeho černých, zuhelnatělých vrstvách. Čtyři dojně krávy, pěkné jako srny, ty tam. Ani stopa po nich, ani po druhé děvečce, jež jim sloužila.

A stromy kolem, staré, z mládí mu milé stromy i mladší, jež on sázel a pěstoval! Ty nejbližší trčely holé, černé, opálené, bez listí, ty, co stály dále, měly listí po jedné straně sežehnuté, stočené, do šeda, do rezava seschlé tak, že by nebylo rozeznati, kdo pohořel, zdali jabloň či slíva či hrušeň.

³ Kutnohorská bible jedna z prvních českých tištěných biblí (vytištěna r. 1489 v Kutné Hoře)

⁴ kosíř - nůž na řezání slámy nebo lesnický sekáček na větve

Plotů vzadu po zahradách nebylo; shořely nebo ležely poraženy, jak lidé za požáru přebíhali na útěku nebo hasili nebo vynášeli. Na zadu příbytků po těch zahradách všude kusy nábytku, prádelníky, almory prosté i květované, s malováním, židle, stoly, koše plné nádobí; z té směsi proběhlávaly se uzle peřin bílých i pruhovaných, děti se hemžily kolem nebo se povalovaly po peřinách po zemi roztažených.

Velcí kolem nich v kupkách nebo i schouleni, jak je únava i rozčilení zmohly, nebo přecházeli pod stromy, ze spáleniště na spáleniště jako bludné ovce, plačky nebo v tupé, němé bolesti. Sháněli se po svých. Hledali děti nebo příbuzné, jichž od včerejška nespatrii a pro něž strachy trnuli. Sem tam se proběhlávaly z toho černa bílé fraky vojáků od pluku Stuartova po vsích okolo rozloženého. Včera se přihnali s důstojníky na pomoc; teď tu v hlídkách stáli nebo pomáhali. Už i také cizí docházeli na spáleniště i do zahrad mezi pohořelé, lidé z nejbližších vesnic i z měst, z Opočna, Nového Města i ze Solnice. Zvědavost je sem přivedla i sousedská láska. Přicházeli s koši a uzly, přijížděli s povozy plnými chleba, vaření a nejnutnějšího šatstva i prádla, jak je nakvap pro první pomoc sehnali.

Když F. Věk vstoupil s rodinou ze zpuštěného nádvoří, kdež jim ani kuřátka nezůstalo, do sadu, zahlédla malá Lidka jejich strakatou kočku, krčící se pod ohořelým starým stromem. Ta jediná jim zůstala. Jak jí děti radostně zavolaly, smutně zamňoukala a plížila se ostýchavě k nim. Věkové se zakalily oči, když děti se na milé zvíře zrovna vrhly a soustrastně je přinášely volající, že má hlad.

Vtom je zahlédl soused, starý Bílek, jak stál vedle ve skupině mužů. V kamizole jen, v ohořelé čepici, v nohavicích po kolena, bez punčoch, ve starých střevících, umazaný, od požáru učerněný, přichvátal k Věkovým. „Bud’ Pánbůh pochválen, Františku!“ Chytl Věka za obě ruce. „Jste na živu a povídali, že jste — no, jste živ! Pánbůh nás navštívil, ale jen když jste všichni. Sousedko, potěš vás Pánbůh!“ Podával Věkové ruku. „A nás všechny a pomáhej,“ zavzdychal. „Bída, o hrozná bída! Ani fajfčíčka mně neostala, ani zakouřit si nemám z čeho, ani co —“

„Ale dobytek jste zachránili.“

„To zachránili, sousedko, to všechno, chvála panbou, ale vy — Vaše krávy —“

„Ani památka po nich. Uhořely na prach.“

„Ani kůstky po nich,“ dodal Věk, „ale po Kačce také ne. To je mně divno. Snad je přece vyvedla.“

„Nečetu⁵, Františku. Ostatek, kdopak může co říct. V tom zmatku myslil každý jenom na sebe.“

Starý Bílek měl nové, hrozné podrobnosti, že devatenáct lidí zhynulo, to že dnes už jisto. Starý Hejzlar že měl také namále, že by byl už také prach a popel, kdyby nebyl pro něj skočil ten oficír, hrabě že to je, Vetter, a mladý Hejzlar, ti dva že ho vynesli. A jmenoval, komu děti uhořely, kteří staří lidé, báby a nemocní, kteří mužové. A co stodol shořelo, přes šedesát, a na sýpkách všechno obilí, kolik tisíc korců, to že bude zle, ó zle! A kostel, ten že je zpuštěný, že všechny oltáře zničeny mimo hlavní, oheň že vrazil až do sakristie, jak kazatelna chytla, a tak že i v sakristii skoro všechno v popel obráceno, ornáty a všechna kostelní roucha; kalichy a velká lampa se rozlily, křížová cesta⁶ že je také pryč, a zvony na zvonici že se roztekly a neostal než jen zvoneček na kostele ve věžičce.

Zbožná mysl Věkové zhrozila se těchto zpráv; Věk netečněji naslouchal.

„Tam bude nejspíš pomoc,“ pravil, „ale jak všem těm ubožákům; a my, co si počneme —“ Prve hleděl na spáleniště bez určité myšlenky, ohromen svou zkázou. V tuto chvíli začal se starým Bílkem prohlížeti zbořeniště, z čeho a jak by se dal pro první čas pořídit alespoň nějaký úkryt. Kromě zděné kuchyně nezbylo nic. Než ta byla beze stropu; zůstaly jen očazené zdi, pec a ohniště s komínem nad ním, vše plameny ošlehané, učazené, plno škváru, uhlí a ohořelého dříví.

Věk až do té chvíle přemáhal bolest, únavu a rozčilení. Než tu, ve zpustlé kuchyni jeho domu začaly ho síly opouštět; pro bolest v

⁵ nečetu (nář.) - nemyslím, nevím

⁶ křížová cesta soubor 14 obrazů představující podle bible cestu Ježíšovu od odsouzení na smrt až k položení do skalního hrobu

pohmožděné noze i v hlavě musil usednout. Sklesl na kámen, počal se chvět; zimnice jím zatřásla. Zavázanou hlavu opřel o zdivo komínu a na okamžik přivřel oči.

Ale jak Věková k němu sklesla, jak zaslechl její úzkostný hlas, co mu je proboha, jak ucítil drobné ručky svých dětí, jež se k němu ve strachu tiskly, přemohl se, chláchole, že to nic není, že to již přešlo, vstal za chvíli na chvějící se nohy. Věková naléhala, prosila, aby nechal všeho a šel ke kmotříčkovi, lehnout si tam. Také starý Bílek nabádal a posílal ho. Poslechl.

Překračovali hromady kamení, cihel i zuhelnatělého dříví, uhlí a rumu, děti se strakatou kočkou, Věková s opálenými knihami. Šli zase sami, míříce na předměstí ke kmotrovi, jenž neutrpěl žádné škody, jenž se jich ujal a nabízel všelikou pomoc rád a ochotně.

Jen zvolna mohli kupředu těmi spoustami spáleniště, hemžením lidí a shlukem povozů, jež ze sousedství přijely, kolem nichž se tlačili pohořelí, většinou jen polooblečení, jak vylítli z požáru, nic nezachránivše. Nejvíce se jich kupilo u vyhořelé radnice, u kamenného starého schodiště vedoucího z náměstí přímo do prvního patra. Na schodech stál rychtář s dvěma konšely („syndikus“⁷ leknutím onemocněl a ležel kdesi na zahradě) a rozdávali chléb, máslo, tvaroh, uzené maso, obleky, prádlo, jak je první pomoc poskytl.

Tam se také hnal Pinkava, jenž kdysi vezl Věka s Dobrušskými do Prahy ke korunovací krále Leopolda II., před dvanácti lety, a před pěti do Josefova, k Jezbinám, do ruského ležení. Tlačil se všecken od sebe, jako by mu nic nezůstalo nežli ten ošumělý, odřený oblek na těle; lokty si pomáhal, vykřikuje jméno boží, ach proboha, lidičky, ach pro Ježíše Krista!

A jen stodola mu vyhořela, teď na jaře ne hrubě plná; stavení mu ostalo i „koníčky“, všecko. Proto přece hnal se chamčivě za bochníkem, za kusem tvarohu nebo homolkou jako slepý, nikoho a nic nevida jen sebe a spálenou stodolu.

⁷ syndikus právní zástupce, úředník

Hluk a šum kolem všude. Věkovi nemohli místem hned dále, jak se vozy zarazily, vozy s koňmi i zapřaženými kravami, jež mhouřily oči, hlavy zvedaly i bučely. V takovém chumlu vrazili také na Exnera Josefa, jindy vždycky veselého, jenž tolik čtveráctví prováděl tenkrát, když jeli do Prahy ke korunovaci, jenž se tolik nazlobil Pinkavy, zvláště když byli v Josefově na Rusy se podívat.

Nyní zmaten, jako u vyjevení se zastavil, jak zhlédl Věka. „Jezus, Františku, neviděls našeho Pepíčka? Hledám ho, nevím, kam se poděl.“

Když uslyšel, že ho neviděli, jako by ho bodl, zabořil se do houfu a promykoval se a tlačil se jím, mezi vozy, s očima vyjevenýma, hnán starostí, strachem.

U kmotra již na Věkovy čekali, a hned Věkovi odestlali. Ulehčilo se mu, když ulehl na měkké lože, když mu Věková převázala rány z pohmoždění a když se kolem ztišilo. Puch a děs spáleniště, rozčilující hemžení nešťastných pohořelých, jejich stesky, výkřiky, pláč a vzlyky ze všech koutů zpustošeného města, všecko zapadlo, zmizelo, ztichlo.

Věková, položivši zachráněné knihy na židli, usedla u mužovy postele. Děti byly u kočky, jež na lavičce u kamen dala se do misky mléka a chleba. Kmotr odešel se všemi ze stavení na Věkovo spáleniště uklízet. Věkovi osaměli v roubené světnici povalového stropu⁸, s obrázky v rohu nad stolem, s velikou pecí a zelenými kamny. Okny bylo vidět na cestu; lidé se kolem míhali, jednotlivě, v houfcích jako o jarmarce.

Věková se tiše modlila, úzkostně pozorujíc muže, jenž přimkl oči, jako by dřímal. Ale starost stála u něho. Ztráta hotových peněz znovu dolehla na mysl. Počítal, jaký už má dluh, kolik tisíc a ještě že nehnul ani lopatou, a budou-li v Praze čekat, a jak bude s obchodem, jak začne, s čím —Privřel oči v novém záchvatu hrůzy, a neotevřel jích, a neposteskl si kvůli ženě věda, že sama schne starostí.

Venku zahrčel povoz a náraz zarazil, zrovna před stavením. Do světnice pak vkročil sedlák v beranici, v kazajce, v černých brslenkách⁹ a

⁸ povalový strop - strop s vystupujícími trámy (poval oloupaný kus rovného kmene)-

⁹ brslenky - selské žluté kožené přiléhavé kalhoty

ve střevících, nevysoký, už šedý, ale zdravě červený, svěží jako mník. „Tak vás přece nalézám!“ volal už od prahu. „Potěš vás Pánbůh!“ Podával Věkovým ruku. Byl to Kosař, sedlák z Ohnišova, nedaleké vesnice, od něhož Věk už léta kupoval obilí i len, evangelík, s nímž při každé návštěvě obchodní pobesedoval, pohovořil o věcech náboženských, o světě, o vojně, o starých knihách, kterých měl Kosař několik, a jenž byl stálým odběratelem Krameriova kalendáře. Starý sedlák si toho vážil, že Věk k němu, helvetovi¹⁰, se tak vlídně a přátelsky má, že mluvil vždy tak šetrně o jeho víře, že znal jejich knihy a vážil si jich, že zavrhoval všeliké štvání pro různost v náboženství a odsuzoval staré nesnášenlivosti, jak skoro všude ještě proti evangelíkům propukávaly.

„Hned jsem na vás vzpomněl, pantatínku, když jsem uslyšel, jak Pán navštívil město. Když jsem vyjížděl z domu, povídá naše panímáma: Bude tam zle o sousto, vem něco s sebou. A naložila mně,“ modré oči starého sedláka se usmály, „však to je na voze; a pojd'te se, paníaminko, podívat,“ pobízel Věkovou.

Jako když krajem pod těžkými mraky prošlehne zlatý svit. Takové bylo nelíčené oučastenství ve chvíli sklíčenosti. Věkovi děkovali; starý Kosař však pospíchal ven, jako by utíkal. Z vozu složil dva bochníky žitného chleba, veliké jako kola, hrnek másla, hrnek homolek kmínovaných, pěkně uležených, zarůžovělých, pytel mouky a přes deset šrůtů uzeného masa.

„Co máme, to dáme a rádi,“ řekl Věkovi, když Věková rovnala přivezené zásoby v komoře, kamž je zanesl, „a tuhle,“ rychle rozdělával opasek, a ohlédnuv se po dveřích, jako by se Věkové bál, vyňal z něho balíček. „Tuhle, pantatínku, vemte, bránit se nebudete, beztoho potřebujete, když vám i hotové peníze shořaly, jak jsem slyšel. Pět set zlatých je to, ty mně dáte, až budete moct. Není toho mnoho, ale víc nemám a pro začátek to bude dobré.“ Věk prudce usedl. Jak byl od včerejška rozrušen, dojal ho tento skutek vzácné ochoty tím mocněji, až se mu oči zakalily. Děkoval a

¹⁰ helvet lidový název pro křesťana nekatolíka

hned také volal ženu. Kosař se bránil, nač volá panímámu, toť že je křesťanská povinnost, co udělal.

„To mne takhle vyženete,“ dodal s úsměvem. Také se již dlouho nezdržel. Odejel spokojen a potěšen, že jeho pomoc byla tak přijata, odnášeje zároveň díky Věkových své ženě.

Věková, když osaměli, sedla k muži na pelest. Na tváři, v očích bylo jí znát, jak se jí zjasnilo v mysli.

„Vidíš, první pomoc, ani jsme si nepomyslili. Jsou dobří lidé a s pomocí boží —“ těšila muže i sebe. „A dětem se nic nestalo. Jen aby tobě nic nebylo.“

Věka ovanulo horko studu. Jen na peníze myslel, a tak malomyslně, jako by jich ztráta byla největší neštěstí. A žena jenom na něj, na děti; v nich jest její útěcha a síla. Podal jí ruku a děti si k posteli zavolal.

Chtěl pak vstáti, Věková však nedopustila. Když odešla s Liduškou do kuchyně, vzal Vašík z dlouhé chvíle jednu z ohořelých knih a začal si v ní říkati. Byla to Komenského „Praxis pietatis“. Věkovi byla milá hned od let studentských, jak se s ní seznámil v benediktýnském klášteře v Praze, kdy posluhoval v bibliotéce páteru Matyáši a kradl si tam bral knihy z tajné přihrádky, v níž byly „libri prohibiti“¹¹. Měl tu knihu Komenského rád zvláště pro krásný, hluboký dojem, když poprvé v ní četl v tiché klášterní zahradě na kamenné lavičce pod starým ořechem po západu slunce, kdy hořel tichý zlatý svit v koruně stromu i po klášterních budovách kolem. Tenkrát poprvé četl krásnou Komenského večerní modlitbu, jíž se pak naučil zpaměti a kterouž i pak se modlíval, když pozbyl víry, ve které byl vychován, kdy stav se deistou¹² vzýval někdy v náboženském rozvroucnění Nejvyššího.

Kvítko nábožnosti nevyhynulo mu ani pak, kdy mysl zasychala v indiferentismu. Ale jen živořilo. Než v tuto chvíli náhlého převratu, kdy pocítil slabost a nicotu člověka, kdy do ticha po strašlivé vřavě požáru

¹¹ libri prohibiti (lat.) zakázané knihy

¹² deista (z lat.) člověk rozumově přesvědčený, že Bůh stvořil svět, ale ten se už dále řídí pouze přírodními zákony bez božského působení indiferentismus (z lat.) nevšímavost, lhostejnost, vlažnost, netečnost

zazněl synkův svěží hlas. říkající v dětské prostotě z milé knihy, zachvělo se mu srdce zkroušeností a zatoužilo po rose náboženské útěchy.

Pamatoval se, že ke konci knihy jsou regule křesťanského života, jež se mu líbivaly. Řekl Vašíkovi, aby z nich četl. Chlapec četl prostě, se školáckou prostoduchostí, ale v tom Mase jeho, svěžím a čistém jako jeho mysl, zněly vážné pravdy v tu chvíli silněji a přesvědčivěji:

„— — Pro ztrátu věcí časných neb jakoukoli jinou příhodu zdejší: nermuť se. Nebo Bůh, bez jehož řízení nic se neděje, ví, proč co činí, ze všeho tedy chval jej.

Pakli nemůžeš kříže svého s potěšením na se brát, bež aspoň s trpělivostí a pokorným Bohu se na vůli oddáváním; aby vůli svou s tebou konal, žádaje — —“

Věková neměla u ohniště dlouhého stání. Šla zase do světnice podívat se, co muž — Vašíčkův hlas ji zastavil u prahu otevřených dveří. Neodvážila se vkročit, aby nevyrušila. Viděla, jak muž tiše leží, jak má zraky upřeny na malého čtenáře a naslouchá, že mu ze tváře zmizel ten bolestný rys i stín těžké chmury, jak se vyjasnila v utišení —

V poledne se vrátil kmotr se svými ze spáleniště. Přišel jako ostatní začerněn a zamazán od uhlí a popelu. Pověděl, co vykonali, že vyklízeli nejprve kuchyň a sklep, že s kuchyní to z nouze půjde, jen co ještě pořídí zatímní strop, to že snad bude už zítra, jen co nějaká prkna seženou, těmi že kuchyni přikryjí. Ve sklepě v zákoutí že našli něco bramborů, jinak nic, a na spáleništi také ne, leda nějakou slitinu a přepálené železo.

„A což Kačka?“ ptala se Věková.

„Ani památka po ní.“

Na tu chvíli nebylo možná, aby něco učinili. Kmotr také vypravoval, co se v tom hemžení u nich lidí zastavilo, na jeho, Věkově, spáleništi, nejvíce cizích, ze vsí i z Opočna i z Nového Města, a každý že se ptal jen po něm, po Věkovi, protože bůhvíjak, jako by větrem se rozletělo, že uhořel. Kmotr vypravoval také nové podrobnosti o zkáze včerejšího dne, jaká bída všude, teď teprve že se začíná cítit, a že bude ještě hůř.

Sic že pomoc jde hojně, z Opočna že přijeli, vrchnost že slibuje, hlavně dříví ze svých lesů, především na opravu kostela a zvonice, zatím že budou mše u sv. Ducha na hřbitově, a také že se o tom povídá, že se prozatím postaví na rynku bouda, dřevěná kaple s oltářem. Farář, oznamoval kmotr, že ostává ve dvorečku u Pulic (v nedaleké vsi) a kantor v pulické hospodě.

„A což ti mrtví,“ vpadl Věk, „uhořelí?“

„Zítra budou mít všichni funus. Kosti jsou zatím na krchově; ó to bude!“

Před stavení přihrčel povoz a zastavil tu. Nová návštěva. Ze Solnice mladý Michal Patrčka, s jehož otcem míval Věk obchody a jenž před lety jako klouček jedenáctiletý si sem přiběhl sám ze Solnice pro knihy, již tenkrát čtenář hladový a nenasytný, jenž tenkrát žasl, když uzřel Věkovu bibliotéku, a radostí zatrnul, když mu Věk z těch řad knih některé půjčil a dvě také daroval, Rýbrcoula na Krkonošských horách a Arabské pohádky, vydané Krameriem. Byl žhavý po studiu, musil však jako kdysi Věk do krámu za pudl¹³. Věk se ho proto ujal před třemi lety, když jedá do Prahy setkal se na Opočně se starým Patrčkou. Než nadarmo. Ani toho mu nevymohl, aby si Michal někdy přišel do Dobrušky k Věkovi pro knihy. Starý Patrčka to doma ani nevyřídil, aby mu hoch nevěřil, aby se mu za pudlem ještě více nestýskalo.

Nyní vstoupil, sedmnáctiletý, červený, v zeleném fračisku úzkých rukávů, v úzkých nohavicích a v botách s holínkami, nesa v každé ruce balík. Na těch červených dost velikých rukou bylo patrné kupecké jeho zaměstnání. Znamenitě vyspěl za tu dobu, co tu nebyl; kdysi vytáhlý hošík, teď mládenec s proužky licousů po spáncích. Jak byl krátkozraký, zamžoural u prahu očima, a teprve pak rozeznal, kde je Věk.

Vyřizoval pozdravení z domova, vypravoval, jak se doslechli o hrozném ohni a jak hned a nejprve vzpomněli na ně, na Věkovy. Upřímné účastenství vanulo z jeho řeči a upřímně podal Věkové oba uzly, žádaje,

¹³ pudl (z něm.) pult, dlouhý stůl v obchodní místnosti

aby přijali zavděk. Celý zánovní oblek přinesl pro Věka i pro Vašíčka, ostatek samé prádlo a samé pěkné, nové nebo zánovní, vše jako křída, jako sníh.

Věková přijala vše vděčně, neboť neměli nic nežli co na sobě. Mladý Patrčka naslouchal žasna a s účastenstvím, když vypravovala o těch hrůzách, bylo však na něm znáti, že by rád něco řekl, že by se rád optal. A Věková jen se odmlčela, ihned se obrátil na Věka s dychtivou otázkou, co bibliotéka, co knihy.

Věk, sedě na posteli, ukázal na hromádku ohněm osmahlých i ohořelých svazků.

„To je všechno.“

Patrčka se zrovna lekl. Tuto ztrátu pocítil, on knihomol, nejživěji. Rychle se skloniv prohlížel, co se zachovalo.

„Chcete-li,“ nabízel Věk, „vezměte si všecko kromě Praxis, tu bych rád měl.“

„Ne, ne, děkuju, poslední vám brát! A ty české já už všechny mám, já si také zakládám bibliotéku, leccos staročeského jsem si už pořídil, ale —“ uvázl na okamžik, pak rozpačitě se usmívaje vzal jednu z latinských knih, Vergílius byl, a řekl:

„Když byste dovolil, na památku toho neštěstí; já sice latinsky neumím —“ Nedořekl, že touží po tom, aby alespoň trochu dohonil, když nemohl na studie, učit se latinsky, třeba sám, až by se mu v krámě trochu uvolnilo. Věk svolil ochotně a rád. Patrčka se dlouho nezdržel. Přišli pro něj Solničtí, s kterými přijel, a s těmi zas musil.

II - PER ASPERA¹⁴, TĚŽ O PODIVNÉM PSANÍ

To byla první pomoc. Druhá přišla hned příštího dne. Do rána se Věk tak zotavil, že hned po snídani vypravil se na spáleniště. Nedal se již udržeti. Věková šla s ním, děti však nechala u kmotra.

Cestou z předměstí do města proud lidu a povozů, jež přijížděly nebo se již vracely; po spáleništích kolem všude jako na mraveništi, na zahradách jako v ležení. Mezi vynesným nábytkem pod stromy improvizovaná lůžka, boudy narychlo stavěné, mezi nimi planoucí ohně pod kotlem, nebo kolem hrnců, nad něž vystupovaly bělavé dýmy rovně do vyjasněného již vzduchu májového, krásného dne.

Věkovi musili kolikráte stanout; zastavovali je známí z města i z okolí, aby s nimi promluvili, aby pověděli, co se tak rozneslo, že Věk uhořel. Bylo v tom mnoho upřímného účastenství, ale i sprosté, dychtivé zvědavosti, až dotěrné a nešetrné. Když docházeli svého spáleniště, uvítal je hlas hřbitovního zvonce. U sv. Ducha za městem pochovávali ostatky uhořelých. Věk maně smekl, Věková se pokřižovala. Okamžik postáli obráceni v tu stranu a Věková vzpomněla na ubohé sirotky, co si teď počnou

Než sami přišli zápasit. Spáleniště bylo již přístupnější. Kmotr se svými včera mnoho uklidil, zvláště v kuchyni. Zhruba jí vyčistili, ohniště bylo volné, ale bez komínu. Musili ho včera odpoledne srazit, a tak tu stálo zděné ohniště volné jako obětní oltář pod jasným, modrým nebem jako všecka kuchyně. Na nádvoří uklízeli dále, kmotrovi lidé i Věkovi. Už se všichni z čeládky našli a vrátili až na Kačku. Po té ani ‘ stopy a nikdo o ní nevěděl.

Když se Věk zase navrátil do kuchyně k ohništi, na kterém chtěla žena vařit pro čeládku, usedl na zídku vážný, zasmušilý a řekl:

„Ze všeho nic, ničeho se nedá užít, všecko musí být z gruntu nové. To bude těžká stavba!“

¹⁴ per aspera (lat.) přes překážky

„Na první vydání máš, a snad se najde pomoc.“

„Co bude jí potřeba, a peněz,“ řekl trpce. „Půjdu k rychtáři,“ rozhodl se pojednou a vstal, „přeptat se.“

„Tu je!“ ozval se hlas starého Bílka za hromadou rumu. „Ráčejí tady,“ ukazoval někomu, a na Věka volal: „Františku, tady jemnostpán —“

„Herr Věk,“ volal cizí, měkký hlas.

Přišel z Opočna vrchnostenský důchodní, nevysoký, suchý, starší už muž, ještě v třírohém klobouku a s copem. S Věkem se hrubě neznal, než v tu chvíli hlásil se jako dobrý známý. Podal mu ruku, vyslovuje své účastenství po německu a dost obřadně.

„Jsem rád,“ dodal s významným úsměvem, „že vám mohu nabídnout i trochu pomoci.“

Věk žasl. Pomoc mu nabízel vrchnostenský úředník z Opočna, kdež byl jeho nepřítel vrchní, jenž mu dal sebrat francouzské knihy, ježž musil až žalovat.

„Dříví snad,“ hádal Věk, netaje svého překvapení.

„Ne, to ne, s tím já nic nemám, ale peníze, a sice ze sirotčí kasy. Máme tam volných tisíc zlatých, před týdnem je někdo splatil, a sice jakýs nájemce dvora, pomohl si, vyhrál, a sice v loterii. A tu by vám těch tisíc zlatých přišlo vhod, a sice právě nyní. Proto se stavuju, jsme tu na přehlídku, a ptám se, zdali tu sumu chcete, a sice per confessionem¹⁵, to se ví.“

„A ví o tom pan vrchní?“

„Ví, ovšem, a sice — jak by nevěděl.“

Vrchní! Ten, jenž s ním tak ostře jednal, jenž mu neodpustil „Jeana Jacquesa“ a divadlo, jenž ho měl za frajmaura — Ten nic nenamítá, nebrání té půjčce, která byla v tu chvíli pomocí tak vítanou. V tom úžasu ve Věkovi jhlo. Cos velkomyslného a šlechtetného ucítil v tom nabídnutí. Ani stín nějakého důmnění nepadl mu do toho jasného činu. Nemohl ani pomyslit,

¹⁵ per confessionem (c = k; lat.) na (písemné) prohlášení

že by někdo chtěl a mohl zneužít nesnázi a úzkosti člověka, neštěstím tak postiženého.

Až se na ženu zamrzl, když jí pověděl, co důchodní přináší, a když žena bez zákmitu radostí, ještě jako by se lekla, upřela oči na vrchnostenského úředníka.

Věk přijal nabídku vděčně a rád. Hned nazejtří vypravil se na Opočen, aby v kanceláři podepsal žádanou konfesi¹⁶ do sirotčí kasy a přijal těch tisíc zlatých. Zároveň zašel také k staviteli a smluvil se s ním o plánu ke stavbě.

Doma, tj. v sedničce u kmotra, jež byla prozatím bytem jeho a jeho rodiny, znovu přepočítal peníze, schválně před ženou, aby viděla, jaká to pomoc. Jak kladl bankoceduli vedle bankocedule¹⁷ a polonahlas počítal, stála Věková nad ním vážně, tiše přihlížejíc a povzdechla, když Věk se k ní náhle obrátil a tónem nějak vítězným řekl:

„No, s tím už můžeme začít, je to dobrá pomoc.“ Pojednou zchmuřil čelo. „Ale co máš? Už včera se mně zdálo —“

„Já nevím, ale jen aby nám ty peníze byly požehnány.“

Věk začal bankocedule rychle shrabovat, skládal je a zabručel:

„Ještě takové pověry! A teď! Kdo ví proč! Bud' me rádi.“ „Vrchní u toho nebyl?“ zeptala se Věková mírně a tišeji. Zato Věk odvětil prudčeji: „Nebyl, ani jsem ho neviděl.

Snad si nemyslíš, že nějaké ponížení — Neměj o mne starost!“

Věková se divila, cože muž tak rozmrzele odpověděl. Než ani nepovzdechla, shovívavě ho omlouvajíc, že to z toho neštěstí a z těch starostí.

Té shovívavosti bylo pak častěji třeba. Práce bez oddechu od rána do noci na spáleništi; pochůzky na pole, do lesa, kde poráželi kmeny zakoupené na krov a co jich bylo na stavbu potřeba, cesty do cihelny, do lomu, kdež mu lámali kámen, různé nesnáze a starosti při stavbě samé, schůze na radnici, kdež se radili a pomoc sháněli pro město a pro jeho

¹⁶ konfese (z lat.) zde potvrzenka

¹⁷ bankocedule (z lat.) bankovka, papírový peníz

pohořelé, to vše namáhalo a napínalo tak, že přicházely okamžiky ochablosti nebo nevole a rozmrzelosti.

V takových chvílích zavanulo vždy mírné ženino slovo, buď otázka, konejšivá účastenstvím a starostlivostí, buď ochotné nabídnutí plné obětavosti nebo útěcha, zjasněná pevnou důvěrou. Věděla o všech jeho starostech, o vše pečovala nebo pomáhala se starat, na všecko pamatovala při veškeré své péči o děti, při veškeré hospodyňské lopotě, která v ten čas na ni tím tíživěji padla.

Jindy chodívalo o žních do tuha, kdy musila strojiti čeládce a tolika dělníkům. Nyní tak den ze dne a ještě za jakých nesnází, v polopusté kuchyni beze stropu, jen prkny přikryté, s nedostatečným náčiním, bez zásob, na jaké byla zvyklá. A přece, jak statečně se oháněla! Poslední zůstala vzhůru a za šera první se probouzela. Nezpívala v ty jitřní chvíle jako pod starým krovem s nebožkou panímámou a pak i sama, ale tím více a vřeleji se modlila, a nejvřeleji za děti, za muže. Starost o něj jí nejtíže ležela na srdci, i jeho starosti a obavy.

Chmura v jeho tváři jí zasmušila den, hnedle však tíž odlehla, když zvedl trudně zamyšlenou hlavu, jasněji hleděl a hovořil, když dětí si všímal a jí. Bývalo jí, jako když vlašička zašumí, když Věk potěšen nebo až i dojat její oddaností jí pochválil, pohladil, když v očích se mu vroucně rozjasnilo a viděla v nich, co jindy vídala.

Koncem druhého týdne, bylo ve čtvrtek, vracel se Věk do Dobrušky z lesa, kde byl dohlédnout na dřevorubce. Jak docházel mezi spáleništi, z nichž některá dosud pustě se černala a jiná se hemžila pracovníky, ke svému staveništi, zahlédl, že mu běží žena naproti. Lekl se, že zase něco --

Než oči Věkové byly jasné veselím, a usmívajíc se, mlčky však, vzala Věka za ruku, vedla ho začatou stavbou kolem nedodělaných ještě základů, kolem hromady nalámaného kamení a cihel dozadu, na nádvoří, plné ještě ohořelého dříví, a dál do zahrady. Marně se naléhavě ptal, co je, proč ho tak vede. Ale jak vkročil kraj zahrady, sám radostně užasl.

Stály tam jeho krávy, po dvou ke stromům uvázané, jak bývaly, jako srny, pěkného oudělku, vykrmené, lesklé srsti, s červenými pentličkami na ohonu, obě štrymy¹⁸ i straka i černá lyska a pochutnávaly si na čerstvé trávě před nimi na hromadě.

A stará Kačka v placce z modrého, tisknutého šátku na hlavě, v kanduši¹⁹, v modré zástěře, zardělá v osmahlé, vráscité tváři u nich a děvče jakés, výrostek, jež jí pomáhalo.

„Pantatínku! Pantatínku!“ vzkřikla, když zaslechla Věkův hlas, a chvátala mu naproti. Vypukla v pláč, podávajíc mu ruku. Ani nemohla říci: „Potěš vás Pánbůh,“ jak chtěla, jak ho tak zhlédla, když jí připadlo, jaký býval „chlapák“, co měl, a jaký je teď, přepadly, ona to nejlíp viděla, a co za ním: ne chlěvy, ne dům a magacín, ne krám plný zboží, nýbrž černé spáleniště.

Plakala a prosila, aby se na ni nezlobil, že to tak s těmi kravami vyvedla, ale když — A zas už začínala, jak se stalo. Mluvila trochu šeplavě a drmolivě, ale Věk jí rozuměl a vystihl její zprávu, že jak začalo hořet, měla starost jenom o chlév, kde léta letoucí, od mládí, bylo její působiště, jen o krávy, jež byly jejím světem. Vyvedla je s něčí pomocí, s čí, pro zmatek nevěděla; ale pak už jí samotné zůstaly. Vyvedla je za město, do pole a tu je pásala a čekala. Když viděla, jak požár roste, že celé město je v plamenech, že s kravami nebude moci domů, vedla je i hnala pryč v tu stranu do nedalekých hor, k Hrádku, odkud sama pocházela a kdež měla sestru vdanou.

Cestou potkávala lidi, ženoucí se k požáru. Volala na ně, křičela, aby pantatínkovi pověděli, kam krávy vede. Ve své prostoduchosti myslila, že jistě slyšeli, že jistě povědí. Tak že se dostala až večer domů, k sestře, a tam že čekala, pořád čekala, až pro ni pantatínek pošle nebo vzkáže co a jak. A pak náhodou zvěděla, co se o ní povídá, že uhořela i s kravami.

Prosila, tak aby se pantatínek nezlobil, že vzkázala, ale když jsou takoví lidé. Věk ji chlácholil, děkoval jí upřímně a potěšen a divil se, když

¹⁸ štryma - kráva červená n. plavá s černými n. šedivými pruhy

¹⁹ kanduš šaty bez rukávů

Věková přinesla mísu plnou másla, husečku²⁰ vedle husečky, všecky jako zlaté, orosené, pokryté namočenými křenovými listy, a když oznámila, to že Kačka také přinesla, že to je od krav, tak poctivě že hospodařila.

Věk první dny nikomu nepsal. Nemohl a nebylo pokdy. Když poprvé vzal opět péro do ruky, bylo u kmotra v sedničce, povzdechl a chvíli hleděl na prázdné aršky hrubého papíru, nežli se dal do psaní. Měl oznámiti do Prahy a do Vídně svou zkázu, měl obchodním domům, s nimiž byl ve spojení, psáti o shořelých penězích, o zničeném zboží, o svých dluzích, které mu z požáru vyrostly, měl prositi, aby mu počkali, až si jen poněkud oddechne a se zotaví.

Za nějaký den poslal list také Krameriovi. Nenaříkal, o sobě psal málo, více o městu, a nakonec požádal, aby Kramerius toto neštěstí ve svých novinách ohlásil, aby krajané a vlastenci zvěděli a na nešťastné město s nějakou pomocí, kdo může, si vzpomněli.

Jinak jako by požárem všechny svazy se světem přehořely. Přestaly hovory o něm, potuchla žádostivá zvědavost po zprávách, co se v něm děje. Noviny docházely, ale Věk se na první čas sotva na ně podíval, jen letem sám, bez svého kroužku posluchačů. Ani by ho nesehnal. Nikomu jich nepůjčoval, nikdo o ně nestál, ať se dalo co dalo, ať Napoleon mařil spiknutí proti sobě, ať stíhal své protivníky, rojalisty²¹ i republikány.

Jen starý Bílek, jenž si zas opatřil dýmčičku s červenou hliněnou hlavičkou, s krátkou, zahnutou troubelí z měkkého dřeva, nezapomněl zcela na svého Bonaparta, z něhož míval strach, jemuž se však obdivoval. I zeptal se jednou, jeda s kravkou pro cihly, když uviděl, že Věkovi čouhají noviny z kapsy.

„Tak co Bonapart, Františku, co —“ a zarazil povoz. Věk, jenž čísla ještě nečetl, podíval se a uhodil zrovna na zprávu, nad kterou se starý Bílek ománil.

„Z Paříže. Dne 1. t. m. (máje),“ četl Věk. „Od toho dne v francouzských letopisích začalo se nové století neboli pamětní věk; nebo

²⁰ husečka podlouhlá hrudka másla

²¹ rojalista (z franc.) stoupenec krále

rada starších ustanovila, aby první konšel Bonaparte císařem francouzským byl a císařoval, a v jeho rodu císařské důstojenství dědičné zůstalo. Podle toho ustanovení a obecného potvrzení Bonaparte titul císařův přijal a píše se takto: My Napoleon z boží milosti a zákonem republiky francouzské císař —“

„O je, o je, Františku!“ Bílek vyňal rychle dýmčičku z úst a zašermoval jí, „tohle, no tohle ještě! Však jsem vždycky — eu malá“ (kráva sebou trhala, jak mouchy dorážely), „vždycky jsem si myslel, ten že myslí vysoko. Stojíš! Eu! No, teď snad dá pokoj, co by už víc chtěl.“

„Ba nevím, nevím, sousede,“ Věk zakroutil hlavou, „bude-li mít dost.“

„Tak namoutě; ještě něčím strašte, Františku, Jezus Maria, ještě snad vojnu! Drahota beztoho bude, jak to kouká na polích. Zita jsou churá a jaře nestojí za nic, a všude, dál k Hradci také, všude, tuhle povídali. Už připlácí, obilí a všecko. Je to pravda (stojíš!), že jsou cihly dražší, že chtějí za tisíc dvacet zlatých?“

„Poslední fůry jsem už tak platil a kámen je také dražší, za sáh²² teď zlatý šedesát, a za trám s otesáním a přivezením osm zlatých!“

„Jezus, Jezus, jak to má člověk vytknout! A kdo nemá peněz ani úvěr — to ty mouchy dnes sekají — no, buďte spánembohem, Františku. A ten Bonapart císařem, advokátův synek, inu, inu!“

To už pokřikoval, poklusuje u vozu, nachýlen dozadu, jak opíraje se o nohy, napínal oprat, aby zadržel krávu, která nechtěla čekat.

Věk už čísla do kapsy nezastrčil. Podíval se, není-li v něm více o té důležité události, a četl cestou k bytu, ke kmotrovu příbytku, nedbaje palčivého světla, jež šlehalo bodavě do bílého papíru:

„V Paříži tento nápis na paláci Tulery²³ zůstal: Francouzská republika. Tato ale slova: ‚Svoboda a Rovnost‘ smazána byla. Kdosi zavěsil na ten

²² sáh (dříví nebo kamene) asi 3,2 m³

²³ palác Tulery Tuileries (tyjlří), pařížský palác na břehu Seiny (sény), v němž od r. 1793 sídlila revoluční vláda a pozd. i Napoleon

palác umrlčí hlavu, na kteréž byla černým flojířem²⁴ potažená červená čepička s tímto nápisem: Requiescat in pace.“²⁵

Jak četl o červené čepičce, maně se mu kmitl páter Vrba v Praze, ten že to asi s radostí četl, že mají „jakubíni“ odehráno.

Věk za studentských let horoval pro tato hesla, tenkrát, když čítal Rousseaua²⁶, když s Hněvkovským²⁷ překládali v Kanálce Voltairovy²⁸ verše o svobodě, oba nadšení svobodomyšlnými přednáškami profesora Meissnera²⁹. Léta od těch časů mnoho v něm změnila. Ne v celkovém smýšlení, svobodomyšlným zůstal, ale horoucnost v nazírání zchladla věkem i zkušeností. Nečetl lhostejně, ale dost klidně, s jakousi rezignací. Dalo se to také očekávat, zkáza republiky se už dlouho chystala; a tady doma padly ty stíny reakce už dřív a ostřeji, on sám je pocítil. „Jde taková vina, takový proud,“ pomyslel, „co dělat.“ Pouštěl tu starost. Bližší a silnější byly jeho vlastní, menší sice, ale těžké a celý dav jich, neodbytný, a ty tlumily zájem o svět i o jeho veliké převraty.

Šel zamyšlen, noviny v ruce, až stín na něj padl. Stín staré, košaté hrušky u kmotrova příbytku. Pod stromem seděl Vašík s knihou na kolenou. Věkovi v ten okamžik naléhavěji připadlo, nač už předtím myslíval a o čem už s ženou, před ohněm, nejednou hovořil, že už čas s hochem do škol. V tom byli zajedno, že musí do latinských. Než v tom se rozcházel, kam, zdali do Hradce nebo do Litomyšle. Na Prahu Věk ani nevzpomněl. Před ohněm nebylo třeba se mu 'starat, aby synka nějak levněji opatřil, třeba v klášteře, jako on býval. Také neměl Vašík takového hlasu, aby se mohl stát choralistou.

²⁴ flojíř šátek z lehké, tenké, obyčejné průsvitné tkaniny

²⁵ Requiescat in pace (rekvieskat ín páce; lat.) Ať odpočívá v pokoji

²⁶ Jean Jacques Rousseau (žán žak rúsó; 1712-1778) francouzský filosof a spisovatel; jeho spis Společenská smlouva popudil šlechtice výrokem, že stát se musí ve všem řídit obecnou vůlí, jež si přeje obecné blaho

²⁷ Hněvkovský Šebestián H. (1770-1847), básník, narodil se v Žebráce u Hořovic; z jeho díla je nejznámější směšnohrdinský epos Děvín

²⁸ Voltaire Francois Marie Arouet V. (fransua marí arue voltér; 1694 až 1778), francouzský filosof a spisovatel doby osvícenské

²⁹ Meissner August Gottlieb M. (1757-1807), profesor starověké literatury na pražské filosofické fakultě

Věková byla pro Hradec, poněvadž by měla Vašíka blíž. O Litomyšli se jí zdálo, že to konec světa, když uslyšela, že je při moravských hranicích. U Věka víc rozhodovalo, že tam při gymnasiu³⁰ také filosofie, a druhé, a to nejvíce, že tam mají příbuzné. Sestřenice nebožtíka starého Věka byla tam provdána za nějakého cínaře. Věk ho neznal ani jeho dvou dcerek; na jejich matku, svou tetu, se pamatoval jen mlhavě, neboť ji viděl před lety, za chlapectví, když je v Dobrušce jednou navštívila.

Od těch čas z „Litomyšlských“ nikdo u nich nebyl. Pak teta jednou psala oznamujíc, že jí zemřel muž. Nedlouho potom jí zase Věk oznamoval svou ztrátu, otcovu smrt. Teta odepsala, velmi a upřímně litujíc svého bratrance, a přitom se zmínila o dcerách a zvala Františka, aby se k nim do Litomyšle jednou podíval a je navštívil. Tenkrát to četl Věk jako obvyklé, zdvořilé pozvání a hrubě si toho nevšiml.

Ale když Vašík začal urůstat dobrušské škole, vzpomněl na Litomyšl, na tetu, že by hoch k ní mohl na byt. Od nebožtíka otce slýchal ji vždycky chválit a sám ji měl v paměti jako hodnou tetičku, vlídnou, která ho hladila, která ho měla ráda a přivezla mu dřevěného koníčka, jakého předtím ani potom neměl.

Ted', když vida Vašíka pod stromem, si připomněl, co ho s ním čeká, zchmuřil čelo. Nyní vše bylo těžší. Jindy se jen staral, jak bude s jeho přípravou, aby vystačil s němčinou, které ho dal na privátě učit, bez níž by ho do škol nepřijali a na niž on sám měl trapné vzpomínky. Toho jediného se před ohněm obával, že pro tu němčinu čeká Vašíka jistě také nejedna trpká chvíle. Jinak však se utěšoval a s ženou o tom hovořival, že hoch bude mít snazší, pohodlné studie, že nebude třeba, aby se protloukal zpěvem a kondicemi jako on. Ted' po požáru i v tom veliký obrat. Ted' bude dost citelným břemenem sehnat Vašíkovi vše na studie a vydržovat ho v nich a platit na něj.

³⁰ gymnasium (z řeč.) tehdejší městská střední škola, navštěvovali ji žáci ve věku od 11-17 let, měla 6 tříd filosofie (z řeč.) zde dvouleté učiliště základního vědeckého vzdělání, které musel vychodit každý, kdo se chtěl vzdělávat na vysoké škole, když opustil šestitřídní gymnasium

Proto zchmuřil čelo, když ho Vašík sedící pod hrušní s knihou maně tak živě připomenul. Ale jak se zastavil u plotu nepozorován a zahleděl se na synka, na jeho hlavu tmavých vlasů nad knihou skloněnou, na jeho čistou, svěží tvář, bez starostí, plnou čtenářské dychtivosti, ucítil zatnutí a bylo mu ho líto.

V sedničce na stole ležela dvě psaní. Věková mu je ohlásila hned na síni a doložila, že jedno z nich je asi od pana pátera Vrby z Prahy. Bylo. Psal nakvap, že přichází z Krameriovy expedice, že tam zaslechl smutnou novinu, pan baron Jeník z Bratřic³¹, „náš vlastenský vladyka a hejtman pensinirovaný“ to přinesl od svého pana švagra, pana guberniálního rady Henneta, že Dobruška celá vyhořela, a tak že on, P. Vrba, neměl stání, a že hned píše a žádá, aby mu Věk poslal několik řádků, jak je a jak je s ním samým, že má o něj, o Věka, úzkost. O vlastenských důležitostech nyní že nepíše, a také že není hrubě co, a to, že v Paříži zastřeli jakobínskou čepičku³² černým flórem (Věk pohodil hlavou, a to že by P. Vrba nesmlčel), o tom že snad četl, to že už dávno mělo být, ale že to d'áblovo semeno není nadobro vyhubeno, když i v samém Bonapartu zůstalo dost toho jakubínství, teď že bude korunované. Co se jeho, Vrby, dotýká, on že se chystá zase na cestu, tentokrát na západ, proto aby Věk brzo mu odpověděl, aby nemusil na tu pout' s knihami s nejistotou stran něho.

Z těch řádků vanulo upřímné účastenství. Věka těšilo a umínil si, že odpoví hned zítra. Sáhł po druhém psaní. Obálku pěkně složenou, vystřižené její konce, slepovala zarůžovělá oplatka s otiskem pečeti ne dost jasným. Jakás pyramida nebo oltář pod smuteční vrbou bylo na ní. Adresa ovšem německá, písmo patrně ženské, neznámé. I rozbalil a vyňal aršek malé osmerky papíru ne zrovna jemného a bílého, popsaného rukou jinou, ne tou, která psala obálku. Věk četł:

³¹ baron Jeník z Bratřic (1756-1845), šlechtic důstojník, jehož rukopisné kulturně hodnotné „Zápisky“ prozrazují Čecha národně i jazykově uvědomělého, odpůrce katolíků

³² červená čepička odznak francouzských revolucionářů, zvláště jakobínů

„Abends geschrieben.“³³

Beste Freundin!

Sie schreiben mir, ich sollt mich mit Gott trösten. O da haben Sie recht, denn Niemand kann mir Betrübten hier in dieser meiner traurigen Einsamkeit mehr Trost, Stärke und Geduld verleihen, als eben dieser Allerbarmer. Darum finde ich nur allein im Gebete und Seufzern zu Gott eine Linderung meines Leidens. Herzliebste Mali, ich war ganz entzückt, als ich Ihre Worte las.

Auch kann ich versichern, dass mir Ihr Trostbrief meine itzige Lage viel erträglicher macht, indem ich oft des Tages die entzückenden Worte lese: *těšeg se s Panem Bohem, my na ně nezapomeneme a od Barušky a maminky* — — *gá zůstávám k službám wolná* — Ich danke Ihnen unzähligmahl, dass Sie so gefühlvoll sind, da ich die bittersten Vorwürfe verdient hätte.

Die liebereiche Baruška hat mir zwar auch ein Nasenstüberl in dem Briefe geschickt, in dem sie schreibt: *gsau trpěliwy, wšak si to sami udělali* — und bei Durchlesung dieser Worte fängt immer mein Herz zu bluten an,

³³ Psáno večer.

Nejdražší přítelkyně!

Píšete mi, abych se utěšil Bohem. ó to máte pravdu, neboť nikdo nemůže mně, zarmoucenému zde v této mé smutné samotě poskytnout více útěchy, síly a trpělivosti, než právě Ten, který se nade vším smilovává. Proto nacházím jen v modlitbě a v povzdeších k Bohu zmírnění svého bolu. Znejmilejší Máli, byl jsem zcela okouzlen, když jsem četl Vaše slova.

Také Vás mohu ujistit, že mi Váš utěšující dopis činí mou dnešní situaci mnohem snesitelnější, když častokrát za den čtu okouzlující slova: *těšeg se s Pánem Bohem, my na ně nezapomeneme a od Barušky a od maminky* — —

Já zůstávám k službě ochotná — Děkuji Vám nesčetněkrát, že jste tak cituplná, když jsem si přece zasloužil nejtrpčí výčitky.

Laskavá Baruška mně sice ve svém dopise poslala ťafku, když píše: jsou trpělivý, však si to sami udělali — a při pročitání těchto slov mi začíná vždycky krváct srdce, protože je to pravda. Já sám bych zasloužil spíše důtku, ano karabáč by na mne měla poslat, kdybych již dosti těžce a bolestně nebyl trestán

Nejmilejší Máli, přeji Vám, abyste byla vždy šťastná, zdravá, svěží a veselá a chodila po růžích. Zejména, aby Vám vždycky chutnala káva. Necht' milý Spasitel si zvolí své sídlo ve Vašem čistém srdci. Líbám Vám ruce, Váš

přítel

weil es wahr ist. Allein ich hätte viel mehr Verweis verdient, ano karabatš by měla na mně poslat, kdybych giž dosti těžce a bolestně trestán nebyl —

Geliebteste Malí, ich wünsche Ihnen, dass Sie stets glücklich, gesund, munter und fröhlich seien und also auf Rosen wandeln. Besonders, dass Ihnen stets der Kaffee schmecke. Der liebe Heiland geruhe in Ihrem keuschen Herzen seinen Sitz aufzuschlagen. Küsse Ihnen die Hände, Ihr Freund

Pater Cornelius.“

Úžas i zvědavost Věkovy rostly od první řádky. Co je to, jak to sem přišlo! Co ty stesky neznámého pátera a ten poměr jeho — Bavilo jej to a s úsměškem ilumináta³⁴, jenž padl na kněžskou křehkost, znovu přehlížel list a zvláště poslední řádky o Spasiteli a Málčině srdci.

Psaní nemělo ani data, ani udání, kde napsáno. Věk zevrubně prohlédl obálku. Adresa psána rukou jinou než list. Bedlivě srovnal písma a nepochyboval, že to nějaká zmýlená, že ta, jež psala jemu, Věkovi, jen nedopatřením vložila tento list do obálky. Psaní bylo asi, a bezpochyby, jí posláno. Až sezná svůj omyl!

Podíval se znovu na obálku. Poštovský kolek byl rozmazán a nejasný. „Leit ...“ rozeznal na něm, a to ne snadno a ne určitě. Tedy snad „Leitmeritz“³⁵ nebo „Leitomischl“³⁶. Jistě toto. V Litoměřicích neměl nikoho, v Litomyšli žila teta s dcerami! Jsou dvě, to Věk věděl, teta tenkrát před lety v psaní uvedla i jejich jména. Ta však zapomněl. Tu je Máli a Baruška, jistě jeho sestřenice. Uslyšely o požáru v Dobrušce, vzpomněly na něj, Máli psala, ale popletla se a místo řádků upřímného účastenství poslala vzdechy pátera Kornela. Co by asi ten pan páter říkal! A bude-li Máli psát a hlásit se?

³⁴ iluminát (z lat.) osvícenec, v 17. a 18. stol. a znovu ke konci 19. stol. člen tajných svobodomyslných společností; zde svobodomyslný člověk, osvícenec, odpůrce náboženských pověr a předsudků

³⁵ Leitmeritz (čti lajtmeric) Litoměřice

³⁶ Leitomischl (čti lajtomišl) Litomyšl

Věková, když o té zmýlené uslyšela, mínila, je-li tomu tak, že ta Máli se sotva bude hlásit.

„A líto jí bude tohohle psaní.“

„Poslat je zpátky, to nejde. Nic nevím, kdožpak ví. Počkáme. Zatím psaní schovej.“

Nikdo se však nepřihlásil a Věk pak i zapomněl v tom neslábnoucím proudu práce a starostí, jak dohlížel na stavbu i na hospodářství, jak se musil starat o materiál a peníze ke stavbě, když první pomoc, Kosařova a z opočenské sirotčí kasy, kvapně se sesychala, když se nadto hrnuly starosti o potřeby městské, když musil do schůzí a měl z nich ještě různé povinnosti a mrzutosti.

Dům stavěl všečen ode zdi. Plán byl na patrový s klenutou podsíní; nad ní v ponebí³⁷ v průčelí do rynku měla býti tři okna, v přízemí z podsíně troje dveře. Vpravo vlevo do krámů, z nichž jeden chystal pro obchod s plátny, druhý pro kramářské zboží a železo. Dveře mezi nimi vedly na síň a do místností za krámy. Chlévy vzadu a kolna měly být roubeny.

Věk se stavbou chvátal a sehnal co nejvíce zedníků a dělníků, jen aby dostal stavení do podzima pod střechu. Stavba však nerostla, jak si přál. Bývalo zle o řemeslníky, když je skoro na každém spáleníšti sháněli a když obec s pomocí vrchnostenskou zřizovala opuštěný kostel, stavěla radnici a budovala na náměstí dřevěnou kapli. Tu sroubili nejdřív a postaven do ní z kostela zachráněný oltář.

Za červnové, krásné neděle volal zvonek poprvé do ní na první bohoslužbu. Lidé se k ní hrnuli jako o pouti, takže svatyňka nestačila. „Právo“³⁸ městské a s ním také Věk dostali se na pohodlnější místo až k oltáři v májích, v svěžích březových haluzích. Ostatní stáli těsně, jako nacpání, a ještě se nevešli. Konec zástupu byl venku, až kus před kostelíkem.

Nepestřil se živými barvami sukní a šátků, plen a pentlí, netřpytil se blýskotem zlatých čepců sousedek. Všichni přišli jen prostě, až chudě

³⁷ ponebí (zastar.) poschodí

³⁸ „právo“ městské městská rada, rychtář s konšely

odění, zámožní kdys měšťané a měšťanky, dcerky a synové jejich, v obleku jednoduchém, namnoze darovaném. Sotva však byli, když chodili ještě do starého, výstavného kostela v plné parádě, tak zbožně dojati jako v tomto roubeném kostelíku uprostřed zničeného svého jmění, uprostřed pustých spáleništi a staveništi, do něhož se poprvé sešli jako do azylu své tísní, v svém zápase o přístřeší a skývu, poprosit o sílu a požehnání lopotnému dílu i jejích polím, kdež jim v ten čas vadla jejich jediná naděje. Osení se tam bujně nevinilo, chřadlo, a stíny neúrody a drahoty začaly se již jevit.

Farář nebyl výmluvný kazatel, okolnosti však samy, vzpomínky na den hrůzy, na strašlivé moře plamenů, na jejich oběti a místo samo rozechvěly mysli všech tak, že i prosté slovo kazatelovo, srdečnější jeho zvuk dojímaly až k slzám.

Věk naslouchal zasmušile. Více jej pohnulo, když lid o hrubé mši zazpíval, když jeho píseň zvučela nevelkou prostorou i venku pod vysokým modrým nebem, odkudž se lilo zlaté světlo na oltář v zelenavou šeř jeho májí, na bílé voskovice, jejichž míhavé plameny v zářivém tom proudu vybledle se kmitaly.

Varhany nehřměly, kůr nezvučel figurální hudbou³⁹. Ale ten zpěv zástupu zněl v tu chvíli tak vroucně, z hluboka duše, jako pokorná, vroucí modlitba. Věka ta důvěrnost dojímala, sám však jejího blaživého tepla nepocítil. Líto mu bylo lidu, smutek i soustrast padly mu v tom vyzářeném povznesení do duše, když vzpomněl na pole, jak je ráno viděl, když si vyšel za město obhlédnout stav osení, kam pro stavební práce nemohl už kolik dní. Co viděl, žloutnoucí jaře, hubené ozimý místem vyhynulé, bylo pro rolníka zoufalé. Jen zázrak by mohl pomoci, a v ten nevěřil. Na mysl dolehlo, jak bude po bídých žních.

Povyjasnilo se mu až pozejtří, kdy došlo číslo Krameriových novin. Co svou zprávu Krameriovi zaslal, čekal v každém čísle zmínku o neštěstí svého rodného města a vyzvání ku pomoci. A tu po čtyřech nedělích vypisovaly Krameriovy noviny požár v Dobrušce v Králohradeckém kraji,

³⁹ figurální hudba rytmicky a melodicky bohatě členěná hudba chrámová

jak udal Věk; a nakonec četl: „Poněvadž tito nebozí nešťastní větším dílem jen z práce svých rukou ze dne na den živi jsou, a nyní právě o všechno přišli, nebude-li zajisté žádného, an by nad tímto hrozným neštěstím jejich v srdci se nepohnul a pomoci, o kterouž sama citedlnost lidská volá, jim ochotně a laskavě nepřispěl —“

Pramen darů a příspěvků pohořelým, prvotně vydatný, ale tou dobou chabnoucí, oživil po této zprávě a po tom vyzvání. Nějaký čas bylo to cítit. Na radnici docházely hojnější příspěvky, a nejvíce na penězích z Prahy; také P. Vrba a doktor Held poslali. Než to bylo jenom na čas. Hlavní pomoc, jež měla nejvíce vytrhnouti, selhala.

Žně byly bídné tu i v okolí i dále v kraji, všude, tak jak se dalo očekávat. Ceny obilí nejen neklesly, nýbrž začaly i stoupat, zvláště když různí špekulanti a vydřiduchové, sehnavše předtím zásoby starého obilí, nic nedávali do prodeje.

Nikde se nerozléhaly písně žneček, smích se neozval, nezáležaly veselé pokřiky z pole na pole, se stráně v dol. Hubené byly snopy, a odkud jindy kolísaly se vozy plné mandelů vysoko narovnaných, odjížděly nyní lehko s nevelkým nákladem. Stohy všude nízké, a komu stodola neshořela, zůstala mu světlá, i když do ní svezl všechno své požehnání.

Věk na chléb sklídl, čistého však výtěžku na penězích nečekal. Ba počítal, že stěží mu ustane na Vašíka, na jeho studie, až ho na podzim zaveze do škol. Za těchto trudných dní zašel přece jednou, a dost rychle, s novinami k sousedu Bílkovi. Bylo koncem srpna k večeru, kdy starý Bílek, vrátiv se z pole, pokuřoval si za stavením na zahradě. Hned poznal, že se něco stalo.

„Co je, Františku, co nesete!“ volal na Věka rychle docházejícího.

„I nesu, sousede, a nevím, co řeknete. První,“ Věk stanul

u souseda pod starou jabloní už žloutnoucí, „že Bonapart se chystá na korunovaci.“ Vytáhl z kapsy noviny. „Píší, že se dělají velké přípravy a že budou mnohé a nákladné slavnosti.“

„To se dá myslit, ten si dá intrády⁴⁰ zatroubit a parády nadělat. To padne peněz. A co ještě?“

„Tohle.“ Věk rozbil číslo a četl: „Z Vídně 15. srpna. Dne li. toho, jeho cís. král. Milost vydal svolání, podle kterého krom titulu Římsko-Německého císaře také titul dědičného Rakouského císaře přijímá a ustanovuje.“

Bílek jako by se lekl, vyndal dýmčičku z úst a žasna zapomněl bafat. Jen poslouchal, jak Věk četl: „Aby se titul osobám obojího pohlaví arciknížecího domu císařství, království princové a princezky, také Rakouská arciknížata a arcikněžny, pak císařské královské Vyvýšenosti dával.“

„Pomalů, Františku, počkejte. Co je to! Člověk to ani hned nepochopí.“

„Změna titulu. Císař římsko-německý bude se teď také psát císař rakouský. Myslím, když Napoleon —“

„Myslíte, že kvůli němu? Inu snad, ale já — a co král —“ vyhrkl, „jako náš král, český král, české království, to snad —“ Bílek se ptal dychtivě, neklidně.

„Taky jsem se proto zarazil, ale tady stojí“ — Věk četl: „Při čemž jeho cís. královská Milost vyhlašuje, že všechna království,“ Věk říkal to důrazněji, „knížectví a ostatní krajiny

v jeho dědičných zemích při svých titulech, právech a přednostech nezměnitelně zůstanou.“ Věk, skládaje noviny, opakoval: „Při svých titulech a právech —“

„Tak to jako by se nic nezměnilo,“ ptal se Bílek nejistě a nedůvěřivě.

„Tak to tady stojí, to by jen titul —“

„Hm, jen titul,“ Bílek upřel oči zamyšleně do prázdna. Chvilku mlčel, pak hlavou zakroutil a jako pro sebe opakoval: „Jen titul —“

„Tak tomu rozumím. Králův i arciknížat. Tak příkladně, arciknížete Karla psali a titulovali dosud ‚Královská vyvýšenost‘ jako českého a

⁴⁰ intráda (z ital.) vstupní slavnostní

uherského prince, a teď se bude titulovat: ‚Císařská královská Vyvýšenost‘. Ale jináč, jak patent prohlašuje, ostane všechno při svém právu.“ Věk konejšil Bílka, než i také sebe, neboť ucítil znepokojení, zvláště když viděl sousedovu nedůvěru. Ale i po těchto slovech zakroutil Bílek hlavou, prudčeji zabafal a řekl:

„Proč by to dělali!“

III - F. VĚK NAJDE SVÉ PŘÍBUZNÉ

Tuto starost měli jenom Věk s Bílkem. Jinde patent přešel tiše, nerozvlhl mrtvě tichou hladinu obecného mínění. „Právo“ městské, na faře, v zámeckých kancelářích na Opočně a v Městě přijali tu zprávu, jak se Věk doslechl, jenom jako změnu titulu. Mluvili přitom také o Napoleonově korunovaci, jež nastávala, uvažovali, bude-li cos takového také ve Vídni, nějaké slavnosti,

V občanstvu, v lidu vyslechli ten patent poslušně nebo netečně. Nešlyť s ním nějaké změny, nic naoko. A nadto dusilo všechny mračno jiných starostí. Trud v polích, po širých lánech jindy bohatých, jako v horské chudé stráni. Všude málo nebo nic. Co týden stoupala cena obilí, dražota uhodila, nastávalo jísti chléb už jedním zubem.

Věk vzpomněl na nebožku matku, jak vypravovala o velké drahotě, když on byl malým hochem, když plakával hlady a starý Žalman mu přistrkoval skrze plot skývu chleba. Tenkrát stál korec⁴¹ žita 12 zl. a pšenice 15. A nyní platilo žito šestnáct, pšenice devatenáct a korec hrachu zlatých dvacet!

Přitom musil stavět a dokročovala starost o Vašíka. Podzim přišel, školní rok nastával,⁴² bylo na čase rozhodnout se, kam s ním. Věková nadhodila, že by mohl ještě tento rok zůstat doma.

⁴¹ korec starší obilní míra, 93,592 l

⁴² Tenkrát začátkem listopadu. Pozn. Jiráskova.

„Za rok by ses musila s ním přece rozloučit, jednou to musí být; a za rok by už byl dost starý do gymnasia. To nejde.“

„Tedy do Hradce —“

„Teď v té drahotě do pevnosti? V Litomyšli bude levněji, a měli bychom ho u svých lidí.“

„Neznáš jich.“

„Teta je hodná.“

„A sestřenice? A co ten páter?“

Věk se zarazil. Sám už na to kolikrát myslel, kdožví jaký to poměr, aby se tak Vašík dostal do rodiny, kde ten kněz má snad rozhodující vliv. Ženě namítal, že podle všeho není teď v Litomyšli, ostatně že se o všem přesvědčí.

„A jak?“

„Do Prahy bych za nějaký čas stejně musil, pojedu tam tedy dřív a stavím se v Litomyšli. Přeptám se tam a přesvědčím, co a jak —“

Za týden, kdy už pole měl opatřeno, bylo začátkem října, vypravoval se do Prahy. Ale ne tak chutě jako jindy, nýbrž vážně a se starostmi. Doma opouštěl nedostavený dům, stěží šindelem pobitý, před sebou měl nejistá jednání s věřiteli a velkokupci. Bylo nutno znovu žádat, aby protáhli lhůtu, aby mu do začátku uvěřili zboží kramářské, hlavně železné. Na to všechno sehnal jen fůru pláten ne tak vysoko naloženou jako jindy, a většinou kopy⁴³, jež mu lidé po vsích, sedláci a tkalci dali na úvěr, jak měli k němu všechnu důvěru. Ba mnozí, jak zaslechli, že kupuje plátna, kopky mu sami nabídli a přinesli.

Na cestu chystal se o den dříve, nežli povoz s plátny vyjede, protože se chtěl stavit v Litomyšli. Večer před odjezdem, seděl Věk s rodinou. Nestávalo se to poslední dobou často. Ze stavby, z pole přicházel pozdě, za tmy, někdy unaven, utrmácen, takže sotva povečeřel, ulehl; jindy zas musel psát psaní, nebo zapisovat, pořádnost dělat, počítat. V tom cítily děti požár nejvíce. Jindy večer sedali společně, rodiče jim povídali, zvláště otec.

⁴³ kopa (plátna) 60 loktů vídeňských, tj. něco málo přes 46,5 m

Věk rád vypravoval o svých chlapeckých letech, o Praze, o klášteře; v duchu si přiznal, že mu přešla mladost, že tu vážný věk, že už rád vzpomíná a o minulosti vypravuje.

Ten večer před odjezdem seděli všichni kolem stolu, u něhož hořela louč ve vysokém, dřevěném svícnu. Ale sdílný duch blahé družnosti se mezi ně nesnášel. Nebylo tu vnitřní bezstarostnosti, té nálady tichého hnízda, teplého a krytého před bouří a deštěm. Měli se na kolik dní rozejít a teď v těch nesnázích a svízelních bylo to těžší zvláště Věkové. Tajná bázeň o muže ji obcházela a lítost, co nyní zkusí, jakou bude mít cestu v té nepohodě.

Na Vašíka padala tesknost, jak pohleděl do tmy říjnového večera, kde vítr hučel a stromy na zahradě šuměly. Tam ven někam on také bude muset, otec jede mu hledat místo, už tu u maminky dlouho nebude.

Když šly děti spat, rozloučil se s nimi Věk vřeleji a ne bez pohnutí. Ráno za tmy vzbudila ho žena. Nevěděl, že chvíli nad ním stála s kahánkem v ruce, že jí bylo líto jej vzbudit a poslat do tmy, do sychrava, do deště, jenž se po půlnoci rozšuměl. --

Věk se vypravoval chuději než jindy, v prostším obleku, v nevalném plášti, s hubenou tobolekou.

Už chtěl vykročit, vtom vzpomněla Věková, jak psaní od toho pana pátera, co s tím

„Vidíš, byl bych jako na smrt zapomněl. Vezmu si je pro všechno.“

Schoval je do náprsní kapsy, do svého zápisníku, podíval se na spící děti, políbil je tichým polibkem a rozžehnal se srdečně se ženou, která jej vyprovodila až k vozu. Nedbajíc větru a deště, hleděla za ním, až zapadl v husté ještě tmě mezi staveništi s nehotovými příbytky.

Věk, sedě na slámě, zachumlal se do pláště a krčil se, aby se zahřál a ubránil větru bijícímu ostrými nárazy až do vozu, do tmy pod plachtu, do níž bubnoval lijavec. Vpředu poskakoval zardělý svit lucerny po rozmoklé cestě, kolejiemi plnými vody, po blátě, jež stříkalo dozadu, vpravo, vlevo.

Děšť padal až do rána a po něm ještě kolik hodin. Cesta neveselá, zlá. I když přestalo pršet, Věk nevyhlížel, nýbrž seděl schoulen a zamyšlen. Myslíl na Prahu, na Litomyšl, jak tam pochodí.

O sestřenicích poprvé uslyšel pozdě odpoledne, když vyjel z Vysokého Mýta. Chtěl tam chytnout poštu a tou dále. Zmeškal však. Zato doptal se v hospodě na povoz z Litomyšle, který sem někoho přivezl a prázdný se domů vracel. Povězník, nevelký, v límceovém starém plášti, v divné čepici s pytlíkem, stínidlem a s ušima, ve vysokých dunivých botách, červený, oholený, usmívavý a povídavý, vzal Věka rád s sebou.

Nepršelo, i vítr se tišil, ale šedé, nízké oblaky plaše se hnaly nad opuštěnou krajinou, nad níž se počalo šerit, v jejíž zorané lány a křoví u potoka v pustých lukách ukládalo se černo, z níž vanul divný stesk, z její opuštěnosti, kterouž dojímá i oheň v dálce sám jediný, večerem řevavě se prordívající.

Věkovi nebylo do řeči. Cítil divnou úzkost z teskna po svých, jež ho náhle napadlo, z krajiny, z jejího smutku, ale povozník ho tak nenechal. Chvilí jel mlčky, pak zakřesal do hubky⁴⁴, hubku vložil na tabák kované dřevěnky, chvíli bafal, na koně hovořil, vrtěl se, ohlížel, na Věka začal a začal zas, i když Věk zpočátku jen zkrátka odpovídal. Až se sebe tu nehovornost setřásl a oživil, jak mu připadlo, že ten starý kmoch jistě něco ví. Začali o hospodách, která je v Litomyšli nejlepší, promluvili o trhu a obilí, povozník ponaříkal, jak také ovsu hrozně připlatilo, jaképak mohou být výdělky s koňmi; Věk se také zeptal na studentské byty, je-li jich dost a jak jsou drahé.

Povězník ochotně navázal na tuto otázku, a bodejt', bodejt', školy že už brzo začnou, no míst že dost, ó dost, co bude chtít, na vybranou, lepší a dražší, také levnější. Věk prohodil, že paní Jetmarová, jak slyšel --

„Že by vzala studenty?“ vpadl povozník, „a ne, to ne; mívála studenty, to ano, ale teď už ne, je už stará.“ „Ale má dcery.“

⁴⁴ zakřesat do hubky úderem dvěma očilkami o sebe (křesadlem) vznikla jiskra; ta zapálila ledkem napuštěnou a vysušenou dužinu houby, jíž se založil oheň

„To má, dvě, ale ty mají taky dost co dělat, Amálka, ta vyšívá a Baruška si hledí hospodářství.“

„Mají pole?“

„Podědily po strýci, po bratru nebožtíka, hezkých pár měř.“

„Ze prý jsou tak tuze pobožné —“

Starý povozník v plášti se zas otočil jako na obrtlíku. „Pobožny jsou jak se sluší a patří, to ano, ale žádné pobožničky, víme, modlářky, to já znám, vždyť ostávám nedaleko, hodné ženské, zvláště stará; Baruška je ostřejší, ale ostatek —“

„Tak by byl u nich dobrý kvartýr pro malého studenta.“ „Bodejt' byl, kdyby jen vzaly, byl by jako u svých, ale oni nikoho nevezmou; a mívaly studenty, ještě za nebožtíka a pak také; byl by jich hodný houfek. A všichni na ně pamatují, to se každý tolik hlásí, když přijde do Litomyšle, kněží, a i doktoři.“

„A co pan páter Kornel,“ optal se Věk náhle a jistě, jako by ho znal.

„No, ten taky. Znají ho! Ten u Jetmarů vyštudýroval; celé studie u nich ostával. Ten k nim také chodil.“ „Už není v Litomyšli,“ zkoumal Věk.

„Není, ale není tuze dávno pryč. To se něco v klášteře šustlo, povídalo se, že měl něco s páterem rektorem, a šup — šandopede⁴⁵ do Strážnice nebo kamsi do takového hnízda.“

Věkovi odlehlo. První zprávy nebyly nepříznivé, a také ten mrak o páterovi Kornelovi nebyl tak černý. Nechtěl se už více vyptávat. Povozník jel mlčky, pak pojednou zarazil, seskočil, aby zatáhl na řetěz, neboť měli sjetí s kopečka a stmívalo se. Sotvaže však opět usedl, hned se zas dozadu otočil, už netvárný v siluetě, jak se mu čepice, hlava, ramena v límcovém, starém plášti temnem nějak rozplývavé šířily, a zase na Věka, tak tedy že hledá kvartýr, a to že by Strnadka a Vopleštilka, a u Oseckých, tam že by bylo, taky u Vandasů — Celou řadu studentských bytů uváděl.

Věk poslouchal, také se na ty byty sem tam optal, ale ne už s tou horlivostí jako prve. Ochaboval, umlkal, ale pak se zase vzpružil, když se

⁴⁵ šandopede (z lat. stante pede) ihned

před nimi začernaly v hustém šeru litomyšlské věže, zámecká, piaristického kostela, a níž pod nimi věž nad staroměstskou branou.

Projeli předměstím většinou dřevěných příbytků, jichž okna rudě zářila stromovým zahrad, kolem „sboru“⁴⁶, projeli tmavou branou do dlouhého náměstí, vroubeného vpravo vlevo podsíněmi. Osvětlení nemělo, podivné štíty starých domů tratily se v temnu, průčelí černě splývala; jen okna rudě z nich vyzařovala. Podsíně dole také bez osvětlení, ne však docela bez světla. Zář z krámů padala do nich jasnými pruhy a zardělý míhavý svit dřevěných luceren, jež měly prodavačky pečiva na krámcích při pilířích oblouků. Rušno tam bylo, lidé chodili vzhůru, dolů, dva tmavé proudy, z nichž šumělo až do náměstí. Věk, jak povozník jej vezl celým prostranstvím zvolna, nebo koník šel už jen krokem, zeptal se na paní Jetmarovou, snad že bydlí tu někde. „A ne, tady ne, až za rynkem, hned za branou.“ Ukazoval bičem před se, pak vpravo, na tupý úhel náměstí, tam že je „Černý medvěd“, jak o něm povídal. Trhnul prudčeji opratí. Proti nim přijížděl kočár tažený čtyřmi, pošta nebo diligence⁴⁷, nebylo dobře rozeznati v temnu, hrkotal vysoký, dlouhý, jako mátoha; v kmitavé záři svítilny na voji mihli se koně, po břicha zablácení, zpocení, až se z nich kouřilo. Přejeli, kočí na kozlíku zatroubil. Nota, jindy veselá, rozlétla se zaraženě opuštěným náměstím, tmou říjnového večera, v níž se kolébal cestovní povoz jako černá kra.

Věk, vyrovnáv se s povozníkem, sestoupil do klenutého a dlouhého podjezdu u „Medvěda“, visutou lucernou chatrně osvětleného; mezi kočáry a okroči⁴⁸ v něm umístěnými, pak po několika schodech dostal se do prostorné hostinské jizby, kdež na stolech hořely lojové svíčky v dřevěných svícnech s fidibusy⁴⁹, kdež sedělo několik cizinců, a vpředu, ve „formance“ několik kočí. Dlouho se tu nezdržel. Byl roztřesen celodenní jízdou, utrmácen, toužil po loži.

⁴⁶ „sbor“ místo, kde se konávalo shromáždění lidu

⁴⁷ diligence (z lat.) dostavník, poštovní vůz na osobní dopravu

⁴⁸ okroč kočár, v němž se sedělo obkročmo

⁴⁹ fidibus proužek papíru na zapálení dýmky

Ráno vyšel se podívat na město. K tetě bylo ještě příliš časně. Vycházel chutě, s jasnější myslí. Tvrdým spánkem osvěžel, ráno bylo jiskrné a při snídani mohl se vyptat na cestu. S šenkýřkou se dal do řeči. Povožník včera mluvil pravdu. Alespoň šenkýřčiny zprávy také tak vypovídaly. O páteru Kornelovi však víc. To také uslyšel, že k Jetmarům docházel, a z toho že lidé namluvili, to že za Máli, že se mají rádi už od studentských let.

„A kdyby,“ bránila hospodská, „ať si mají, co je komu po tom; bylo to ve vší počestnosti, žádný nemoh nic říct, jen co je pravda. A vždyť by stará Jetmarka nic špatného nestrpěla, to pánbůh chraň.“

Věk cítil, že ta obrana je bezděky i proti němu, že také v duchu obviňoval. Než nevzpíral se, nepochyboval o šenkýřčiných slovech, neboť mu uvolňovala. Myslil na ně i když vyšel, na své příbuzné, jak dobře kombinoval, jak s psaním, a co Máli, až se k ní přihlásí a poví, kdo je.

Šel náměstím. Ze dvou, ze tří domů vyváželi hnůj, z jiného výpalky⁵⁰ (měliť v tomto polařském⁵¹ městě v domech v náměstí dle staré výsady pálenky⁵²). Na podsíních placho; živěji poblíže brány, kterou přijel, před poštou, patrovou budovou mansardové⁵³ střechy, kdež prováděli uhnaného koně vychrtlého kurýra v plášti a vysokých botách, jenž před chvilenkou přiharcoval a jemuž právě vyváděli z dunivého průjezdu rozlehlé pošty koně podloženého, svěžích sil.

Za poštou v táhlém, nevysokém návrší renesanční zámek v zahradě a nevelkém parku, vpravo od něho přes cestu piaristská kolej, kostel, gymnasium, z této strany patrové, jednoduché stavení s věžičkou na střeše. Bylo tu ticho. Prostranství před ním nehemžilo se ještě studenty. Věk se tam zadíval. Sem by tedy měl Vašík

V kostele, vysokém a prostorném, sloužilo několik kněží mše. V lavicích skoro prázdno, u hlavního oltáře plněji. Řada piaristických kleriků⁵⁴

⁵⁰ výpalky zbytky při pálení lihu

⁵¹ polařsky - rolnický

⁵² pálenka - palírna lihového nápoje

⁵³ mansardový (z franc.) s mansardami, tj. s podkrovními světnicemi, jejichž okna ústí do ulice

⁵⁴ klerik (z řeč.) chovanec církevního učiliště ve druhém ročníku

se tam v oratoři⁵⁵ modlila. Věk prohlížel kněží u oltářů; jeden z nich, staroušek bílé hlavy, ostatní muži nejlepších let. Kterého z nich, vzpomínalo srdce otcovo, bude mít Vašík, přijde-li sem, před kterým z nich se snad bude třást, ztupí-li jej někdo z nich pro němčinu jako jej před lety na Novém Městě Pražském, kdy ho za vlasy třepali a nadávali mu „du Raker-Šlovake“⁵⁶.

Do konce nevydržel. Neměl stání, nemohl se dočkat rozhodnutí, a také spěchal, aby ještě dnes se mohl vydati na další cestu. Obešel klášter, pustil se kolem jeho zahrady podél vysoké zdi, jež zbyla ze starého městského opevnění, a dostal se tak k horní bráně. Za tou, věděl od povozníka, bydlela teta.

Její dům stál v řadě při silnici, vedoucí na Moravu. Byl úzký, o jednom patře. Vůz stál před ním, u vozu však nikdo, a nikdo také na síni. Z té vedla vpravo úzká šíje⁵⁷ na dvorek, a několik dřevěných schodů se starobylym dřevěným zábradlím nalevo do zvýšeného přízemního bytu vzadu. Všude ticho a prázdno. Ani v předsíni, dost šeré, do které Věk nejprve vstoupil a v níž se zarudle třpytilo měděné náčiní na stěně, nikoho nezastal. Skleněné přepažení dělilo ji od vlastní jizby prostorné, dřevěného stropu.

Tam u okna zahlédl nějakou ženskou světlých vlasů, sedící u rámu, a proti ní selku v pestrém šátku na pokos, v bílém „ožidlí“⁵⁸ nabíraném kolem krku, Neslyšely, že někdo vstoupil do předsíně, a Věk hned dále nepokročil, prohlížel si ty tam u okna v plném světle jasného rána, vlastně selku ne, nýbrž tu druhou u rámu, u vyšívání, světlých, na pěkné čelo hladce přičesaných vlasů. Měla bělostný, lehký šátek křížem přes ňadra; nad ním na hrdle zahlédl černou sametku. Byla v tmavých šatech krátkého života, úzkých rukávů. Nějak ušlechtilé Věkovi připadla, jako z cukru. „Jistě Máli,“ usuzoval.

⁵⁵ oratoř (z lat.) oddělený prostor v chrámě určený pro vznešené věřící

⁵⁶ „du Raker — Šlovake“ (z něm.) ty spratku slovanský!

⁵⁷ šíje úzký průchod

⁵⁸ ožidlí velký nabíraný límec

Když vstoupil, klidně se obrátila. Nebyla již mladistvě svěží, dobrých třicet let bylo jí znáti ve tváři. Když Věk pozdravil a přistupoval, bezděky přimhouřila zrak.

„Ach, krátkozraká,“ mihlo se mu, „to snad ta zmýlená v psaních —“ Jak se přihlašoval, všiml si vyšívání v rámu, bělostným hedvábím na sněžném kmentu nějakého selského čepce. Jak řekl, kdo je a odkud, rázem rozevřela sestřenice oči jako u vyjevení, a zardělý stín se jí kmitl pohublou, jako unylou tváří až do čela.

Jak rychle vstala, užírl Věk, že je slušně vysoká, hubená, ale pěkně urostlá. Cos jemného, aristokratického bylo v jejím zjevu, až překvapovalo v té prosté, měšťanské světnici starého, jednoduchého nábytku, z něhož na tmavé polici 'svítily kovově bělostným leskem hojné cínové talíře, konvice, misky a mýsy, patrně dědictví po otci cínaři.

Máli Věka uvítala, ruky však nepodala. Zapomněla na to v rozpacích; ještě že selka vstala, jadrně ohlašujíc, tak že nebude zdržovat, že se podívá za panímaminkou. Než ta vyšla v ten okamžik z vedlejšího pokojíka, stará paní, nevelká, suchoučká, s šátkem přes prsa, v modré zástěře, s kapsářem, v pantoflích. Zvadlé, hubené ruce byly obnaženy, krátké rukávy bělostné košile kryly jen ramena a část paží. Prokvetlé vlasy, na stezku rozčesané, měla stočeny v hubený uzlíček, z něhož trčel nad vyschlým týlem prostý, tmavý hřeben. V ruce měla prázdný košík, v němž jim selka přinesla dvě kuřata.

Věk tetu nepoznal; její obraz, jak si ho zachoval z chlapeckých let, a ještě nejasný, vypadal jinak.

A přece, jak ji zhlédl, až v něm zatrnulo. Nebožka matka, jak byla za posledních let, tak suchoučká a vetchá, s tím hřebenem nad uvadlým týlem, chodící šukavým krokem jako v pospěchu, kmitla se mu a živě zatanula; tím jakoby zažehnut náhlou přichylností, hlásil se k tetě upřímně, srdečně, bez přetvářky.

Přijala ho v radostném úžasu. Ruce mu podala, do tváře hleděla, žasla, vykřikovala, povzdechovala, ach, ach, kdo by řek, ach bože, inu pravda, to že jsou léta, a co doma, co on, jak s tím ohněm, ó pane králi, že slyšeli —

Máli k nim přistoupila, vrátivši se ode dveří, kam až se selkou došla.

„Ach, Málíno, vidíš, František! Vy jste se ještě nikdá neviděli, František, bratráněk z Dobrušky, víš, jak jsem vám v něm, a o strýčce vždycky povídala. A to je Málíno, mladší, a Baruška — kde je, ach, venku na zahradě, nebo v chlívě, máme ti — bože, tykám jim — hospodářství, to Baruška všechno obstarává, to je její radost, a tuhle zas Málíno, ta zas jen vyšívá, všechno jako květ, inu, každé dítě k něčemu jinému — A Málíno — a vy jste už spolu mluvili — A co žes nepsal? Psaly jsme ti po tom ohni, tady Málíno, tolik jsme se načekaly.“

V Málíných očích zamžikalo kmitavě nejistotou i napětím. Maně sáhla po rámu s vyšíváním, nachýlila se k němu, hned však zvedla hlavu, jak Věk odpověděl s líčeným úžasem:

„Psali? A já nic nedostal. Kdy jste mi psali?“

„A kdy to, Málíno, bylo? Počkejme —“ Teta začala počítat, ale Věk ji nenechal, jistě že se psaní asi ztratilo, to že u nich není teď nic divného, zvláště teď v tom hrozném zmatku po ohni, však že to nebylo první ztracené psaní. A začal, aby zamluvil, o požáru. Musil ke stolu; stará Jetmarová s dcerou usedly proti němu. Věk dobře vystihl, že sestřenice hledí na něj jasněji, ale přece nejistě a zkoumavě.

Jen začal, vzpomněla teta zase na Barušku, ta že by tu také měla být a slyšet, ta že by — Máli vstala a chtěla ji zavolat.

„Ne, ne, Málíno, ty bys — fouká tam, inu, Šimona, Judy⁵⁹, zůstaň, já se podívám.“

Vtom se Baruška sama hlásila. Na síni se ozval její hlas ostře a velitelsky. Děvečce něco poroučela a pojednou ji měli ve světnici, červenou od větru, v kabátku, hlavu v šátku na uzel do týla uvázaném. Byla menší nežli Máli, skoro krátká, ale složitější, plnější a také starší, dobrých čtyřicet let. Svěží, studený vzduch z ní zavanul, jak přistoupila ke stolu. Na Věka se zkoumavě podívala, a když jí matka oznámila, koho tu mají, hned k němu, jako dávná známá, a to že je pěkný, že jim ani neodepsal, když tuhle

⁵⁹ Šimona, Judy - dne 28. října

Málinka psala, co se načekaly; nechtěla ani věřit, když jí řekl, že psaní nedostal, že nedošlo, to že není možná, a hned zas, ať si ji tuze neprohliží, že jde z pole, že je tu hospodářem, a jak že on se k nim stočil.

Svlékla kabátek, sdělala s hlavy šátek; objevil se prostý účes, matčinu podobný. Věka překvapila, ale nezarazila. Hned jak spustila, porozuměl, co ten štipec „Nasenstüber“⁶⁰ z psaní P. Kornela. Také si musil hned povšimnout, že k Máli, vedle níž vypadala dost drsně, má se šetrně, až něžně, že ji s tetou asi mají jako v bavlne.

Usedli u stolu. Věk líčil dobrušský požár; stará Jetmarová se křižovala, povzdychovala jménem božím a vzpomínala, ptala se hned na toho, hned na onoho souseda z jejích mladých let, a jak s tím, co u těch, a zase dcerám připomínala, to že je ten, vědí-li, jak vypravovala, a ten zas ten — Máli naslouchala tiše, trnouc a povzdechujíc nad těmi hrůzami; Baruška nejvíc počítala škody v hospodářství, na dobytku, ach, Bože, to že je co říct, a co dělali po ohni, co dělali, a kdyby ty krávy byly Věkovi shořely! O těch pověděl hlavně kvůli ní. Pak se také zmínil, schválně, jaké mají nesnáze s kostelem.

„To věřím, ach, boží kostelíček, co jsem se tam nachodila,“ litovala stará Jetmarová; Baruška jí vkročila do řeči, a co, však že Pánbůh v takovém neštěstí leccos odpustí, však že se může každý pomodlit, jak to jde, doma, při práci.

„Jen když to jde ze srdce,“ přisvědčila Máli nějak cituplně, mírným hlasem, jako by se šetřila.

Věk pokračoval živěji. Z propovědí obou sester prokmitovalo jasněji. Vypravoval, líčil neštěstí města i své, ač ho dopředu nestavěl. Teta pořád ho ještě zastavovala otázkami, a to-li také shořelo, v jeho stavení, jež měla ještě v živé paměti i zahradu, všecko, a sousedství. Pak došel k jádru, že ku všemu má teď ještě starost s hochem, stran škol, kam s ním.

Baruška se na něj zostra podívala. Máli se hnula, po matce ohlédla; ta přisvědčovala, a bodejť, a bože, a tak už synáčka do škol, už do latiny!

⁶⁰ Nasenstüber (náznštýbr; něm.) - ťafka, přes nos

Že jede do Prahy se zbožím, pokračoval Věk, že se tu u nich stavuje kvůli chlapci, že se chce přeptat stran škol a stran bytu.

„I bože, Františku, i bože — jakpak ne — a kdyby,“ Jetmarová se ohlédla po dcerách a hned obracela: „Taky jsme mívaly studenty na kvartýru, léta letoucí, ale teď už —“

„Maminka je stará, aby se s kluky zlobila,“ vskočila Baruška do řeči. „A já mám práce plné ruce a tady Máli, ta k tomu není, a má své, vid’!“

Máli nepřisvědčila, jen se rozpačitě usmála.

„A taky ta zodpovědnost,“ hradila Baruška dál, „takhle když jsou ti hoši rozpustilí nebo z domu rozmazlení.“

„Můj Vašík není,“ Věk se usmál, „nic jsem nestrpěl, ale nerad bych dělal nesnáze, neřeknu, že jsem nemyslel na vás, tetičko, vždyť bych měl hocha v dobrých rukou, u přátel, a ne u cizích, hoch by byl jako v rodině, mohl bych být upokojený a žena také, ale když tetička —“

„Ale copak o mne, to bych já — to ty holky mají takovou starost, já bych — a je to Francův vnouček, ale —“ ohlédla se po Barušce a hned se zas zarážela, „když ono přec —“

Věk vstal, že se nejprve podívá do koleje, přeptat se, jak bude s přijetím Vašíkovým, že půjde k páteru prefektovi⁶¹, k tomu nejdřív, a pak, až zví, že by sháněl byt.

„Škoda,“ povzdechla stará Jetmarová víc k dcerám, „že tu není páter Kornel, ten by poradil a taky pomohl. On,“ obracela se k Věkovi, „ten pan páter býval u nás na kvartýru, když študoval, celé gymnasium byl u nás.“

Věk maně pohlédl na Máli a ona v tom na něj. Než Věk jako by poprvé slyšel o P. Kornelovi, naslouchal klidně i ptal se; teta i Baruška se o něm rozhovořily, jak se k nim hlásil, že je z koleje navštěvoval, tuze hodný, všude že ho měli rádi, ale že se nepohodl s páterem rektorem, hloupost to byla, o okurky, o nakládání okurek, a pak také něco skrze školu, páter rektor že hned psal provinciálovi⁶², a už to bylo; páter Kornel musil do

⁶¹ prefekt (z lat.) - ředitel gymnasia

⁶² provinciál (z lat.) představený území, okruhu působnosti jednoho mnišského řádu

Strážnice, ač se mu nechtělo, och, tuze nerad, bodejť tak daleko, a jak se mu tam stýská, že psal --

Máli nebylo vhod, že matka se o P. Kornelovi tak rozhovořila; naslouchala netrpělivě, a jak zaslechla o jeho psaní,

vpadla do řečí: „Snad by pan páter Damas tady panu bratranci poradil, ten je dobrý přítel pana pátera.“ Ale nejmenovala, nedořekla.

Baruška to také schválila, a nač by se pátera rektora prosil.

Věk odešel; jen zavřel dveře, mávla Baruška rezolutně rukou proti matce.

„Tak vidějí, maminko, ještě by se jim stýskalo po strážníkoj.“

„Ale božítku, vždyť já — Nic se mně nestýská, Baruško, nic, ale když přece, nediv se, vždyť je to už náš jediný přátelský a hodný člověk.“

„To se zdá a hospodářský, ale copak je platno.“

„Ale to neštěstí, co ho stihlo,“ připomínala Máli.

„Taky nejsem špalek, to já vím, nechtěla bych být na jeho místě. Ale mám svého dost, a ty, Málínko, taky, a tak by to ostalo na nich, maminko. Ještě toho málo užili. A aby se to vyplácelo —“

„Vždyť on by to snad zadarmo nechtěl, Baruško.“

„To jistě ne,“ přisvědčovala Máli, „je nóbl člověk.“ „A já bych snad taky na něm nechtěla zvejdělčit.“ „Tak když, děti, nechcete, aby vám to mělo překážet já jen myslila, když to je Francův syn. Copak bysme mu k obědu —“ Stará jetmarka se podívala na Barušku.

„Do hospody ho přec nenecháme,“ hartusivě přisvědčovala Baruška, „něco ustrojte.“

„Nudlovou polívčičku, maso a pak třeba pečínku špekem protýkanou.“

„A co po mase?“

„Mélšpajs,⁶³“ doplnila Máli mírně, skoro něžně, „vědí, třeba —“

„No, to si udělejte, já už jdu.“ Baruška vzala za kliku. „A co, Baruško, kdyby přišel dřív, a říkal zas --“

⁶³ mélšpajs (z něm.) moučník

„O ten už neřekne,“ tvrdila Máli, sedajíc k rámu s vyšíváním.

„Dotěra není.“ Baruška se u dveří obrátila. „Kdyby to mohlo být, ale když —“ Nedořekla, znělo to však určitě. Otevřela a vykročila do předsíně a tou ven.

Věk vyšel s dojmem, tady že nepochodil. Nebylo mu to jedno, neboť z toho, co viděl, soudil, že není u tety tak, jak se domýšlel, že by tu Vašík byl dobře opatřen. Nejlepší u staré tety. Ta se Věkovi zalíbila. Nezměnila se, zůstala jí stará přichylnost přátelská. Ale dcery, a zvláště Baruška! Máli jen asi pro to psaní hned se tak nevyslovila jako sestra. Bylo vidět, že mu dost nevěřila, a tuší, že to psaní má. Vašíka nechtějí. Mrzelo ho to a uvažoval, co teď, co tu. První nezdar nedával mu hrubě chuti na cestu do koleje. Ale šel, aby, když už takovou cestu vážil, zvěděl a přesvědčil se, jak by bylo tam.

U fortny zazvonil, a když šedivý fortnýř v černých punčochách a ve střevících mu otevřel, vstoupil na chodbu kolem kvadratury⁶⁴, upravené na zahrádku dost chudou. Byla již pustá a pestřila se jen spadlým listím křovin a kalinového stromku. Zastal v ní suchého kněze piaristu v sutaně. Od něho zvěděl, že páter Damas není doma, že dnes ráno odjel a že se vrátí až zítra nebo pozejtří; pan páter rektor že je asi doma, buď nahoře nebo vzadu v zahradě.

Dva klerikové, červení a silní, bez klobouků, které potkal na širokých, dřevěných schodech, vedoucích do patra, zjistili Věkovi, že je pan páter rektor doma, ne v zahradě. Hlučný jejich hovor nesl se za ním zdola od tiché kvadratury nahoru do dlouhé, vybílené chodby. Jeho kroky se jí rozléhaly a nárazy větru, jak se chvílemi opřel do oken. Celou chodbou bílé dveře vedle dveří a tu ty, jak klerikové vyznačili, k bytu pátera prefekta.

P. German Hradecký, rektor koleje, prefekt gymnasia a ředitel městské školy, litomyšlský rodák, velký, vážný, ne v sutaně, nýbrž v černém kabátě domácím, v botách vysokých, lesklých holení, s černou sametovou čepičkou na temeni hlavy, přijal Věka velmi důstojně, zvlácněl však, když se Věk prohlásil, že býval také žákem piaristickým. Na toto

⁶⁴ kvadratura (z lat.) čtvercové prostranství, klášterní dvůr

prohlášení spustil rektor také hned po německu a chvíli hovořil, pak opět česky a dál míchaně. Ptal se na Věkovy bývalé profesory, na Dobrušku, na požár. Stran Vašíka pronesl obavu, bude-li jen dost v němčině honěný, obstojí-li při zkoušce.

„Je to kříž, reverendissime⁶⁵, s tou němčinou,“ povzdechl Věk vážně, „co chlapců, a s dobrou hlavou, vážne pro němčinu ve studiích, co se nasouží, ba leckterý se pro ni ani do škol nedostane; to kdyby směl v mateřském jazyku —“

„Co jich napadá!“ vykřikl rektor a máchl rukou; zableskla se v ní stříbrná tabatěrka, kterou právě vzal se stolu. „Das sagen sie, ein studierter Mann?⁶⁶ Co by byli bez němčiny, řekněme jen v jejich kšeftu. Und dann mit Verbreitung der deutschen Sprache breitet sich von selbst die Bildung im Lande immer mehr aus. Kde by ji vzali v mateřštině, jak povídali. Und dann, die Kenntnis der deutschen Sprache verschafft, den Kanzeleien, Dikasieren, dem Soldaten und Adelstande Leute, die sie sonst in dem Auslande suchen mussten, a to teď naši Čecháčkové zastanou⁶⁷. Und dann; ale škoda mluvit, et cetera, et cetera⁶⁸. A stran toho trápení —“ usmál se, „to není všude stejné. jak se kde učí. Když se jejich synáček učil, tak to snad půjde, a když by to nešlo, máme tu Stadtschul⁶⁹, tam si dávají naši páni na němčině záležet. Tak jen synáčka přivedou, a co může, ať se ještě učí. jdou s Pánem Bohem. Ich empfehle mich.⁷⁰“

Věk vyšel z koleje zaražen, ač byl vlídněji přijat, nežli by se byl dle řeči sestřenic nadál. K tetě hned nešel. Vracel se oklikou, zamyšlen. Dojem z koleje dosud nevyzněl. Pořád ještě byl u rektora, jak hned začal po německu, když uslyšel, že je, Věk, studovaný, a znělo to jako chloubka, když řekl, že si dávají na němčině záležet. Tu snad víc nežli kde jinde je němčina

⁶⁵ reverendissimus (lat.) veledůstojný, titul církevního hodnostáře

⁶⁶ To říkáte vy, studovaný muž?

⁶⁷ Und dann mit Verbreitung... (něm.) a pak s rozšířením němčiny rozšiřuje se vzdělání v zemi samovolně stále víc

Und dann, die Kenntnis ... (něm.) a pak znalost němčiny opatřuje kancelářím, soudům, vojákům a šlechtickému stavu lidí, které by jinak museli hledat v cizině

⁶⁸ et cetera (lat.) a tak dále

⁶⁹ Stadtschul - (štatšúl; něm.) městská škola

⁷⁰ (empféle; něm.) - poroučím se

grunt všeho a bez ní nic. jak Vašík ob stojí? A s bytem také tak. Samá nesnáz. Vzpomněl na ženu, jak ta by teď ještě víc domlouvala. Má skoro pravdu. Aby ho dal k cizím? Je sem daleko, v Hradci by mohli spíše dohlédnout. To kdyby byl u tety — ale když ty staré panny

U tety se ho nemohly dočkat. Máli už vyšla na síň vyhlédnout do ulice, nejde-li, když matka přes tu chvíli a pak už s nepokojem se po něm ptala. Když se Máli vrátila, prostírala stará Jetmarová v pokoji na stůl, zamyšleně si pozvukujíc vzdychavě ve dvou tónech „hh“ a zase „jo jo“ — Máli poznala po té jednotvárné samomluvě, že maminku něco tíží. Tušila, že to k vůli bratranci z Dobrušky, kterého se ona sama tak lekla a který si ji záhy získal svou šetrností, když se nepřihlásil s psaním pátera Kornela, které bylo jen jí psáno, a ne jako jiné listy, jim všem. Kdyby teď — když — Jetmarka se zalekla, když, uslyšela, že „Františka“ není vidět.

„A to on snad už ani nepřijde, snad se rozhněval, když — To jste, bože, vždyť bych já — jaképak také strachy, vždyť bych ráda všecko udála, a stačila bych, ba bodejť. A on takový hodný. Co by nebožtík Franc, bože, bože! Jeho vnoučka, tak ho zrovna odstrčit.“

„Ale ty starosti, co by měly!“

„Starosti! A co teď bez starostí! Ty šíješ, vyšíváš, a při tom bys ostala a Baruška taky při svém, a já bych to ráda dělala, bylo by mně veseleji, měla bych jako vnoučka.“ Vyhrkla v tom proudu. Umlkla však náhle, co to řekla.

Máli na ni upřeně, užasle pohlédla, okamžik mlčela, pak jako by se hájila, řekla tišším hlasem: „Copak já, mutrle, já bych, mně by ten hošek nepřekážel, a on, bratranec se zdá hodný.“

„Tak, no tak, Málíno, tak беруško, vidíš. Ale když Baruška — Ta kdyby, ale já jí neřeknu, aby pak — A František snad přece přijde, musím nudličky zavařit,“ a šukavě rychlým krokem jako myška pospíchala za sklenou přehradu do kuchyně.

Máli sedla k rámu, vyšívala však roztržitě a po okamžiky hleděla v zamyšlení před se. Pak ji Baruška vyrušila, vrátivši se ze stodoly.

„Už asi ne.“

„Ještě ne, a maminka má už strach.“

„Proč?“

„Že snad nepřijde.“

„Bodejt’!“

„Ale toho studentka by ráda. Řekla, že by ho, jen poslouchej, řekla, že by ho měla jako vnoučka.“ To mluvila volněji, upírajíc oči na Barušku, jež jakoby nevěříc opáčila:

„Vnoučka?“ A prudce vyhrkla: „Snad se jí po něm nestýská!“

„Teď už myslím, že stýská. Kdo by si pomyslel! Ale nic jí neříkej, nech jí, ona chudák, jak jí to slovo uklouzlo, se zrovna lekla. Ale ono, Baruško, víš, je to snad pravda.“

„S tím vnoučkem. Tak jí ho dej!“ Baruška se chtěla usmát, řekla to však ostře. „A toho hochu ani nezná.“

„Ale je z Dobrušky, měla by s kým o ní hovořit.“

„A o strýci Francovi.“ Baruška se zlostně usmála.

Vstoupil Věk. Vtom také stará Jetmarová vyšla z kuchyně, zardělá, s vařečkou v ruce. Věka vítala radostně, domlouvajíc, co tak pozdě, že už dlouho čekají.

Pověděl, že se zdržel, jak pochodil v koleji, že byl také v hospodě se vyrovnat.

„Snad bys už nechtěl jet!“

Oznámil, že odjede za chvíli, že se mu nahodila příležitost do Mýta.

Máli se zarazila, stará Jetmarová se lekla, Baruška udiveně naň upřela oči.

„A co s kvartýrem!“ zeptala se.

„Rozmyslil jsem si to. Když jsem neměl u vás štěstí, tu mne napadlo, že když by hoch měl být u cizích, že by bylo líp, když bych ho měl blíž, víc na očích, a žena by byla také radši. A ty cesty —“

„Tak bys ho do Litomyšle ani nedal?“ lekla se Jetmarová.

„Už asi ne.“

„No, no,“ ostře, ale s úsměvem chlácholila Baruška „hned trucu, pane bratranče!“

„To ne, ale —“

„Ale vždyť já bych ho chtěla!“ vyhrkla stařena. „A já jen kvůli mutrle tuhle myslila —“

„A jen ta zlá Barka, jenom ta brání!“ Baruška pohodila pravicí. „Teď to ostane na ní, bodejt’! No vědí, maminko, já kvůli nim, ale až ‘se budou zlobit, až hošek nebude chtít poslouchat —“

„Nasolíte mu jich!“ vpadl Věk s úsměvem.

„Tak nic mazlit, pane bratranče!“ diktovala Baruška. „O to žádám.“

„A tak už nic utíkat, plášť pěkně dolů!“ poroučela. Máli usmívajíc se mírně dodala, že příležitost počká, a stará Jetmarka, rozradovaná, hledíc z jednoho na druhého, přisvědčovala, až pojednou vzpomněla: „A polívčička už je, a všecko, pečínka by vysmahla.“ Stařecky rychle se otočivši, pospíchala do kuchyně.

Ta chvíle je všecky sblížila. Za oběda jednali už jako dobří známí, hovor se rozechřival. Slovo měla Baruška. Než více nežli ji pozoroval Věk Máli. Předtím dost skoupá na slovo, víc pozorujíc v napětí a nejistotě, uspokojila se patrně Věkovým jednáním.

Po obědě musil s Baruškou na dvorek, do chlěva, na krávy se podívat, pak ze dvorka po několika schodech tarasem do zahrady táhnoucí se za domem, odkudž bylo vidět ke hřbitovu a do polí. Ukazovala mu, kterým směrem mají role; i stodolu dál stranou ukázala, čtvrt té krajní že jest jejich a že mají ještě čtvrt druhé stodoly na druhé straně, za horní branou. Vše v hospodářství mu ukázala a pověděla o nebožtíku strejčkovi, starém mládenci, po kterém dědily.

Když se vrátili, byla druhá pocta, kafičko, již připravena. Při něm jednalo se nejvíc o Vašíčkovi a jeho příchodu. Věk nebyl s Máli ani na okamžik o samotě. Kmitlo se mu, aby jí psaní P. Kornela nějak tajně podstrčil. Nerozhodl se však, a nebylo také příležitosti.

Smrákalo se, když vyjel od „Černého medvěda“, míře do Vysokého Mýta a odtud do Prahy.

IV - O CHUDÉM KUCHARI, STARÉM KAPLANOVI A JINÝCH ZNÁMÝCH

Ignacius Ceypek vycházel denně s košíkem na ruce do trhu jako za onoho času, kdy byl kuchařem obrstvachtmistra⁷¹, „barona“ Materny z Květnice. S košem chodil, třebaže jen maličko kupoval, trochu zeleniny, nebo kousek masa, řepu, nebo mírčičku mouky, vajíčko. Chodil tak ze zvyku i pro starou svou slávu, aby sousedé nemyslili.

Doma pak často si zasedl ke své staré kuchařské knize, třebaže míval obyčejně v kuchyni jako by vymetl; slabikoval si z těch tuhých listů a říkal všelijaké předpisy, obyčejně nákladných, skvostných jídel, nejvíce masitých. Stránky, jednající o moučných a sladkých, jak se dělají „Czukr Prezl“⁷², „glazírowany kasstany“⁷³, „czokoladowy Dort“ a podobné, přemítal rychleji. Nebyli zvláštní milovník moučných vyjma „tilorské knedle“; a pak ty stránky tolik poroučely a předpisovaly, samý běl⁷⁴ a tolik vajec, tolik másla! Všim jen plýtvaly.

Takové věci teď toho podzimu (roku čtvrtého), když byly tak drahé, tak nekřesťansky drahé! Ani už si knedlík nevařil; nemohl. Mouka jako zlatý prach čím dále tím dražší a již ani nebylo dost, ani chleba. Sedláci nevozili nic na trh, mlynáři neměli skoro co mlít, pekaři co péci. Bochníčky chleba hubly a chudly a byly dražší jako všecko pečivo a mouka.

Ceypek chodíval trhem, košík na ruce, přehlížel, přeptával se vážně na to ono, vracel se s prázdnou domů, zastavoval se u poloprázdných krupařských krámů, s ošumělou černou mašlí v týle, cvoček v uchu, přihnutější, hubenější, díval se na houfky hladových lidí, jak očima zrovna hltali bochníčky chleba s bílou spodní kůrkou, vypečený, lákavý, jak otrhané děti, hladem zsinale, zastavovaly se u krámků a budek s pečivem

⁷¹ obrstvachtmistr (z něm.) vrchní strážmistr

⁷² Czukr Prezl (cukrprecl; z něm.) pocukrované preclíky

⁷³ glazírowany kasstany - (kaštany) kaštany s polevou

⁷⁴ běl přední - nejlepší mouka pšeničná nebo žitná (výrazková)

nebo jak dychtivě hleděly za preclíkařem, na jeho tyč vzhůru trčící, plnou zlatých nebo mákem modrých preclíků.

Litoval hladové, ač jemu samému se sliny sbíhaly a někdy mu i ve střevech zakručelo. Pak tím ostřeji huboval, když se potkal se známými, když se hned dostali na drahotu a nouzi, huboval na pekaře a nejvíce na vydřiduchy obilní handlíře. Co vídal a co na svých vycházkách trhových přeslechl, vypravoval páteru Vrbovi, když ho navštívil nebo když páter Vrba přišel k němu s dvaatřicíti loupežníky v šosové kapse.

Ceypek vypravoval a líčil, jak je zle, jak už je všechno rozkvašeno, jak nadávají obzvláště policejnímu direktoru, hraběti Vratislavu, teď že už není proti vysokým cenám obilním, co zdědil čimelické panství, dřív že dokročil, ale teď že sám prodává a o zlatý, o dva prý draž.

P. Vrba ostře přizvukoval, pak ostřeji, když mu šla zlá karta, když prohrával, když Ceypek, pokmituje prsty volné ruky a špule zvadlé rty (pískat už jako jindy nemohl), hnál ho jako do chobotu⁷⁵.

Přestal však prsty pokmitovat a zarážel se, když P. Vrba dopálen pouštěl se do vojska, nač ho tolik ku Praze sehnali, že už skoro dvacet let nebylo tak velkého polního ležení jako teď, to že musilo být, v té drahotě, bodejt', celou českou armádu, až z Moravy že musily regimenty 'sem do ležení (bylo u Vysočan a Hloubětína), tolik vojska, tolik generálů, že té vojny bylo dosud málo, to se ví, a kdo to zaplatí, kdo a — a — kdyby se raději starali o chleba, aby nebyla taková nouze, a takhle, to že se tím vojskem všecko ještě víc zdrazí, bodejt' — a samý papír, samé bankocedule, kousek stříbra nikde, a zlato, dukát, haha, to že jen pro generály.

Ceypek se odvážil a zastal se vojska, až přišli do tuha, až na hru zapomněli nebo musili začít znovu. Někdy pro to vojsko Ceypek ani nepřišel, jak bylo ujednáno, nebo nebyl doma, když ho P. Vrba v plášti, v čepici, o holi navštívil. To bylo v polovici září, když císař s císařovnou přijeli do libeňského zámku a pak do Prahy na Hrad, když bylo tolik

⁷⁵ hnát do chobotu přivést do tísně, do nesnázi

vojenské parády, když ulicemi hřímala hudba v čele pěších i jízdných, v šedých, bílých pláštích, v čákách i v helmicích.

V ty dny se starý Cypek někdy zatoulal jako mladý pobuda, aby uviděl vojsko, u něhož tolik dlouhých let sloužil, až do šedin, aby uviděl ten onen pluk, s nímž stával v ohni, i svůj regiment, ovšem tenkrát každý pod jiným jménem nežli dnes. Ted' říkali Geringen, Stuart, Kolovrat, Franc Kinský, tenkrát byly to pluky Aremberg, Biberstein, Jordis, Kulmbach, ted' projížděli merveldští huláni, za jeho časů ještě žádných nebylo, blankenštejnští husaři jmenovali se Esterházy a „Klenaukurasíři“⁷⁶ sekali tenkrát ještě v třírohých kloboucích a ne v helmách.

Jednou se pustil až k „domu invalidů“⁷⁷, kde měli dělostřelci své ležení a vozatajstvo. Vrátil se až odpoledne unaven, takže sotva nohama (v gamaších) pletl, a ještě dostal od P. Vrby, jenž právě k němu přišel s dvaatřiceti loupežníky, a to zbrusu novými. Ti staří, usmolení, s rozmazanými kníry, s nohama do hněda ohmatanýma odpočívali, jako památka na nebožtíka faráře Hejnu, v zásuvce černého stolu vedle všelijakých výpisů a memorabilií⁷⁸.

P. Vrba zostra mu domluvil, ale hned přitom karty vytahoval a z pláště kus másla a bochánek chleba, že to dostal, že to je čerstvé, aby vzal. Tak skoro pokaždé s něčím přišel a také pokaždé Cypka něčím uctil, když Cypek přišel do jeho bytu na Dobyčím trhu⁷⁹. Když ho neuctil hned, strčil mu při odchodu to ono „do kuchyně“, jak říkal, že ho musí podmazat, aby byl milosrdnější, aby v kartách tolik nedorážel a všecko mu nepřebíjel.

Starý kaplan dařil starého kuchaře jak mohl, věda dobře, že mu nejen nezbyvá, ale že se mu i často nedostává, a nezavřel ani pak své ruky, když už i sám se začal uskrovnovat, jak všemu přidražilo, a nejvíce chlebu a mouce.

⁷⁶ „Klenaukurasír“ (z něm.) kyrysník, příslušník těžkého jezdeckého pluku Jana hraběte z Klenovic (1758-1819)

⁷⁷ dům invalidů na Karlínském úpatí vrchu Žižkova; zaopatřovací ústav vojenských vysloužilců, kteří v bojích byli zmrzačeni nebo trpěli vnitřní nebo duševní chorobou

⁷⁸ memorabilia (z lat.) zápisky, záznamy „paměti hodné“

⁷⁹ Dobyčí trh dnešní Karlovo náměstí

Proto tím častěji broukal na vojsko, nač ta cvičení, nač to polní ležení, co to spolkně peněz, co se jich vyhází, co tisíc tisíců, že kdyby je raději dali na chléb chudým a potřebným. Huboval před Ceypkem, huboval, a víc, v duchu, když chodě městem přehlížel, jak všude u každého krámu s potravinami stojí vyzáblá drahota, jak zahání hladové ubožáky, i takové, kteří jindy nouze nemívali.

Byl ze selského kořene, z robotného lidu, pamatovalo se mu, měl respekt před pány, ale pro lid měl srdce vždy a v tuto dobu byl při všech, kteří měli hlad a nouzi. Byl při nich, přizvukoval v duchu, když kolem, v domě, v sousedství, po ulicích slýchal stesk a výrazy nevole, když hlasitě láli a nadávali městské správě, policejnímu direktorovi, že se včas nepostarali, aby do Prahy dovezeno sdostatek obilí, aby bylo dost mouky a chleba.

Rozuměl tomu a přisvědčoval, když lid ukazoval na vojsko ulicemi procházející, když mračně hleděli na panské kočáry s premovanými kočími a lokaji, a nic ho nepohoršil výjev, který spatřil v Staré aleji⁸⁰, když šel ke kapucínům, kdež měl známého kněze. Z hostince „U tří lip“ vyšel právě policejní direktor, hrabě Vratislav, malý, nepatrný mužík v parádním klobouku s rohy k uším, jenž mu seděl jako hora na malé hlavě, nad drobným tělem v lesklé uniformě s vysokým límcem. Čím byl menší, tím výše nesl bradu a tím důstojněji nakračoval, jako by na něm všechno záleželo, oči upřeny ke kočáru, jenž na něj čekal.

Jak vyšel z průjezdu hotelu, kdež byl navštívit nějakého vyslance, jako by se výr ukázal. Na chodníku i přes ulici na druhém se zastavovali, ukazovali si na něj, a nežli se kdo nadál, už se shlukl za ním houfek hladových lidí bez práce, i řemeslníků, pomocníků. Jako by v nich rázem chytlo. Rozjitřili se pohledem na policejního direktora, ježž nejvíc obviňovali, a zprava, zleva, z pozadí lítaly za ním tu temnější, tam ostřejší poznámky a pokřiky:

„O dva dráž! O dva dráž!“

⁸⁰ Stará alej dnešní Příkopy

„Jak se naparuje!“

„Chleba! Chleba!“

jak koně trhli a kočár se hnul, hodil ,někdo hlasitě za hrabětem jeho přezdívku:

„Prčický!“

A z druhé strany:

„Prčický! O dva dráž!“

„O dva dráž, Prčický!“

P. Vrba stál mlčky a usmíval se. V očích mu zasvítilo tajnou radostí a souhlasem, přál to pánu, a v duchu škodolibě a s uspokojením přisvědčoval:

„Tu máš, tu máš! To ti patří!“

S úsměškem se díval za hrabětem, jak sedí, jak se krčí, jak mu spadly nos a brada, jak jeho ouřední bouřka⁸¹ schýlila se dopředu a zapadla nějak do ramen.

Na svých pochůzkách si také dobře toho všiml, když jely ulicemi dvorské kočáry, provázené jízdnou stráží v bílých pláštích, v kloboucích s plápolavým peřím, že lid se mlčky zastavuje, že bez hlesu se po nich ohlíží, že nouzí sklíčen je zaražen, zamlklý.

Slyšel o tom už v Krameriově Expedici, jak o tom mluvili a že si toho sám císař už povšiml, a řekl to nejvyššímu purkrabí. Povídali také, že hrabě Chotek, purkrabí, při té příležitosti panovníkovi vypověděl, jak je, jaký nedostatek, jaká nouze, a že panovník se zasmušil a řekl:

„To se musí pomoci.“

Ten skvostný dvorský průvod, plný třpytu, viděl P. Vrba v klidné záři slunečného dne podzimního, a zakrátko jej zahlédl také v třeslavém, rudém světle pochodní. Bylo v sobotu, patnáctého září navečer před Stavovským divadlem⁸², kde cedule hlásila operu „Sargino“⁸³. Namanul se tam, vraceje se od kapucínů, ale nemínil před divadlem ostat, i když uslyšel, že přijede

⁸¹ ouřední bouřka policejní úředníci nosili oblý tvrdý klobouk, jemuž se říká lidově „bouřka“

⁸² Stavovské divadlo nynější Tylovo; vystavěno purkrabím hrabětem Františkem Nosticem r. 1783 jako „národní“ a r. 1793 přenecháno několika šlechticům

⁸³ Sargino (sardžino) aneb Učedník lásky, opera italského skladatele Ferdinanda Paëra (1771-1839)

dvůr, nejvyšší purkrabí a všecko panstvo. Než nevyvázl hned z tlačénice, a jak šla její vina, donesla ho blízko k portálu, ke skupině, kteréž jakýsi mladík švihácký v žemlovém svrchníku s límci vykládal, to že je krása, ta nová „kardina“⁸⁴, od včerejška že teprve visí, ale on že ji už viděl, krása, v Drážďanech že je malována, ale den Entwurf⁸⁵ že udělal zdejší Akademiedirektor⁸⁶ Bergler.

„Krása!“ vykřikoval emfaticky⁸⁷ a chlubitě, jako by byla jeho dílem, to že je figur! „Theseus und die Musen —“⁸⁸ mateřština mu nestačila, německy vykládal, co je na přední nové oponě: Theseus a múzy a géniové pražských měst a český lev na postamentu⁸⁹, a ti géniové že zvou múzy a Thesea, aby se tu, jako v pražském divadle, usadili. A vzadu že je vidět zívist.

„Na, halt wie im Theater,“⁹⁰ vzkřikl hrubší hlas, a kolem smích a „bravo!“⁹¹ P. Vrba už neslyšel, tlačel se dál, aby tu snad neuvázl. Ale uvázl. Zástup byl jako zed; ale také zas chmurně zamlklý. Kolem temný šum, nikde však radostný rozruch, nedočkavé, dychtivé očekávání. Maně si vzpomněl, jak bylo před dvanácti lety před korunovací a o ní, jak krále Leopolda všude, všude, kdež se jen okázal, vítali s radostí a plni nadšení. A pak tenkrát večer, když tu stál s Zieglerem⁹², když Suvorov přijížděl.

Kolem se hradba hnula, vina od rynku Železnou ulicí dorazila. Kočáry zahrčely, rudá zář pochodní, jak je nesli běhouni před povozy, kvapila nad spoustou čepic, klobouků, čepců i šátků, rozlila se po chmurných průčelích ulice i po divadle. P. Vrba zahlédl hlavy koní v blýsknavém postroji, kočí a sluhy na kozlících a vzadu na stupátkách nad tou spoustou hlav. Kočár za kočárem dojížděl, panstvo sestupovalo, pro tlačénici však nezahlédl P. Vrba leč jen parádní klobouky, úřední, generálské, blesk zlatě vyšitých límců a

⁸⁴ kardina (z ital.) opona

⁸⁵ Entwurf (něm.) návrh

⁸⁶ Akademiedirektor (něm.) ředitel vyšší školy pro výtvarné umělce

⁸⁷ emfaticky - (z řeč.) vzrušeně

⁸⁸ Theseus und die Musen Theseus je bájný starořecký hrdina, proslulý silou

⁸⁹ postament (z lat.) podstavec

⁹⁰ (něm.) Inu, jako v divadle

⁹¹ bravo (brávo; ital.) výborně

⁹² Ziegler Josef Liboslav Z. (cígler; 1782.-1846), kněz buditel

epolet.⁹³ V předních řadách vyrazilo: „Vivat!“ ale dál zástup zamlklý. Těžký mrak tísně dusil vše.

P. Vrba prosmýkal se na volnější místo dříve nežli všechny kočáry předjely. Než sotvaže se vydral, stanul. Stará jakási paní, v čepci a v šátku přes ramena, táhla, zrovna před ním, za ruku kloučka asi pětiletého. I v tom nejasném osvětlení všiml si P. Vrba, že je hošík jako opička, s divným kašketem⁹⁴ na kudrnaté hlavě, se strakatou šerpou kolem pasu. A křičel, tahal starou paní, všechnu již udýchanou, a volal zlostně, velitelsky:

„Babi, babi, já nechci domů!“

„Ale Jean⁹⁵, ach Hanzi⁹⁶, já už nemůžu,“ vydechovala, „oni by nás tu umačkali.“ To paní Butteauová chlácholila svého vnoučka, Bettynina synka. Ten však nedbal, neslyšel, a jen umíněně tahal za ruku, pak už za sukni a křičel, že musí, že chce, že chce!

P. Vrba se neudržel. Nevěděl, kdo to je, ale přímo na ni zavolal:

„Paní, metličku na to klouče!“

„Ach das liebe Kind⁹⁷, es ist⁹⁸ —“ hájila zardělá, dech popadajíc.

P. Vrba víc nezaslechl. Přihnal se proud z rozcházejícího se zástupu, roztrhli je, stará paní mu zmizela i Jean, to milé dítě; ale jeho umíněný, zlostně rozechvěný hlas pronikavě bylo ještě na okamžik slyšeti.

„Já bych ho spratka zkrotl,“ zlobil se P. Vrba, „ale co taková stará v opičí lásce.“

V pondělí po té sobotě vyšel odpoledne z domu, navštívit Krameria v Expedici v Dominikánské ulici⁹⁹. Pravidelně tam chodíval v pátek kvůli majiteli Expedice i kvůli jeho společnosti, kterou tam v ten den zpravidla nacházel, jádro vlasteneckého šiku pražského, měšťany i literáty, kněze,

⁹³ epoleta (z franc.) nárameník, označení na stejnokrojích vyšších hodnostářů, zvláště vojenských důstojníků

⁹⁴ kašket (z franc.) přilbovitý klobouk

⁹⁵ Jean (žán; franc.) Jan

⁹⁶ Hanzi (pražská něm.) Jene, Honzíku

⁹⁷ das liebe Kind (líbe kchind; něm.)- to milé dítě

⁹⁸ es ist - to je

⁹⁹ Dominikánská ulice nynější Husova na Starém Městě

doktory a studenty. Několik jich tu vždycky zastal. Se všemi se znal, s některými se i rychle a přátelsky sblížil. Přicházeli všichni k jednomu ohni a hráli se jedním nadšením.

Tu se i s doktorem Heldem vídal, když Held ho nemusil toho léta a podzimu navštěvovati v jeho bytu, poněvadž „brabenci“ jako by na kaplana zapomněli, obzvláště na jeho kolena. P. Vrba měl z doktora radost, když viděl a slýchal, jak se mu výborně daří, když ho chválili, jaký je znamenitý lékař, jak ho volají do vznešených domů i šlechtických paláců. A přitom ho nemohl sám dost vynachválit, jak je sprostný¹⁰⁰ a nestydí se sám se přihlásit vzpomínkou, jak jako student jim, P. Vrbovi a nebožtíku panu faráři Hejnovi hrával na housle a jak mu tenkrát přicházela vhod odměna za to. P. Vrba také zvláště těšilo, když se v Expedici setkal s nástupcem Pelclovým, profesorem Nejedlým, nyní už také veškerých práv¹⁰¹ doktorem. Urostlý, štíhlý pán ani ne třicetiletý, ve všem elegantní, jenž měl takové známosti mezi „urozenstvem“, jehož překladu části Iliady¹⁰² se obdivoval, jehož předmluvu o lásce k vlasti přidanou ku překladu Gessnerovy¹⁰³ Smrti Abelovy čítal s pohnutím, mu imponoval.

P. Vrba se pokaždé těšil na tyto schůzky, o nichž míval už své místo na židli vedle zadního regálu plného knih, obyčejně vedle měšťanů Kvadráta a Soukupa nebo doktora Vrabce, kdež při nich stával také Amort, učitel od sv. Štěpána¹⁰⁴, kdež k nim přisedal Rulík¹⁰⁵, když zavítal z Hradčan s J. Koželuhem¹⁰⁶, regentem chori u sv. Víta. Někdy přišel

¹⁰⁰ sprostný - prostý

¹⁰¹ veškerých práv doktor nesprávný výklad zkratky latinského akademického titulu; správně jde pouze o dva hlavní obory právnického studia: právo římské a církevní (tedy spr. „obojího práva doktor“)

¹⁰² Iliada, Ilias, starořecký hrdinský epos, jehož autorem je domnělý básník Homér; epos líčí vznik a průběh války achajského kmene s maloasijským starověkým městem Trojou (Ikon)

¹⁰³ Gessner Salomon G. (1730-1787), švýcarský knihkupec a malíř, autor mnoha idyl; hlavní jeho dílo je Smrt Ábelova v 5 zpěvech, které líčí biblickou bratrovraždu syna prvních lidí Adama a Evy

¹⁰⁴ od sv. Štěpána vedle kostela sv. Štěpána Většího ve Štěpánské ulici na Novém Městě byla škola už od dob Karla IV.

¹⁰⁵ Rulík Jan R. (1744-1812), nadšený obránce českého jazyka, překladatel, autor dějepisné kroniky Kalendář historický (1797-1810) a mnoha rozprav životopisných, cestopisných a lidově poučných

¹⁰⁶ J. Koželuh Jan Antonín K. (1738-1814), kapelník v chrámu ve Vídni a v Praze, hudební skladatel, psal opery a církevní hudbu regens chori (lat.) ředitel kostelního sboru

dominikánský provinciál Šantl, někdy opat Škoda ze „Slovan“, profesor Němeček, přítel Mozartův.

S těmi všemi i jinými se dobře snášel. Jako by v rodině, mezi bratry seděl. Všichni jako jednoho srdce. Mívali jednu radost z každé nové knihy, z každého nového vlastence, když jej někdo z nich zjistil, ohlásil nebo přivedl, z každého studenta, jenž přišel a mezi ně se dával. Z těch nejhorlivější byl Ziegler, kučeravý teolog jiskrných očí, jenž P. Vrba občas i v jeho bytě navštívil.

Jen jednoho z tohoto kruhu se P. Vrba nějak bál, ač vzhlížel k němu s uznáním za to, že jsa stavu vladyckého¹⁰⁷, muž urozený, tak vřele se hlásí ke svému národu. Vřele a směle. Když oni vzdychali a tesknili, on se zlobil i nadával, když opatrně tlumili hlas a ohlíželi se, on spouštěl plným hlasem přímo a směle.

Ale byl „josefinist“, jistě tajný „jakubín“ a divoký nepřítel jezuitů, ač kdysi jejich chovanec, je ze všeho vinil, že oni Čechům všecko způsobili, všecky ztráty, všecko ponížení a pronásledování, ba i to, že byla za Marie Terezie zrušena česká míra¹⁰⁸ a váha, že namísto velkých, staročeských pinet se musí měřit na rakouské máty.

Kdykoli Jeník rytíř z Bratřic, setník¹⁰⁹ na odpočinku, nyní v občanském obleku, vstoupil do Expedice do kruhu vlastenců, statný, osmačtyřicetiletý, kučeravých vlasů, v nichž dosud ani jediný se neprobělával, jako by ostrý stín tam padl. Tak se zdálo P. Vrbovi, ač ostatní rytíře či „pana barona“, jak ho titulovali, rádi a uctivě vítali. P. Vrba také, ale zároveň s obavou, že zase něco začne o jezuitech nebo že bude vzpomínat na císaře Josefa a velebit ho.

Posledně se s ním setkal v létě, když se vrátil ze své cesty „apoštolské“,¹¹⁰ s prázdným pláštěm, bez knih a s málo penězi, navečer jednou, mimo pátek, v jiný den, a také v Expedici.

¹⁰⁷ stav vladycký nižší - stupeň staročeské šlechty

¹⁰⁸ míra (česká) polní míra 0,192 ha

¹⁰⁹ setník důstojník, velitel setniny, tj. vojenské jednotky asi o 100 mužích; dnes asi kapitán

¹¹⁰ apoštolé, družina Ježíšových učedníků, šířili křesťanství; zde znamená cesty za šířením národního uvědomění

Bylo vlažno až dusno, a nezavanulo svěžeji ani když otevřeli dveře Expedice. Staré domy kolem ztemněly, Dominikánská ulice ztichla, jen z Jezuitské¹¹¹ doléhal temný šum. Vtom, jak na okamžik umlkli, co Kramerius rozžehoval svíci, rozhlaholil se venku do šera svěží, mladý hlas. Zpíval:

*Tatíčku nebeskej,
copak jsem tak hezkej,
že mne všechny holky rády maj!*

Učedník jakýs, nesa prkno na hlavě, šel kolem a tak si vesele, bez starosti notoval, lahodně, neboť měl patrně dobrý sluch a příjemný hlas. Kramerius a P. Vrba se zasmáli, Jeník však rychle jda k otevřeným dveřím nachýlil hlavu a naslouchal, až učedník zašel a písnička zmlkla v temné ulici.

„Tuhle neznám,“ pravil Jeník, vraceje se ode dveří. „Hezká písnička.“

„Sprotná,“ mínil Kramerius.

„Sprotná, sprotná! To jsou všechny, co si pacholci a děvečky zpívají, pravda, ale líbějí odpustit, ono se jim dobře nerozumí. Každá ta sprotná písnička má pro sebe cennou melodii či árii, všechny jsou v pěkném tónu sázeny. Milo poslouchat a někdy, věřejí, až k srdci dorážejí.“

P. Vrba, jenž si před lety na Heldovi, když u nich hrával, nakonec vždycky pro sebe vyžadoval nějakou „od nás“, živě přikyvoval hlavou. Měl z toho radost, že pan baron uznává ty sprotné písně, jež i on měl za sprosté, ale jež měl přece neuvědoměle rád, poněvadž se mu z nich domov ozýval a mládí a poněvadž byly kus jeho samého. Proto byl tak mile překvapen, když „vlastenský“ vladyka je tak pochválil, a pobožně naslouchal, když Jeník, rozehřívaje se, vykládal o lidových písních, o jejich áriích, a jak jsou mu milé, těch že umí dost a dost.

„A prosím, kde se jim, urozený pane, naučili?“ zeptal se P. Vrba.

¹¹¹ Jezuitská ulice dnešní Karlova na Starém městě, kdysi hlavní pražská tepna, neboť vedla přímo k jedinému pražskému mostu, Kamennému, Karlovu

„Doma, za klukovských let, když jsem byl na Radvanově v Tábořsku, vědí, pan otec můj měl Radvanov, a to jsem ve dvoře a na poli slýchal tolik písni, od čeládky, od sedlského lidu na robotě, a má stará chůva, ach, mon dieu¹¹², stará Běta, ta jich uměla! Vědí, v lidu se ještě pamatuje, že naši předkové bývali veselé mysli a jak velice milovali zpěv a hudbu. Jen to je mně líto, že nemám muzikální neb hudební umělost, všecy bych dal do not, co umím zpívat.“

„To ráčejí mít paměti. A slova taky?“

„Všecko, a některé tuze pěkné,“ setník se zasmál, „tuze pěkné, ale oni, velebný pane, by jich neposlouchali, někdy je to Schweinerei¹¹³, aber sehr witzig. Jako tahle, no, nespěchají, velebný pane —“

„Už je čas, urozenosti, je pozdě.“

„Ale ještě tu písničku, není tak zlá, snad ji znají. Kdyby se kněží ženit směli — „

„Ne, ne, neznám,“ odpovídal P. Vrba chvatně, nějak ostřeji a bral hůl a čepici. Jeník, podav mu ruku, nepustil jeho a říkal přitom, usmívaje se:

„Kdyby se kněží ženit směli, což by hezky ženy měli,
každá by chtěla kněze mít, aby mohla kněžnou být —

No, a to je ta písnička, velebný pane; nichts für ungut¹¹⁴. Že to nic není?“ a potřásl kaplanovou rukou.

P. Vrba se nuceně usmál oddechnuv si, neboť čekal něco horšího; ale v duchu se přece mrzel. Rychle se poručiv, vykročil ven. Mířil na Dobytčí trh ke svému bytu.

Po tomto večeru nesetkal se P. Vrba s Jeníkem z Bratřic, až v pondělí po té sobotě, které navečer maně se dostal k Stavovskému divadlu, když tam dvůr přijížděl. Bylo pochmurné, podzimní odpoledne; v místnostech České expedice plných vysokých regálů jako by po všem rozhodil závoj. Kramerius seděl v pokojíku vedle hlavní místnosti u kamen, maje pravou nohu v bačkoře. Rozbolela se zas, jako ho častěji poslední dobou bolívala.

¹¹² mon dieu (dié; franc.) - můj bože

¹¹³ Schweinerei, aber sehr witzig (švajneraj, ábr sér vicik; něm.) svinstvo (tj. sprosté), ale velmi vtipné

¹¹⁴ nichts für ungut (fýr; něm.) nic ve zlém

Proti němu seděl Jeník v límcovém, tmavomodrém svrchníku, v botách s holínkami a v přiléhavých nohavicích.

P. Vrba chtěl obrátit, musil však usednout. Kramerius ujistiv, že nikterak nevyrušuje, uvedl ho hned do hovoru, tu pan baron že vypravuje, jaká sláva se chystá v Paříži na tu korunovaci Napoleonovu, veřejné hostiny v Tuilleriích, na každém place muzika a veřejný tanec, do divadla že bude smět každý zadarmo.

„Každý oficír bude povýšen,“ pokračoval Jeník, „to píšou francouzské noviny, u každého mostu na obou stranách budou šenkovat zadarmo víno, každému, kdo se zastaví.“

„Skoro jako o české korunovaci,“ připomenul Vrba, „a co prosím, jak u nás, když zavedli také císařský titul. Hlavně prý kvůli němu, kvůli tomu Napoleonu.“ Ze slov i z tónu bylo cítit nechut' k francouzskému panovníku.

„To se ví. A co nám Čechům vyvedl, to asi nevědí.“ Tmavé oči setníkovy živěji se zaleskly.

„Napoleon? Nám!“ žasl P. Vrba; Kramerius také tázavě pohlédl na přísnou tvář setníkovu, v tu chvíli ještě chmurnější.

„Mám to z dobrého pramene, pánové. Hrabě Auersberg mi to řekl, a jemu pan purkrabí, a ten to má z Vídně. Das heisst¹¹⁵ tohle: když si ve Vídni vzpomněli na ten nový titul, na to císařství, tu se silně myslilo na Čechy a na Uhry.“

„Tak,“ vydechl P. Vrba překvapen, „snad ne —“

„Ano, ano, aby se císař psal císař uherský a český,“ vyslovoval Jeník důrazněji, „některým to nebylo asi dost vhod, ale už bylo na tom, jak povídám, ale slavná diplomacie, to vědí. Psalo se do Paryzu¹¹⁶, napřed ohlásit to Napoleonu, a on že proti tomu nic nemá, ale že se mu— ten titul zdá podivný. A už to bylo!“

„I prachmiliónský jakubínt“ vyhrkl P. Vrba zlostně, „co ten votipera —“

¹¹⁵ das heisst (hajst; něm.) - to znamená

¹¹⁶ Paryz (franc. správné París, čti para) Paříž

„To se ví, že ti ve Vídni, kteří hned od počátku chtěli nynější titul, byli jako na koni. A hned bylo po českém císaři.“

„Jen když nám český král °stane!“ konejšil Kramerius.

„A to by bylo!“ Jeník zableskl očima. „Jen abysme na něj my sami nezapomínali. Člověk se musí zlobit na své krajany. Bývalý český, udatný lev teď by měl být skopec. A říct se nic nesmí, neřku-li napsat. Cenzura jako drak. Nejsou časy Josefovy. Teď by se nesmělo tisknout,“ mávl rukou a nevšímaje si, že P. Vrba sebou neklidně hnul a ohlédl se po své čepici, horlil dál: „Ještě by nám teď ti liščí jezuviti scházeli. V Sicílii už je zas mají, neapolský král začal.“

„Slavnosti teď snad žádné nebudou,“ zamlouval Kramerius, a P. Vrba se chytal:

„U nás? Při té nouzi! Všecko je zaraženo, viděl jsem tuhle sobotu u divadla. A císaři tu nouzi snad tajili.“

„Už to ví, už nařídil, dnes to tady pan policejní rada Konrad povídal, aby se vydala mouka z vojenských magacínů, aby se taky pro chudinu chléb pekl. Prý budou veřejné boudy a krámy,“ oznamoval Kramerius.

Jeník z Bratřic jako by neslyšel. Vstal, přešel pokojíkem sem tam a nevšiml si, že P. Vrba se také zdvihl a dává Krameriovi dobrou noc. Teprve když se i jemu uklonil, podal mu ruku a opakoval zkrátka, patrně zamyšlen:

„Dobrou noc, mají se hezky.“

P. Vrba byl už venku, když se Jeník z Bratřic zastavil před Krameriem.

„Člověk u nás nesmí nikde nic říct,“ řekl durdivě, „pořád aby se ohlížel. A o těch jezuvitech, věřejí, mám to jak netopejry v hlavě. Uvidějí, že se k nám zas dostanou. Jaký je teď vítr.“

„To snad přece ne, pane barone.“

„Uvidějí; ale už by teď tak nemohli, už ne,“ chlácholil sám sebe, své znepokojení, „začínali by přece jen jako znova a pak, ctný vlastenče, das

Licht der Aufklärung¹¹⁷ ist überall schon so weit eingedrungen, teď by měli tisíckrát těžší práci nežli dřív.“

„Také myslím, a to, že mají k nám ještě daleko.“ „Jen aby se nemýlili.“

P. Vrba v plášti a čepici bral se z Expedice rovně Dominikánskou ulicí, míře k Perštýnu a dále Spálenou ulicí domů na Dobytčí trh. Zešeřilo se, dominikánský kostel ztmělý strměl jako obrovský, tichý stín k večernímu nebi. U bývalého svatováclavského semináře se P. Vrba maně zastavil a pohlédl do oken rozlehlé barokové budovy.

Vzpomněl si na profesora Vydru, jenž tu bydlil. Pohlédl k oknům jeho bytu. Byla osvětlena, rudě zářila do temné úzké ulice.

„Svítí,“ mihlo se Vrbovi soucitně, „svítí, ale ne jemu, on má noc, noc — v očích tmu. Jak mu je, chudákovi?“

Když se vrátil v létě ze své výpravy, zaslechl od Zieglera, že je Vydrovi hůř, že má snad plíce silně nakažené, že od července nápadně schází.

I zatoužil v tento okamžik k němu se podívat. Od jara, jak u něho byl s Věkem, ho nenavštívil, a Ziegler u něho, u Vrby, se také už dlouho neukázal. Okamžik váhal, že snad je pozdě. Ale ubohý profesor má pořád jednu dobu, nekonečnou, smutnou noc.

Rázem se rozhodl a zahrnul vpravo do Vydrova bytu. V prvním pokoji u stolu, na němž hořela svíce, seděl Ziegler nad hebrejskou biblí. Slovníky ležely vedle. Kučeravý teolog (byl v druhém, v předposledním roce) se zachmuřil, jak se otevřely dveře. Měl právě chvíli klidu a chutě zasedl, aby studoval. Z jiskrných očí však mu ihned zmizel stín nevole, když uzřel, kdo vstoupil.

P. Vrba se omlouval, tlumě hlas, a chtěl vysvětlovat. Než Ziegler, vítaje ho uctivě a s potěšením, mu nedal, a sám se omlouval, že už delší dobu u něho nebyl, ale že nemohl, tady s panem profesorem, ukázal na druhé dveře, že bylo pořád tolik opatrování a starostí.

¹¹⁷ (něm.) - světlo osvícenství proniklo již všude tak hluboko

„Jak mu je?“ ptal se Vrba s účastenstvím, tlumě pořád ještě hlas.

„Ó hůř; ráčejí jen nahlas mluvit, velebný pane, on chudák nic neslyší.“

„Ó to ještě k té slepotě! A jak s plícemi?“

„Kašle, hrozně kašle, někdy ho to může potrhát.“ „Co dělá?“

„Dokud jsme mu předčítali, to ještě šlo, a to ještě mohl také diktovat, ale teď už ani to ani ono, když je nadobro hluchý. To se modlí, nebo si říká z Horáce¹¹⁸, když ho nemůže číst. A návštěv míval dost, a ještě přicházejí, ale to mu není také nic platno.“

„Tak ho neopustili.“

„Ó ne; odpoledne tu byl pan kanovník scholasticus¹¹⁹ Lenhard, to je věrný přítel; ale když je s panem profesorem těžká řeč.“

„Tak o světě nic se nedoví. Ale,“ vzpomněl náhle Vrba, „o tom novém titulu císařském to mohl ještě slyšet?“

„Ne, nic neví, o tom také nic; pan kanovník nám poručil, abychom se mu o tom ani nezmiňovali, že by mu to mysl znepokojilo.“

„Ano, ano,“ přisvědčoval P. Vrba soucitně, „rozumím, ba věru.“

„Ono ho všecko hned dojme. Jako v létě jednou, to ještě dost slyšel, pověděl mu pan kanovník, že se teď v Čechách němčina tuze rozmáhá, to že z těch německých škol, a to se pan profesor tolik rozzlobil a že co němčina, a co německé školy — Ještě že dokončil ten první díl české matematiky.“¹²⁰

„Už je?“

„Chválabohu, však to bylo, velebný pane, dost jsme zkusili, já a Doležal, to si můžou pomyslet, slepý a silně nahluchlý, to přec ještě slyšel, a diktovat matematické umění, a po česku. Teď to má pan Jandera¹²¹, jeho

¹¹⁸ Horác Quintus Horatius Flaccus (kvintus horácus flakus; 65-8 př. n. l.), římský básník, psal satiry a ódy, jež odrážely politický život té doby v Římě, a jako básník lyrický hlásal střídmost a rozumné užívání rozkoše

¹¹⁹ kanovník církevní hodnostář, pomocník a rádci biskupův; k. scholasticus dohlížel na církevní školy

¹²⁰ Počátky aritmetiky vyšly až po smrti Stanislava Vydry (1741-1804) r. 1806

¹²¹ Jandera Josef Stanislav J. (1776-1857), od r. 1805 profesor matematiky na pražské universitě

nejlepší žák, premonstrát¹²², ten to vydá tiskem, povídal pan kanovník Lenhard, že se to musí stát. Jednou pan profesor Vydra mu řekl, že když z povinnosti musí matematické učení svým žákům přednáseti po německu, že se s vlastní svou tím smíří, že vydá počátky všeho matematického umění v jazyku vlastenském.“

„Ó chudák, ó to je Čech!“

Vedle z pokoje ozvalo se volání:

„Pepíčku! Pepíčku!“

Ziegler chytil svíčku a spěchal do druhého pokoje. P. Vrba šel za ním, zůstal však v otevřených dveřích. Lekl se. V klenutém, šerém pokoji, v jehož pozadí černal se stojan plný knih, hlavně foliantů¹²³ v bělavé vepřovici, seděl v staré, černé lenošce profesor Vydra v tmavém kabátci, maje přes kolena příkrývku, nohy v bačkorách o stoličku opřené. Byl přepadlý, chorobné barvy; vlasy, kolem lysého čela volné, rozčuchané, zbělely za poslední měsíce, plné utrpení a duševních muk. Nitro P. Vrby se až sevřelo, když ho tak zhlédl a když viděl, jak hmatá před se do šerého prázdna.

Ziegler, postaviv svíčku, vzal jej za ruce, aby zvěděl, že nadarmo nevolal, že přišel.

„Pepíčku, miláčku, trochu se mi uvolnilo, mohl byste psát, pište chvilku, budu vám říkat do péra.“

Ziegler mu stiskl ruku na znamení, že slyšel, ale ohlédnuv se po Vrbovi, řekl nahlas:

„Začíná se plést.“

„Nechte ho, nechte, pane Jozífku,“ přimlouval se rychle P. Vrba. Vtom Vydra začal vyšším hlasem:

„Paragraf. — Tak, dimidium animae meae¹²⁴, nový paragraf, pište. Titulus: Co jest jak vskutku, tak jen na pohled iracionální velikost?“

¹²² premonstrát - příslušník mnišského řádu, který měl pražské sídlo ve Strahovském klášteře

¹²³ foliant (Z lat.) - kniha velkého formátu

¹²⁴ dimidium animae meae (anymé meé; lat.) - polovina mé duše

Ziegler na rozpacích ohlédl se po Vrbovi a řekl starostně: „Ono ho to namáhá, slyšejí, jak dýchá. On se zas rozkašle.“

Profesor Vydra, nic neslyše, máje obličej ostré nyní brady do výše, zvolna diktoval:

„Vskutku iracionální velikost jest, když se má dobýti kořene, daného exponentu, z nedokonalé mocnosti téhož exponentu. Téhož exponentu,“ opakoval, „máte to?“

Ziegler ho vzal za ruku a Vydra pokračoval:

„Bene¹²⁵. Znamení kořenové velikosti vůbec jest znamení kořene, udělejte znamení kořene, Pepíčku, signum!“¹²⁶

„já ho přec nemohu nechat,“ staral se Ziegler, „namáhá jej to.“ Náhle nachýliv se k Vydrovu uchu, začal do něho křičet, to že už měli, to že už napsáno.

Vydra konečně slovo zachytiv, zarazil se a hnul rameny; okamžik mlčel, pak jako na omluvu řekl mírným tónem:

„Ach, miláčku, spes mea¹²⁷, já se modlil a vtom mně napadlo, že jsem na tohle zapomněl. Tak už to máme, no, to je dobře. A kolik je hodin, prosím vás.“

Ziegler posvítiv na hodiny na stěně, udělal Vydrovi na dlani prstem šest čárek.

„ŠestPepíčku? Ráno.“

„Večer,“ vzkřikl mu Ziegler do ucha, ale musil opakovat ještě silnějším hlasem. Vydra na to slovo se schoulil, a sepjav vyschlé ruce, zaúpěl:

„Ježíši Kriste, beránku boží nevinný —“ Vtom ho chytl náhlý kašel, strašlivý kašel, sehnul ho do oblouku a zmítal jím, až stařec sevřel křečovitě opěradla lenošky. Ziegler ho chytl, P. Vrba přiskočil a vzal ho za hlavu, za spánky jako dítě. Bylo mu ouzko a hluboká soustrast prochvívala jeho

¹²⁵ bene (lat.) dobře

¹²⁶ signum (lat.) znamení, značka

¹²⁷ spes mea (spés; lat.) - naděje má

nitrem. Trvalo chvíli, nežli kašel polevil. Když ztichl, sklesl Vydra do lenošky, prudce oddechuje, zmožen, vysílen, maje na čele krupěje potu.

„To nebylo ještě nejhůř, velebný pane,“ řekl Ziegler, „ale takhle v noci a k ránu, to to na něj teprve chodí.“

„Ubohý.“ P. Vrba vracel se do předního pokoje. „A co vy také zkusíte, Jozífků,“ lítoval; hned však s mírnou domluvou dodal: „Ale prve jste mu mohl zalhat a říct, že je šest hodin ráno.“

„Ach, velebný pane, to jsem už udělal kolikrát, už jsme o kolik nocí napřed. Ale pokaždé to nejde, mohl by si toho všimnout.“

„Ach tak, to je moudré, pravda; a Pánbůh vám ty služby našemu vlastenci prokázané odplatí. Zkusíte, ale kdo by se ho chudáka ujal? Kde je pan Doležal?“

„Projít se trochu, už brzo přijde.“

P. Vrba odcházel smutně dojat; celou cestu myslil na Vydru, co zkusí, slepý a hluchý, že by bylo věru líp, kdyby si ho Pánbůh vzal. Doma pak, když se chystal na lože, pomodlil se jak obyčejně za nebožtíka faráře Hejnu a poté také, a zvláště vroucně, za profesora Vydru.

V - F. VĚK NAJDE PŘÁTELE A TAKÉ POMOC

To bylo čtrnácte dnů před tím, nežli se F. Věk vydal do Litomyšle, odtud pak do Prahy. Další tuto cestu nastupoval s myslí volnější. Odjížděl s dojmem, že se nezklamal. Na starou tetu myslil nejvíce, a rád, o sestřenicích doufal, že nebudou míti na Vašíka černé oko.

Cestou ku Praze přezvěděl na formanských hospodách, že jeho vůz plátný naložený tudy dobře a bez nehody přešel. Dle toho počítal, že ho nestihne až v Praze samé.

V hlubinách dlouhého dostavníku, blátem vysoko zastříkaného, nahoře zahrazeného vaky a balíky, doslýchá se různých zpráv a novin, jak na stanicích spolucestující vystupovali a noví přisedali. Nejvíce se mluvilo

o drahotě, jak je všude zle, i v kraji, jaká nouze stihla také Prahu. Slyšel o tom všelijaké hovory, také mnoho stesků na daně, na vojsko, co stálo peněz to ležení u Prahy a ta cvičení, co by za tu střelbu bylo mouky a chleba chudým. Vypravovali o císaři a císařovně, že byli v tom ležení a v Praze, teď že odjeli z Prahy do boleslavského kraje a do litoměřického hlavně proto, aby si tam prý fabriky prohlédli, nejvyšší purkrabí že je průvodcem.

Jak se zmínili o císařovně, bylo před Českým Brodem, spustila jakás paní obstarožná ve velkém, černém čepci, červená, lesklého čela, a zdalipak také tohle slyšeli, jí že to psala Pepička z Prahy, Pepička, to že je po sestře dcera, že má úředníka u Kammeralzahlamtu¹²⁸, že je Kassaoftizierem, ta že jí psala, jaká to byla krása, na Hradčanech, a císařovna že byla také v Libni podívat se na židovskou svatbu, to že bylo rojení mezi židy a ten rabín¹²⁹ že měl dlouhé kázání a poděkování a císařovna jaké prý dala prezenty té židovské nevěstě, ta že bude mít památku.

Ta židovská svatba v dostavníku trvala dlouho, tlustá paní v ohromném čepci nenechala jí až v Českém Brodě, kdež slezla jako všichni, neboť se tu krmilo.

Před zájezdní hospodou i v jejím velkém, klenutém průjezdě strakato od ovčích kožichů, tulipány a jinými pestrými květy po zádech i po stranách vyšíváných, od límcových, tmavých plášťů, pangrotek¹³⁰ a čepic s barevnými dýnky, od bílých plen, květovaných šátků, ženských kožíšků a kabátků. Houf vesnických poutníků se tu zastavil; rudou korouhev s obrazy hrubě, malovanými měli v průjezdě o zeď opřenu.

Z Prahy se vraceli, z pouti, od hrobu sv. Jana Nepomuckého, ač se neklenulo májové, modré nebe, nýbrž sníh rostl v šedých, nízkých oblacích a foukal mrazivý vítr říjnového dne pustým náměstím a podsíněmi kolem, kdež se v budkách krčily zachuchlané báby prodavačky. Poutníci byli z nejbližšího okolí a vypravili se do Prahy, když se rozlétlo, že před týdnem

¹²⁸ Kammeralzahlamt (kameral-cál-amt; něm.) komorní platební úřad, Kassaoftizier (kasaoficír; něm.) pokladník

¹²⁹ rabín (z hebr. rabín židovský duchovní, jehož funkce odpovídá funkci křesťanského faráře

¹³⁰ pangrotka (z ital.) - selská čepice

navštívil císař hrob sv. Jana, že si prohlédl jeho ostatky v skleněné truhle a že pak povolil, aby ta truhla ostala po osm dnů otevřena.

F. Věk se mezi poutníky zastavil a naslouchal, jak vypravovali lidem z domu i ze sousedství, hlavně ženským, jaká tam byla v Praze tlačence, nahoře u sv. Víta, co lidstva se tam k hrobu sv. Jana hrnulo, z Prahy a přespolních, co poměli, nežli se tam dostali, a tuhle stará Vondráčková, ukázali na stařenku v bílém zavutí hlavy a v hnědém krátkém kožíchu ženském, ta že tam omdlela.

Stará Vondráčková, vráscitá, s několika zahnědlými skvrnami v obličejí, které se za tohoto vypravování začala bezzubá, zapadlá ústa i vyvstalá brada pohnutím pohybovat, jako by něco žmoulila, zavzdychala, pak utírala oči šátkem, v němž měla modlitby zabaleny, a začala v zarosené té radosti, ach, panenka Maria že jí přece dopřála, že uviděla sv. Jana jako ostatní, svaté jeho ostatky, jazyk, bez poskvrny, pěkně červený, ach, lidičky, že do smrti — Brada se jí házela, očí slzely.

Věk dále neposlouchal jako ostatní, kteří stáli jako přimrazení. Sic se neusmál, jak by byl učinil za studentských let, ale pobožnému zanícení zanedbaného lidu nerozuměl. Jen zatemnělost starých dob v něm viděl a pocítil cosi jako politování.

V prostorné jizbě hospodské, zahříváné velikými zelenými kamny, při nichž se probělávala pec, bylo skoro plno. Mrak modravého dýmu tabákového nesl se k tmavému dřevěnému stropu nad hrubými stoly, nad jejich džbány, mezi nimiž se křesadla mdle leskla, nad hlavami cestujících, formanů, olejkáře a harfeníka, kteří seděli nejbliž u dveří u tmavého šenkyše¹³¹, v rohu plného džbánek, sklenic a hubatek¹³². Nej hustěji v druhém rohu nahoře, kdež se probělávaly fráchky s červeným vyložením a bělostným řemením. Seděla tam četa vojáků, bafčících z dýmek, kteří na pochodu tu odpočívali.

Z šumu a směsi hovoru vyrozuměl Věk, zasednuv k talíři kouřící se polévky, že se také mluví o Praze. Zaslechl o boudách, jak je tam od konce

¹³¹ šenkyš (z něm.) - výčepní stůl

¹³² hubatka - konvice s hubičkou k nalévání

minulého měsíce mají na Staroměstském rynku, na Koňském i Dobytčím trhu a také na Malé Straně, že v těch boudách se prodává chléb, pečený z mouky z vojenských magacínů, císař že poručil, aby dodaly mouku, to jak uslyšel od nejvyššího purkrabí, jak je v Praze zle. O tom prodeji chleba tu mluvili, o chlebu samém, jaký je, že ty bochníčky po šestnácti krejcařích jsou dost velké, ale že je těžký jako komisárek.

Věk si vřele vzpomněl na domov, kdyby také tak u nich, zvláště v horách, lid hladem sklíčený opatřili, kde není ani těžkého chleba, horšího nežli komisárek, toho chleba z ovsa a vikve, černého jako země.

Pozdě odpoledne, v pátek dne 15. října dojel do Prahy Poříčskou branou, kterouž pouštěli právě dva vozy s obilím beze všeho poplatku, jak v ten čas drahoty bylo povoleno. Všechn rozťresen, prokřehlý zahrnul do své hospody U zlatého bažanta, kdež býval pokaždé a kdež ho již znali. V průjezdě stál vrchní podomek v zelené sametové čepičce a ten, Věk si dobře všiml, na něj se díval jako na cizího a nějak si ho v jeho chudším, nevzhledném plášti nevázně změřil.

Věka se to dotklo; byl vůbec rozcitlivělý, jak rozdíly v té chvíli pobodávaly. Na jaře sem přijel zámožný, bez těžkých starostí, a teď bez peněz, zadlužený, s takovým břemenem. Velkokupci ho jindy vždy rádi viděli, přátelsky vítali; objednávali mnoho a dobře platil. Teď aby vyznával, že nemá čím, a prosil, aby počkali a ho neničili, aby mu ještě zboží uvěřili.

Do města se mu ani nechtělo. Mohl ještě třeba do Expedice nebo i P. Vrbu navštívit. V nejistotě však, jaká ho tížila, nezatoužil po přátelích a známých; ba ostýchal se jich, zvláště doktora Helda.

Až zítra, až jak bude zítra, jak se u obchodníků rozhodne.

Jak tak seděl v hospodské místnosti U zlatého bažanta sám, vzpomněl, jak tenkrát v zimě (bylo před šesti lety) zastal tu Tháma samotného, o lokte opřeného, s hlavou pochýlenou, s očima do st'olu, tenkrát, když ho udeřilo to neštěstí, když zjistil nevěru 'své ženy. Tenkrát s ním tu proseděl celý večer a viděl Tháma sklíčeného, trpkého, omrzelo.

Věk si připomněl, že se tenkrát zmínil, jak hovor dal, jaké má starosti s handlem, polem, doma s dětmi, a jak Thám tenkrát řekl, aby za ty starosti děkoval Pánubohu.

„A děti aby jim Pánbůh zachoval!“ řekl také Thám, a okraje víček mu naběhly rudě, do krvava, když si připamatoval své jediné dítě, synáčka, jenž mu tak záhy zemřel. To se tenkrát Věkovi zarylo do mysli. Nezapomněl na to, ale nikdy se mu tak jasně nevynořilo z temna jako tu, když seděl blízko toho kouta, kdež s Thámem tenkrát trávil ten smutný večer. Jemu to štěstí ostalo, ale Thám, chudák. Už dlouhý čas, od jara, ani slechu o něm. —

Ráno zamířil, jak si už cestu rozvrhl, nejprve na Staroměstský rynek. Tam byl velkoobchod železem, jemuž nejvíce dluhoval. Dost pospíchal Prašnou branou, Celetnou ulicí, žádostiv, aby již měl rozhodnutí; na náměstí se však omeškal. Dřevěné boudy, stojící prostřed, ho zastavily. Byly to ty, o kterých slyšel v Českém Brodě.

Viděl, jak je zástupy zahradily, jak se k nim lidé pořád ještě tlačí, muži, ženy, odrostlejší děti, všichni podle obleku většinou chudina, drobní řemeslníci nebo jejích učedníci. Strážníci z městského hejtmanství a tržní dozorcí snažili se udržeti pořádek, umírnit, urovnat trochu ten příboj, jenž kypěl, šuměl a hučel, a jímž stěží zpět se prodírali, kteří již koupili bochánek z vojenské mouky.

Stranou stál a čekal Ignacius Ceypek v starém, límcovém plášti, hnědé, ale již vyrudlé barvy, s černou mašlí v týle pod třírohým ošumělým kloboukem, košík na ruce. Ranním, ostrým chladem probledl ve vrásčité tváři a oči mu slzely. Košík mít nemusil, poněvadž bochníček, pro který přišel, snadno by uschoval pod plášť. Ale šel „do trhu“, jak bývalo za nebožtíka pana obrstvachtmistra, a také kvůli sousedům, aby nevěděli, že chodí k „boudě“ pro chléb.

Věk šel kolem, ale nevšiml si ho a Ceypek ho nepoznal. Velkokupec, K. W. Schimon, starší již, vážný, klidný muž, ještě s copem, přijal Věka ve své klenuté pisárně ve dvoře velkého tmavého domu na kraji Dlouhé třídy. Přijal ho přátelsky, šňupec nabídl, s účastenstvím se vyptával na požár a na Věkovy ztráty. Věka si vždy vážil pro jeho podnikavost a pořádnost, kterou

cenil nejvýše. V tuto chvíli mu však také imponovalo, že Věk tak upřímně svůj stav vylíčil a nezatajil, co zatajiti mohl, že přiznal všecko, dluhy, svou nesnáz, že kupecky správně vyložil, jak by nyní zvlášť v obchodu železem se mu mohlo dařit. „Pane Věk, es stimmt¹³³, dobře počítají, a aby věděli, že jim všecko neshořelo, mein Vertrauen ist nicht mit verbrannt¹³⁴. Sie haben bei mir Credit¹³⁵, všecko zas půjde, wir verbleiben gute Geschäftsfreunde¹³⁶. A dnes musejí k nám na lžičku polívky.“

Věk mile překvapen tou důvěrou vřele poděkoval a rád přijal pozvání na poledne. Do té doby pak prodal plátna ve známém svém obchodě, dobře, jak počítal, spíš o nějaký zlatý dráž. Za oběda u velkokupců, v prostranném, ač ne tuze jasném pokoji, staromódně zařízeném, musil znovu vypravovat, a to ženě velkokupcově, tlusté, dobromyslné paní v bělostném čepečku; nad hrůzami dobrušského požáru trnula česky i německy, ač jinak mluvila po česku víc nežli její manžel, který z obchodu na němčinu již hrubě navykl.

Po obědě zašel Věk k velkokupci koloniálním zbožím; pospíchal, nebo chtěl si toho dne vše zařídit, aby nazejtří mohl zase nastoupit cestu do Dobrušky. Do Expedice mínil navečer a ještě také k Heldovi a k P. Vrbovi, bude-li možná. Zvláště, kvůli nim, se zdržovat nemínil, neboť neměl v Praze již stání. Mysl byla víc doma, kdež ho tak nutně třeba. Druhého velkokupce, M. J. Stojespalla, jenž měl sklad na Koňském trhu, však nezastal a v obchodě oznámili, že s pánem nebude už možná mluvit až v pondělí.

Věka to mrzelo, neboť pohatil se mu všechen rozpočet; nebylo však pomoci. Dal tedy zatím naložit na svůj povoz železné zboží, které si vybral u K. W. Schimona. Když naložili, zajel vůz zase do nádvoří „Zlatého bažanta“. Věk sám dal se rovnou k České expedici. Věděl, že dnes v sobotu nebude tam tak plno jako o pátečních schůzkách. A bylo tam méně, nežli se nadál. jenom Krameria samého zastal, v jeho nevelké pisárně, a lekl se ho.

¹³³ es stimmt (štymt; něm.) - to souhlasí

¹³⁴ (majn frtrauen frbrant; něm.) - má důvěra neshořela

¹³⁵ (sí hábn baj mír kredyt; něm.) - máte u mne úvěr

¹³⁶ (vír frblajbn gute gešefcfrojnde; něm.) - zůstaneme dobrými obchodními přáteli

Vypadal stařeji, nějak uvadle, nezdravě. Ve tváři byl chorobně žlutý. Také více přimhuřoval slabý zrak; jak Věka poznal, rád ho uviděl, upřímně uvítal. Doba tiše snášejícího se soumraku byla jim chvílí vzájemné, přátelské sdílnosti. Věk poděkoval za podporu pohořelým, již Kramerius jim ve svých novinách poskytl, a odpověděl na jeho dotazy. Pak si Kramerius na Věkovu otázku posteskl na zdraví, že od té doby, co měl před třemi roky otevřenou nohu, že nechce být jak náleží dobře, že noha se přes čas ozve a jinak také že tady není, jak by mělo být. Ukázal v místo jater.

„Co říká doktor Held?“ vzpomněl ihned Věk.

„Ach, milý Held pořád jednu vede: chodit, chodit a ven, na čerstvé povětrí, ne pořád sedět tu v tom sklepě, a ne tolik pracovat. Můj pane králi! Vědí sám, co je handl; na mých bedrách je všechno. A teď ještě ty starosti se stěhováním.“

„Cože!“

„Ano, vlastenče, Expedice musí zase pryč. Za čtrnáct dní budeme už odtud. Paní domácí dala výpověď, protože chystá dům pro syna.“

„A kam?“

„Do Bartolomějské ulice, č. 394,¹³⁷ k ‚Červenému srdci‘, tam jsem najal. Ach, to stěhování, a nejhůř s knihami —“ maně ukázal po plných regálech. „Je jich! Ted’ se málo prodá. Tu panující drahotu nejdřív a nejvíc ucítí kniha, obzvlášť česká. Boháči a urozenstvo nejsou mými kupci.“

Věk ze své zkušenosti živě přisvědčil.

„A kniha je,“ pokračoval Kramerius, zapomínaje na chorobu, „naše hlavní obrana. Ted’ skoro jediná.“

„Pravda, když školy jdou proti nám. Ted’ to semeno, za Marie Terezie a za Josefa zaseté, začíná nést ovoce.“ Věk dotkl se i Litomyšle, hovoru, který měl s prefektem gymnasia a filosofie P. Hradeckým. Kramerius vážně pokyvoval hlavou. „Ba, mění se to,“ povzdechl, „a hrubě. já znal ještě učené Čechy, kteří neuměli německy, a teď budou učení Čechové, kteří nebudou umět česky.“

¹³⁷ Nyní č. 131. Pozn. Jiráskova.

„A je to vidět všude, jak se německý jazyk vzmáhá.“

„Ale náš vedle něho neschne!“ kvapně odvětil Kramerius a živěji sebou hnul ve své tmavé lenošce. „Milovníků jeho přibývá, to vím. Obzvlášť velebím stolicí českého jazyka; je, jak jsme doufali a se těšili, pravou baštou. A co nasil náš cordatus Bohemus¹³⁸, také vzchází, také nepadlo na kámen. Ti, které on probudil, burcují jiné. Zdalipak slyšeli,“ vzpomněl, „jak profesor Jungmann v Litoměřicích vyučuje dobrovolně českému jazyku. Slyšeli o něm? V hradeckém semináři po něm to dělá Rautenkranc¹³⁹, v kněžstvu bude znalost mateřštiny, to je, ó to je! A tady na akademickém gymnasiu učí Thám, Ignác.“¹⁴⁰

„A co Václav?“ optal se Věk dychtivě.

Kramerius mávl rukou.

„Bůh milý ví. Je venku, pořád u těch aktérů¹⁴¹, a nevede se mu, to se ví.“

„Nespisuje —“

„Nic, ani pérem nehne; jako by kámen do vody zapadl. Věčná škoda. Nu, a ten profesor Jungmann, abych nezamluvil, přeložil z anglického vznešenou báseň „Ztracený ráj“¹⁴², teď ji prý dohotovil, jak včera pan profesor Nejedlý nám vypravoval. Divil se, to že je oříšek, ta báseň, to že potřeba veršovnické obratnosti. Pro mnohé čtenáře sic že nebude, ale zvede-li se, to že by byla oslava českého Parnasu¹⁴³. A je ještě mladý ten pan Jungmann. S námi staršími jde to již s kopce,“ chtěl zažertovat, mluvil však vážně. Hned však pozvedl chýlící se hlavu a jako oživen zvučněji řekl,

¹³⁸ cordatus Bohemus (c = k; lat.) srdnatý Čech, Čech celým srdcem; studentská přezdívka P. Vydry

¹³⁹ Rautenkranc Josef Miloslav R. (1776-1817), kněz a učitel, vedle hravých básní psal i spisy vychovatelské a kazatelské

¹⁴⁰ Ignác Thám Karel I. T. (1763-1816), starší bratr herce a spisovatele divadelních her Václava Tháma (1765-1816), soukromý učitel českého jazyka v Praze, nadšený obhájce češtiny, překládal divadelní hry, psal poučné spisky a vydával mluvnická a slovníkářská díla

¹⁴¹ aktér (z lat.) - herec

¹⁴² „Ztracený ráj“ báseň anglického autora Johna Miltona (džona miltna; 1608-1674), kterou přeložil Josef Jungmann

¹⁴³ Parnas řecká hora zasvěcená umění, přeneseně básnictví

hledě na Věka. „Dělníků přibývá, jiní přicházejí a bohdá lepší! Ono přec jen svítá, vlastenče; mraků sice dost —“

A dál se procházeli vlastenskou vinicí. Kramerius mluvil o nových jejích dělnících, Věk ptal se na staré známé; uslyšel o Vydrovi, že s ním hůř, jaká to jsou muka pro muže, duševní práci tak zvyklého. Věk ho litoval a připomenul, jak už na jaře u něho bylo smutno, když ho s P. Vrbou navštívil, neřku-li teď. Pojednou se mu mihl jiný nemocný. Na Dobrovského se optal.

„Ó to si náš Held všeho uznání zasloužil, a také tím své jméno v Praze, zvláště u vznešených prohlásil. Však jsme o tom mluvili, pamatuji se, jak bylo s panem Dobrovským zle. A všecko se, jak doktor Held řekl, osvědčilo. Abbé už ani jednou od těch dob nezuřil, a jsou to již dvě léta. Pravda, pomatenost nadobro neodešla. Ale to se už pozná, to začne rozdávat, je veselý, nebo se podpisuje a udělá trojhran k tomu, někdy také trojku do něho, obyčejně červeným inkoustem. A tuhle namočil papíry, také své rukopisy přitom, a začal jimi drhnout podlahu.“

„Ó pro pána!“

„To bylo to nejhorší, ale jinak je tichý, nic, žádné bouřky. Vůbec je líp. To je vidět z toho, že už není ve svém zahradním domě. Jezdí po venkově, u vrchností je, všude ho zvou. Na zimu přijíždí do Prahy. Ted' už tu brzo bude.“

„A pracuje?“

„Pořád.“

„Held má tedy jméno.“

„A praxe. Někdy až naříká. To vědí, ordinarius¹⁴⁴ u milosrdných a pak chodit po městě —“

„Kdy bych ho asi zastal?“

„Nejspíš polední dobou, při obědě. Slyším, že bývá u „tří lip“.“

„Na Příkopech?! A to chodí až z Malé Strany?!“

¹⁴⁴ ordinarius - nemocniční lékař

„Ó tam už nebydlí. Teď má kvartýr v Sirkové ulici, ale povídal, že se mu tam nelíbí, že se bude stěhovat. Tedy v poledne, protože odpoledne — ale bodejt’“, připomínal si Kramerius, „zítra snad i odpoledne, vždyť je neděle. Nepůjde-li do divadla.“

Věk se v duchu zastyděl, že si na české představení dosud ani nevzpomněl.

„Zítra by měli také jít“, domlouval Kramerius, „císař dnes přijel z Boleslavska a zítra se podívá na českou hru.“

„Na české divadlo?“

„Ano, už je to jisté. Na Štvánovu veselou hru: ‚Šťastný Kašpárek‘.“¹⁴⁵

„Nemohli něco jiného vybrat?“

„Ó, to nejde jenom tak!“ Kramerius mávl rukou. „To musí být shora, z gubernia¹⁴⁶ schválení. Také se rádi obveselí.“

„Zvláště teď v těch smutných časích“, řekl Věk trpce a vstal. „Tedy Sirková ulice, a prosím, v kterém numere.“

„Číslo dvoustépadesátéprvní.“

„Knihy tentokráte neobjednávám“, Věk se přitom zasmušil, „u nás teď —“

„Vím, vím, milý vlastenče, ale kalendáře jim pošlu.“

„Jen polovičku.“

„Ne, tolik jako jindy. Co prodají, dobře, ostatní rozdají. A kdyby nic neprodali, také dobře. A my, drahý vlastenče“, dodal, když přijímal Věkovu ruku, „abychom se podruhé líp sešli. Oni v lepším postavení, aby se jim dobře vedlo, a já v lepším zdraví.“ Usmál se i povzdechl.

„Doufejme, že bude líp. Oni se pozdravějí. Nejsou starý.“

„Nejsem. Pětačtyřicet let není žádné stáří. Ale — A práce tolik přede mnou! Co všechno bych chtěl vykonat!“ Mluvil smutně, až Věka dojalo. Chtěl těšit, Kramerius však pohnul dlaní a zeptal se obraceje:

„A, jím je?“

¹⁴⁵ Maximilián Štván, spisovatel a překladatel, autor her o Kašpárkovi; 7. 10. 1804 se hrála před císařem Františkem I. hra „Kašpárkovo živobyť a smutné skonání“, jejíž autor není přesně znám; hra se přisuzuje Štvánovi

¹⁴⁶ gubernium - nejvyšší zemský správní úřad

„Pětatřicet.“

„Pánbůh jích zachovej v tom zdraví!“

Věk odešel s myslí trudnější, nežli sem šel. Myslíl na Krameria, jaká by byla rána, kdyby ten --

Nazejtří zastal nového pacienta. P. Vrba, kterého dopoledne navštívil, byl v posteli. Ulehl toho dne ráno. V tu chvíli však, když Věk stanul u jeho lože, zapomínal na „brabence“, kteří se včera večer přihlásili. Věk musil nejprve o sobě a Dobrušce vypravovat a P. Vrba naslouchal a vyptával se s upřímným účastenstvím. Pak začal také stěžovat, ne na své zdraví, nýbrž na zlé časy, jak je všechno tou drahotou zaraženo, že letos skoro nic neprodal, když je o sousto zle; a on sám že nemohl také tolik knih rozdat jako jindy, také pro tu drahotu, že ji také cítí, že už musil sáhnout na kapitálek po nebožtíku panu faráři Hejnovi.

„Ale,“ začínal veseleji, „taky pořád naříkám, a zatím jsem furiant, furiantství provádím, mám kuchaře, už nekupuju z hospody, kuchaře mám, svého, vlastního a jakého, to by neuhodli — baronského! Po baronovi, po obrstvachtmistrově z Květnice, pamatují se na starého Ceypka?“

„Ten, co jich obehřával?“ Věk se usmál.

„A obehřává dosud, šelma. Ale vaří mně, dopoledne je vždycky tu. A není to dražší, věřejí, nežli z hospody, a je to lepší, ó lepší, to si někdy pochutnám; tyrolské knedlíky, kdyby jednou ochutnali — a — a —“ chtěl říci, že se kuchař přitom také nají, že to také dělá kvůli němu, když na starého Ceypka nedostatek dost uhodil. Ale nepověděl.

„A mají společnost, nejsou tak sám,“ podotkl Věk:

„To také, pravda. Návštěv mám poskrovnu. Pan doktor Held, ten nemůže, nemá kdy. Ještě že Ziegler, vědí, ten teolog.“

„Co je u profesora Vydry?“

„Ten. A zrovna před chvílí odešel. ō z toho mám radost, z toho něco bude. A našinec! Kdejaká knížka vyjde, všecko skoupí. A přitom hebrejsky, chaldejsky¹⁴⁷ a jiné řeči, a už s panem Dobrovským! Seznámili se nahoře,

¹⁴⁷ chaldejsky v chaldejštině, tj. nesprávné označení západní aramejštiny, již byly napsány některé knihy bible

na Strahově, v bibliotéce, k panu abbéovi dochází, když tu je; však se ho už nemůže ani dočkat, je teď v Měšicích pan abbé. A co, zůstanou tu na oběd,“ zval pojednou.

Věk se poděkoval, že by rád, ale že musí hledat doktora Helda. Chvíli ještě poseděl, pohovořili o „vlastenských důležitostech“; také o Vydrovi Věk uslyšel, jak ho P. Vrba shledal při poslední návštěvě, že hůř, mnohem hůř, nežli když byli spolu, s Věkem, na jaře Vydru navštívit. Také Ceypka Věk uviděl, jak přišel v nedělní kamizole a s nedělní, černou mašlí v týle, v bělostné zástěře, přeptat se něco stran jídla.

„A viděli-li císaře,“ vzpomněl P. Vrba, „a co říkají tomu novému titulu?“ Nedočkav se odpovědi, v proudu pověděl, že profesor Vydra o něm nic neví, ten že má jen českého krále. Hned zas jinam odskakoval, rozhovořil se, jak ukazovali ostatky sv. Jana, on že se tam také dostal, ale co bylo, ale že by dal nevímco za to, že je uviděl, že se mohl u nich pomodlit, a za nebožtíka pana faráře že se tam také pomodlil.

Věk mlčky poslouchal a neozval se, ani když se páter odmlčel. Ten, jak se rozehrál, hned si toho nevšiml, a pak také se hned pochlubil, že také viděl českou lajbgardu.¹⁴⁸

„Českou?! A kde.“

„Na hradě, nahoře. Když jsem už byl u sv. Víta, obcházel jsem také vchod ke královským komnatám, a tu jsem uviděl dva z té české gardy, jak nám o ní pan Kramerius povídal. Dva jsem viděl, šli kolem, oba jako svíce, urostlí, chlapíci jako malovaní, klobouk s peřím na hlavě.“

„A jak jinak?“

„Ó, slušelo jím to, bílý fráček s červeným vyložením, epolety, žlutý pás, úzké kalhoty, bílé jako sníh, vysoké černé boty, ostruhy, šavli, přes prsa řemen, na něm taštičku, na řemeni řetízek jako zlatý.“

„To si je jak náleží prohlédli.“

„A jakpak ne, českou lajbgardu, to jest českou tělesnou stráž královu!“

¹⁴⁸ lajbgarda (z něm.) - tělesná stráž

Od P. Vrby, s nímž se srdečně rozloučil, šel Věk rovnou na Příkopy ke „Třem lipám“, poněvadž už nastalo poledne. Do hostinské místnosti však nevkočil. Ostýchal se i pro svůj oblek i že počítal. Přeptal se na Helda, a když uslyšel, že není v jídelně, čekal venku.

Čekal a v duchu si přál, aby raději nepřišel, aby s ním nemusil do toho nóbl hostince. Má-li doktor svou společnost, kdož ví, jak by mu bylo vhod. Divná ostýchavost Věka pojednou napadla, i na svůj plášť se zase podíval, jak je sprostný.

Nedočkav se Helda, šel do Sirkové ulice, do bytu doktorova. Nedošel však. Zrovna u Staré rychty někdo na něj zavolal a hlásil se k němu. Sám doktor Held v krásném hřebíčkovém svrchníku s několika límci, v lesklém kastorovém klobouce¹⁴⁹, v rukavičkách, hůl v ruce, úzké nohavice v lesklých botách s holínkami, elegantní pán, dobrý třicátník, tmavých, lehce kadeřavých vlasů, s licousky na spáncích, jasných pronikavých očí pod obočím pěkně klenutým. Věk se až začervenal, jak ho překvapilo a těšilo, že se doktor k němu sám a tak přátelsky hlásil.

Když Held uslyšel, že se Věk chtěl u něho stavit, a že mu jedno, kam by šli, vzal ho pod paždí a řekl:

„Tak se podíváme do divadla. Císař přijede.“

„Dostaneme-li místo.“

„Je pravda, proto si pospěšme, je čas.“

Hovor jejich byl těkavý, o Dobrušce, o cestě, o Krameriovi, na kterého se Věk zeptal, že se mu nelíbil.

„Nechce poslouchat.“ Heldova tvář se zchmuřila, jako by o tom nerad slyšel. „A není to jen tak, im Gegenteil, sehr ernst.“¹⁵⁰ Játra.“

Věk se z účastenství i pozornosti také zeptal na Heldova bratra Ignáce,¹⁵¹ v Rusku zapadlého, nedošla-li snad od jara nějaká zpráva.

„Mélanges de Musique, jeho Komposition“¹⁵², jak jsem ti na jaře povídal, a dost, víc nic, nic — ach —“ mávl rukou, „toho já už neuvidím.“

¹⁴⁹ chlupatý tvrdý klobouk

¹⁵⁰ im Gegenteil, sehr ernst (gégntajl, zér; něm.) naopak, velmi vážné

¹⁵¹ Ignác Held (1766-1816) český hudební skladatel, živil se v Rusku jako učitel hudby, později jmenován cís. radou v Petrohradě, bratr Jana Theobalda H. (1770-1851), pražského lékaře

Minuli kostel sv. Havla, docházeli ke Kotcům¹⁵³. Prostorem k Stavovskému divadlu hrnul se strakatý proud lidí.

„Ti všichni nepůjdou do divadla,“ řekl Held, „chtějí uvidět dvůr.“

„Ale už dlouho tu nebude?“

„Snad ještě týden. Ještě bude bál u knížete Lichtenšteina, pak ein Fest beim Oberstburggrafen¹⁵⁴, a také na Karlštejn se chce císař podívat.“

„A o českém jazyku nic?“

Held se podíval na Věka, žertuje-li, a zvolal:

„Ani pomyšlení. Co tě napadá!“

Vtom je zastavil vážný, suchý muž narudlých vlasů, jenž doktora velmi uctivě pozdravil a na Věka oči upíral, jako by ho znal; nemohl si však vzpomenouti.

„Ach, pan učitel!“ vítal se s ním doktor vesele, „pan učitel Lumenda, vlastenec.“

„Vždyť jsme spolu seděli na Staré rychtě!“ vzpomněl si Věk, „a pan starý Hamous —“

„Ano, ano; ráčej odpustit, já hned — trochu vadí zrak, a to už je — a že jsem zastavil. Páni ráčejí do divadla? Šel jsem, ale marně.“

„Všecko obsazeno?“

„Ani místečka, a bude dnes takové slavné divadlo! Zeměpán a celý dvůr —“

Pohovořili ještě chvíli, a když učitel Lumenda odešel, navrhl doktor Held, že by se Věk mohl u něho stavit, aby viděl jeho byt, a pak že půjdou do káfirny. Vraceli se. Za několik kroků smekl Held, děkuje za pozdravení jakémusi elegantnímu pánovi, jenž kráčel jako prkenný na krátkých nohou; měl cop ještě pudrovaný a dost silně. Věk se zeptal, kdo je.

¹⁵² Komposition (něm.) kompozice, skladba

¹⁵³ Kotce jméno místa podle „kotců“, tj. kramářských bud, v nichž bylo r. 1737 zřízeno divadlo či „Obecní opera“, ve které se hrálo (r. 1771 poprvé česky) až do otevření Stavovského divadla, vedle divadla byla tu i panská herna

¹⁵⁴ ein Fest beim Oberstburggrafen (ei = aj; něm.) slavnost u nejvyššího purkrabího, tj. nejvyššího úředníka v zemi

„To je mladší hrabě Stampach. Auf den wirft die Therese Saller verliebte Blicke, um seine Aufmerksamkeit von der Mamselle Zelenka abzuziehen, oder,“¹⁵⁵ usmál se zlomyslně, „sie wenigstens mit ihr zu teilen. To víš, takový hrabě a peněz má dost.“ Zastavil se a zvolal:

„A mamselle¹⁵⁶ Butteau, panna Bettyna, víš-li pak, že je zas tu!“

„Tak už ne v Drážďanech?“

„Ó, už od jara, loví v Praze zlaté kapry a chytá hejly.“

„To je stará asi ráda.“

„Ale vždyť s ní ani není. Stará ostává sama s vnoučkem.“

„Bettyna nemá ani své dítě u sebe ?!“

Held se dal do smíchu a zas vykročil.

„Ten klouček by jí nejvíc překážel. Copak by amanti!¹⁵⁷ Panna Butteau!“

„Matka jí také asi překáží.“

„Takhle ne. Nesmí k ní, ani hoch, do jejího kvartýru nesmějí. Ona jen k nim někdy přijde. Stará se mi svěřila. Mrzí ji to, ale ještě ji omlouvá.“

„Bývá u tebe?“

„Často; s nemocí ne, to víš. Ale jsem Theaterfreund¹⁵⁸, a takové ona navštěvuje, a herce a herkyně. Tuhle si mně Liebich¹⁵⁹ stěžoval, tys ho asi ještě neviděl, och, ein genialer Mann.¹⁶⁰ Už ho taky dvakrát navštívila; stará Butteauová každého najde.“

„A co Thám? Ptal jsi se?“

„Ptám se pokaždé, ale vždycky jedno. Je u těch aktérů; - ale u Šantrocha už ne, u jiné společnosti, u nějakého Němce. Byli v Čechách, teď se snad potloukají někde v Rakousích, ale kde právě nevím.“

„Ona také?“

¹⁵⁵ na něho vrhá Tereza Sallerová zamilované pohledy, aby odvedla jeho pozornost od slečny Zelenkové — nebo aby se o ni (o pozornost) aspoň s ní dělila

¹⁵⁶ mamselle (mamzel; franc.) slečna

¹⁵⁷ amant (z lat.) milovník, milenec

¹⁵⁸ Theaterfreund (teátrfrojnd; něm.) - milovník divadla, náruživý návštěvník

¹⁵⁹ Liebich Karel Liebich (1773-1816), jeden z nejlepších divadelních ředitelů, za jeho ředitelování se Stavovské divadlo dostalo na světovou úroveň

¹⁶⁰ ein genialer Mann (ei = aj; něm.) - geniální, vynikající muž

„Thámová? Také. Kam by šla. Ten klacek ji nechal, ten tu sháněl jiné.“

„Je tu ještě?“

„Tu jsme doma.“ Held ukázal na starý dům v Sirkové ulici. „Není, ale nedávno tu ještě byl,“ navazoval, vstupuje do síně, „ale nevím, kam se poděl.“

Jak stoupali do schodů, zeptal se Věk, píše-li Thám někomu.

„Nic, nikomu, a kusy už také ne. Co napsal, všechny kusy, má bratr Karel. Tuhle jsem s ním mluvil. Je prý toho celá bedna. Tady napravo; hned otevřu.“

Vstoupili do bytu, jenž byl větší a pohodlnější nežli malostranský. Věk ho pochválil.

„A neostanu tady. Hledám něco se zahrádkou.“

„Já myslil něco většího; že neostaneš sám.“

„Ó sám, sám! Medikus¹⁶¹ v mých letech — Přehlížím tolik — ach — vidím z toho jinak nežli jiní, und freilich nichts rosig —“¹⁶²

Vtom Věk stanul u krásného klavíru přítele; jako by na řeč zapomněl, bezděky se na něj zahleděl. Vzpomněl na svůj, a jak bývalo. Tvář se na okamžik zasmušila. Held stihl ten stín a uhodl.

„Klavír ti také shořel?“

„Shořel, housle, všechny instrumenty, ani struny neostalo. A nač také. Kdo by teď mohl myslet na muziku.“

Held nic neřekl, ale na okamžik se před se zahleděl, pak se otočil a vešel kvapně do druhého pokoje. Věk slyšel klíčky chrastit, zásuvku otevřít, papír šustět. Když Held se opět k němu vrátil, nesl v ruce balíček bankocedulí. Bylo jich za dvě stě. Šetrně i srdečně je nabídl půjčkou Věkovi. Věk se zarděl a nechtěl přijmout, v ten okamžik že nepotřebuje, kredit¹⁶³ že má, až by bylo hůř, že by — Neubránil se však a musil peníze vzít.

¹⁶¹ medikus (z lat.) lékař

¹⁶² und freilich nichts rosig (ei — aj, rózik; něm.) a ovšem nic růžového, příjemného

¹⁶³ kredit (z franc.) úvěr, důvěra v platební schopnost

VI - F. VĚK ZAVEZE SYNA DO ŠKOL

Druhý den odpoledne odjel s povozem, na němž dopravil plátno. Vezl si na něm zboží od K. W. Schimona i od M. J. Stojespalla, kterého dopoledne stihl v obchodě. Nebyl tak ochotný jako Schimon, ale když Věk uplatil část z peněz, které stržil za plátno, slíbil, že počká, a dal i nové zboží na úvěr. K tomuto nákladu přibyla ještě bedna, kterou před samým odjezdem poslala paní Schimonová se vzkazem, to že posílá paní Věkové do nové kuchyně.

Věka to velmi těšilo, i ta laskavost velkokupcové i že se vyplní tajné ženino přání. Sám darů nevezl jako jindy, vyjma zimní čepce ženě a Lidušce a kus sukna, a nové housle Vašíkovi. Věděl, že žena ani tolik nečeká a že ji nejvíce potěší zpráva, že našel tak hodné, ochotné lidi, že bude moci zařídití krám, že začnou zas obchod; a zpráva o příbuzných, o tetě a jejích dcerách, jak Vašík bude u nich dobře opatřen, ji uspokojí a smíří s dalekou Litomyšlí.

Za říjnového soumraku dojížděl suchou cestou k Dobrušce. Povoz se zbožím jel kus za ním. Potkal před městečkem děti, jak teď poslední dva dny mu chodily naproti. I žena s nimi přišla, neboť se již o něj strachovala. Uslyšel, že se za tu dobu odstěhovali do nového domu, ale aby se nelekal, připravovala ho Věková, že to tam ještě chudé, nábytek, náčiní, v světnici, v kuchyni. Sám musil už cestou podati zprávu nejdřív o příbuzných; Vašíček ji čekal s tajnou úzkostí jako ortel. Píchlo ho, že půjde do Litomyšle. Toužil v duchu, aby se dostal do Hradce, aby byl matce blíž. Proto byl zarmoucen, a první chvíli nedotkly se ho konejšivě krůpěje otcovy útěchy, že tetičky jsou tuze hodné, zvláště stará, a že mu nese pěkné nové housle.

Věk stavil se u kmotra, a pak, stmívalo se, bral se s ženou a dětmi do nového, nehotového stavení. Když z podsíně překračoval práh, maně nahlas a vroucně povzdechl: „Pánbůh nám dej štěstí a zdraví.“

Už seděli chvíli po večeři v zděné světnici, jen nejnnutnějším a prostým nábytkem opatřené, u stolu, na němž hořela lojová svíčka, už

pověděl o pražských kupcích a známých a zvláště o Heldovi, a ženě samotné také o Bettyně, když venku zarachotila fůra s nákladem, jež právě dojela. Věk nedal už skládati, jen jednu bednu dal přinést, jak označil, a balík s dary. Líbily se, ale když Věk otevřel bednu od paní Schimonové, o níž dosud ani slovem se nezmínil, a z bedny se rudě zalesklo kuchyňské nové náčiní, pánve, kotlík, formy na bábovky, když zasvítily cínové lžíce, talíře, také cínové, i bílé, polévané s pestrým malováním, zarděla se Věková překvapením, a v tom radostném pohnutí nevěděla, co dříve, zdali děkovat, či domluvit muži, co že tak utrácí, to že nemělo, nemusilo být. Ale pak jen velebila paní Schimonovou.

Tak byl první večer v novém bytu veselý. Ráno pak nastala radostná práce: zařizování krámu. Pult už byl hotov, i dřevění zelení draci se nad ním vznášeli, a nové, lesklé váhy z nich visely. Do nových zelených škatul třídili zboží, u dveří stál železný hmoždír na tlučení kávy a koření, sud sirobu vedle něho. Ze dveří, ozdobených růžencem dřevěných žlutých limounů¹⁶⁴ s tmavozelenými listy, visely biče, násadky, strakaté houně, v pozadí a na druhé straně rovnali kujné železo i různé hospodářské náčiní.

Do čtrnácti dnů, za kterých se na ostatní stavbě v hořejším ponebí pracovalo, jak jen bylo v tu pozdní dobu možná, byl krám celkem zařízen. V tu dobu také chystala Věková truhličku Vašíkovi. Zavzdychala, když do ní ukládala prádlo, i nad Vašíkem, jehož tajný neklid dobře viděla, jeho rostoucí zármutek z nastávajícího rozchodu.

Věk všechno při své práci a starosti pozoroval, „zvláště synka, jak ty poslední dny málo vychází, jak že je skoro pořád u matky; vzpomněl, jak sám byl v tom věku ohromen zprávou, že musí do Prahy, jak se tenkrát odplížil do koutka, jak se pak staral na ten odjezd, jak na něj doléhalo poslední dny, jak mu nebožka matka vařila, co on rád, jako teď žena Vašíkovi.

Chvílemi chytala i jej tíha z blížícího se rozloučení i starost, jak bude se zkouškou a pak ve studiích. Dumně ho dojímalo, jak lidský život se

¹⁶⁴ limoun (z franc.) - citrón

vrací, opakuje, obnovuje s mrakem i světlem, jak po krátkém, bezstarostném jaru přiřazenou se mraky smutku a starosti, jak přijdou pak také mlhy pochyba jaké snad bouře, jak bude mladá duše proudem zmítána, aby nakonec po mnohém zklamání, chladnouc, se optala, nač to všechno, nač, aby nadto ještě jednou trnula a v novém koloběhu to procítla svou haluzí, znovu prožila ve svých dětech.

A bylo i dál jak u něho v tom věku. Devětadvacátého října časně ráno, za šera, zastavil povoz pod plachtou před podsíní Věkova domu; do vozu vynesla Kačka s čeledínem Vašíkovu truhličku. Věk viděl, jak žena dělá Vašíčkovi, jenž den předtím plačky se rozloučil u kmotříčka a se známými, na čelo křížky, jak ho chytla, a sama plačíc, ho těšila, jak Vašík ji objal a Lidku, jak nevidí pro slzy na cestu

Až k vozu s ním šly a do vozu jenom Věk. Hoch se přikrčil do kouta v nové čepici, v novém plášti z šedého sukna a chvíli plakal. Za městečkem ustal. Ještě měl otce u sebe, a nový svět se před ním otvíral. Do Litomyšle dojeli až druhého dne odpoledne, neboť Věk se tak nehnal, jako když tam jel sám; ani nemohl kvůli Vašíkovi.

U Jetmarových už na ně čekali. Vašíka, jenž byl dlouhou jízdou v sychravu roztřesen, a nad velkým městem, jakým se mu zdála Litomyšl s branami, zámkem a dlouhým náměstím, jako u vidění, chytla stará Jetmarová hned na síni přede dveřmi do bytu. Slyšel její radostné vykřiknutí, ucítil polibky jejích zapadlých měkkých rtů, dotek její uvadlé tváře. Pak se ocítl v šeré předsíni s rudými záblesky měděného nádobí na stěnách, uzřel skleněnou stěnu, a když jí prošel, tu teprve uviděl v plném světle stařenku, jejímž výkřikům a slovům v svém napětí a vzrušení dobře nerozuměl. jako by se mu zjevila nebožka babička, na niž se dost jasně pamatoval.

Vtom stanula před ním Máli, štíhlá, v bělostném lehkém šátku křížem přes ňadra, taková vystrojená, nedělní, jak mu připadala, a mluvila na něj laskavě, a tak mírně, jako by se bála hlasitěji promluvit. Strach z něho spadl, když jej tak pěkně uvítaly.

Barušky se však lekl, když se pak přihrnula do světnice a když si ho, jak jí ruku políbil jako Máli a staré tetě, před sebe postavila, pronikavě prohlédla a ostře promluvila:

„Tak to je ten šudentek. Ale poslouchat, učit se a ne zlobit, mám už metlu, pantatínek o ní ví. No, mlč,“ pohladila mu hlavu i tvář, „ono to půjde, vid', a zkouška taky. A teď se pojd' podívat na svou rezidenci.“¹⁶⁵

Vedla ho do vedlejšího pokojíka; dost úzkého, o jednom okně.

„Vidiš, tady se budeš učit, a tady spát, sem si dáš truhličku,“ ukazovala na stolek blíž okna, na postel v pozadí pokoje. Než víc nežli na stolek a na lože obracel Vašík oči na oltářík na starém vykládaném prádelníku z tvrdého dřeva u zdi, pokrytém bělostnou, vyšívanou rouškou. Stála na něm soška Panny Marie v brokátových tuhých šatečkách s Ježíškem také tak vystrojeným. Nad jejich vyzlacenými korunami vznášel se oblouk dělaných růží a v nich dva andělíčkové živě polychromovaní¹⁶⁶ tak jako růžová tvář matky boží i jejího synáčka. Vpravo vlevo blyštěly se cínové svícny jako stříbrné, a z nich trčely bělostné voskovice s bílými ještě, nepřipálenými knoty, každá s kytičkou vprostřed. Bylo tu tak všecko čisté, bílé a klidně ticho jako v kostele.

Pak do proudu zapadl, jak ho Věk vyvedl do města, když všecko vyřídil z domova, vzkazy od ženy a stran truhličky a houslí, když staré Jetmarové zatím jen zhruba pověděl, jak je v Dobrušce, jak se měl v Praze. Šli podsíní proudem lidí, hlavně studentů, velkých, malých, jak hlučně a šumně se procházeli podsíní dolů nahoru, kolem krámů, kolem krámků s ošatkami plnými ovoce, různých hrušek, růžových, zlatých jablek a vábného pečiva.

Věk tudy vedl Vašíka a dále kolem pošty a zámku ke kolejí a gymnasiu, kdež rovněž bylo jako v oule od samých studentů, v kabátech, v šedých, tmavých pláštích, v čepicích i kloboukách, v pantaloněch¹⁶⁷ i v kožených nohavicích, malých i dorostlých s licousky, s holí v ruce.

¹⁶⁵ rezidence (z lat.) sídlo hlavy státu, panovníka; zde ironicky o studentském pokojíku

¹⁶⁶ polychromovaný - mnohobarevný

¹⁶⁷ pantaloný (z franc.) - široké dlouhé kalhoty

Věk vyložil Vašíkovi, ti že už odbyli gymnasium, že jsou v nejvyšších třídách, ve filosofii. Vašík hleděl na ně s obdivem; ale pak v něm hrklo, když z gymnasia velkými dveřmi vyšli dva páni, jeden větší, druhý menší, oba v tmavomodrých pláštích s límcem, když houfce studentů se před nimi rozestupovaly, když jim všichni uctivě smekali, když uslyšel, že ten větší je sám pan prefekt a ten menší, červený, v nejlepším věku, že je páter Prokop Pokorný, profesor principii¹⁶⁸, jak se Věk přeptal, toho že bude mít, bude-li přijat.

Vašík stál nehnutě a jako strnulý hleděl za piaristy jako za zjevením strach budícím, až zašli do dlouhé koleje s dvěma řadami oken v holém, šedém průčelí, jež vypadalo ještě mračněji, jak se nad klášterem neslo těžké, ocelové nebe. Od zámku v žlutém stromoví vanul sychravý vítr a vírem poháněl silnicí spadlé listí. Kalný přísvit na všem.

Vašík se rozsmutnil a strach šel na něj z těch přísných budov, z houfců studentů, kteří tak vesele, tak jistě si vedli, hovořili a přecházeli. Ti všichni už jsou přijati a nemusí se zkoušky strachovat, a on — Důvěra ho opustila a zmáhala ho malomyslnost.

Zatím ho tety soudily, zvláště Baruška, že se zdá pořádný, že je zvedený, že má všecko tak čisté a v pořádku, a bez parády. Máli chválila, že je způsobný, a stará Jetmarová potěšena, blažená, že dcery jsou spokojeny, že nehubují a že má bratrancova vnoučka, živě přichvalovala, a že hodný hošík, a celý Franc, celý nebožtík dědek, kdyby ho byly znaly, a že to s ním půjde, že jim nebude překážet.

Večer se jim objevil jako malý Šalomoun¹⁶⁹. Když seděli u večeře, u které také Věk zůstal, prohodila Baruška, to že má Vašíček tetek, že nebudou ani vědět, kterou volá, tadyhle panímámu —

„To je babička,“ vpadl Vašík znenadání. Tak mu to slovo uklouzlo, a Věk se podivil, jak ženskými trhlo, jak sestry na sebe pohlédly a staré tetě,

¹⁶⁸ principie (z lat. = základy) - první třída gymnasia

¹⁶⁹ Šalomoun izraelskojudský král Šelómó (955-932 př. n. l.) se stal pro svou rozvážnost symbolem moudrosti a důmyslu

zdálo se mu, mihl se ruměncem uvadlou tváří. Snad by je mrzelo — Ale vtom Baruška a ne ostře, nýbrž s úsměvem:

„A proč babička?“

„Protože je stará a jako naše babička.“

Věk synkovi pomohl a pověděl, jak i jemu bylo, když paní tetu poprvé zhlédl.

„A tak to zůstane!“ rozhodovala Baruška. Máli přisvědčovala.

„Tak mají vnoučka, maminko.“ Znělo to bez výčitky, měkce, ale stará přece jako by se lekala, že zůstal osten, že to dcery zabořilo, omlouvala se pohledem i trhanými slovy:

„A snad bys, Baruško, snad byste, děti —“

Když se Věk po večeři chystal do hostince na nocleh, připomněla mu Baruška znovu, co mu již řekla, když přijel, zítra že to snad půjde, sic že by prezent neškodil, na to že v klášteře jdou, ale když psali panu páteru Kornelovi a ten zase páterovi Damasovi, to že také něco vydá.

Věk poděkoval, musil, bezděky však stáhl obočí, jak zaslechl o prezentech. Neřekl však nic vida, že sestřenice to bere jako zvyk, jako nutnost, a že neváží, co na tom nepravého.

Ráno zavedl synka do gymnasia, kdež se mělo rozhodnout. Před budovou zase šum, plno studentů, i na chodbě dole i na dřevěných, širokých schodech. Všude studenti a tatíkové, městští i sedláci, v dlouhých kabátech makové nebo tmavozelené barvy, v brslenkách po kolena, v punčochách nebo ve vysokých botách. Sem tam prokvétal i kožich vyšívanými květy. Všichni byli dlouhých vlasů, upracovaných, těžkých rukou, všichni smekali a hluboce uctivě pozdravovali, když přicházeli piaristé profesori v tmavomodrých pláštích, ten s hlavou vzhůru, ten děkuje vlídně na všechny strany.

Věk, cítě sám jakousi úzkost, již nemohl zaplašit, hleděl jinak na profesory nežli jindy a uctivěji pozdravoval. Pak došlo na Vašíka. Vzali si ho do jedné z tříd. Věk čekal, obcházel dveře, číhal, otevřou-li se, pustí-li syna, s jakou vyjde, roztržitě odpovídal jakémusi tatíkoví, jenž se ho na něco ptal; vyšel pak i před gymnasium, vrátil se zase na chodbu ke třídě. Až

se dveře otevřely a Vašík vyrazil ven, zardělý, s očima napětím dosud jako horečnými.

Za ním vyšel piarista v sutaně, nevelký, dost mladý, byl jako rtuť, a rovnou k Věkovi.

„Oni jsou pan Věk,“ mnul si ruce, usmíval se, a černá očka mu jen hrála, „no, ist nicht durchgefallen,¹⁷⁰ aber v němčině nic kovaný! Měl by vlastně do preparandy, ale když tady pan páter Damas — a pak se bude učit a privát také, mnoho spraví. Privát bude“ muset mít, privátek.“ Mnul si ruce a usmíval se ze široka.

Věk poděkoval, a když s hochem vycházel, vydechl si. Rozhodnuto, první krok bez úrazu. Ale čisté radosti neměl. Cítil tu protekci i ten útok v tom velebeném privátu. Zato Vašíkovi bylo, jako by se vyloupl z těžkého krunýře, a jak vykročili z gymnasia na prostoru před kostelem, zdál se mu den jasnější a krásnější, ač slunce zrovna tak zářilo, jako když sem šli.

Cestou do bytu koupil Věk, čeho malému studentu bylo potřeba, knihy, papír a jiné školní potřeby. Tak uběhlo dopoledne a odpoledne se chystal na cestu. Vašík sice tiše zaprosil, aby tu ten den ještě ostal. Než doma čekalo tolik práce, a proto Věk, ač dosti těžko, odřekl. A viděl, jak od toho okamžiku hoch zesmutněl, jak je schlíplý. Naposledy mu svítlo veseleji v očích, když stará Jetmarová v pokojíčku navrhla, balíc Věkovi něco jídla na cestu, že by mohl tatínka na kus vyprovodit.

V tu chvíli stanul Věk sám proti Máli. Děkoval jí a žádal, aby prominula, kdyby snad Vašík někdy byl obtížným.

„A ne, nebude,“ odvětila živěji, „a jsem ráda, že ho máme, kvůli mamince, a Vašíček je hodný.“ Na okamžik se zamlčela, jako by se rozmýšlela, a pojednou se tišeji optala, jak je, jak povídal, nenašlo-li se to psaní. A sklopila oči.

„Je vám ho líto.“

„Kdo ví, do jakých rukou —“

„Do spolehlivých.“

¹⁷⁰ ist nicht durchgefallen, aber (něm.) - nepropadl, ale

„Máte je,“ řekla chvatně.

„Promiňte, že jsem minule

„Ó já hned věděla!“

„Nemohl jsem jinak.“

„A —“

„Ale teď už nemám právo.“ Sáhł do náprsní kapsy. „Neříkal jste nikomu.“

„Nikomu!“ Že ženě pověděl, neměl za porušení diskretnosti. „Nikomu.“ A vřelejší s oučastenstvím dodal: „Rozumím vašim citům.“ Položil zabalený list na rám, u bílé roušky, která byla na pokrytí umělého vyšívání.

Máli podala Věkovi ruku a mírně zardělá řekla tiše, sentimentálně, zase klopíc zrak:

„Je v nich mnoho zármutku. Děkuju.“

Přišla stará Jetmarová s Vašíkem jako orodovnice, že by rád tatínka vyprovodil. A za chvíli vyprovázel, sedě na voze vedle Věka, jenž mu dával poslední napomenutí, zvlášt' aby vždy na maminku pamatoval, aby neměla zármutku kvůli němu. Vašík seděl jako kuřátko. Otcova slova kanula v pohnutou mysl jako semeno do vláčné půdy.

Vyjeli za město, vůz hrčel rovnou silnicí, až se pojednou zdvihla, vedouc odtud dál po kraji nevysokého svahu nad mělkým, lučinatým údolím, nyní vybledlým a pustým. Na té výšině zarazil vůz u staré plané hrušky, jejíž žlutohnědé listí, hrubě prořídle, hlasně šelestilo v studeném větru.

Tady Věk naposledy Vašíka přivinul, políbil, pohladil. Hoch vylezl z vozu, nevěda jak. Viděl otce, jak se ještě vychýlil, ruku mu podal, slyšel jeho slova, ale v svém pohnutí nerozuměl. Vůz se rozjel. Věk se dosud ven nahýbal, kyna Vašíkovi, jak dlouho bylo možná. Ten stál jako kamenný, hledě za vozem, jehož bělavá plachta, třesouc se ve větru, vzdalovala se dlouhou silnicí jako plachta mizející lodi, až v ohebu, za vyrudlým břehem zanikla.

Zůstala jen prázdná silnice. Vašík, probledlý chladem a rozčilením, stál a čekal, jako by vůz se měl ještě jednou objevit. Ale prázdno, pusto. Stál sám, sám, tak opuštěný, jak bolestně cítil; a tak dlouho nikoho neuvidí, a tak daleko domů, tak daleko. Nohy mu uslábly; jako vysílen usedl u cesty do chudé trávy a dal se do usedavého pláče. Výš nad ním, ve břehu šelestila stará planá hruška a vítr roznášel její chudé, zlatohnědé listí.

VII - O NOVÉ SPOLEČNOSTI A SMUTNÉ NOVINĚ

Za zimního podvečera, bylo třetího prosince toho roku 1804, seděl Jeník rytíř z Bratřic v druhém pokoji svého bytu na Spálené ulici¹⁷¹ u tmavého psacího stolu, na němž hořely dvě svíčky v stříbrných svícnech. Byl v županu a přebíral se v otevřené zásuvce plné papírů. Již hodnou chvíli hledal malou pergamenovou knížku, kterou si přinesl z vojny, z posledních let, kdy stával se svými granátníky proti Francouzům, a do kteréž si zapisoval i v tichém stanu i na piketě nebo po srážkách.

Záznamy ty hledal bez rozčilení, klidně, pozvukuje si přitom příjemným, hlubokým hlasem. Do tlumené noty dudácké písně zaharašilo chvilkou z ulice hrčení kočárů a stále hučel praskavě oheň v bílých, starších už, rokokových kamnech v rohu pokoje vpravo ode dveří.

Papíry ze zásuvky rostly na stole do kupy a pořád knížka nikde a pořád jako včelí bzukot ta tlumená nota; pak už se jen první dva verše opakovaly: „Kdyby mně to Pánbůh dal, aby si mě dudák vzal —“ až naráz ztichly, jak setník nahlédl do svazku listin. Nahlédl a neodložil jako ostatní, nýbrž přehlížel, obracel prostý seznam, sloupec holých slov. Byl to ouřední, německý inventář pozůstalosti po nebožce matce, zemřelé před devíti lety v Táboře. Kolik let už neměl té listiny v rukou. Jemu ta mrtvá slova oživovala, mnohé z těch předmětů mihly se mu jasně v barvách a v podobě, jak je doma vídal. Kus mládí z nich vanulo, a zjasňovaly obraz matčin.

¹⁷¹ Nyní Č. 21. Pozn. jiráskova.

Neunavovalo ho čísti seznam nábytku, náčiní, šatstva. Vzpomněl na ten „Halstuch mit türkischen Blumen“¹⁷², mihla se mu „Puderschachtel“¹⁷³ a „Tabak-Tose“¹⁷⁴ otcova, matka nešňupala jako mnohé dámy, a „Prisl-Ribeisen“¹⁷⁵, jímž starý Drábek třel tabák. A dva obrazy tu, Panny Marie a svaté Máří, na ten se pamatoval, a tu za kuchyňským náčiním „verschiedene Betbücher“¹⁷⁶. V sametu vázané francouzské, ty tam jistě byly, a starší ještě, v stříbrném kování, české, jež měla matka po paní bábě na památku.

Nebožka matka jako by vedle stála. Viděl ji, důstojnou postavu (byla rodem Malovcova z Kosoře), v napudrovaném, vysokém účesu, v hedvábných šatech dlouhého života, jak sedí v těžkém kočáru ohromných per vedle nebožtíka otce v bílé vlásence s copem, a on sám jako chlapec s mladší sestrou proti nim, jak v neděli ráno vyjížděli do kostela z radvanovského záměčku alejí vysokých topolů suchou silnicí, vyzářenou ranním sluncem, jak kočár hrčel, skřivani zpívali, jak se kolem osení zelenalo a vinilo, jak bylo pěkně, volno, veselo --

A jak se s matkou pak loučil, když ho přísný otec vyvážel do Prahy k jezuitům do seminarium svatého Václava v Dominikánské ulici, do oddělení nobilium¹⁷⁷. V zamyšlení obracel list, zrak utkvěl na poslední stránce, již podepsali ouředně „Petrus Ziwna Magts-Raitoffizier“¹⁷⁸ a „Johann Kellner Swiedek toho“ a „Wencl Wlach Swiedek“¹⁷⁹.

Setník už nečetl. Hleděl do minulých let, vzpomínal, jak se s matkou shledal, když se vrátil z turecké vojny, od Bělehradu, kdež byl s Laudonem¹⁸⁰ jako fähnrich¹⁸¹, a jak psávala pak za ním do pole, když bojovali s Francouzi, když byl u Limburku raněn.

¹⁷² (tyrkiš; něm.) šátek s tureckými květy, s tureckým květovaným vzorem

¹⁷³ Puderschachtel (pudršachtl; něm.) krabička na pudr, pudřenka

¹⁷⁴ Tabak-Tose (tóze; něm.) pouzdro, schránka, krabice na tabák

¹⁷⁵ Prisl-Ribeisen (prisl-rib-ajzn; něm.) struhátko na šňupavý tabák

¹⁷⁶ verschiedene Betbücher (fršídene betbychr; něm.) - rozličné, různé modlitební knihy

¹⁷⁷ oddělení nobilium (lat.) oddělení pro urozené, pro šlechtické nebo zámožné měšťany

¹⁷⁸ důstojník královské jízdy

¹⁷⁹ Swgedek, Swiedek - svědek

¹⁸⁰ Laudon Ernst Gideon svob. pán z L. (1717-1790), rakouský vojevůdce, za rakousko-turecké války dobyl v říjnu 1789 Bělehrad

„Pane barone,“ ozvalo se za ním uctivě, „poslušně hlásím, že je čas, aby ráčili jít.“

Tak hlásil Lukáš Burian, chlapík jako hora, asi čtyřicetiletý, někdy tesař granátnické setniny Jeníkovy, samým kapitánem z vojny vykoupený, nyní jeho sluha, v tmavé kamizole, v tmavých viněných punčochách a ve střevících.

„Kolik je hodin?“ ptal se Jeník.

„Půl sedmé pryč.“

„Ráno přišly dvě karty,“ rozpomínal se rytíř.

„Tři, pane barone, od pana hraběte Des Foursa, od pana rady Štěpánovského a od paní baronky Skronské. Tam dnes rácejí, donesl jsem oznámení.“

„já vím.“ Skládal papíry zase do zásuvky. „Jak tam je?“ „Pěkně, tiše mrzne.“

„Plášť, klobouk a vodu uchystej.“

„Je uchystána.“

„A nečekej, dnes přijdu později.“ Zavřel zásuvku. Burian přinesl plášť a klobouk, pak odešel do předsíně.

Za malé půlhodinky odcházel Jeník z Bratřic z bytu. Burian mu svítil svíčkou po schodech dolů. V ten okamžik vyrazilo z jedné dveří přízemního bytu v průjezdu děcko dobře dvouleté, světlých vlásků, v sukénce, v plstěných bačkorách, do chladného průjezdu osvětleného visutou olejovou lampou. Za dítětem vyběhla matka, vlasů hladce učesaných, s šátkem přes prsa, v červených punčochách, pantoflích, a volala polopřísně, polovešele:

„jdeš sem, malý lucipere!“

„Tomášku! Tomášku!“ žertem zahrozil Jeník docházeje ze schodů, „tatík tě požene k raportu!“

„I zasloužil by, milostpane barone,“ přisvědčovala vesele Burianová, „nemůžu ho uhlídat; jak se jen dveře pootevrou, fr — už je venku.“

„Bude do světa,“ a tatík Burian se smál.

„A bude tam plakat jako ty na vojně,“ škádlil Jeník, „ale kloučku, kdepak jsi, aha, v sukni. Copak Mikuláš, už ho brzy bude.“

„Pozejtří už bude chodit, pane barone,“ ohlašovala Burianová vesele.

„Copak ti přinese?“ Jeník se shýbl k Tomáškovi. „Jablíčka, vid’,“ odpovídala matka za syna, než ten směle opravil:

„Koníčka!“

„I ty rejthárku,¹⁸²“ setník se zasmál, „a to abych to svatému Mikuláši pověděl!“ Rozveselen šel k domovním dveřím. Burian i žena jeho děkovali, ta zvlášť, a přáli dobrou noc.

Bylo čiperno, ostře vanulo od Dobytčího trhu. Nad jeho rozlehlým, prázdným prostranstvím jiskřilo se plno hvězd z hlubiny temně modrých nebes. Nad řady osvětlených, rudých oken, nad zčernalé, mansardové střechy trčela jako obrovitý stín věž novoměstské radnice všecka temná, bez jiskry světla. V nárožích ulic mrkaly zarudlé plameny olejových lamp, výše v pustém prostranství zamíhalo se světlo ruční lucerny a neslo se vedle černého stínu vzhůru k Slovanům. Všude ticho a placho; vzdálené hrčení kočáru sotva z temna zalehlo, již umlklo.

V Ječné ulici, kam Jeník došel, ještě větší klid, ještě prázdněji. V mezerách mezi neúpravnými domy, řídko stojícími, většinou patrovými, táhly se šeré zahradní zdi, nad něž se černaly holé koruny stromů. Zahrady kolem v mihotavém třpytu hvězd tiché, jako zaklené.

Dům baronky Skronské, patrový, barokový, stál nahoře, na konci ulice,¹⁸³ nedaleko Slepé brány. Měl mansardovou, prejzovou střechu s vikýři a zastiňoval své nečetné sousedstvo výstavností, jakož i rozlehlou zahradou. Zahradní zeď táhla se od průčelí panského domu z obou boků, podél ulice jednou čarou s průčelím. Ostatek domů objímala rozlehlá zahrada plná křovin a stromů. Nejstarší, nejkošatější stály jako strážcové podél zdi. Zář z oken proudila do černého pletiva holých větví a její pruhy v

¹⁸² rejthárek (z něm.) - jízdní voják (zdrobněle)

¹⁸³ Před nějakým rokem zbořen. Karolína Světlá se o něm zmiňuje svých „Upomínkách“. Nyní na jeho místě stojí domy Č. 41 a 43. Pozn. Jiráskova.

nich ležely jako průsvitná, zardělá mlha. Také okna do ulice svítila celou řadou.

Dům baronky Skronské byl jeden z těch četných domů, kam rytíře Jeníka často zvali. Rád chodil do společností, a do těchto několika zvláště, poněvadž v těchto kruzích bylo možná své mínění vysloviti v tento čas, kdy se každý ohlížel volnější slovo veřejně promluvit, kdy je cenzura dusila, kdy ve stínech reakce víc a víc se černajících cíhalo protivenství za svobodné smýšlení.

Scházel se v těchto společnostech s muži, kteří jako on nezapomínali, jak bývalo v Českém království, a srovnávali, jak je, kteří lnuli k vlasti a její minulosti, třebaže po německu vychováni a třebaže i ten onen, jako baron Stentsch¹⁸⁴, byli i Němci rodem.

Prostorný, vysoký salón zelenavých čalounů, jasně osvětlený lustrem a svícemi v pozlacených, dvouramenných svícnech do stěn zapuštěných, ozýval se hovorem nevelké společnosti rozdrobené v trojí skupinu.

V pozadí blíže koutu, u tmavého klavíru tenkých noh, za nímž v koutě zlatě se leskla nákladná harfa, seděla neť baronky Skronské, asi pětadvacetiletá, v bledě růžové tunice antického střihu, pod ňadry spjaté, vpředu kratší, volnými záhyby splývající přes šaty krátkých rukávů lehce vzdutých, v účesu á la Titus¹⁸⁵. Černými vlasy, po celé hlavě zkadeřenými, probělávala se růžová jako dechová stuha. Společník, její bratranec, o dvě, o tři léta mladší, šlechtic Hanold, hubený a jako povadlý, v širokém nákrčníku, s hustým okružím bělostného jabotu¹⁸⁶ ve výkroji tmavě zeleného fraku, ptal se jí (mluvili po německu) s úsměškem v tmavých pichlavých očích, důvěrně k ní nachýlen, jak příbuzenství mu právo dávalo, slyšela-li, jak se chystají dámy na letošní Gesellschaftsball.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Stentsch (štenč) Jan baron Stentz (1771-1827), nadšený příznivec českého divadla byl roku 1797 nájemcem divadla u Hybernů

¹⁸⁵ účes d la Titus „podle Tita“; Titus (79-81 n. l.) římský císař; vlasy měl kudrnaté, přilehlé k lebce a nad vysokým čelem rovně zastřižené okružní kruhová vyztužená krajka kolem krku

¹⁸⁶ jabot (žabó; franc.) krajková náprsenka (jen mužská)

¹⁸⁷ Plesy šlechtické; bývaly v Platejzu. Pozn. Jiráskova. Platejz průchodní dům na nynější Národní třídě, byl velmi výstavný a výnosný; nazývá se podle svého majitele českého dvorního tajemníka Jana Plateyse z Plattensteina (platnštejna), který ho vlastnil na přelomu 16. a 17. stol.

Slečna, dcera po vysokém, šlechtickém, ale nemajetném úředníku ve Vídni, jež poslouchala dost roztržitě a několikrát se plaše, mihem ohlédla po dveřích, usmála se na tuto otázku, a řekla, tak aby jen pověděl, co chce říci, že jistě zas něco pichlavého.

„Ne, nic, já jen budou-li mít dámy z ‚Kukátka‘ odvalu —“ „Hraběnka Šliková jistě, ta jistě půjde, slyšela jsem, že kvůli takovému pamfletistovi!“¹⁸⁸

„Ma foi“¹⁸⁹! Velmi statečně!“

„A hraběnka Waldštejnová také.“

„Také?! Ó ta musí, ovšem.“ Přimhouřil oči, k nimž se vtom sběhla síť jemných vrásek, pozvedl bradu i mírně pravici se vztyčeným malíkem, a začal tlumeným hlasem, strojeně vážně deklamovat:

*Der Königin zur linken Hand
sitzt im weissen, seidenen Gewand
die Gräfin Waldstein Hochgeboren.
Sie leckt die Finger und spitzt die Ohren
stets nach dem Major Wartensleben,
dem sie —*¹⁹⁰

„Dost, Charles, nechci slyšet,“ poroučela slečna rozhodně.

„Ty to znáš,“ škádlil bratranec.

„Neznám, a nechci znát.“

„Jinde mne o ‚Kukátko‘ prosily.“

„A tys jejich prosby jistě neoslyšel. Vyslyš také mou.“

¹⁸⁸ pamfletista (z franc.) původce pamfletu, tj. hanopisu

¹⁸⁹ ma foi (fua; franc.) - namouvěru

¹⁹⁰ Královně po levici
sedí v bílém hedvábném rouše
vysoce urozená hraběnka Valdštejnová.
Olizuje si prsty a nastavuje uši (větrí)
vždy směrem k majoru Wartenslebenovi,
kterému —

„Ale ty v tom nejsi, ani paní teta, ani tamhle hraběnka Bubnová. Baronka Vojvodová ano, a Šporková, hraběnka Vlčková, a baron Kapoun také, a víla Christalina.“

„Kdo je to,“ zeptala se slečna maně, zvědavostí stržena.

„Ve flórových šatech kněžna Hohenzollern, víla ve flórových šatech jen tak. Voulez - vous savoir devise? C'est une femme sans¹⁹¹ — Počkej, prosím, neodcházej,“ prosil a smál se, „vždyť je to tak psáno. A tak mlčím. Tak —“

Slečna povstavši, už na odchodu, přísně hledíc, zase usedla.

„Už nic nepovím, ani o novém skládání. O tom zpěvákovi, o Bassim,¹⁹² jak provází jakéhosi lorda Willoughbi pražským divadlem, o představení, to se ví, a že mu vykládá kdo a co, to se rozumí, že o dámách.“

„Slíbils —“

„Ale vždyť já to ještě nečetl. Nemohl jsem si to ještě opatřit. Je to také jen v opisech; snad Jeník má opis nebo doktor Held.“

„Held?!“ Slečna sebou živě hnula. „Ten že by takové nicotné věci sháněl?!“

„I jako lékaři s takovými známostmi dostane se leccos do rukou. A mluví se zas o carousellu¹⁹³,“ obracel, „bude zas na jaře s turnajem, v té boudě v kapucínské zahradě na dobročinný oučel; ten turnaj,“ vzpomínal směje se, „bude prý mít Kaunic, Micherle, se Stampachem o Sallerovou.“¹⁹⁴

Sestřenice, zas už roztržitě naslouchajíc, ohlédla se po dveřích, otočila pohled na skupinu u krbu, kde seděla hraběnka Bubnová, rodem Kolovratová, vážná dáma šedých vlasů, svěží barvy ve tváři. S ní seděl starý rytíř z Eisensteina, ještě s copem, a baron Ehrenburg, sice bez copu, ale rovněž jako rytíř Eisenstein ve střevících, punčochách a v nohavicích po kolena.

¹⁹¹ (vúlevú savuár devíz? sezýn fam san; franc.) chcete vědět, co je zač? je to žena bez -

¹⁹² Zpěvák společnosti Quardasoniho, první zpíval „Dona Juana“ v Mozartově opeře. Pozn. Jiráskova.

¹⁹³ carousell (karusel; franc.) kolotoč

¹⁹⁴ Herečka. Pozn. Jiráskova.

O Paříži mluvili, o Napoleonově korunovaci, která právě včerejšího dne byla, o báječné nádheře, jaká se na tyto dni chystá.

„A kdo, kdo to byl korunován?“ povzdechla hraběnka hněvivě. „Vzpomeňte, pánové, a s ním jaká císařovna! Taková císařovna! Paní generálová, dobrodružná panička! A kvůli nim sám svatý otec musí do Paříže. A on, Napoleon —“

„Vábí teď a láká starou šlechtu,“ vpadl baron Ehrenburg, usmívaje se zlomyslně.

„Chce mít dvůr; takhle by ho nesehnal z těch svých maršálů tovaryšů. Ale stará šlechta —“

„Má mu dodat lesku, ó!“ hraběnka sebou živě hnula, „doufám, že zůstanou svému králi a své cti věrni.“

Opodál dveří stála paní domu se svým kroužkem, dáma asi padesátiletá, štíhlá, v dlouhých, úzkých šatech přepásaných pod ěadry, s dlouhými rukávy, jejichž ozdobné zakončení krylo až i vrch dlaně po prsty. Na hlavě měla kulatý, krajkový čepeček podobný turbanu, zpod něhož podle módy se dobývaly pramínky hnědých vlasů do čela i na spánky. Baronka Skronská byla hubená, uvadlá, v temných však očích dost ohně, živosti a ducha.

Zemský rada Slívka, starší pán, velký, ušlechtilého nosu, v tmavých punčochách a ve střevících, v černém fraku, s bílým šátkem na krku, naslouchal, oči do země, jako baron Stentsch, ani ne pětatřicetiletý, s vlasy nad čelem nakadeřenými, módně vystrojený, v úzkých nohavicích a botách, vášnivý milovník divadla, jemuž obětoval skoro všecko jmění, když před sedmi lety měl najato vlastenské divadlo u Hybernů a je řídil. Jim vykládal asi čtyřicetiletý elegán krátkých vlasů á la Caracalla¹⁹⁵, bílého čela, zdravě zardělých tváří.

Doktor Blumentritt, jemuž v tmavohnědých, velkých očích hořel lesk živého temperamentu, vypravoval novinu, vlastně její potvrzení, že

¹⁹⁵ vlasy á la Caracalla jako Caracalla (karakala, 211-217 n. 1.), ukrutný a mstivý římský císař; nosil krátké vlasy bujně kudrnaté

profesor Meissner nechá zdejší profesury na universitě, že bude přednášet už jenom do vánočních ferií.¹⁹⁶

„A kam se dostane?“ ptala se baronka.

„Do Fuldy, za ředitele lycea¹⁹⁷. Nassavsko-oraňská vláda ho povolala, je to velice čestné.“

„Ale nechat universitní profesury, a po tolika letech,“ uvažoval vážně baron Stentsch. „Skoro dvacet let, co tu působí. Konečně já se nedivím. Být sem povolán Josefem a vidět, kam to nyní všechno jde a spěje, dávat si pozor na slovo tam, kde svobodomyšlně a bez překážky přednášel,“ rozechřival se, slova zněla trpce, ostřeji, „a psát za takové cenzury, jaká teď je, v tom je mnoho pokoření.“

„A nikdo ho nepožádal, aby zůstal?“ zeptala se baronka, jež naslouchala s účastenstvím.

„Leda z Vídně,“ odvětil baron s úštěpkem a pohnul pravicí, „tam budou rádi. Takové frajgaisty¹⁹⁸ a frajmaury¹⁹⁹ mít na universitní stoličce! Kdyby nešel sám, dobrovolně, věřte, ujišťuju vás, že by přes čas musil.“

„Bude to těžká ztráta,“ přisvědčoval vážně doktor Blumentritt. „Nynější studenstvo je politováníhodno. Takové přednášky! Ach, s radostí, s rozkoší na ně vzpomínám!“

„A já na jeho Alcibiada,²⁰⁰“ přidávala se baronka Skronská. „Byly to opravdu rozkošné chvíle při té knize.“

„Kdo bude mít radost,“ pokračoval baron Stentsch, jenž zasmušile naslouchal těm nadšeným vzpomínkám, „jistě černí ptáci.“²⁰¹

„To snad,“ přisvědčoval rada Slívka, „no ale, i z nich nejeden bude litovat, že Meissner²⁰² odchází. A on sám bude na mnohé vzpomínat. Na

¹⁹⁶ ferie (z lat.) prázdniny

¹⁹⁷ lyceum (z řeč.) vyšší učiliště, připravující žáky k studiu na universitě

¹⁹⁸ frajgaist (z něm.) svobodomyšlný člověk

¹⁹⁹ Frajmaur (z něm.) svobodný zednář, člen polotajného sdružení, jež ukládalo pěstovat lidství a starat se o mravní zdokonalení svých členů; v něm se sdružovali hlavně odpůrci církevní moci a příznivci rozkvětu věd

²⁰⁰ Alcibiades Alkibiadés, starořecký státník (451-404 př. n. l.)

²⁰¹ černí ptáci přezdívka jezuitů, kteří nosili černou kněžskou sukni

²⁰² kniha Meissnerova - povídka Dafnys a první plavec, kterou přeložil Jan Nejedly a vydal r.

Vydru jistě; co se mu nadělal, jen co je pravda, co se navtipkoval o něm i v přednáškách, a vidíte, mám to od profesora Mikana²⁰³, kolikrát po takové přednášce šel rovnou k Vydrovi a bavil se s ním jakoby nic třeba hodinu, dvě.“

„A věděl to Vydra?“ ptala se baronka.

„Věděl. Ale byl shovívavý, a pánové, snášenlivější k nekatolíkům, nežli byste mysleli. Sic mluvíval ostře, ale mnohý chudý evangelický filosof²⁰⁴ by mohl povídat o jeho dobročinnosti.“

„Jak mu asi teď je?“ prohodil baron Stentsch.

„Což mu je hůř?“ zeptal se rada Slívka kvapně.

„To jste neslyšeli, že ho ranila mrtvice?“ divil se baron. Žasli, žádný nevěděl. Ptali se chvatně a dychtivě, kdy. „Prý dnes, jak jsem odpoledne slyšel. Je prý bez sebe.“ „Ale žije?“

„To ano.“

„Ubohý,“ litoval rada Slívka, „tak dlouho již vlastně umírat a ještě tohle!“ Obrátil se ke skupině hraběnky Bubnové, vědí-li.

Novina ta svedla všechny vjedno. I mladý Hanold i slečna Lory přikvapili od klavíru, a slečna se hned obrátila po baronce s otázkou, to že tam je asi doktor Held, proto snad že nejde.

Rytíř Eisenstein vzpomněl na Jeníka, ten že by jistě víc věděl.

„Kde jenom je náš resonér²⁰⁵?“ ptal se baron Ehrenburg. „Však on nevynechá, je-li farao²⁰⁶,“ prohodil zlomyslně Hanold.

„Všecky nás zas oškube jako orel,“ jistil Eisenstein. „Bude zase fulminovat,²⁰⁷“ řekl doktor Blumentritt.

„A naříkat,“ přidal po česku rada Slívka, „že nic nemá; čtverák.“

²⁰³ profesor Mikan Josef M. (1742-1814), lékař a přírodovědec, profesor botaniky a chemie na pražské universitě

²⁰⁴ evangelický filosof evangelík studující v nejvyšší třídě gymnasia

²⁰⁵ resonér (z franc.) nespokojenec, reptal; odpůrce. Resonovat (z lat.) rozumovat, odporovat, vyslovovat nesouhlas

²⁰⁶ farao hra v karty

²⁰⁷ fulmlnovat (z lat.) - vynikat

„Sedm hodin,“ hlásila baronka Skronská žertem slavnostně, ohlížejíc se po sloupkových hodinách, stojících na římse nad krbem, „pan rytíř Jeník teď jistě vstoupí.“

Salómem veseleji rozšumělo, hosté se obraceli po dveřích, kterými v ten okamžik, jako by na něj čekal, vcházel skutečně Jeník, v tmavomodrém fraku širokého límce, s bělostným nákrčníkem „moelleuse“, ²⁰⁸ v úzkých, sivých nohavicích a v botách s holínkami, vlasů mírně, ne však uměle kolem čela zkadeřených. Vykračoval pružně, s jistou však vojenskou určitostí. Poklonil se paní domu, dámám, pozdravil pány, samé dobré známé.

Čekali od něho určitou zprávu i podrobnosti, a on ani nevěděl, že profesor Vydra byl raněn mrtvicí. Zpráva ta ho zarazila. Nebyl s ním blíže znám, setkal se s ním jen několikrát u Krameria v Expedici, neznal plně jeho působení, neboť v čas jeho největší slávy profesorské sloužil v poli, ale to dobře věděl, že slavený matematik a profesor je nade vše upřímný Čech. Proto ne bez účastenství vyslechl zprávu o ráně, která ho stihla.

„Škoda toho muže,“ řekl vřele, po německu, „to byl náš druhý Balbín,“ a česky dodal, „ačkoliv jezuit, však přece mateřského jazyka byl stálý milovník.“ A zas po německu se divil: „A já nic neslyšel! Pravda, nebyl jsem celý den z domu, a nikdo mne nenavštívil.“

„Chystal se na farao,“ štípl vesele rytíř Eisenstein.

„Ano, modlil jsem se k sv. Koruně, k sv. Křištoforu i k sv. Tafrieli, patronům pokladu a štěstí, a posílněn jdu do boje,“ odrážel žertovně rytíř Jeník.

„A vaše devíza?“ ²⁰⁹

„Jak pánbůh dá,“ vpadl Jeník po česku. Zasmáli se. Paní domu zvala k večeři.

„Pan doktor Held už asi nepřijde, jistě ho zas někam povolali,“ řekla rytíři Eisensteinovi, jenž jí podal rámě.

²⁰⁸ nákrčník „moelleuse“ límec z jemné, měkké tkaniny

²⁰⁹ devíza (z franc) - heslo

„Snad je u toho pana profesora,“ vzpomněla nanovo slečna Lory, obracejíc tvář po rytíři Jeníkovi, jenž se s ní vedl ke stolu.

„Myslím, že ne, slečno,“ odvětil za něj rada Slívka, kráčející vedle nich, „doktor Oreilly ho léčí, pokud vím.“

Cos jako stín zklamání zasmušilo slečninu tvář.

Společnost zašla vpravo do jídelny. Za chvíli přeběhla prázdným salónem jako lasička mladá komorná v čepečku a v bělostné zástěře, nesouc do vedlejšího pokoje nalevo ták s kartami a svícny se svíčkami. Vrátila se, mihla se a zase prázdnou v zelenavém salóne příjemně prohřátém, zalitém klidným světlem voskovic. V krbu se rdělo řeřavé, bukové uhlí, u tmavého klavíru mdle se leskla vyzlacená harfa; vše dýchalo klidem, útulností, a zimní večer ji tepleji rozechříval, jak nahlížel do oken z temna holých korun, jimiž dýchal mráz.

Za drahnou chvíli vstoupila z jídelny Lory. Stanula, rozhlédla se, pak plaše pokročivši ke dveřím do předsíně, vyhlédla jimi. Pláště, klobouky, kožichy, z jejichž tmavé řady vyrážel temně rudý plášť hraběnky Bubnové, splýváje v měkkých liniích sametu karmazínové²¹⁰ barvy a světlé kožešiny. A nikdo tam.

Rychlým krokem, neklidná, přešla ke klavíru, rovnala, chystala partesy²¹¹, náhle jich nechala, zasáhla do strun harfy a lahodný akord jako sladký povzdech nyně se rozplýval tichou místností. Lory stála nehnutě, jako by čekala, až vyvane ta prška tónů, a čekala i když ztichly. Až když z jídelny zalehl hlučnější šum, zamířila tam. Zastavila se však u skleněných, dvojítych dveří na verandu, z níž kamenné schody vedly odtud, z nevysokého patra dolů do zahrady. Nachýlila se ke sklu, vyhlížela. Zahrada se splývavě tměla, ale nebe nad ní zářilo hvězdami.

Kdyby tak najednou vyběhl z temna, dole ze zahrady po schodech na verandu — slečna si představovala doktora Helda — kdyby tak proti ní venku stanul jako stín a zaťukal a vstoupil, a ne tak vážně jako vždy, ne jako doktor, ale jak bývá jiný, když sedí u klavíru a hraje, kadeřavou hlavu

²¹⁰ karmazínový (z ital.) tmavě červený

²¹¹ partes (z lat.) díl; jednotlivá zpěvní nebo hudební úloha napsaná v notovém záznamu

málo zpět nachýlenou, v tváři změněný, kdy mu padne cos v oči a hřeje v nich, cos nevýslovného, dojmavého a vroucného, co zvučí v jeho hře, co ji vždycky tak poutá, vábí — Kdyby tak vstoupil a před ní Stanul. Vzala by ho za ruku a vedla ho — Tiché zamrazení v žáru, jenž tělem zaproudil, jí zachvělo.

Večeře vedle se končila. Za řeči došlo znovu na včerejší korunovaci, na pařížské slavnosti, a z těch na slavnost, jež byla na ten týden nařízena pro Prahu i celé království za příčinou nového titulu císaře rakouského. Hovořili o tom, co bude tuto sobotu a neděli za proklamace²¹² nového titulu.

Jen Stentsch mlčel a Jeník chmuřil čelo. Až se pak pojednou optal, vědí-li, čeho se obává.

„Čeho?“ ptali se.

„To je nové slunce, a naše domácí, naše království bude zastíněno.“

„A kdyby to ne,“ ozval se baron Stentsch, „ale co získáme? Všecko zůstane při starém, nebude-li ještě hůř. A co jsme ztratili! Jen si čtete, co byli stavové do bělohorské bitvy. Skoro víc a jistě tolik, jako je teď parlament v Anglicku. Stavové dávali zákony, stavové povolovali daně, stavové měli vojsko, volili krále.“

„Ano, a do té doby byli Čechové na bojištích v celku, jako národ,“ přidával se rytíř Jeník, „ted' se strkají mezi jiné a bojují beze jména. jindy? To pořád: Čechové vytrhli do pole, Čechové dobyli města, Čechové zvítězili. To byli chlapíci, nebáli se, ale ted' —“

„Ale vy, pane barone, jste také Čech a nebojíte se!“ škádlivě namítl mladý Hanold.

„To jsem, milý mladý pane, a nebojím se. Češi jako jednotlivci jsou dosud osobně stateční a mají dost ohně. Ale což je to, když jako celek = Míchají se s cizími jako Vltava s Labem.“

Baronka vstala. Společnost se chystala do salónu, odkud zavanul opět akord harfových strun. Obě starší dámy s rytířem Eisensteinem a baronem

²¹² proklamace (z lat.) svolání

Ehrenburgem šli v čele. Ostatní drželi se hovorem. Sotvaže vykročili, zastavil se rytíř Jeník, jež poznámka mladého Hanolda podráždila, a obrátiv se po něm, horlivě mu radil:

„A nakonec přijměte, mladý příteli, radu a přečtěte si Pelcla²¹³, to se vám oči otevrou.“

„A pak jděte na Bílou horu,“ přidával baron Stentsch „a uvažujte, co bylo předtím, co pak, co z té proklaté hory všecko vyklíčilo: zkáza stavovského zřízení, zkáza české svobody a dlouhá tma jezovitská. Jen tam jděte a uvažujte.“

„Ale ne v procesí pod korouhvemi a umbellou,“²¹⁴ ptal se Hanold škádlivě, a Jeník, jak se již rozehrál, nepostřehl toho, a jakoby sršněm bodnut, ostřeji odvětil:

„Prosím, jen žádné žerty o tomhle! To je to nejhoupější, nejsměšnější a zároveň nejmutnější, že český národ, jindy tak slavný, upadl do takové nepochopitelné hlouposti. Oslavovat svou vlastní porážku! Chodit v procesí na Bílou horu, slavit své zničení! A nejen měšťané, ale lidé od stavu! Pak se divme,“ začal po česku, „že ten zhovadilý lid u všech cizích národů přišel k smíchu a potupě. Il Bohéme,²¹⁵ říká Francouz, a každý cizinec s posměškem: der böhmische Copak, a hůř, vědí, a na vojně, když kaprál flákal Čecha, pobízel oficír: Hau zu, es ist a' Böhm.“²¹⁶

Tu se v tom vřelém proudu zarazil a ohlédl se. Vzpomněl na dámy. Ale ty již byly v salónu a zrovna o něm mluvily. Hraběnka mínila, že asi dále rezonuje.

„Hudba jej ukonejší,“ tvrdila baronka Skronská s úsměvem. „A při kartách pak zapomene,“ vesele přidal baron Ehrenburg.

²¹³ Pelcl František Martin P. (1734-1801), od r. 1793 první profesor české řeči a literatury na pražské universitě

²¹⁴ umbella (lat.) - nebesa, baldachýn

²¹⁵ il Bohéme (il boém; franc.) Čech, ale také cikán; cikáni přicházeli do Francie s průvodními listinami českého krále

²¹⁶ Jen mu dej, je to Čech

Neuklidněna rozkládaje vstoupil rytíř Jeník s ostatními do salónu; ale jak zahlédl, že dámy a páni usedají poblíže klavíru, že slečna Lory čeká u harfy, náraz umkl a usedl do křesla.

Neť barončina neměla valné chuti zahrát hostům, jak bylo na programu dle tetina přání. Dětinská, skoro pověřčivá naděje uvedla ji do salónu napřed a držela ji tu. Nesplnila se však, doktora se nedočkala. A společnost přišla.

Usedla k zlatému nástroji, vztáhla bílé paže, růžová tunika, pod řadry přepásaná, přilnula více k životu, dlouhé, nešíroké bílé šaty protáhly se měkkou vinou po lesklé podlaze; sáhla dlouhými prsty do prozářených jako zlatých strun. Zarokotaly. Hrála Krumpholzovu²¹⁷ skladbu.

Všichni na ni hleděli, baronka Skronská spokojeně se usmívajíc; hraběnka Bubnová pokývla důstojně důstojnou hlavou. Staří páni naslouchali pozorně, jak se slušelo; rytíři Eisensteinovi se přitom pořád míhalo, že taroky²¹⁸ ano, ale farao ne, ledaže by si přisadil, ale hned se vytrhl, jak v strunách před ním šumněji zavířilo.

Rytíř Jeník a rada Slívka, oba milovníci hudby, vnímali upřímně, pobožně. Doktor Blumentritt pozoroval více slečnu, na paže jí hleděl, na hlavu v kadeřích mírně přikloněnou. V té pršce tónů, jež se mu do mysli dost chaoticky řinuly, poletovaly myšlenky, a že je zajímavá, ale že již na čase, dost na čase; aby se vdala, to že bude zlá věc, šlechtici ne dost starého rodu a nešlechtici zase tuze šlechtična, zlá věc, a peněz nemnoho, a tak vzdělaná dáma

Mladý Hanold, který jediný stál u klavíru, naslouchal roztržitě, a úkosem se ohlížel po Jeníkovi, jak by se dostal k němu, a toho že se zeptá, má-li ten pamflet, o kterém už tolik slyšel, jak Bassi ukazuje vymyšlenému lordu pražskou společnost, dámy, pány, a nejvíce dámy.

Lory po společnosti sotva pohlédla. Hrála, majíc víčka přiklopena, jakoby celou duší v tónech. Byla by však nejraději vstala a ztratila se. Na samém konci hry se lekla a tvář i čelo prokvetly nachovým, plachým

²¹⁷ Jan Krumpholz, český virtuos na harfu a skladatel, utopil se r. 1790 v Paříži. Pozn. Jiráskova.

²¹⁸ taroky (z ital.) karetní hra

stínem. Naproti ve dveřích z předsíně stál jako zjevení doktor Held, nehnutě naslouchaje. Ze společnosti ho nikdo neviděl a nikdo nezaslechl, že vstoupil.

Ruce se jí zachvěly a srdce zabuchalo rychleji a hlasněji. Sklopila oči, jako by Held věděl, a v ten okamžik pojal ji náhlý strach, že zmate hru. Neuvázla, takty však kvapily rychleji, neklidněji a hra dříve skončila. Vyslovovali pochvalu; Lory ji přijímala roztržitě, nedbajíc, ale s úsměvem a rozjasněnými očima.

Vtom teprve vstoupil Held, přítel domu, jejíž baronka Skronská nejprve znala jako výtečného hudebníka a barytonistu, a to ze společnosti u guberniálního rady barona Henneta, švagra Jeníkova. Ale od jara mluvila o něm s nadšením také jako o lékaři, poněvadž, jak vděčně uznávala, ji vytrhl z velkého nebezpečství, když už byla více na onom nežli na tomto světě. Od té doby přicházel do jejího domu jako host a přítel.

Pozdraviv, omlouval se baronce, že nepřišel včas a že ani neoznámil. Sestupovali se kolem něho, poněvadž se nadáli noviny. Lory stála blízko tety, za hraběnkou Bubnovou. Na Heldovi bylo znáti, že není klidný jako obvykle.

„Byl jsem tak zaměstnán, že jsem zapomněl na večer. Račte prominout, ale v tom vzrušení — a já se mu nemohl ubránit —“

„Co se stalo?“

„Snad jste byl u profesora Vydry,“ hádal rada Slívka. „Byl.“

„Jak mu je?“

„Už dobře, má po trápení. Už ho není.“ Held mluvil bez patosu, skoro klidně, ale v hlase i v tváři vychvíval silný dojem. „Zemřel!“

„Kdy?“

„Před chvílí. Jdu rovnou od úmrtního lože.“ Vypravoval, když se vyptávali i jak sám byl živě zajat touto událostí: „Včera navečer ještě trochu pojedl a pak ulehl. Ziegler, teolog, který ho opatruje, ani jeho kolega nic na něm nepozorovali, žádné změny, nic. A spal také dost klidně, povídali, i kašel ho té noci tak nezlobil, až k ránu pak. Jak k němu vstali,

seděl na postelí, ale než došli, skácel se. Mrtvice. Poslali hned pro lékaře, doktor Oreilly přichvátal první; lidská pomoc však byla marná.“

Všichni naslouchali s účastenstvím a rada Slívka se zeptal tlumenějším hlasem:

„Byl při vědomí?“

„Ne, hned ho pozbyl a také ho již nenabyl.“

„Neviděl, neslyšel beztoho.“

„Ale ani nehlesl. Ziegler a Jandera se od něho nehnuli; pro Janderu poslali hned dopoledne.“

„To je nebožtíkův nejlepší žák, mladý premonstrát,“ vysvětloval doktor Blumentritt hraběnce Bubnové, jež se tázavě rozhlédla, „a také ho v universitě zastupuje.“

„Pak také přichvátal pan kanovník scholastikus Lenhard, odpoledne, a zůstal až do posledního okamžiku. To byl nebožtíkův věrný přítel, ten mu zatlačil oči.“

„Smrt tu byla vykoupením,“ mínil rada Slívka, jenž jevil nejvroucnější účastenství s osudem zesnulého.

„Ano,“ přisvědčil Held, „neboť život jeho byl už samá muka. Ve věčné tmě, v hrobovém, stálém tichu — Po veškeré lopotné práci, po všem nadšení pro vědu a povolání. Jako profesor matematiky byl nedostižný, a snad jediný.“

Slívka, rytíř Eisenstein i baron Ehrenburg horlivě přisvědčovali. Jen doktor Blumentritt namítl:

„Ale dost obscurant.“²¹⁹

„Libertin²²⁰ ovšem nebyl,“ hájil Held svého učitele, „ale muž spravedlivý, charakter a patriotický!“²²¹ Held mluvil vřele a nevšiml si, že zraky slečny Lory na něm tkví. „Kdo ho slyšel, jak ohnivě mluvil o vlasti, o naší minulosti, ten nezapomene.“ Doktor umkl, když postřehl, že většina společnosti začíná zase na sebe pomýšlet. Omluvil se baronce, když se

²¹⁹ obscurant (c-k; z lat.) nepřítel osvěty n. pokroku, tmář

²²⁰ libertin (z lat.) pův. propuštěný otrok; zde člověk svobodného smýšlení, bez předsudků a pověr, svobodnomyslník

²²¹ patriotický (z lat.) - vlastenecký

zmínila o hře, aby prominula, že dnes nebude hrát, jak minule slíbil, že je také pozdě a že by nerad zdržoval panstvo od hry. Odebrali se do vedlejšího pokoje, kdež bylo vše ku hře v karty připraveno.

Mladý Hanold přitočil se k Jeníkoví a zeptal se ho tlumeně a rychle, má-li snad opis toho nového paškvilu. Rytíř Jeník se zastaviv, upřel na něj tmavé, pronikavé oči. „O Bassim a lordu Willoughbi? Mám.“

„Nepůjčil byste mi to?“

„Půjčil, ale na jednom místě se přestanete smát.“

„Proč?“ ptal se Hanold kvapně, „je tam něco o mně?“ „Bohužel není, patřil byste tam.“

„A proč tedy. Je tam paní teta, sestřenice?“

„Ne, ó ne, jak by ty —“

„Je tam Schloisnig?“

„Ten panáček z vojenského komisarství? Je, a druhý Adonis, kadet Zerby také a baron z Vlkanova.“

„A dámy?“

„Ó celá řada, madame Braunová, Nováková, rodem Vokaunová, Kirpalová, jen co mi tak napadá, je jich celá řada, a také pravda, mademoiselle Hauschildová.“

Hanold, jenž se pořád usmíval, sebou škubl a zeptal se, jako by ho bodl:

„Co o ní?“

„Že si myslí, že je nemocná, že často ráno navštěvuje doktora Melitsche.“

„Hanebná pomluva!“

„Už se nesmějete, zlobíte se, už dost, pojd'te, zahrajeme si.“

V salóne zdrželi se doktor Held se slečnou Lory, jež vyslovila své politování, že dnes nehrál, že se tolik těšila. Znělo to ne jako fráze, vřelost prohřívala ta slova.

„Není čeho litovat, slečno. Dnes bych špatně hrál.“

„Jste dojat,“ vysvětlovala s účastenstvím.

„Často vídám smrt, ale lhostejný při ní nejsem nikdy. Tím méně byl jsem dnes, přiznávám. Ty poslední dny, jak je trávil ubohý profesor, za živa jako mrtvý — Život neživot. Byl to můj učitel a dobrodinec, můj a sta jiných.“

„Zkusil mnoho ten pán, ale přece byl jen šťastný. Tolik lásky a oddanosti!“ Znělo to až žárlivě.

„Ano, ale jak si ji zasloužil!“

„Zasloužil! A jak si ji má jiný zasloužit?“ začínala s úsměvem, hned však vážněla. „Och, v tom jste vy mužové také šťastnější. Vy si můžete lásku zasloužit, i dobýt. A co slabá žena, jak ta, co ta! Kdyby i sílu měla, kdyby i chtěla,“ v očích jí zahořelo a řeč její zněla trpce, „smí si, může si něčí lásky dobýt v tom svém vězení, v poutech, v jakých je?“

„Slečno, mluvíte o vězení.“

„Ano, třeba jinak příjemné,“ nutila se do úsměvu, „a byla bych nevděčná vůči paní tetě, rozumějte mi.“

„Pouta vašeho pohlaví —“

„Ano, ano. My ženy máme býti živý jen lásce, tak říkají a píšou kdekdo, jen lásce. Ale čekat, čekat a ne ji hledat, ne ji dobývat, nýbrž jenom nýt a v tichém, tajném toužení umírat, to jest stárnout —“ V těch slovech chvělo se prudké, náhlé vzrušení. Pojednou však ustala, a jako by vše rázem zdusila, řekla obyčejným, ale přece ještě rozechvěným tónem a kvapně, usmívajíc se: „Pojďte, doktore, sháněli by se po nás.“

Held, jenž za té řeči přestal žasnout a začal tušit, nezdržel ji a poslechl, ač viděl, že se nikdo po nich ani neohlédl. Všichni seděli u stolu u hry, až na mladého Hanolda a barona Stentsche, kteří nehráli. Rytíř Jeník měl bank, nevelký, tak pro zábavu jen. Vážně vytahoval kartu za kartou z talónu,²²² vykládal obě před sebe i hlásil.

²²² talón (z ital.) karty zbylé po rozdání, které se jednotlivě berou do hry

Pointeuři²²³ začali s úsměvem, záhy však se rozehřívali do jasna, do mraku, jak jejich list nesl zisk nebo ztrátu. Baron Ehrenburg, prohráv, pokyvoval hlavou a řekl jako před se:

„Wer möcht' das glauben!“²²⁴

„Achter!“²²⁵ hlásil zas Jeník první kartu.

„Achter!“ opakovala chvatně baronka Skronská. „Gut.“²²⁶ Zde je!“ přidávajíc po česku, jakož si také rytíř Eisenstein po česku ulevoval, volaje napůl s humorem, napůl mrzutě:

„Šibeničná karta!“

Hraběnka Bubnová vážně mlčela, a jen když po třetí prohrála, pohnula obočím a řekla s úsměvem:

„I! I!“

Starý rada Slívka, přihlazuje si do spánku šedé vlasy, volal po česku na Jeníka:

„Pane barone, opravdu se modlili a sv. Tafriel jich vyslyšel!“

Smáli se a do té směsi zvuků volal doktor Blumentritt, už zardělý a lesklých očí, také po česku:

„To je svatá hra!“

Slečna Lory, stojíc u dam, se nesmála. Co to řekla? v duchu si domlouvala. A on, šel, hned, nezdržel ji, a nic neřekl. Snad kdyby byla začala o starém profesoru

Doktoru Heldovi nebylo také do smíchu. Celý den jako v honu. Dopoledne v klášteře milosrdných, pak u profesora Vydry, pak u svých nemocných, odpoledne zase tak a večer pak — Chmura té chvíle zůstala. Čekal na vhodný okamžik, aby mohl odejít.

Bylo pak za krátké přestávky ve hře. Když se poručil, nebyla slečna v pokoji. Potkal ji v salónu, vracející se zase do herny. Mluvila klidně, jako

²²³ pointeur (poentér; franc.) kdo má v tarokových kartách při závěrečném počítání určený počet
ok

²²⁴ (vér mecht das glaubn; něm.) kdo by si to byl pomyslíl!

²²⁵ achter (achtr; něm.) - osmička

²²⁶ gut (gút; něm.) - dobře

by zcela zapomněla, jak před chvilkou její slova vzrušeně vyvěřela. Ted' při rozchodu zeptala se pojednou, jak tam je.

Překvapilo jej to.

„Venku? Pěkně, tichý mráz. Proč, slečno —“

Mlčela, ale její zrak vysvítal na okamžik tichým, oddaným jasem a všecka tvář jako by jím zazářila. A zase vše zhaslo. Usmála se a vtom řekla: „Jen tak. Dobrou noc.“ Podala mu ruku.

Doktor Held, zahalen v plášť, pospíchal pustou ulicí, mezi tichými zahradami, uvažuje, co slečna Lory, co mluvila tak prudce, až vášnivě, tak — co je to? Nějaké snad tajemství? Proč jemu to říkala? Chce radu, má snad býti důvěrníkem, či — či — Zarážel se při tom pomyšlení, vracel se zase k řeči, rozpomínal se, až se v duchu sám napomenul:

„Pozor, pozor!“

Lory se nevrátila hned do pokoje, kde hráli. Přešla salómem napravo ke skleněným dveřím vedoucím na verandu, a zahleděla se do tiché, pusté zahrady, zkropené světlem hvězd. Tady si prve, nežli přišel, zabásnila. Vzala ho za ruku, vedla ho

Ted' odchází, je pryč. „Pěkně, tichý mráz,“ řekl. Kdyby mohla s ním. Pod jeho paží, přitiskla by se — Žár hrnul se do krve, smutek, tesknota do srdce, a ouzko

A mlčet, mlčet! Musí mlčet!

VIII - „CORDATUS BOHEMUS“ SE S PRAHOU ROZLOUČÍ. TĚŽ POLITICA A JINÉ

Ve čtvrtek 5. prosince, navečer, vrátil se mladý teolog Ziegler z města do Vydrova bytu v Dominikánské ulici. Před domem ticho, prázdno i v domě i na schodech. Proud návštěv ustal. Celý den jako již včera odpoledne hrnuli se pohlédnout na mrtvého profesora mnozí zvědavci, většinou však samí ctitelé a žáci, mladí ještě i starší, už v úřadech a hodnostech, i

vznešené panstvo. Přicházeli rozloučit se se starým knězem, který jim byl učitelem i přítelem, jemuž byli „dimidium animae“, „gaudium vitae“,²²⁷ „jediní miláčkové“, jenž jim rozdával z bohatého pokladu svých vědomostí i z nebohatého svého váčku a sháněl podpory a příznivce.

Ziegler, otevřev přední pokoj, v němž hořela olejová lampička, odložil plášť, šukal něco po skříní i v zásuvce stolu, odkud vzal dva klíčky motouzem svázané, a chystal se zase k odchodu. Nežli však vykročil, vstoupil do druhého pokoje, zpod jehož přivřených dveří prodíral se pruh zarudlé záře.

Vždycky se tam stavoval, když odcházel z domu, ohlásit to nebo se zeptat, přeje-li si něčeho pan profesor. Teď toho nebylo třeba. Ale Ziegler chtěl mu dát sbohem, sám, nerušeně se s ním rozloučit. Celý den se tu tlačili lidé, a zítra záhy zrána nebožtíka odnesou do kostela.

Ležel, tiché světlo dvou voskovic v hlavách, v otevřené rakvi, spočívající na dvou stolicích černě zastřených, v sutaně svého řádu, černou, sametovou čepičku nad lysým čelem, v ztuhlých, vyschlých, jako voskových rukou křížek a růženec, zsinálý, vyvstalé brady, se zahnědlým stínem po víčkách i pod očima hluboko zapadlýma. Podoba se nezměnila, ledaže rys utrpení vyvanul. Na studeném čele, v ztuhlém, hubeném líci klid, hluboký klid, tichý smír

Ziegler, i po namáhání posledních dnů červený a svěží, zahleděl se na mrtvého a zamyslel. Vzpomněl, jak sem k němu vstoupil před pěti lety chudý s doporučením Vrbovým a Krameriovým, jak ho nebožtík laskavě přijal a jak ochotně podal mu pomocnou ruku. Uvolnilo se mu po trápení; ale také jemu se ulehčilo, cítil to již tyto dva dni, neboť služba byla poslední čas těžká. Než jak mu připadlo, že to je navždycky, že starý profesor už nikdy nic na něm nebude žádat, že ho vícekrát už nezavolá „Jozítku!“ „Miláčku“, že zítra tu již bude prázdno, sevřelo se mu v hrdle.

Poklekl u rakve, modlil se a nepřestal, i když za chvíli zaslechl, že někdo vstoupil do předního pokoje. Myslel, že to soudruh Doležal. Ale

²²⁷ gaudium vitae (vitě; lat.) radosti (mého života); Vydrovo oslovení oblíbených žáků

přece ne! Začínal naslouchat, hlavu pozvedl. Jiný krok, těžší, a hůl zašramotila, plášť jako by někdo odložil. Ziegler, upřev oči ke dveřím, vstával, než hned zase sklonil koleno k zemi.

P. Matouš Vrba, do běla šedý, přihnuty, v černém kabátě, v černých punčochách, vešel tiše, skoro po špičkách, jako by se bál, že vyruší spánek. Hlavou zakýval, dlaní dal Zieglerovi znamení, aby zůstal, a sám na chvíli se zadíval do tváře zesnulého. Povzdechoval, vážně hlavou pokyvoval, pak požehnav čelo a tvář nebožtíkovy křížky, poklekl, dost namáhavě, u rakve, a ponořil se v tichou modlitbu.

Když vstal, přistoupil k němu Ziegler. Oba, jako by si řekli, obrátili se po mrtvém. Ticho bylo, voskovice klidně plály, svit jejich pokmitoval po zsinalé tváři, dojmavé v tom utišení, u výrazu věčného míru.

„Tak vidíte, tak vidíte,“ povzdechoval Vrba. Odmlčel se a zase tlumeně, dojat řekl:

„To byl starý Čech a zlaté srdce! To Pánbůh odmění. Ten věřil, že neumřela, a nedal se. Opravdu cordatus Bohemus. Requiescat in pace! Spánembohem!“

Nahnuv se nad mrtvým, požehnal mu po čele a obrátil se vzdychaje.

Ziegler také udělal nebožtíkovi křížky na čele, na rtech i na prsou, políbil mu studenou pravici a odešel za P. Vrbou, maje oči plny slz.

V předním pokoji ho chytl starý kaplan za ruku.

„Co vy, kam vy teď! Chcete-li, pojed'te ke mně, vejdemo se, místa dost“

„Zaplat' pánbůh, velebný pane. Neráčeji mít o mne starost. Rád bych přijal, ale pan Kramerius byl už tak mnoho laskavý, a nabídl mně —“

„Tak jsem přišel pozdě, a myslel jsem, že, no, pan Kramerius si ještě víc přispíšíl. A co pan Doležal?“

„O toho se postará pan kanovník scholastikus Lenhard.“ „A napřesrok?“

„To už budeme v semináři.“

„Pánbůh vám všecko oplatí, no tak,“ bral plášť a hůl, „a jak dnes?“

„Doležal přijde, sám chtěl, má klíč, já jdu k panu Krameriovi.“

„Tak pojďme.“

Jejich kroky dozněly, v jizbě se ztišilo i zešeřilo. Ostřeji vysvítíl při temné podlaze zpod dveří do druhého pokoje zardělý pruh světla od rakve, v níž odpočíval „cordatus Bo hemus“.

Nazejtří ráno dlouho se neprojasňovalo. Zlaté slunce nad tmavými dveřmi hřeby okutými nejasnilo se tak jak samo průčelí starého domu, jenž měl po tom znamení jméno. Domy vpravo vlevo i naproti, nevzhledné a většinou staré, všecky v šeru, celá Bartolomějská ulice, křivolaká, nečistá.

Nahoře u „Zlatého slunce“, pod střechou, v chudém studentském pokojíku ne světleji. Tmavé domy naproti stínily a jediným oknem padalo ne jasné světlo, ale jakési svítání, pruh kalného projasnění zimního, chmurného jitra. Tmavá kamna vpravo ode dveří studená; ne oheň, ale vítr v nich hlomozil.

Ode dveří fučelo, div že se na prknech podlahy prach vírem netočil. V čele jizby na stole slavný pořádek: knihy, ne mnoho jích, papíry, brka, hřeben, kalamář, dýmka, zrcátko, a u toho poblíže neustlané postele, Kavka, filosof, nevelký, skoro již ustrojený nedělně, v černých úzkých nohavicích, v botách s holínkami, v černém fraku, po umytí ledovou vodou červený jako rak, s navlhými ještě vlasy. Díval se do papírového zrcátka, rovnal si na krku černý šátek, a přitom budil:

„Honzíčku! Honzíčku!“ a zesiluje hlas: „Jendo!“

„Honzíček“ Hýbl²²⁸ v druhé posteli pruhovaných peřin jako myš v komisárku, nic. Víčka sotva dvacetileté hlavy dost širokého obličejce ani nemrkla; teprve když Kavka spícím zatřásl, zabručel hlas z postele:

„A já — do koleje nepůjdu. Jdi si sám.“

„Dnes není kolej. Je funus.“

„To je dobře,“ zabručel Hýbl neotevřev očí a upadal zase do hlubin tvrdého, nezdolného spánku.

„Už vyzvánějí!“ hrozil Kavka, ač bylo ticho. „Slyšíš? Chtěls taky jít na funus, Vydrovi, víš, dnes má funus!“

²²⁸ Hýbl Jan H. (1786-1834), redaktor, překladatel a první český humorista

To vydalo. Hýbl usedl na posteli, ospale se rozhlížel, zív, sbíral se, najednou vyskočil jako zajíc a bos, jak byl, postavil se k židli, kde byla mísa vody a džbán, a začal se špláchat, mýt a strojil se pak hbitě a chvatně; přitom poslouchal domluvy staršího kolegy, že se as celý den zase toulal, že ho on, Kavka, ani neviděl, to že zas byl za školou, a v noci, kdy to přišel, to že bylo asi málo hodin.

Hýbl se přiznával bez mučení a vesele, že bylo opravdu dnes ráno, když přišel, ale co, když krajané, když pláteníci z České Třebové (byla jeho rodiště) a z Litomyšle bývalý jeho kvartýrský a také jeden Kujebák²²⁹. Kvůli tomu že se nejvíce zdrželi na Staré rychtě.

„Kujebina! Ten ti táh. A pořád.“ Hýbl hrábl hřebenem do vlasů, jež přičísl do čela, do spánku, a napodoboval krajana Kujebáka: „To tu máte rychtu, to my ne, tady bych chtěl být rychtářem, to by byly pořád hromady.“

Kavka se smál a volal:

„Dělej! Dělej!“

Hýbl se strojil jako o závod. Za chvíli byl oblečen, ne však černě. Měl jen to, co na sobě, úzké nohavice v botách s holínkami, zelený kabát širokého límce a úzkých rukávů, na krku bělavý šátek. Vzal hůl, a naraziv kastorový klobouk, který si koupil včera v židech, poklonil se Kavkovi. Dole však na ulici zvažněl. Pohlédl ulicí dolů vpravo, kde od listopadu byla Krameriova Česká expedice.

„Tam dnes budou vzpomínat, až se odpoledne sejdou.“

Byl pátek, den schůze. I Hýbl už příslušel do toho kruhu. Již doma, v Třebové, byl vášnivý čtenář. Co měli v stavení, u sousedů, staročeské knihy, Paprockého²³⁰, Hájka, Beckovského²³¹ i lidové čtení o Enšpiglovi, Bruncvíkovi, o Jenovefě a podobné, všechno dychtivě přečetl, a leccos

²²⁹ Přezdívka Vysokomýtských. Pozn. Jiráskova.

²³⁰ Paprocký Bartoloměj P. z Hlohol (1550-1614), polský uprchlík, který žil na Moravě a psal díla statistická a rodopisná o všech třech zemích království

²³¹ Beckovský Jan František B. (1658-1725), autor Poselkyně starých příběhů českých, která vycházela z kroniky Hájkovy, ale byla ještě nenávislivější vůči českým nekatolíkům, jimž vyčítá příčinu všeho zlého

nejednou. V Litomyšli na gymnasiu sháněl české knihy dál a četl a četl. Tu již také leccos novějšího, a proto, když se stěhoval na filosofii do Prahy, toužil především uvidět Krameria a Českou expedici.

Prání se mu splnilo, byl laskavě přijat a v českém čtení pokračoval. Už nabyl i jakéhosi jména mezi kolegy, že umí česky, že píše nejen podle dobropísemnosti²³², ale hbitě tak jako oni německy.

Co se mu Expedice na podzim přistěhovala do sousedství, stavoval se tam ještě častěji; už i leckdy v korektorství²³³ pomohl. Nosil si odtud nejen české knihy a knížky, ale někdy také nějaký groš, jenž mu přišel vždycky vhod, neboť peníze z kondic stačily sotva na živobytí, ne však na divadlo, jež miloval, ne na česká představení v Raymanském domě na Malé Straně a v neděli odpoledne v Stavovském na Ovocném trhu. Vydrů znal jenom podle jména už v Litomyšli. Pražští studenti roznášeli jeho jméno, jaký to matematik, jaký profesor. Slýchal o jeho jasných, znamenitých výkladech, o jeho osloveních, o jeho přátelství ke studentům. V Praze dověděl se víc, zvláště o jeho vlastenectví. Ale už ho nemohl poslouchat. Ani ho neuviděl, až včera dopoledne na okamžik, v rakvi.

Chtěl mu prokázat poslední poctu, chtěl s ostatními filosofy, jak se usnesli, že ho sami odnesou až ke hrobu. Sháněl černý oblek, ale když se jich tolik strojilo, nenašel nic, nevypůjčil nic. Mohl jít jenom jak byl, v davu, ne u rakve nebo nésti ji, jak se na to vystrojil kolega Kafka. Na Perštýně se zastavili u „Sladkých“ na snídani, na talíř polévky. Pak zamířili Dominikánskou ulicí ke Klementinu.²³⁴

Prosincové jitra se nerozjasňovalo. V úzkých ulicích, zvláště v Jezuitské, ještě se šelo. Sníh řídko poletoval. Klementinum, netvárně rozlehlé, trčelo z kalného mlhava k těžkému, šedému nebi. V nádvořích se černaly houfy, šumělo tam, jako když vody jdou. Tu se Kafka trhl od Hýbla. Šel do sálu, kde se měli sejít filosofové smutečně oblečení. Hýbl zamířil Klementinem, šerými dvory, ke kostelu sv. Salvatora. Na prostoře u

²³² dobropísemnost - pravopis

²³³ korektorství (z lat.) od slova korektor, tj. kdo opravuje tiskařské chyby

²³⁴ Klementinum bývalá budova university; stojí proti Karlovu mostu na staroměstské straně; je zbudována při kostele sv. Klimenta

Křižovníků tlačili se už zvědaví, od Karlova mostu hrnul se nový proud, i z Jezuitské ulice. Kočáry na velkých pérách s lokaji vzadu na stupátku i bez nich přijížděly, krokem, zvolna, chvílemi se zarážely v hradbě lidu, a odjížděly pak od kostela Křižovnickou uličkou.

Hýbl se prosmýkal až do kostela, který se již plnil. Přítmím prožehovaly rudé, míhavé plameny velkých, četných voskovic kolem katafalku i kolem rakve vysoko na něm postavené. Hýbl se na ni vážně zadíval; mrtvý se mu mihl, jak ho včera zhlédl v otevřené rakvi, s výrazem hlubokého klidu v zsinálé tváři. Dlouho však tak nestál. Proud se hrnul ode dveří, ze stran, přicházeli ctitelé, hodnostové, kanovníci, od gubernia páni.

Za chvílku se ocitl u samých dveří. Sám tam ustoupil, aby měl lepší přehled. Zahlédl mnohé, jak chodili kolem, z Expedice skoro všechny, Rulíka s Koželuhem, ředitele Faustina Procházku²³⁵, Krameria, doktora Ivana, Šedivého²³⁶, také Tháma, Karla, jenž zadarmo na akademickém gymnasiu učil češtině, on, chudý spisovatel. Hýbl ho znal i jeho Obranu; hleděl na něj s úctou pro jeho dílo, ale také proto, že je bratr Václavův, divadelního spisovatele, kterého si zvláště vážil, ač jej znal jenom z tištěných jeho kusů a z pověsti, jak hrával v Boudě a pak u Hybernů. Kolem, dveřmi, kmitl se také mladý, malý Jandera v bílém rouše premonstrátském, kromě Bolzana²³⁷ nejlepší žák nebožtíkův a jeho zástupce na stoličce profesorské; přihrčel kočár a z něho vystoupili dva páni, jeden v kožichu, druhý vysoký, štíhlý, v tmavém plášti. Za tím Hýbl obracel oči, i krk natahoval, když vedle zaslechl, že to abbé Dobrovský, že přijel s hrabětem Nosticem.

Zvony se rozhlaholily kalným vzduchem, kostelem nesl se zpěv alumnů²³⁸ vážně a smutně nad spoustu hlav, nad něž šerem chrámu míhaly se řady světél. Pak stavěli bílé, voskové svíce stranou, rakev v příkrovu

²³⁵ ředitel Faustin Procházka František Faustin P. (1749-1809), ředitel pražských gymnasií a správce universitní knihovny

²³⁶ Šedivý Prokop (1764-1820), překladatel oblíbených divadelních her a autor původních her většinou z pražského prostředí

²³⁷ Bolzano Bernard B. (1781-1848), pražský filosof a matematik, žák Stanislava Vydry; vyučoval na pražské universitě, ale byl pro svou svobodomyslnost propuštěn

²³⁸ alumnus (z lat.) chovanec bohosloveckého ústavu

zmizela z výše a spočinula na ramenou černě oděných filosofů. Pochodně zaplanuly vpravo, vlevo, zvony vyzváněly, smuteční žalm proudil z chrámu ven s průvodem slavným, neobyčejným.

Studentů černá legie se světly na větru plápolajícími, kněžstva řad, kanovník v infuli²³⁹, za rakví rektor magnificus²⁴⁰, senát²⁴¹, členové university, profesori, doktoři, studenti, nekonečný dav lidu, jenž nevyprovázel tak učence jako oblíbeného kdysi kazatele.

Úzkou Jezuitskou ulicí valil se ten velký, tmavý proud kolem posupného Klementina, v stínech, mezi šerými domy; komže kněží z něho bíle prokvétaly, zář čadících pochodní rudě probleskovala, smuteční zpěv tlumeně se rozléhal do ulic a ve výši, mlhavým vzduchem, řídko poletujícím sněhem hučela smutně dunivá hrana.

Hýbl octl se vzadu v lidu, mezi několika studenty. Mluvili německy, povídali si, koho všecko viděli. jeden jmenoval také profesora Meissnera a dodal, s tím že bude brzo loučení za živa, po Novém roce že odjede, studentstvo že se s ním bude loučit před Štědrým dnem, že mu zazpívají velkou kantátu²⁴².

„U něho v bytu?“

„U „Černého koně“ to bude, na dvoře půjde se s pochodněmi.“

„Schneider²⁴³ složil tu kantátu a hudbu k ní skládá Vitásek²⁴⁴.“

„A ne, „t'o je jiná, ta bude až po vánocích, t'u naši složil Meinert²⁴⁵ a hudbu —“

Zarazili. Průvod v Malé Jezuitské ulici uvázl, pak jako když se vina přihrne; nastala tlačence. Hýbl ztratil studenty a víc už nezaslechl o

²³⁹ infule (z lat.) biskupská pokrývka hlavy, čáka

²⁴⁰ rektor magnificus (-kus; lat.) ředitel university, předseda sboru universitních profesorů

²⁴¹ senát (z lat.) zde sbor zástupců jednotlivých universitních fakult

²⁴² kantáta (z lat.) rozsáhlejší hudební skladba pro jednotlivé hlasy i sbor a orchestr, často bývá určena k některé příležitostné oslavě

²⁴³ Karel Agnel, později jako český básník K. Sudiraír. Pozn. Jiráskova. Schneider Karel Sudimír (1766-1835); veršoval nejprve německy, pak česky (dvoudílná sbírka Okus v básnictví českém)

²⁴⁴ Vitásek Jan Nepomuk August V. (1771-1839), chrámový kapelník a ředitel varhanní školy v Praze; jeho četné skladby zůstaly v rukopise

²⁴⁵ Meinert Josef Georg (1775-1844), profesor pražské university, německý spisovatel na českém území, psal studie o českých dějinách

chystané slavnosti. Na Koňském trhu, jak šel po kraji davu, zatahal ho někdo za kabát. „Kujebák“ plných, červených tváří, v beranici, v kožichu, vesele se usmívající. Přitočil se a tlumeným, více však bručivým, přichraptělým hlasem, mžikaje očima hlásil, že teď teprve vstal, a chce-li, aby šel, no tak, že půjdou.

„Nemůžu, půjdu až na hřbitov.“

„V takové zimě!“ Kujebák v teplém kožichu podíval se na studenta v kabátu, bez pláště, jak už promodrává. „To nic, já půjdu, ale večer bych přišel.“

„No tak, na Rychtu, ale jistě!“ Zamrkal, ukázal bílé zuby a červené, plné tváře se mu zableskly; vtom zmizel, jak se zastavil. Průvod se bral vzhůru ke Koňské bráně a Hýbl s ním.

Ignacius Ceypek chystal oběd na půl jedné, ač jindá jídal P. Matouš Vrba v pravé poledne. Ale i po půl jedné zůstal Ceypek sám. Chodil k oknu, vyhlížel, v duchu broukal, že jídlo nebude k ničemu, že velebný pán jistě neposlechl a šel s průvodem až na hřbitov. Dnes, v tomhle nečase!

Vrátil se zase do kuchyně.a z kuchyně za chvíli zase k oknu a upíral zraky do běla chumelice. Hodina společně už dávno minula, když se P. Vrba vrátil červený jako rak, prokřehlý, v bíle zaprášeném plášti i v zabělené sněhem čepici. Ceypek hned, zdali nepromrzl, nezebou-li ho nohy, co kolena, aby si vzal bačkory, nebo snad aby dříve pojedl lžičku polévky. Snášel polévku, pospíchal, staral se, až se mu v týle mašle třásla.

P. Vrba nic o sobě, a hned o pohřbu, to že bylo, kdyby byl viděl, studenti, bože, a toho lidstva, toho lidstva, to že bylo vidět, v jaké lásce nebožtík u všech byl. A studenti, ti že mu prokázali poctu! Až na hřbitov, až na Volšana že ho sami nesli, pořád na ramenou, a tam jaké nastalo loučení, jaký všude pláč! Studenti plakali i staří, bývalí žáci, vlastenci, i panstvo.

Po obědě Ceypek se měl k odchodu. Čekal, že pan páter ho pozve na večer, na karty; ale ani zmínky o nich. Celé odpoledne P. Vrba psal do Dobrušky Věkovi o smrti profesora Vydry a jeho pohřbu, a modlil se. Nazejtří ráno šel do bývalého jezuitského kostela sloužit zádušní mši za

zesnulého vlastence. Ceypek přišel připravit oběd, a když se po něm chystal domů, zatáhnout za šňůrku hodin a usnout hned při prvním kousku, zval ho P. Vrba, tak aby na večer nezapomněl, že by mohl vystoupit s těmi dvaatřiceti a obrat ho, tak aby přišel.

Sotva se začalo smrákat, už docházel Ignacius Ceypek na Dobytčí trh k bytu P. Vrby. Ale bitva jen začala, jen několik „loupežníků“ plesklo o stůl, zarazili se oba hráči. Hlahol zvonů se k nim přihrnul. Hlučný, velký hlahol, jenž rostl a rozléhal se mocnějšími, dunivějšími vlnami, jak se slévaly hlasy zvonů ze Skalky, od jezuitů, ze Slovan. V to zahoukla rána z děla, druhá, třetí, a dál hřímala rána za ranou, div že se okna netřásla.

Ignacius Ceypek se tou dělovou bouří znepokojil. Zapomněl přihodit, naslouchal a rány počítal. Velká voda se nepřihrnula, zmrzlo, a střílejí — deset, dvanáct — a dál rána za ranou. Vstal s kartami v ruce, podíval se k oknu. Lidé se zastavovali, sem a tam i z domu vybíhali.

„A to je ta slavnost, na zejtřejší slavnost,“ připomínal od stolu P. Vrba, a nedočkavě, „už zapomněli; ta císařská, vědí. Jdou, dohrajeme.“

Ceypek musil zpátky do boje, ač by byl tentokráte rád uhodil kartami a vyběhl ven, podívat, přitočit se někam a přeptat se, třebaže snad ještě něco bude. Hrál, přestal však zticha pohvizdovat a pokmitovat prsty volné ruky. V uši hučel hlahol zvonů a dunění hromových ran skoro jako tenkrát za mlada, kdy stával „v ohni“ proti Brandeburku. Teď ho to mátlo jako rekrutu.

Přestal útočit, jen se bránil a čím dále tím hůř, zvláště když přitom také počítal dělové rány. O půl sedmé umlkly zvony a tu Ceypek prohrál poprvé. Děla však bouchala dále! Když pak doduněla poslední rána, byla stá (Ceypek napočítal sto tři), slavil P. Vrba již po třetí velké vítězství.

Poražen, mrzut vracel se Ceypek do svého bytu. Nebylo pozdě, ale na Dobytčím trhu a dále v ulicích všude placho, prázdno jak obyčejně. Zato nazejtří ráno, byla neděle, uviděl víc, když se ubíral k P. Vrbovi za svým kuchařstvím. Nedošel tam ani hned a rovnou.

Zase zvonili, všude, po celé Praze, moře kovových hlasů proudilo mrazivým vzduchem prosincového jitra. Děla však nehoukala; zato turecká

hudba²⁴⁶ řinčivě se rozléhala od Spálené ulice. Vojenské oddělení tudy táhlo na Dobytčí trh a zarazilo, v plné parádě, před jezuitským kostelem, kde již stáli městští granátníci v pláštích, ve vysokých beranicích lesklé, černé srsti.

Ceypek zapomněl na svůj úkol. Stařecká zvědavost ho vábila blíže k vojsku mezi houfce lidí, kteří před kostelem čekali, muži v pláštích, kožichách, ženské v čepcích a velkých šátkách. Čekali, povídali si, co to bude, jaká slavnost, takovou že budou mít na Starém Městě u radnice, a na Malé Straně u kostela sv. Mikuláše, a nahoře na Hradě, tam že bude teprva sláva.

Ceypek nakloňoval hlavu, stříbrný cvoček se mu probleskoval v uchu, chytal kdejaké slovo, pro sebe, a také aby měl pro pana pátera; pojednou sebou trhl a postavil se rovně jako svíčka jako za mladých let na vojně, když vpředu rozkřikl se důstojník před řadou: „Habt Acht!“²⁴⁷ V ten okamžik zavířily bubny, z polnic zahlaholila fanfára. Zraky všech se pozvedly vzhůru nad portál chrámových dveří, na nějž vystoupil ve vlásence s copem, ve fraku bohatě vyšitém náměstek purkmistrův Peška s papírem v ruce, a s ním dva radní, vystrojení, starší v copu, mladší nakadeřených vlasů s licousky, v bílém šátku, v tmavomodrém kaputu.

Vojsko, granátníci vzdali čest, a když fanfára rázem utichla, četl náměstek patent panovníkův, tituly jeho, dál úvod a odůvodnění, proč „Jeho Majestátnost nejvyšší přijala dědičnou rakouskou císařskou hodnost“, také že ustanovila, aby přitom všechna království, knížectví a provincie podržely své posavadní tituly, zřízení, výsady a poměry, jakož že i nadále má býti zachováno korunování na krále uherského a českého.

Četl česky, četl pak německy. Ceypek poslouchal kázání

v kostele, ač mnoho mu ušlo, jak se hlas čtoucího s větrem rozcházel, a také že leccos nechtyl, leccemu dobře nerozuměl. Ale poslouchal, a víc se díval na ceremonii jako v houfcích kolem. Začínal už přešlapovat, nohy ho záblý, a vzpomněl skoro se strachem, co velebný pán, ale zamnul ruce

²⁴⁶ turecká hudba dechový orchestr s bicími nástroji

²⁴⁷ Habt Acht! (něm.) povel Pozor!

chladem zrudlé a čekal „ještě chvílku“, až náměstek spustil ruce, v nichž držel listinu, a zvolal Jeho Majestátu: „Vivat! Vivat!“

Fanfára zaječela, bubny zavířily. Vojsko vzdalo čest i granátníci, nad jejichž beranicemi, ve větru se čepejřícími, šumně zavlál prapor. Zvony se rozezvučely, vpravo, vlevo, sem tam po houfcích vykřikli „vivat“, vojsko se řadilo, za ním granátníci, a všecko pak postupovalo pádným krokem do kostela na hrubou mši. Na portále nahoře prázdno, houfce se rozcházely.

Nejrychleji odtud pospíchal Ceypek, poněvadž se tuze omeškal a měl v kuchyni co dohánět. „A co, a snad se byl velebný pán taky podívat,“ těšil se, „a neřekne nic.“

Než mýlil se. P. Vrba nebyl nikde, stál za té ceremonie okna a díval se k sv. Ignáci. Když Ceypek vkročil, chtěl spustit a vypravovat; zarazil však, když viděl, že je velebný pán vážný a málomluvný. jen řekl: „Nu tak to viděli. Hm, Led to máme jako Francouzové. To všechno, no — antiquum²⁴⁸, populosum et nobile regnum — Nobile regnum — no — no, neumřelo, ne. Tak jdou vařit, je čas —“

Ceypek už ani nehlesl. Chvíli však, jak v kuchyňce jídlo chystal a vařečkou se oháněl, přemýšlel, co to velebný pán myslil, co to latinsky brebentil a že nic neřekl.

Před touto slavností ráno sháněl Hýbl filosof své krajany Třebovské i „Kujebáka“. Přišel si pro ně na Starou rychtu, kdež poslední dva večery strávil hlučně a vesele, dva večery a dvou nocí delší část: v pátek večer po Vydrově pohřbu a kus noci z pátku na sobotu, sobotní večer a noc ze soboty na dnešek, na neděli; pokaždé ve stálé rychetské společnosti několika studentů, muzikantů z Volankova orchestru²⁴⁹ Malostranského divadla, herce Sýkory a pana starého Hamousa, samých vlastenců, s nimiž seděl hlavní Hýblův mecenáš, vysokomýtský mladý měšťan zámožný, jenž přivezl do Prahy fůru obilí a dobře ji prodal, a krajané Hýblovi, dva pláteníci od České Třebové, jeden, Šimerka, pihovatý, s kovanými brejlemi

²⁴⁸ antiquum, populosum et nobile regnum - starobylé, lidnaté a vznešené království

²⁴⁹ Volankův orchestr Malostranského divadla Antonín V., ředitel orchestru Malostranského divadla, které se v té době zcela poněmčilo zcela poněmčilo

na nose a kovovým hřebenem ve vlasech, druhý, Kudelka, malý, černý, černoooký, s plesnivým copánkem.

Kdykoliv přijeli do Prahy s plátny, vždycky rovnou do Staré rychty. V jejích sklepeních měli skladiště, tu uložili své bedny s plátny, a v její klenuté hospodské místnosti trávili veselé večery. Měli tu již své pražské známé, skoro každý večer hrála muzika: buď přišel houslista s flétnou nebo harfeník, který hrál a také zpíval a často dojal pihovatého Šimerku a „rozebral“ malého, snědého Kudelku, takže až někdy nechal stolu a po hudbě, v taktu minetu²⁵⁰ nebo tajče²⁵¹ nebo rejdováka přihoupal se před harfu, prsty luskaje, a houpal se v bocích a kroutil, s citem si pozvukuje.

Tu sobotu večer, když venku zvonili a děla hřímala a byla řeč o zítřejších slavnostech, smluvili se třebovští pláteníci a „Kujebák“, že se ráno podívají na Hrad, a že je Honzíček Hýblův povede, jestliže nezaspí. Nezaspal, ač uměl, jak věděli, tvrdě spát, časně se probudil; ani ho Kavka nemusil budit. Zato musil Kujebu z postele skoro vytáhnout.

Pustili se na Hrad, ač věděli, že také dole v městech budou slavnosti. Vydali se na cestu dříve, nežli nastala proklamace na Dobytčím trhu a na Starém Městě, kde purkmistr Steiner v průvodu šesti radních přečetl z balkónu císařský patent do náměstí, kde se blýskala zbraň vojska a měšťanského sboru v plné parádě a kde kolem ozbrojených pestřily se houfce zvědavých.

Přes Kamenný most se lidé hnuli proudem. Chvátili většinou na hrad. Sotva kdo z nich zůstal na Malé Straně, kdež z portiku²⁵² kostela sv. Mikuláše měl druhý náměstek purkmistrův, Karl, v průvodu dvou radních ohlásiti nový titul panovnický za vojenské asistence, jako se dalo na Starém i Novém Městě.

Hýbl, upjav zelený kabát, neboť na mostě zafoukalo ostřeji, pořád se ohlížel jako kvočna po krajanech, aby jich neztratil, zvláště Kujebu, jenž tudy šel po prvé, a Chmelíčka, pomocníka Kudelkova, jenž roznášíval kopy

²⁵⁰ minet - menuet, (z franc.)

²⁵¹ tajč (z něm.) - starší tance

²⁵² portik - sloupoví, podloubí

po domech. A tak se vůdce brzo zahřál, jak chvátal a musil se ohlížet vzad i vpřed a také cestu klestit. Zahřál se, až červenal, ačkoliv čiperně mrzlo. Čím dále tím cesta klopotnější.

V Ostruhové ulici nemohli rovnou nahoru, neboť u místodržitelství stála řada skvostných kočárů s lokaji vzadu na stupátkách; kde ještě zbylo vedle vozů místa, všude lidí jak nabito. Hýbl s družinou prodral se na zámecké schody. Tu již pihovatý Šimerka začal vzdychat a malý, snědý Kudelka volal „Honzíčka“, jako z hlubin, ze zástupu, do něhož zapadl, že ho nebylo ani vidět.

S tím pestrým, šumným a hlučným proudem, v němž se lidé jako spousta ryb v úzké vodě tlačili, zaráželi a strkali, dostali se na hrad a šťastně až na nádvoří k samému kostelu svatovítskému.

Na dobré místo se prodrali, až na malého Kudelku, kterýž se někde v zástupu utopil. U samého proboštství opanovali kousek půdy a na kraji, Šimerka všechen udýchaný s brejlemi na čele, a Chmelíček roznášec, s čepicí v ruce jako v kostele. Smekl ji hned před kovanou branou do prvního nádvoří, jak zhlédl Platzrovy ohromné sochy zápasníků s kyji²⁵³, smekl ji v úžasu i nad stavbami kolem. Stáli dobře, viděli zrovna na část hradu s balkónem nad vchodem ke královským komnatám. Pod nimi v nádvoří černaly se řadou chlupaté, vysoké medvědí čáky císařských granátníků. Stáli tu dlouhým špalírem, v plné parádě, s lesklými bodáky na puškách, v gamaších, v bělostném řemení přes pláště, tamboři²⁵⁴, tesaři v bílých zástěrách kožených na křídle, velící důstojník na koni a vedle jeho pobočník. Více nežli na vojsko díval se zástup na balkón všechen změněný. Vznášel se nad ním sametový baldachýn karmazínové barvy se zlatými portami, s mihotavě lesklým, zlatým třepením, a pod ním jako na oltáři či jako na zlaceném trůnu podobizna panovníkova v bělostném fraku, v červených úzkých spodkách.

²⁵³ sousoší u vstupní brány do Pražského hradu zhotovil v l. 1770-1780 dvorní sochař, Čech, Ignác Fr. Platzner (placr; 1717-1787)

²⁵⁴ tambor (z franc.) - vojenský bubeník

Tam že bude to prohlášení, z toho balkónu že to budou oznamovat, povídali kolem v hustém zástupu, v němž nebylo hnutí, po němž se černaly klobouky třírohé a trčely vyšší, měkké, i beránčí čepice, vydrovice i čepice divných podob s fábory a krajkami.

Hýbl, stoje vpředu, zaslechl, jak vedle zamudroval jakýs starý soused v klobouku na tři facky a v copu:

„A co císař rakouský, proč rakouský?“

„To mají tak,“ odpovídal mu soused, také starý, v šedivém plášti bez límce, „rakouský, proto rakouský, to že Rakousy, vědí, co je Vídeň, budou mít ten císařský titul. Jako země, vědí.“

„A co my, co Češi?“ ptal se starý soused s copem jakoby s námitkou.

„Nu, to holt, jak to bylo. My jsme království, České království, a to ostane, jenže budeme furt říkat císař, když je to větší titul, vědí; to je to.“

„Jste na omylu,“ náhle se ozval za ním mladý muž v měkkém, špičatém klobouku, po německu, „ten titul není jen pro Rakousy, ten je pro všecky státy a země, také pro Čechy a pro Uhry.“

Starý soused s copem chtěl se prudce obrátit, aby viděl, kdo ho poučuje, a ostřeji se ozval tvrdou němčinou, v níž se mu jazyk těžko obracel:

„A jakpak, mladý pane, když už zeměpán je císařem, v říši, vědí.“

„To je,“ odsekl mladý, neleknuv se rány, „ale od kurfirstů volený a ne dědičný jako je ten Korsikán. A tak budeme mít také dědičného císaře. A tamhle tomu,“ ukázal nahoru na věž, na lva nad makovicí, „tomu to neublíží, to všechno —“

Hýbl dále neposlouchal, nemohl, neboť jak zezadu dorážel tlak, byl odsunut stranou, a krajané s ním. Než se zase zachytili, zabzučely kolem nové hovory; vpravo o kostele, o slavné mši, vlevo o divadle, že večer bude slavné představení.

„A odpoledne české divadlo!“ přihlásil Hýbl chutě a směle. „A kdypak budou rozdávat!“ vykřikl ženský hlas více v pozadí.

„Co! Co!“

„To dříví, sto sáhů, magistrát sto sáhů chudým, a peníze.“ „Ale, a peníze? A moc?“ ptal se tam mužský hlas s ousměškem.

„Dost, čtyry tisíce, páni stavové je dali,“ vyvolával rezolutní ženský hlas.

„Ale,“ divil se zase ten úsměšný hlas. „A kdepak je budou rozdělovat?“

Kolem se začali smát.

„Na farách,“ volala babka.

„Ale, ale, odkudpak jste, matko? Z daleka?“

„Co jim je do toho,“ odsekla stařena ostře, neboť smích kolem ji dráždil.

„To jsou snad z Přelouče,“²⁵⁵ odpovídal posměšný hlas, „nebo furt spali nebo jim jejich pan farář —“

„Vždyť už včera to rozdávali!“ volala jiná žena, chtějíc babce pomoci. Kolem smích, řehot, a vybuchl ještě prudčeji, když babka začala se marjovat a hned zase nadávat, a to že jsou pletichy

Z předních nádvoří, odkudž zaléhal sem ustavičný hukot jako z velké vody, přihrnula se náhle prudší vina, a za ní šumotu proud a mocné pohnutí. Lid se začal tlačit, vojáci tiskli jej více dozadu, aby byla volná dráha.

„Laufři!“²⁵⁶ Vidíte! Laufři!“ volali kolem Hýbla. „Už jedou! Už jedou!“ Všichni se obraceli vpravo, natahovalí krky, nastupovali na špičky, lokty si uvolňovali, jak ohromný tlak masy začal mnohé svírat a odstrkovat. Rachot kol se ozval v podjezdu z předního nádvoří, zablesklo se kování na krásných, grošovatých bělouších s rudými chocholy na hlavě mezi ušima. Před koňmi se běhouni probělávali, v střevících, v bílých punčochách, v úzkých nohavicích z bílého atlasu, v takových kazajkách s bělostnou pásničkou v půli, krajkami vyzdobenou. Na kašketách se jim čepejřilo bílé peří a pod ním červenaly se obličeje od mrazu do temna zardělé.

Kráčeli v čele průvodu před skvostným kočárem s myslivcem vedle kočího a s premovanými lokaji vzadu mezi velkými péry povozu. V něm

²⁵⁵ být z Přelouče nerozumně se přít, působit nedorozumění

²⁵⁶ laufři (z něm.) běžci, běhouni

seděl nejvyšší purkrabí Českého království hrabě Chotek v nádherném kožichu, a vicepresident hrabě Vratislav. Za jejich kočárem druhý, třetí, čtvrtý a dál jiné, v nich celé gubernium, guberniální radové a dva sekretáři; ti v posledním voze.

Šimerka úžasem mlčel, ale „Kujeba“ se pořád ptal, kdo je tohle, a ten, a ten. Hýbl purkrabího znal a radu Krtičku, v sousedství jmenovali ty ostatní. Šimerka, nasadiv brejle, pořád chytal jejich těžká péra, hned to, hned druhé, pořád brejle rovnal, jako by mu dost neukazovaly, a Chmelíček vzadu, pořád maje smeknuto, div se nekřížoval, nahlas povzdechuje, a bože, to je krása, to že je paráda a ti lauffi, a ti koně!

Panstvo sestupovalo, kočár za kočárem zajížděl směrem k sv. Jiří, a nežli se zvědavci nadáli, uviděli nejvyššího purkrabího, vicepresidenta a jejich družinu, celé gubernium, ale již bez kožichů a plášťů, v uniformách, ve fracích se zlatými límci nahoře na balkóně proti sv. Vítu, pod tím nádherným baldachýnem, pod obrazem. Bubny zavířily, fanfáry rozlehly se nádvořím mezi budovami královského hradu a katedrálou, jež strměla jako z makoviště, ze zátopy tlačícího se kolem zástupu.

Ke kovanému zábradlí balkónu přistoupili oba guberniální sekretáři v parádě, a jeden z nich, když fanfára zalehla, když granátníci vzdavše čest ustrnuli zas a stáli jako zeď, začal čísti, po česku, patent o titulu císaře rakouského. Druhý po něm německy. Po každém ohlášení fanfára, rachot bubnů, pak jako příval z výše, hlahol svatovítských zvonů.

Páni zmizeli z balkónu, granátníci sešikovali se jim v průvod z královského paláce do kostela na slavnou mši.

To už ani Hýbl a jeho společnost neuviděli. Jak gubernium odcházelo z balkónu, vzedmul se dav vojskem přitlačen; v té náhlé tlačnici ztratil se Chmelíček. Ostatní, „Kujebu“ a Šimerku, oba zardělé, Hýbl šťastně vyvedl, volaje, aby se ho drželi, že se do kostela nedostanou, to že je marné, že musí ven na druhé nádvoří. Vyvázli tam, jak se hradba lidu trhla a rozpadávala; jedni se hrnuli do kostela, jiní k Černé věži, na Prašný most, jiní zpět do předního nádvoří. Tam u kované brány Hýbl se zbytkem své

výpravy zarazil v šumném proudu čekaje, až se převalí, nepřiřplaví-li také ztraceného Chmelíčka. A přinesl ho.

Viděli ho, jak se blíží, dosud s čepicí v ruce, jak se zastavuje, ohlíží, v úžasu, zmatený i ve strachu, aby tu neostal sám. Šel kolem nich, ale ve své spletenosti je neviděl. Zasmáli se, jak sebou škubl, jak skočil, když Hýbl na něj znenadání vzkřikl, a jakou měl z toho radost. Pak ještě čekali na Kudelku. Než toho se nedočkali ani nedoptali ani tu, ani dole u moštu, až teprve na Staré rychtě, u oběda. Již u něho seděl a pochutnával si. Obávali se, že bude nadávat, ale pláteník s plesnivým copánkem se jen smál, to že měli pro pot a teď co dostanou, zbytky, a on že se náko má, a že proto také viděl, celé to procesí, ale tadyhle Honzíčkovi Hýblovu že nechal, že mu oběd zamluvil.

Královský hrad ztichl, fanfáry po pražských náměstích umlkly. Úřední slavnost skončena. Po domech se o ní mluvilo a zvlášť o hradčanské parádě. O té více nežli o novém titulu. Byl to jen vyšší titul, kterým se král měl vyrovnati uchvatiteli trůnu francouzského. Změna z té novoty nebyla žádná; žádná nová povinnost, lev měl zůstat ve své moci a peruť orlova neměla právo jeho zastínit, ztenčit, císařská koruna neměla se vznášet nad uherskou a českou. Nikdo netušil, co v druhém půlstoletí z toho budou odvozovat, jak i samo právo svatováclavské koruny bude popíráno.

IX - SCHOLASTICA, TÉŽ O PLOCKOVI, STARÉM KUČHTÍKOVI

Vašíček Věkův neplakal pod starou, planou hruškou z tesknoty naposledy. Ještě toho dne večer, když ulehl ve svém pokojíčku, kdy jej obklopilo hluboké ticho a samota, padly na něj teskno a úzkost o otce, dojede-li dobře, nebo kdyby se rozstonal nebo maminka. Začal se v té úzkosti modlit, ale pro pláč, jak ho náhle zchvátil, nedomodlil se ani Otčenáš. Zabořil tvář do podušky a hned ani necítil, že mu někdo vložil

měkce ruku na hlavu a že ho hladí. Až jej hlas probudil, tichý, konejšivý a něžný soucitem.

Stará Jetmarová stála u postele sklánějíc se nad chlapcem. Přišourala se tiše, v punčochách, chystajíc se na lože vedle ve světnici. Přišla se jen podívat, dát ještě jednou „dobrou noc“ a zůstala chvíli jako s lékem u nemocného. Jako by vycítila Vašíkovu úzkost, těšila ho, pantáta že dobře dojede, a že bude hned psát, že jim to slíbil, a doma v Dobrušce všechno dobře a zdrávo, čas že uteče a že na velikonoce se podívá domů.

Jako by oleje nalila na viny prudkého pláče. Slábly, tišily se. Ucítíl náhlé odtrnutí a uvolnění v tom záchvatu tesknosti. Ten večerní pláč a slova útěchy byly jako rosa i paprsek, jímž zavlažena a posílena přichylnost Vašíkova ke staré Jetmarové.

Nejpevnějším však poutem mezi nimi byla Dobruška, jejich domov. Stará Jetmarová měla teď komu o ní vypravovat, s kým o ní mluvit. Sice dřív vypravovala dcerám o mladých letech a domovu, než ty neměly tolik porozumění pro neznámý kraj a cizí, nepovědomé lidi. Zato Vašík poslouchal ochotně vždy a každé chvíle rád. Jak jen mohl, přitočil se k staré Jetmarové a zpravidla hned se dostali do Dobrušky.

Nejvolněji vzpomínali v neděli odpoledne, kdy tety odešly na nešpory. Stará Jetmarová sedala po nedělním obědě ke starému „Nebeklíči“ v tmavé kožené desce zavázanému, obyčejně v pokojíčku u prádelníku, na němž stála soška vystrojené Panny Marie s Ježíškem pod květovým obloukem. Vedle v sednici učil se Vašík. Jak Máli s Baruškou vykročily ze dveří — hup — už byl z židle a rovnou do pokojíčka. Jak dveře pootevřel, jak hlavu bystrých, tmavých očí usměvavých jimi povychýlil, hned sňala stará Jetmarová brejle s nosu, sklapla jejich kovová péra a složila je do modliteb, vonících od muškátových listů do nich vložených, kynouc Vašíkovi, aby jen šel.

A hned tu byl se stoličkou nebo židlí. Tak proseděl s ní každé neděle kus odpoledne, kdy bylo v domě i venku tak ticho a nějak smutno, kdy venku ulicí ošlehoval domy déšť nebo pak, když tam poletovaly bělostné pápěrky sněhu a připadávaly tiše k umrzlé půdě.

Za těch chvil tedy Dobruška panovala, než někdy se také připletla Jetmarové nějaká pověst ze staré Litomyšle, o koleji, oslečně Frebonii z Pernštejna,²⁵⁷ o zámku, jak se tam zjevoval jeden z hrabat z Valdštejna, jenž musil do kláštera a tam umřel, a jak, když panstvo jednou večer hrálo v karty, stanul v dominikánské kutně ten mrtvý mnich za bratrem proti právu prý na panství panujícím, a jak se mu díval do karet bledý a kalnýma očima. Také na císaře Josefa vzpomněla, že ho viděla, ba bože kolikrát, když tudy z Moravy jezdíval, a jednou že stála, u pošty to bylo, takhle u něho, a ukázala rukou, jak blízko. Z těch let panování Josefova připadlo jí leccos, jaké byly změny, jaké pohnutí. I na katovnu vzpomněla, na velké stavení s dvorečkem zdí zahrazeným za dolní branou na předměstí proti státui sv. Jana pod lipami, ona že posledního kata ještě znala, že bylo jeho zvykem říkati ‚Můj zlatý pane!‘, že když přišel k muzice a obtancoval se svou ženou, žádná jiná by s ním nebyla šla, že vykropili kolo a vymetli, že sousedům vypravoval, jak býval v palácích se zavázanýma očima, jak jednou před takovou tajnou popravou odsouzenec mu dal prsten, aby jej odevzdal litomyšlskému panu děkanovi a ten jak zaplakal, když prsten uviděl. Vašík tomu dychtivě naslouchal, i tomu, že v staré katovně dosud mají starý katovský meč, že v rodině znají tajemství jistých léků.

To Vašík slýchal za těch nedělních odpolední nebo za soumraku, kdy se připlížil za babičkou do kuchyně nebo pod komín, kde přikládala do nístěje²⁵⁸ nebo strkala tam přes „vozíček“ do plamenů na vidlici hrnek s večerí nebo s řepou pro dobytek. První čas chodil jen do školy; jinak se držel stavení, dvorečku a pusté zahrady, kde pomáhal Barušce shrabovat spadalé žluté a zhnědlé až do černa listí vzpomínaje, zvláště když vítr mu hučel v korunách nad hlavou, jak bývalo v ten čas u nich doma.

Pak se již ohrozil²⁵⁹ a za volných odpolední pouštěl se městem, zpočátku sám, a také pak za bránu. Nejdříve za dolní, kterou do Litomyšle přijel; výprava ta se stala za kalného odpoledne začátkem prosince. Nejprve

²⁵⁷ Freb. Eusebie z P. (1596-1646), založila r. 1640 v Litomyšli piaristickou kolej

²⁵⁸ nístěj - ohniště, otvor v peci (na topení)

²⁵⁹ ohrozit se zbavit se hrůzy, bázně, odvážit se

zarazil nedaleko za branou u sochy sv. Jana pod dvěma lipami nad ní ve břehu. Přes cestu proti nim patrové stavení, mansardové, šindelové střechy, s dvorečkem zdí zahrazeným. Hned poznal katovnu. Plaše prohlížel chmurné stavení, jež se mu zdálo jako pustým. A meč tam — A tajné léky tam vaří. Vyhlížel, byl by rád někoho z toho domu zhlédl, ale nikdo nevyšel, a černá vrata byla přivřena. Také by se k nim neodvážil nahlédnout skulinou do tichého dvorku, kdež bůhvíco se dalo, a co tam ještě mají.

Vytrhl se a klusal předměstím dál, kolem „Babky“, formanské hospody, ven na silnici až ke staré, plané hrušce, na níž se již ani lísteček nechvěl. Stál opodál v cestě v svém šedém pláštiku, ruce v kapsách, pro chlad přikrčen, ale jako přikut upíraje zraky na pustou dalekou silnici, po níž přijížděl z daleka nějaký povoz pod bělavou plachtou. Vašíkovo nitro se rozechvělo a pouspalý stesk nanovo je sevřel. Tady viděl otce naposled — tam zajel — a tudy zas přijede. Kdyby tamhleten vůz byl jejich nebo alespoň někdo od nich nebo od Dobrušky — Opojoval se tou myšlenkou a čekal, ač to měl za nemožné, až vůz přihrkotal. Věděl to, že bude cizí, a přece smutně vzdychl.

Na zpáteční cestě zastavil se na podměstí, na té „Babce“, velké zájezdné hospodě, zděné, o níž věděl, že se tady všichni formané stavují, krmí i nocují. Odvážil se i do nádvoří, kdež stálo několik povozů jako chalupy vysokých. Obešel je i ke konírnám se pustil, kde stálo kolik koní. Ohlížel se po pacholcích u koníren i u vozů, než nikde nespatrił žádného známého, a když se pak vzmužil a zeptal se podomka, nestojí-li tu někdo z Dobrušky, uslyšel krátké: „Ne.“

Ani tato naděje se mu nesplnila. Svěsiv hlavu, volným krokem vracel se domů už v samý teskný soumrak. Myslil na otce, tomu že bylo v Praze přece líp, když studoval, do Prahy že přijíždělo dost lidí od nich, nejčastěji starý Šulc, jenž vozil psaní od babičky, jak Vašík věděl z vypravování otcova. Stýskal v touze, ač nemohl si naříkat, že by neměl zpráv o domovu. Věk hned, jak dojel, psal a od té doby ještě jednou, a po každé oznamoval to, nač Vašík nejdychtivěji čekal, že jsou zdraví, maminka, on, Lidka. I to psal, že obchod už začali, zpočátku že to nejde, jak se nadál, že to vážne,

protože se lidé nemohou po tom ohni vzpamatovat a pak že je taková drahota, tam u nich pořád a dále v horách ještě horší, ale že dá bůh, že s jarem se to obrátí. V druhém listu oznámil také jako novinu, že zemřel dobrušský „syndikus“, že dostal zápal plic, že dlouho nestonal, pátý den že skonal. Věk ani slovem se nezmínil, co s ním měl, jak „syndikus“ udával u vrchního.

A ještě jiný trud začal prudčeji tížit a skličovat Vašíkovu mysl v tuto chvíli zimního soumraku. Jako by mu s jeho šerem padl tíživěji do duše. Volné odpůldne došlo, zítra opět škola. To byla ta stálá tíha, ten nehybný stín, pro nějž se mu teď v mysli nikdy zplna nerozjasnilo. Báł se jí hned, jak sem přijeli, němčiny nejvíc a právem. O tu klopýtal denně, každou chvíli, v školské škamně i doma při učení. Nerozuměl všemu, nestačil, těžko, chatrně německy hovořil, takže se mu ve škole smáli.

Proto když nemusil, nepromluvil, zvláště před hodinou a mezi školními hodinami. Mlčel, neboť po česku mluvit nebylo ve škole dovoleno. Za to hrozilo ohavné, černé signum.

Nejprve mu je připamatovala tetka Baruška, když se ubíral poprvé do školy, ať si dá pozor, ať si nepřinese signum, ať mluví ve škole pořád německy, ať to drmolí, ale česky ani muk. Když viděla jeho tázavý, vyjevený pohled, vyložila mu, že teď při začátku profesor to signum dá ve škole nějakému svému důvěrníkovi, ale tajně, a ten že bude číhat, až někdo z hochů česky promluví, a tomu že je vrazí, a ten že se musí do té knížky podepsat a u sebe ji tak dlouho mít, až zase někoho jiného uslyší promluvit proti rozkazu. A za každý podpis trest, opisování, a při třetím podpisu pardus²⁶⁰, ten že uděluje starý Plocek.

Co teta Baruška napověděla, kamarádi domalovali. Nejvíce mu toho napovídal Bobeš Kotínských z preparandy,²⁶¹ ale kluk už velký, větší a

²⁶⁰ pardus - bití, rána metlou

²⁶¹ Třídy městské školy sluly tenkrát: 1. legenda, 2. skribenda, 3. preparanda. Pozn. Jiráskova. preparanda (z lat.) přípravný školní ročník před gymnasijními studiemi privát (z lat.) soukromé doučovací hodiny

starší nežli Vašík, poněvadž se v legendě²⁶² opozdil. Kolik let do ní chodil, protože se nemohl naučit číst, ač ho „profesor“, klerik piarista, jenž pomáhal v neděli v piaristické sakristii, kde se prodávalo obecenstvu víno z klášterského sklepa, uháněl jak mohl metlou i rákoskou; tou ho vyplácel přede všemi na ruce, a někdy i za tabulí, kdež si musil Bobeš spustit nohavice po kolena.

I nejhoršímu trestu Bobeš v legendě neušel, skutečným, hrozným uším z vydělané kože, jež mu klerik na hlavu přivázal na kličku pod bradu. S tou ozdobou musil Bobeš Kotínských stát u katedry, tváří v tvář celé třídě, zrudlý zahanbením a pokořením, proti celému šiku žáků v pořezaných, zakančených škamnách,²⁶³ musil snášet na sta posměšných pohledů a posuňků, spoustu pošklebku, výsměchu a škodolibé radosti, až v něm v tom zahanbení vzplanuly vztek i zášť, až v té malomoci své, jako přitlačená voska, jež bodne i do prázdna žihadlem, červený, třesa se, oči plné ohně a pálení, vyplázl na všecky a na všecko jazyk.

Z toho hrozný úžas a rozhořčení a rychlokřídla pověst, jaký to ničema a surovec. To se mu pamatovalo a jetmarovy všechny varovaly Vašíka, ať se Bobše Kotínských chrání, ať s ním nechodí, s tím nezbedou, který i v skribendě tak zlobil a šeredně psal, že na konci roku zkazil kolik „foršriftů“. Bit byl, zas na ruce před tabulí, také za tabulí, kdež musil ulehnout na stupínek podia, a když se mu „foršrift“ nanovo nepovedl, přišpendlil mu jej rozkacený „profesor“ na záda a dal ho vyvést dvěma spolužáky ven před školu, kdež se musil postavit tváří ku dveřím, zády do prostranství, aby každý, kdo šel kolem, viděl, jaký to nezbeda a mezulán. A ti dva kamarádi stáli u něho celou hodinu, a musili konat tu biřičskou službu.

Vašík se hrozil, trnul a poslechl tetky, vyhnul se Bobšovi, necítil však k němu toho odporu, s jakým o něm slyšel mluvit. Spíše se ho bál, měl k

²⁶² Legenda (z lat. legere = čísti) třída zaměřená k výuce čtení. Skribenda (z lat. scribere = psát) třída zaměřená k výuce psaní. Preparanda (z lat. preparare = připravovat) přípravný ročník pro gymnasium.

²⁶³ zakančená škamna (z lat.) - pokaňkaná školní lavice

němu jakýs neuvědomělý respekt i soustrast a neodvážil se, aby od Bobše odrazil, když se k němu cestou do školy přidal.

Tak hned zpočátku, první týden se dověděl, že Bobeš už byl v trestu, za to, že mluvil ve škole česky, že dostal signum, dvakrát po sobě, a proto musil poprvé zůstat po škole, podruhé přes oběd, protože se nemohl vyplatit,²⁶⁴ a že to signum dostane zas, že to ví, ale přijdou-li po třetí a budou-li mu chtět sázet, že tu potvornou knížku rozseká na kousky a zahodí do rybníčka u pošty a uteče, aby měl pokoj, a ostatní taky, od „starého kuchtíka“ že se bít nedá jako tenkrát v „jelendě“²⁶⁵. Vyslovoval jako všichni, mysle na druhý trest po oslích uších, jak tenkrát jazyk vyplázl na celou školu.

Plocek, ten „starý kuchtík“, byl podomek v piaristické koleji, dost vysoký, ramenatý, šedých vlasů a chmurného pohledu. Vašík slýchal o něm doma i ve škole, jak vyplácí v gymnasiu dole na tmavé chodbě pařenou metlou ty, kteří měli signum několikrát nebo když byl „Sittengericht“²⁶⁶, když se hoši v zimě klouzali a v létě koupali v „Hlubokém“ rybníku. Povídali si o něm, jaký je vzteklý, jak strhne kalhoty a jak bije do živého; tuhle v létě oběma Karlíkům bratřím, Vašík je znal, že nasekal, že sotva šli, že pak zalezli do „Líbánek“ za město k potoku a tam že se ve vodě chladili, jak je rány a pruhy bolely a pálily.

Z toho výletu na mýtskou silnici a na „Babku“ vrátil se Vašík později nežli jindy a tetka Baruška zahubovala, co je, kde se toulá; než proto přece vytáhla z trouby několik upečených jablek a dala mu je, „aby si ruce ohřál“. I s ní i s tetou Máli vycházel dobře. Nic na něj nežárlily, ač viděly jak si ho Jetmarová oblíbila. Přály jí „vnoučka“, přály i jemu. Svěží klučina, červených tváří, tmavých, bystrých očí, se jim líbil; a byl ochotný, přítulný, na slovo poslechl.

Před očima tety Barušky našel hlavně proto přízeň, že postál u chlěva, když dávala kravám, že se díval a vyptával na to ono v hospodářství, že s ní

²⁶⁴ Zámožnější se vypláceli krejcarem. Pozn. Jiráskova.

²⁶⁵ jelenda (z lat.) legenda, první ročník

²⁶⁶ Sittengericht (něm.) soud mravů, mravného chování

na zahradě hrabal listí, že s ní chodil dávat husám a svítil lucernou, když lila žrádlo vepříkům do koryta. A jen se vyptával nebo vzpomínal a vypravoval, jak u nich doma a jak také honil na pole a pásal.

K tetě Máli však přilnul vřejeji. Zalíbila se mu hned na první setkání, v bělostném šátku přes prsa jako nedělně vystrojená, a jak ho tak vlídně a mírně uvítala. S ní býval nejčastěji. Skoro celý den seděla u vyšívání v světnici a on, jak přišel ze školy, učil se tam, psal, nebo přisedl k ní. Jí a „babičce“ pověděl všecko; hovořili o škole i o koleji, kdež bylo přes dvacet kněží a kleriků. Máli znala skoro všechny, jmenovala je, seznamovala Vašíka s těmi, kteří učili, a pověděla kde, páter Quirin, bratr prefektův, že v poetice, P. Kajetan v rhetorice,²⁶⁷ P. Prosper v syntaxi²⁶⁸, P. Raymund v gramatice, P. Prokopa že zná sám, řekla to s mírným úsměvem, a v preparandě že Adrian Moritz, klerik, v „jelendě“ Vojtěch Chaloupka a v škribendě to že neví, že tam právě přišel nějaký nový.

Jako stará Jetmarová vzpomínala i ona na ty, kteří u nich bydlili, čím jsou a kde, jací páni. Tu často se jí připletlo jméno P. Kornela, ten že ostával u nich celé studie, že je piaristou a ještě loni že byl tady v koleji. Vašík vycítil, že ho častěji jmenuje nežli jiné, že o něm víc a ráda mluví než o jiných, a postřehl, jako by se jí oči a hlas při tom měnily.

Máli byla pobožná; hned zpočátku zaslechl Vašík jednou navečer, když se v tesknosti po domovu dlouho modlil, že ho vedle v sednici babičce pochválila, že se rád a dlouho modlí. To uznání jej utvrdilo v zbožné horlivosti, bylo však také semenem, z něhož vyklíčilo něco bezděčné licoměrnosti. Když meškala Máli nebo babička nablízku, déle klečel na modlení, a když je ucítil, maně naklonil hlavu víc do týla a oči výš obrátil.

I v tom se přetvařoval, že byl naoko potěšen, když mu Máli půjčila dvě modlitby, na zvláštních lístcích psané v kvítkované obrubě květinové, s rudými, divně spletenými iniciálkami. Bylo to znamení přízně, a proto tetě kvůli přijal to opisování rád a tak vděčně. Přízeň byla i v tom, že mu Máli ukázala všechny své obrázky, černé, do mědi ryté nebo ručně kolorované i

²⁶⁷ rhetorika (z řeč.) - 5. třída, v níž se četly texty latinských řečníků

²⁶⁸ syntax (z řeč.) - 3. třída, v níž se vyučovalo latinské mluvnické skladbě

několik pamětních lístků. Ty přinesla ve škatulce, v níž papíry šustěly, jak do ní sáhla, a z níž zavanula slabá vůně jako ze suchých květín.

Škatulku si nemohl prohlédnout, ale ty „štamblaty“, památky některých studentů, kteří u Jetmarů bydlili, lístky již zažloutlé, se zlatou ořízkou, s různým malováním, s nápisy i latinskými, nejvíce však německými.

Jeden z nich nechala déle na stole; Vašík vystihl, že jí zvláště milý, ač nebyl nejhezčí, že se ráda dívá na ten pomník či oltář pod stromy. Andílkové, všichni kudrnatí a v košílkách, tancovali na trávníku kvítků plném kolem toho oltáře, na němž pod hořícím plamenem, čistým, bez kouře, bylo v zlacených literách: „Der Liebe“²⁶⁹. List byl od pátera Kornela, když ještě studoval na gymnasiu. Jak to Máli Vašíkovi vysvětlovala, mysl jí kamsi zapadala, jinam zacházela. A oči na obrázku. Toho si Vašík povšiml, i toho, že tomu panu páteru listy psala. Jednou před babičkou mu také dala psaní, aby je donesl na poštu. Druhé psaní našel náhodou, už napsané, na rámu pod plátýnkem, zapečetěné, s adresou. To mu na poštu donést nedala. Jako by tušil, že bylo bez babiččina vědomí napsáno, nic o tom neříkal; než ani Máli o tom, že ten list viděl.

X - O SIGNU A JINÉM SOUŽENÍ KAPITOLA ČERNÁ

Když se Vašík vrátil z té vycházky na mlýtskou silnici a na „Babku“, snil celou noc o domovu. Divně se mu pletlo, silnice, formané, domov, jejich stavení, jak bylo před ohněm; maminka ho tam vítala, Liduška za ním přiběhla a v tom rozradostnění vyhledal otce za stavením na zahradě plné vysoké trávy, v níž se kmeny stromů při spodu utápěly. Tím trudnější probuzení z té radosti. Než dojem toho snu zůstal; ani cestou do školy, ani ve škole samé nevypřchal. Hochů si nevšímal ani ne hrubě učení v té

²⁶⁹ Der Liebe (líbe; něm.) (mé) lásce, „z lásky“

zamyšlenosti, když po škole na sebe bral svůj plášť, maně po česku vykřikl, jak někdo mu prudce šlápl na palec:

„Ježíš Maria! Počkej!“

Hned se zarazil leknutím. Bylo však pozdě. Ten spolužák, vyschlý, vyvalených očí a zubatý, vyčouhlý synek zdejšího krejčíka, jenž schválně mu to udělal, vzal ho za paži a vedl ho k oknu do koutka, kdež mu strčil do kapsy.

„Tak tu ho máš!“ Jen se šklebil, a kolem strhl se smích a pokřik. Vašík utíkal ze školy, aby neslyšel posměšků. Byl popuzen, že ho ten Houserův tak dostal se zlým úmyslem. Byl to jen výkřik, než Vašík se neprotivil, nebránil, poněvadž věděl, že i za takové slovo se vyplácí „signem. A bál se domluv doma a styděl se.

Doma zalezl hned do světničky vedle, začal tam knihy rovnat, ale když se přesvědčil, že je sám, že jsou dveře zavřeny, vytáhl v koutku, jako by zločin tajil, neblahé signum. Poprvé je uviděl zblízka, knížku jako nevelké modlitby, v černém plátně zavázanou, a v ní na hrubém papíře jméno pod jménem, jména všech těch, kteří se tak zapomněli a ozvali se svým mateřským jazykem.

Také jeho jméno se dostalo do toho sloupce znamenáných. Nenapsal ho tam hned, nýbrž až druhého dne ráno, nežli schystal učení, při světle, se strachem, ohlížeje se, jako by se ďáblu zapisoval. Nikdo však nepřišel, ani stará Jetmarová aniž která z dcer. Ten strach odbyl, ale jaká pak cesta do gymnasia, šerým zimním ránem! Nový strach šel s ním do školy, do kostela, kde tentokráte nezpíval s ostatními rorátní píseň jemu milou, a ještě větší z kostela zase do třídy.

Až vstoupí, on, profesor! Jistě už ví, že on má signum! Jak se oboří, a jaký trest uloží! Vašík cítil, že ho nemá profesor rád, a tušil proč. Nechodili dosud na „privát“. Věk, nežli z Litomyšle odjel, rozhodl, aby se Vašík na ty opakovací hodiny nepřihlašoval; že by o ty dva zlaté měsíčně nebylo, ale ať se hoch hrabe a sám přičiní. Ustanovil tak, třebaže mu stará Jetmarová i dcery jistily, že to bez privátu nepůjde, jiní že dávají ještě prezenty, a kdo ani na privát nechodí, zvláště v principií, ten dojistá „pukne“.

I podobalo se, že se naplní jejich varování. Vašíkovi se hned od počátku nedařilo. Němčina byla hrozným balvanem v cestě; než i profesor se choval k němu nepříznivě. Neusmál se na něj, nezamnul před ním vesele rukama jako před jinými; na něj spouštěl zostra, utrhoval se, i posměšek si z něho ztropil. Vašík málokdy mu odpověděl vhod, nikdy ho neuspokojil, ač se hrabal, učil za dne i dlouho večer, ač se nutil a hlásil. A tak už ho začala přecházet chuť, trdil se a školy se bál. A bál se také tetám nebo babičce to povědět, bál se psát to domů.

Nyní ještě ten trest! Nohy mu vázly, když z kostela šel prokřehlý s ostatními, v páru do školy. Vybílená třída, dobře vytopená, v jejíchž bílých kamnech příjemně hučelo, jak polena plným plápolem hořela, byla v tu chvíli velmi milá a příjemná. Studentíci sesypali se jako čmeláci vesele kolem kamen. Vašík usedl hned na své místo, zamlklý, příkrčen. Plaše hleděl po dveřích. Otevřely se a vstoupil krevnatý profesor, nestarý, neklidných očí, v plášti, v čepici.

Vašíkovi se zdálo, že ho hned, jak vkročil, hledal očima. A pak, když odříkali latinskou modlitbu, profesor stojí u katedry na pódiu přehlížel mlčky, za dusného ticha třídu, škamnu za škamnou, až do Vašíka se zabodl lesklý jeho pohled. A jako by se pásl úzkostí malého zajíčka. Až spustil.

Na nikoho ještě nebyl tak zlý pro signum, nikomu tak nelál a neuložil pro něj takový trest.

„Zweihundertmal abschreiben: ‚Du sollst nicht böhmisch sprechen!‘ Und wenn es noch einmal geschehen sollte, bekommst du einen Schilling!“²⁷⁰

Dvěštkrát opsati! A ta hrozba hned k tomu! Schilling, bití v tmavé chodbě, vzteklý Plocek s tím černým pohledem! Vašík, omámen sršícími pohledy a hněvem zrudlou tváří profesorovou, stál jako bez ducha, nevidá co kolem, jak na něj všichni hledí a po něm se obracejí, nerozuměje v tom úzkostném ztupění ani dobře, co hněv profesorův soptí. Tíhu svého trestu

²⁷⁰ (cvajhundrtmál apšrajbn — du solst nicht bémiš sprechen — und ven es noch ajnmal gešéen solte — bekchomst du ajnen šilink; něm.) Dvěštkrát opsat: Nemáš mluvit česky! A stane-ti se to ještě jednou, dostaneš výprask

pocítil živě teprve večer, když začal tajně psáti: „Du sollst nicht böhmisch sprechen!“ Napsal jednou, dvakrát, desetkrát, označoval řádky po straně ciframi — Než jak málo to ubývalo a každou chvíli musil škartku zakrýt, aby ji teta Baruška nebo Máli nezhlédly.

Musil pak i přestat, aby nebylo nápadno, co tak dlouho vjednom píše; ztratil se do sedničky a tam chvatně pokračoval, ve strachu se ohlížeje jako zločinec. Už napsal 150 a řádek, už nastoupilo pod ten řádek 151, vtom jako by Baruška u dveří se ozvala. Bezděky hmátl po šedém, pijavém papíře, aby trest zakryl, než vtom ukápła z brku čerstvě namočeného kaňka, strašlivá kaňka, jako dolek, a hned zrodila menší, a obě rozestříklé v divné paprsky, černě se leskly prostřed trestu, zrovna na sloupci už rozviklaných řádků těch: „Du sollst nicht böhmisch sprechen!“

Vašíkovi se vyvalily oči a strnule, bez sebe zíral na tu černou spoustu jako na prolitou krev. Dolejší chodba v gymnasiu se mu kmitla, vedoucí ze dvorečka ke schodům do prvního patra, a vedle ní menší příčná a temnější. Tu, aby to tak mnoho nebylo slyšet, hoši dostávali, tu Plocek vyplácel „Schilling“. Zoufalství nad zmařenou prací a nad tím, jak teď, jak to do zítřka napsat, zalehlo mu srdce. V očích náhlá mlha, zatmělo se mu, jak rázem vytryskly mu slze. Ruce mu sklesly lokty na stůl, hlava padla na ruce, třesouc se prudkým pláčem.

A zase spočinula na ní babiččina ruka jako ten první večer po Věkově odjezdu. Stará Jetmarová vkročila podívat se, co Vašíček kutí, co dnes má, že je tak nemluvný a že zalézá.

S jejím hlasem jako by připadla haluzka ochrany do toho přívalu zkormoucení. Chytl po ní, hledal outočiště, úlevu a hned se mu srdce otevřelo. Pověděl vše, nezatajil nic, posteskl si na profesora, jak je i jindy, to sobě na omluvu, a hned také prosil, aby nic neříkala, nic, ani tetě Barušce, ani Máli ne.

Zkonejšila ho slibem, a když opět začal o trestu, takhle že to nemůže odvést, a co dostane, těšila ho a radila, aby si šel lehnout, že je už popletený, že by si mohl zase něco vyvést, ale ráno, časně ráno že ho vzbudí, hodně časně a do snídaně že to napíše.

Poslechl, ulehl. Na domov vzpomněl, co by maminka a co tatínek, ten že by se zlobil, ale však že on míval také s němčinou, jak kolikrát vypravoval, jak ho pro němčinu třepali za vlasy, u samých kořínků, jak se mu i vysmívali. Trpkost pocítil a hněv, však že kdyby němčiny nebylo, že by už byl také „bankaufsérem“²⁷¹, po kteréž hodnosti toužil.

Spal tvrdě, a byl by tu alterací²⁷² zaspal, kdyby ho stará Jetmarová nevzbudila. Tma bylo, a nechtělo se mu do studeného, nevytopeného pokojíku. Než jak uslyšel profesorovo jméno, vstal hbitě, a peřinu kolem sebe, kterou jej stará Jetmarová obložila, psal při malé olejové lampičce: „Du sollst nicht böhmisch sprechen!“ Psal úzkostně, opatrně, do snídaně však byl hotov a bez nehody.

Do té doby zachovala Jetmarová svůj slib. Ale jak Vašík odešel do školy, oznámila dcerám, co se stalo. Porada dlouho netrvala. Z toho, co Vašík už dřív o škole občas prohodil, nejvíce tetě Máli, vyrozuměly, že mu profesor nepřeje. A tento trest nad obyčej velký! Psávaloť se při prvním zapsaní signa to moudré přikázání „jen“ stokrát. Ten trest přímo volal, že v tom i pokuta za privát!

Profesora Prokopa neznaly, nebyl tu tak dávno, a psáti páteru Kornelovi o přímlovu — Dlouho by trvalo, a kdož ví — privát beztoho musí být, to by i páter Kornel jistě radil, jiné pomoci nebude. Jednomyslně rozhodly, že Vašík musí po škole k profesorovi poprosit ho, aby ho vzal také na privát.

A šel. Na té cestě vrazil do starého Plocka, popelavé tváře, hustého obočí, zpod něhož chmurně vyhlížely sivé oči; byl v zástěře, v kazajce, v hrubých tmavých punčochách a těžkých střevících. Šel zrovna do kuchyně dolejší chodbou u kvadratury. Zabručel, blýskl očima po studentíkovi, jenž jako poplašený zajíček vyrazil a letěl vzhůru do širokých, dřevěných schodů; udýchán, s tlukoucím srdcem zarazil u profesorova bytu, u bílých dveří kolem mosazné kliky do hněda ohmataných. Chvilku stál,

²⁷¹ bankauf sér (z něm.) dohlizitel na pořádek ve školní lavici; seděl vždy na kraji lavice a dával pozor, aby se žáci dobře chovali

²⁷² alterace (z lat.) - potíž

vydechoval, až s novým strachem vstoupil, když na jeho skromné zařukání ozvalo se ostré „herein“!²⁷³

Profesor, v domácím, tmavém kabátě, ve vysokých, lesklých botách, přijal ho chladně, přísně; prosvítlo mu však v tváři i v hlase, když Vašík zajíkáje se přednášel prosbu. „Na, siehst du²⁷⁴, tak vidíš!“ začal důrazně, „pantáta přec uznal, že je privát dobrý; to není jen tak. Na tak,“ hlas sládl, „jen chod, privátek, ten ti,“ zamnul rukama, „ono ti to půjde.“ Vtom podal mu Vašík peníze v papírku, jak mu je Jetmarová dala a jak nařídila. Jedna ruka vzala, druhá spočinula na chlapcově hlavě. Vašíkovi začpěl šňupavý tabák ostřeji, nežli jak sem vstoupil, a s tím zápachem přivanulo otcovské:

„Sei fleissig, und geh, in Gottes Namen!“²⁷⁵

Neblahé signum však zůstalo Vašíkovi přes týden. Neukládal nikomu tak, jako jej samého dostal kamarád do trestu lstí; toho nedovedl, ale číhal, pásl, aby někoho uslyšel po česku promluvit, a když kamaráda chytl, vykřikl v radostném záchvatu, jako by zvítězil.

Ve škole se mu po té návštěvě u profesora uvolnilo. Hned po prvním privátě ucítil oblevu. Profesor, už vlídnější, se tak neutrhoval a spíše napověděl a pomohl. Všechna píle a snaživost Vašíkova, předtím jako marná, docházela přece uznání a nebyla bez výsledku. Ve svých listech domů mohl oznámit, že ve škole to jde, a počátkem druhého běhu mohl dokonce podati zprávu, že se stal „bankaufsérem“. Na premiantskou medaili²⁷⁶ a třeba ne na velkou, pozlacenou, ani na třetí, postříbřenou nemohl mít ovšem pomyšlení; než po bolestných, svízelů plných počátcích byl to jen úspěch.

O privátu sám otcí nepsal, to se ostýchal; z nesnáze ho Máli vytrhla a sama Věkovi v listu vyložila, že to bylo nezbytné, třebaže se Vašík přičiňoval jako mraveneček. Pochválila ho přitom vůbec, že je hodný, i na housle že se pilně učí, jak mu Věk uložil, a že se mu již nestýská, že pěkně přivyká.

²⁷³ herein (herajn; něm.) - vybízející citoslovce k vstupu do místnosti, naše „dále“

²⁷⁴ na, siehst du (síst; něm.) - nu, vidíš

²⁷⁵ (saj flajsik und gé; něm.) - buď pilný a jdi ve jménu božím

²⁷⁶ premiantská medaile premiant (z lat.) nejlepší žák, který dostával prémii za výborný prospěch

Vašík na domov často vzpomínal, ale ne již s tou bolestnou, palčivou touhou jako první čas. Ale v pláč vypukl a dlouho plakal, když před velikonočními svátky, kterých se nemohl dočkat, dostal od otce list s žádostí, aby od velikonoční návštěvy upustil, že je zlé počasí, sychravé, a cesta daleká i nákladná, a že by čtyři dny strávil na cestě a doma si nic nepobyl.

Jetmarová a dcery měly chlapce co konejšit. Domlouvaly, vymlouvaly, těšily, že čas teď bude utíkat, jaro že tu, a pak že vakace²⁷⁷ zrovna přiběhnou. Nejvíce však vydalo, když stará Jetmarová připomenula, aby si jen ještě jednou přečetl a povážil, co tatínek píše, jaké jsou u nich zlé časy, že je všude drahota, nouze o obilí, o chléb a čím dál tím větší, a výdělky jen malé. A cesta že by dost stála, teď že každý groš je tak vzácný, aby pamatoval na pantátu, že se jinak dost nastará.

Vašík sám dotud nedostatku nepocítil. Než i on se pak zarážel, když tety i „babička“ tak často mluvily o drahotě buď samy nebo se sousedstvím, když začaly stýskat, jak všemu hrozně připlatilo, nač jen člověk pomyslí. Slýchal to i jinde, na ulici, ve škole, jak je maso dražší, pivo, chléb a ten nejvíce. Pekaři už nepekli bochníky za šest a za dvanáct krejcarů; jen za 48 kr. a za 24 kr. A ten za 24 kr. vážil jenom libru!²⁷⁸

Jak se jaro otvíralo, počal i Vašík cítit obecnou tíseň. Jindy si leckdy přilepšil krejcarovou houskou. Teď už nemohl. Báby na krámcích měly jen tříkrejcarové žemličky, a ty nevážily ani dva loty²⁷⁹. Nemohl si je kupovat a doma je v neděli ke kávě jako dosud už také nedostával. Vypečené, makové housky do kávy přestaly, i káva. Byla jen polévka a chléb. A ten pekla teta Baruška černější a těžší.

Krajíce zůstávaly ve své dosavadní velikosti, v tom nouze neutrpěl, jen másla na nich víc a víc ubývalo, až se docela seschlo. Jídal holý chléb, ne však ustavičně, neboť stará Jetmarová často mu stranou pomazala krajíc povidlím. Jaká to byla lahůdka v tento čas, kdy chudí spolužáci se doma

²⁷⁷ vakace (z lat.) - prázdniny

²⁷⁸ libra (z lat.) stará vídeňská váha, 560 g

²⁷⁹ lot stará vídeňská váha, 17,5 g

dosyta nenajedli! Vídal jejich chléb, který si do školy na desátek přinášeli, z otrub a trochu mouky, a jaké ještě tenké krajíčky!

Houfy žebráků co týden rostly. Vídal je na podsíních, po ulicích, od domu k domu, slýchal je doma na síni za dveřmi. Stará Jetmarová udělovala almužny dost dlouho, tu kousek chleba, tu brambory, ale pak už nemohla a nesměla. Baruška pamatovala, jak říkala, na zadní kola, a když se matka kormoutila, a jak by tak mohla všechny a každého odbýt, vycházela sama na síň oznámit ubožákům, že už to není možná, že by rády, ale že by jim samým nic neostalo.

Bída se tloukla nejen po chudině, ale také po chudších řemeslnických rodinách, jichž výdělky nijak nestačily na nekřesťanské ceny všeho, co bylo k živobytí, zvláště chleba, a z nichž žádný nemohl se přece odhodlat, aby šel a postavil se u cizího prahu, natáhl ruku a prosil za boží almužnu.

Vašík na své oči uviděl jejich bídu. Jednou dopoledne, koncem dubna, bylo krásně a slunce hrálo, vyhrnula se jeho třída k velkým dveřím gymnasia, vedle nichž byly druhé, slepé, přes něž přes celé byl namalován velký český lev s korunou. Než vykročili, padlo mezi ně, kdož ví jak, že dole na rynku je vojsko. jako by vystřelil. Houf principistů²⁸⁰, vyraziv, rozběhl se kopečkem dolů kolem hospody „Na smetnisku“ i kolem pošty. Vašík s nimi. Na náměstí právě přitáhlo oddělení pěších vojáků, kteří byli na pochodu na Moravu a dál „dolů“, všichni s copánky,²⁸¹ v gamaších.

Zardělí, unavení dlouhým pochodem, skládali svinuté pláště přehozené přes bílé fráčky, i hnědá „telata“, k puškám v pyramidy už sestaveným. Měli si odpočinout a musili se ohánět lidem, kteří se na ně tlačili a kolem nich rojili jako vosy, chudé ženy a řemeslníci.

„Vojáckové, prodejte chleba!“

„Prodejte komisárek!“

„Vojáckové, proboha, slyšíte!“

Tak volali a prosili chudáci, tlačili se k vojákům, mezi ně, strkali se a šťouchali, dychtivě ruce vztahovali, s očima vypoulenýma a nejdivěji tam,

²⁸⁰ principista (z lat.) žák principie, první třídy gymnasia

²⁸¹ Copy byly pak zanedlouho, v červenci t. r. 1805 zrušeny. Pozn. Jiráskova.

kde některý voják sáhl do plátěného pytlíku přes plece zavěšeného a vytáhl z něho černý komisárek nebo půl, aby stržil nějaký krejcar na pivo nebo na kořalku.

Vašík stoje opodál, hleděl žasna na ten chumel, na hladové ženy jako zdivočelé, jež chtěly domů dětem přinést kus lacinějšího chleba, na vojáky, kteří se až bránit musili, na starého šikovatele, jenž vytrhnuv od šavle španělku²⁸², mával jí a klel, jaký to pořádek, ať dají pokoj, vojáci že mají rast²⁸³, a ne aby — Některá žena vyrazila s bochánkem, jiná lajíc mužským, že ji odstrčili, že jí vyrvali chléb, jejím dětem, nesvědomití --

Vašík hleděl na vše zpočátku jen z čiré zvědavosti; ale ten zápas chudě oblečených žen zachvěl pak srdcem. Zaražen vrátil se domů, a maje oči vzrušením rozšířené, vypravoval jakoby udýchán staré Jetmarové a tetě Máli, co je, co na rynku viděl.

Nedlouho potom vyschlo i jemu přilepšení, kterým na něj pamatovala stará Jetmarová. Dno hrnce s povidly vysvítlo. Bylo po pomazánce. Než nezůstal docela bez ní. Míval ji u svého spolužáka Karlíčka Kamberského, s kterým se nejdůvěrněji z celé třídy spřátelil. Karlíček byl hubený klučina. černých očí, bělostných zubů, z nichž přední vynikaly nápadnou velikostí, ač ne nepěkně. Měl vždy široký, velký límec košile, bělostný jako křída, přeložený přes tmavou krátkou kazajku, pantalóny nad kotníky, takže mu bylo vidět bělostné punčochy i celé střevice. Byl nejmladší syn městského chirurga, jenž měl na náměstí starý dům a lazebnickou oficínu²⁸⁴, jak tenkrát bývalo.

Karlíček Kamberský si Vašíka zamiloval. Chodil k němu, chodil s ním městem i na mýtskou silnici nebo na „Babku“, hledat krajanské formany. Na této výpravě obcházeli pokaždé starou katovnu, jež dráždila Vašíkovu zvědavost. Karlík o ní ledacos věděl, nejvíce z vypravování starého Cardy, jenž vedl ofcium²⁸⁵ v lazebnické oficíně a mnoho také

²⁸² španělka lehká hůl s kulatou rukojetí

²⁸³ rast (z něm.) - odpočinek

²⁸⁴ lazebnická oficína(z lat.) holičská, ranhojičská pracovna, dílna

²⁸⁵ vedl ofcium (z lat.) - zastával práce

pamatoval z vojny, kdež léta sloužil za felčara²⁸⁶ a býval pravou rukou plukovního ranhojiče.

Tak se dostal Vašík do domu zámožného chirurga, kdež ho častovala matka Karlíčková krajíci chleba s máslem nebo houskou nebo křížalami a sušenými hruškami, švestkami, probělávajícími se jakoby moučkou, v ten čas tak chutnými, tak tuze chutnými! V starém domě dřevěných schodů a schůdků, s pokojíky tak nerovně, výš a hned zase níž rozdělenými, uviděl Vašík mnoho nového, dole v klenuté oficíně, kam chodili sedláci a selky, aby si dali pijavky nebo pustit žilou nebo sázet baňky²⁸⁷, zvláště teď k jaru.

Uviděl, jak starý Carda sekl do ruky starému sedlákovu dlouhých, šedých vlasů, jenž si svlékl šosatý kabát makové barvy, jak krev stříkala do žluté pánvice, uviděl jindy, a to trnul, jak „mládenec“ z oficíny, zahaliv ohromný „pelikán“²⁸⁸ zeleným, hedvábným šátkem, chystal se vypáčit zub selce, jež na židli už napřed sténala strachy a bolestí.

Uviděl i Emánka v zásuvce velkého mandlu, kterýž mandl stál na placatých kamenech v klenuté, šeré komoře v přísvitě malého okénka. Karlík Kamberských neřekl mladému Věkovi ani slova, když ho vedl do té místnosti, jež byla šerá i tichá jako krypta. jak vstoupili, hnal se k mandlu; pokleknuv u něho, vytrhl zásuvku, až v ní zarachotilo, a potutelně se usmívaje, vzhlédl k Vašíkovi a hlásil:

„Vidíš, Emánek!”

Vašík si leknutím uplivil.

Hromada bílých kostí a mezi nimi lebka, lidská lebka. To byl Emánek, ubohý, rozmetaný, nehodně uložený; nanovo zachrastil, jak Karlík do něho hrábl, až se Vašík otrásl. A pak se musil Emánkovi podívat do prázdných důlků, na jeho bílé, vyceněné zuby, jak Karlík postavil lebku ze zásuvky na tabuli mandlu.

²⁸⁶ felčar (z něm.) - vojenský polní ranhojič

²⁸⁷ dát si pijavky, pustit žilou, sázet baňky staré prostředky na snížení krevního tlaku

²⁸⁸ pelikán (z lat.) nástroj, kleště k trhání zubů

„Kdo to byl?“ ptal se Vašík tišším, stísněným hlasem. „To já nevím. Carda povídal, že je to nějaký voják vyvařený, a stará Kačka říká, že je to oběšenec.“

„Proč ho tu máte?“

„Pantáta ho potřebuje, učí na něm mládence z oficíny; víš, to musí znát každou kostičku,“ vykládal vážně jako učenost, „všecko, aby to znal, když přijdou se zlámaninou.“

Vašík naslouchal dychtivě, bylo mu však nevolno v tom šeru a tichu vůči té lebce, jež s tabule jako by přímo na něj zuby cenila. Pojednou se, začervenala, nach mihl se po bílém jejím temeni, jak zlatě zarděly přisvit západu prošlehl okénkem za mandlem.

„Dej ji pryč!“ žádal Vašík neklidně.

„Bojíš se?“ Karlík se zasmál a jako naschvál, pro hrdinství, vzal lebku, pokolébal ji na dlani, až ji spustil opět do nehodného lože. Zásuvka zaskřípěla, Emánek zmizel. Ne však Vašíkovo vzrušení a zvědavost. Ubohého, rozdrobeného kostlivce bylo mu líto a byl by přece rád zvěděl, kdo byl, čím byl, a jak se sem dostal. Karlík ani to dobře nevěděl, jen to, že pantáta jej má po dědečkovi. A dodal:

„Dědeček byl taky chirurg jako pantáta, a Franc bude taky.“ Mínil staršího bratra, jenž té doby byl v páté, poslední třídě gymnasia.

„Proč tomu kostlivci říkáte Emánek?“

„Nevím, kdo mu to jméno dal, to mu jen tak říkáme.“ To už jednali nahoře, kdež se kolem nich projasnilo v prostorné vybílené světnici, se starým těžkým nábytkem, s několika ztemnělými obrazy svatých na plátně, s obrázkem nějakého patricia²⁸⁹ městského v tmavém obleku, v plášti, v kadeřavé paruce, jak klečí a má ruce sepjaté. Byl také všečen zašlý a ze zčernalého pozadí vyrážely nejjasněji dlouhý obličej bez vousů, sepjaté ruce a žloutnouce již, kdysi bělostné tacle.²⁹⁰

V této velké světnici se studentíci nejmíň zdržovali, obyčejně ve vedlejší světničce nalevo, nesběhli-li dolů na dvorek nebo vrátky ven na val

²⁸⁹ patricius (z lat.) starousedlík, pův. římský svobodný občan

²⁹⁰ tacle - ozdoba na rukávech

pod staré kaštany nebo někdy do sousedství, do truhlářské dílny vzadu. Vašík z velké světnice vždycky pospíchal, protože se tam nejspíše mohl setkat s Karlíkovým otcem, jenž měl napravo svůj pokoj. Nebál se ho, otec Kamberský, hladce oholený, zardělých, plných tváří, usmívavý, vždycky v tmavém kabátě a bílém šátku na krku, vždycky s holí s třapečkem v ruce, chlapce rád viděl. Vždycky se u nich zastavil, ale vždycky také spustil latinsky; a toho se Vašík lekal. Neuměl plynne odpovědět; a když by i na něco dovedl, přece váhal, aby nechybil.

Starý Kamberský pokaždé, když s chlapci pohovořil, zastavil se na rozloučenou u „maminky“, u své ženy, neveliké, slušně okrouhlé, svěže zardělé, již bílý čepeček na tmavých vlasech k čelu přičísnutých pěkně slušel. „Po domě“ chodila v kabátku nebo šátek křížem přes prsa, v modré zástěře a s kapsářem pod ní, v pantoflích, pořád jako čečetka, čiperná a svěží, veselá, nic zpanštlá, čistotná, pečlivá hospodyně a znamenitá kuchařka.

Když nebyla ve světnici, šel za ní chirurgus do kuchyně a pokaždé kolem ní jako holub, vlídně a něžně, pokaždé „tak, maminko, spánembohem, a sedni si trochu, uběháš se, tak spánembohem“. A ona zase pokaždé „tak, pantatiku, spánembohem, a dejte si pozor, ať se neuhřejete“ (nebo „ať nenastydnete“), dle počasí a pohody. Když hlásil, že se staví na víně, přichvalovala ochotně, „tak, tak, jen si jděte, to je pro vaše zdraví, tatínku.“

Takto se k sobě měli, co se vzali. Pořád láska mezi nimi, teď už klidná, tiše hřejná. Před pětadvaceti lety hořela, tenkrát, když Franc Petr Paul Josef Kamberský byl v kondici²⁹¹ u Mikuláše Zöllnera, chirurga litomyšlského, vedle jehož zahrádky zelenala se a prokvétala zahrádka souseda Pšeničky, nezkoušeného městského radního.

V té zahrádce zjevovala se dcera jeho Majdalenka, jako laňka byla, a tam ji vídal, a tu se s ní seznámil „mládenec“ z oficíny Mikuláše Zöllnera. Mladý Kamberský stával často u plotu mezi zahrádkami, pak jej i

²⁹¹ kondice (z lat.) zaměstnání, služba

přeskakoval jako srnec, obyčejně v soumrak, kdy se tam pod starými stromy tajemně stmívalo.

Po nedlouhém čase strhl se u Pšeničků křik, velký křik, a také pláče bylo dost. Starý se vztekal, Pšeničková chlácholila, a Majdalenka, plačíc, pořád jako jeptiška. Ani se na síni neukázala, ani na podsíni, ani na zahrádce, pořád jen doma jako zakletá, a pořád smutná. Pak zakrátko z něčeho nic přijel otec mládence vedle z oficíny, panský chirurg z choceňského panství. Se synem zavřel se na jeho komůrce; a zase tu se strhl křik, až pak starý Kamberský vyšel, všečen zachmuřený, a rovnou do sousedství k Pšeničkům. Druhého dne odjel se synem, jenž vystoupil z kondice.

To bylo v lednu, a 15. Februarii²⁹² měl Franc Petr Paul Josef Kamberský kopulaci²⁹³ s Maří Majdalenou Pšeničkovou; 18. Februarii odjel s ní, ne na svatební cestu, toho zvyku tenkrát neznali, nýbrž do Prahy „vybejvat“ svá examína²⁹⁴ z chirurgie a akušérství²⁹⁵. Najali si pokojíček, ostávali na ostrově Kampě, František Kamberský se pilně připravoval, až 15. Junii vybyl examen²⁹⁶ pro patronát chirurgie²⁹⁷ a 11. Julii²⁹⁸ pro accouchemet.²⁹⁹

O tom pak někdy vypravoval, když seděl u Rojků ve vinárně u kulatého stolu ve své společnosti, když zkoušení radní a purkmistr vzpomínali na studie, jak bývalo za studentských let. To se chirurgus Kamberský pochluboval, tak že žádný z nich nestudoval, s manželkou, co to bylo, po svatbách a studovat, jak hospodařili auf der Insel Campa³⁰⁰, jak „maminka“, tenkrát, bodejt', jako květ, měla ještě větší strach nežli on, jak se modlila, a co tenkrát peněz stálo, že za ten čas, co v Praze byli, než examína vybyl, 15. Junii pro patronát chirurgie a 11. Julii pro

²⁹² Februarii (-íji; lat.) 15. února

²⁹³ kopulace (z lat.) - sňatek, svatba

²⁹⁴ (z lat.) skládat zkoušky

²⁹⁵ akušérství (z franc.) - porodnictví

²⁹⁶ (z lat.) - zkouška

²⁹⁷ Titul tenkrát byl: „Patron chirurgie“. Pozn. Jiráskova.

²⁹⁸ Julii (lat.) - 11. července

²⁹⁹ accouchement (akušmán; franc.) - porodnictví

³⁰⁰ (inzl kampa; něm.) na ostrově Kampě pod malostranskou částí Karlova mostu

accouchement, že za ten čas utratili sedm set padesát zlatých, totiž za taxy pro examina³⁰¹, za knihy chirurgické, za instrumenta a za stravu a kvartýr.

To vypravoval, všechno na den udal, že do Prahy jeli 18. Februarii, tři dny po svatbě, že tam byli do 11. Julii, a dvanáctého, hned jak examen odbyl, že jeli domů k nebožtíku pantátovi. To však zamlčel, co si zapsal do svého sešitu různých poznamenání, že již dne 27. Julii v pondělí ráno v 10 hodin, tedy pátého měsíce po svatbě, Bůh jím seslati ráčil k jejích potěšení dceru, která na křtu svatém obdržela jméno Anna po své paní kmotře, jejíž muž byl Franc Volf, krajský sekretář.

Ta malá Aninka však zesnula již v srpnu toho roku. Po ní přišla Silvie, pak Regina, pak Franc a posléze Karlík. Tyto děti narodily se již v Litomyšli, kde zdělila jejich matka dům po rodičích, dům a pole. Chirurgus sám také dědil po otci; kromě značné sumy peněz také Emánka.

Mnoho let uběhlo, patronus chirurgie však a jeho „maminka“, jimž oběma za tu dobu přibýlo na váze, pořád jako holub a holubice. Třebaže již tak nevrkali jako tenkrát, když jeli „vybejvat examina“, jasno však mezi nimi zůstalo, něžná pozornost, šetrná ochota a vzájemná starostlivost. S dětmi měli štěstí. Obě dcery dobře provdali, hoši ve škole prospívali. Po veškeré domácnosti klidná zář sousedského štěstí a blahobytu.

Chirurgus rád si přál i rodině; do roka se našlo vždycky dost dní, o kterých se slavilo, tj. o kterých se líp a více vařilo a strojilo. Tohoto však roku stýskal, že si doma neudělali ještě ani jediný dobrý den, a jak by bylo možná, když je taková drahota a když lidé tak špatně platí, a jak by platili v takové nouzi, když se za všechno, nač člověk pomyslí, musí tak nekřesťansky platit a nejvíce za chleba, on že musí dát denně půl druhé zlatky jen za chleba, a což to ostatní, od Nového roku že spotřeboval pro domácnost šest set zlatých, šest set, že si to všechno píše!

Toto často vykládal, a skoro denně ve vinárně u Rojků na podloubí, nevelké, ne hrubě světlé, jemu však útulné, zvláště v koutě u kulatého stolku, kdež sedal každý den, i tohoto zlého roku, purkmistr Helm a

³⁰¹ taxa (z řeč.) stanovený poplatek; tenkrát se za přípuštění k vysokoškolské zkoušce muselo platit (poplatky byly zrušeny až v r. 1945)

zkoušení radní Beduzzi a Przikriwatsch, majitel knihtiskárny Tureček a časem poštministr Grünwald nebo některý ze zámeckých úředníků.

To Kamberský vykládal, ostatní trnuli a pak zas oni vykládali, počítali a stýskali. Poštministr přinášel noviny, jak je ve světě, že se zase nějak chmuří, oh, chmuří, že by na to nic nedal, že zas — A když ten Napoleon, ten Bonapart takové kusy vyvádí, že nemá dost císařské slávy, že zrušil italskou republiku, a že se dá korunovat, to že už jisté, na krále der Lombardei³⁰², ten že všechno naruby obrátí, pokoje si nedá.

Těchto starostí neměl ani Karlík Kamberských ani jeho kamarád Vašík Věkův. Mladistvá mysl nedbala dalekých končin. Jejich světem byla škola, velká světnice nebo vedle Bednička, dvoreček, na vale pod kaštany i v sousedství, v truhlářské dílně, kde jim třísky šustěly pod nohama jako listí, kde páchlo dřívím a kličem, kde na stěně se lesklo náčiní, nejdivnější dláta a dlátka, hoblíky, kladívka a nebozezy, kde mohli postát u Václava, mladého tovaryše, a přihlížet, jak hbitě se ohání hoblíkem, až třísky jako zkadeřené pentle jen pršely a odletovaly od jeho nástroje.

Václav, příjmením Vytlačil, vlasů nad čelem mírně zkadeřených, červený, zdravý, hladkých tváří, jasných, dobrých očí, byl z Pazuchy, nedaleké vsi, ze statku. Poněvadž starší bratr, prvorozený, měl hospodářství podědit sám, jak bývalo, musil Václav na učení. Vyučil se tu u mistra Sobotky a teď mu tovaryšil. Při svém díle zpíval jako pták na větvi. Písniček uměl, všechny si je z domova přinesl, ze statku, ze „seknice“ za zimních večerů, z pole, z pastvy, písniček jako květů, veselých, smutných.

Vašík se tak nejedné naučil, a nejdříve té „Překrásné hvězdičky, což jste vy malíčky“ a „Zazpívej slavičku vesele na tej naší dolině“, protože tyto Václav zpíval nejraději a nejčastěji. Také uměl povídat pěkné pohádky, a celý poklad jich uměl. Chlapcům často vypravoval a ochotně, v dílně při práci, navečer u kamínek nebo jak se oteplovalo, venku na valu pod kaštany. Vašík Věkův býval u něho často sám, protože Karlík vždycky nevydržel nebo nedočkal a odběhl buď domů nebo jinam, za hochy, nebo

³⁰² král der Lombardei (-dai; něm.) král Lombardska, území severní Itálie

ani nepřišel. Jemu u vesnického tovaryše nebylo tak milo jako Vašíkovi; jej, městského synka, tak nevábilo, když se Václav tovaryš, „dětina“, jak mistr o něm říkal, rozhovořil o domově, o polích, o lese a co na pastvě dělávali.

Zato Vašíkovi jako by se milá, známá nota z daleka ozvala, jako by zavanulo od nich, z rodné krajiny. A mohl také o ní promluvit; dobrácký tovaryš, jejž spolky netěšily, jenž do hospod nechodil a rád vypravoval, rád také naslouchal a ještě se vyptával, aby pak obrátil, a to že zas u nich, doma

Tam se tovaryš rozběhl, obyčejně v neděli, nebo již v sobotu navečer, vždy plný dychtivosti, a vracel se do města v neděli v noci. Těchto jeho návratů Vašík nikdy neviděl, jak bývaly vždycky teskné, třebaže se mu povedlo promluvit se svou milou, kterou tatík její, rychtář, hlídal jako drak, když doslechl, že Vytlačilův Václav přišel z města. Tak ji Václav někdy jen zahlédl, ale ani slova s ní nepromluvil, a někdy ji ani okem nespátril. Nadarmo šel, nadarmo obcházel rychtářův statek, čekal za humny u starého javoru nebo jinde a číhal až do pozdní noci. Anička nesměla, nemohla ven, neboť tatík ji zavřel do komory nebo na srub, z kterého by jenom ptáče mohlo vyvážnout.

To pak bývaly teprve smutné návraty, smutnou nocí, polem, a po noci smutný den, kterého v dílně do sykavého strouhání hoblíků a šustotu třísek neozvala se žádná píseň. V takový pondělek zdál se Václav Vašíkovi zamyšlený a málomluvný.

Na Vašíka však i na těchto svých návštěvách pamatoval. Jednou mu přinesl od nich ze vsi nevelkou knížku s hrubými dřevoryty, „Enšpigla“, o níž se o jejich podvečerních besedách zmínil, podruhé pak pohádku o krásné Meluzíně³⁰³, kterou Vašík doma na zahradě přečetl, a naráz v koutku, pod košatou, starou hruškou, kdež u plotu bujelo husté houští malinové i angrešt.

Četl ji tajně, jako by bylo něco zapovězeného. jednal z neurčité obavy, že by teta Baruška hubovala, cože čte, a aby se raději učil, a teta

³⁰³ pohádka o krásné Meluzíně - bájná panna, která se proměnila v rybu; původní cizí knížka oblíbená už v době 16. stol.

Máli, ta že by třeba ukázala na tlustou, starou knihu v tmavých, kožených deskách, v níž byly samé životopisy svatých a již mu v zimě kolikrát podala, aby si četl.

Při té mu tak nebývalo jako při tom vypravování o Meluzíně. Svět kolem jako by se ztratil, zmizel, a kolem, nad ním hned jako by se tmělo od hustého, divokého hvozdů, a hned zase jako by se zjasnilo, jako by se nad ním sklenulo nádhernou komnatou. Když s třesoucím se povzdechem dočetl a hlavu od knížky pozvedl, jako by se vrátil odjinud, a okamžik, nemoha se vzpamatovat, hleděl před sebe zahradou a dále do polí.

To nastal již letní čas, kdy bylo po prefektově svátku, jenž byl feriálním dnem³⁰⁴, i po svátku (rovněž pro ně feriálním) jejich profesora, pro nějž sebral první „bankaufsér“ ve třídě peníze jako sváteční dar. Jen dvacet zlatých sehnali a ty ten první vyměnil na poště za dukáty a pak peníze a kytici zanesl ještě s dvěma do koleje profesorovi. Nepodali tolik, mnoholi se nadál, a proto zvláště laskavě neděkoval. Ale také se nezlobil a nevyčetl jim to, jak by se jinak stalo, neboť uvážil, že je zle.

Bylo, bylo, o peníze, o chléb, o všecko. Čím dále tím hůř. Sobotní trhy, jindy tak šumné, pestré, hlučné, kdy dlouhým náměstím stával těsně vůz vedle vozu a každý plný obilí, chabý a pustlý. Ze vsí skoro nikdo nepřijížděl na trh. Neměli; nebylo obilí, a kdo je měl, lichváři obilní, žádali za korec³⁰⁵ pšenice 36 zl. a za korec žita 30! Když v náměstí bylo tak světlo a volno, tichly podsíně v ty sobotní trhy. Ševci, čepičkáři, kožešníci vyvěšovali sice jako jindy své výrobky na rohatiny³⁰⁶, punčocháři, soukeníci, pláteníci vykládali své zboží. Ale komu? Sotva kdo přišel a zastavil se, a ten se jen optal, a vyslechl cenu a šel dále; tolik neměl nebo nemohl dát.

Vašík do nouze posud nepřišel. Tety dost stýskaly, hladu mu však nedaly, u Kamberských pak pořád mu ještě přilepšovali; a jinak bylo ještě líp. Ze školy mu již nepadal tak děsivý stín. Tvrdl v němčině, líp rozuměl a

³⁰⁴ feriální den (z lat.) volný den, v ten den se nevyučovalo

³⁰⁵ korec jako česká obilní míra obsahoval 93,36 l; rakouský korec měl jen 59,5 l

³⁰⁶ rohatina - věšák

tím snáze chápal učení; píle zmohla mnoho a „privátek“ pomáhal tlačit. Signum nevrazili mu již ani jednou, a tak se uchránil dolejší přitmělé chodby v gymnasiu. Dostal se tam však pod ruku starého kuchtíka Kotínský, jenž signum opravdu roztrhal a zahodil, jak předtím pohrozil. Zato Plocek, smračiv houští šedého svého obočí, vysázel mu, ne pařenou metlou, nýbrž rákoskou tak a tolik, že Kotínský z chodby sotva odlezl.

Vrátil se však jako hrdina. Rozkřikloť se mezi hochy z preparandy i mezi principisty, že ani nehlesl, naschvál ne, že jen zuby zaťal, že ani nepovzdechl, ač se starý Plocek vysoko rozpřahoval a vztekle mu sázel ránu za ranou.

A velkým jasem zjasňovalo se před Vašíkem. V plném, zářivém světle jako líbezný zjev faty morgany vznášival se před ním rodný kraj v nádheře kvetoucích luk i ve zlatě plavých lánů zrajícího obilí, vonné meze mezi nimi a les, a v pozadí vrchy, kopce v hluboké, tajemné modři, jak to vše měl v nejkrásnější paměti. Jak léta přibývalo, jak žně nastaly, tím častěji vídal ten obraz, tím častěji vyběhl si ven kolem katovny a „Babky“ za město na mýtskou silnici a hleděl po ní ne steskem sklíčen, nýbrž zrakem nadějí vyjasněným, že už brzo, už brzo tudy přijede tatínek a že ho tudy odveze domů na vagace, k mamince.

XI - MLADÝ VĚK SE DOVÍ TAJEMSTVÍ VÁCLAVA TOVARYŠE

Ale dřív na té silnici kolikrát uviděl, jak se náhle na ní mezi obilnými lány vyvalily oblaky prachu, jak se z nich blýskaslo ostrými, krátkými poblesky. Vojsko táhlo, většinou pěší, v bílých fráčkách, větší menší oddělení. Zastavovali se v městě, odpočívali a pak opět dále k nedalekým hranicím moravským, za něž ještě dále mířili, „dolů“, do Itálie, jak se

obecně mluvilo. Za pěšími jízdní, švališěři³⁰⁷, kyrysníci v bílých uniformách, v černých kyrysech, už bez copů, s helmicemi vysokých hřebenů na hlavě.

Bouřliváci byli, vojnu nesli. Mluvilo se o ní, že bude, že se jistě strhne, že je všude veliké hnutí mezi vojskem, že se sbírá a chystá do Itálie i do říše, do Němec, tam zvláště česká armáda. Na zámek k hraběti Jiřímu z Valdštejna přijeli z Mýta šlechtičtí důstojníci, kteří tu často bývali návštěvou, naposledy. Hrabě je uctíval v komnatách starého, někdy pernštejnského zámku, krásného díla italského, připíjeli si na zdar války a snad i na shledanou v poli.

Zámek ztichl i poddané vesnice, v nichž vojsko bytovalo. Vojáci odevšad odtáhli. Zvláštní bidélko, jež měli v selských světnicích nad kamny, aby na něm mohl si voják sušit svůj nabílený fráček i řemení, bylo prázdno, „maštálky“ pro vojenského koně na statcích opuštěny.

I z pevností vojsko vytáhlo. Vašík slyšel, že z Josefova všecko, co ho tam bylo, celá posádka, že tam ostali jen nemocní a něco důstojníků, na „varty“ a hlídky že chodí josefovští měšťané a že jim také jaroměřští vypomáhají. Slyšel o tom u Karlíka Kamberských.

Chirurg sám to přinesl a vážně o tom vypravoval „mamince“, stoje na prahu kuchyně, v níž na bílých stěnách se rudě svítily měděné pánvice, kotlíky, formy na bábovky, kulaté, divně rýhované a prolamované, i v podobě šupinatých ryb. Chirurgová u rozně, v bělostném čepečku, v modré zástěře, v pantoflíčkách, zardělá, očí od ohně lesklých, žasla a povzdechovala, když muž dále vypravoval o tom, co měl od poštmistra, že v Praze je jako v Josefově, z Prahy že také odchází vojsko, že tam ani noha neostane, i tam že měšťané, od chóru, granatýři a šorfšicové³⁰⁸, budou zastávat vojsko při branách a jinde na vartách.

„A všecko táhne do Bavor proti Francouzům, celá česká armáda.“

³⁰⁷ švališér (z franc.) - voják lehké jízdy

³⁰⁸ Granatýr (z lat.) granátník, člen dobrovolného ochranného bojového útvaru českého měšťanstva, domobrany. Šorfšic (z něm.) ostrostřelec, člen měšťanské domobrany

„Tolik vojska. To zas bude mrzáků! To jich zas padne!“ vzdychala chirurgová.

„A ještě vojska není dost, ještě shánějí. Bude zas odvod. Bude, povídal radní Beduzzi, a na zámek to už také přišlo, aby sbírali.“ Vtom se chirurg ohlédl, jako by něco řekl, co neměl. Upokojil se však. Nikdo tu nebyl, jen hoši a ti dál v světnici u stolu, a oba tak zabraní. Karlík vystříhoval z podlepeného archu vojáky, rukou kolorované, granátníky v medvědíh čepicích³⁰⁹, a Vašík Věkův je lepil mazem z mouky a vody na malé špalíčky, aby vojáčky mohli stavět. Karlík si ani nevšiml, co pantáta mamince povídá. Vašík však dobře slyšel. Vypravování jej zajímalo, zvláště jak začalo o jeho rodné straně, o Josefovou.

Odcházeje domů, zastavil se u Sobotků v dílně a vypravoval Václavovi, co slyšel. Václav se zarazil, pak zavolal mistra.

I mistr Sobotka zvažněl; zamyslel se, pak řekl:

„To abys domů ani nechodil.“

Vašík tomu nerozuměl, a když s Václavem osaměl, zeptal se, proč pan mistr tak radil.

„Víš, kdyby odváděli na vojnu, mohli by mě doma chytnout.“ Neřekl však, že by jejich rychtář, vykonáváje rozkaz ze zámku, především si dal na tom záležet, aby jej, Václava, dostal, aby ho vzali na vojnu, na čtrnáct let³¹⁰, tak že by se ho nejlíp zprostil.

„A tady by vás nevzali?“ optal se Vašík.

„Tady na mě přece tak nemůžou; spíš se tu schovám nebo se odtud dostanu.“

„Tak nechod'te domů!“ radil Vašík starostně.

Tovaryš smutně se usmál a pokýval hlavou.

To bylo ve čtvrtek a příští sobotu opravdu zůstal v Litomyšli, i také v neděli. Ani na krok nevyšel. Ale když Vašík se v pondělí u Sobotků zastavil, Václava v dílně nezastal; a nikde v celém příbytku. Byl pryč,

³⁰⁹ medvědí čepice - vysoké čepice z huňaté medvědí kožešiny

³¹⁰ vojenská služba nebyla ve formě branné povinnosti. Branci losem určení museli se buď vykoupit, nebo nastoupit do vojska na stanovenou dobu, která byla o to delší, čím méně vojáků službu nastoupilo

doma. Zastavil se tu kdosi od nich, z Pazuchy, a pověděl mu, že jeho matka, Vytlačilová, stůně, že leží již kolikátý den. Ihned nechal Václav práce a domů. Mistr ho marně varoval. Nedal se udržet; od malička byl „maminčin“, matka ho měla nad jiné ráda a on ji. Starost o ni jej hnala z města, a odhodila opatrnost i strach z vojny a z úkladů jejich rychtáře.

To bylo samý konec srpna měsíce, kdy Vašíkovi zbylo z dlouhé řady čárek, jež si před měsícem křídou namaloval na boku své truhličky, už jenom patnácte. Patnáct bylo napsáno a čtrnáct jen počítal, za čtrnáct dnů že již pojede domů!

V úterý se schválně stavil u Sobotků v dílně, je-li už Václav doma. Nebyl a nepřišel ani příštího dne. Když se Vašík druhého dne, ve čtvrtek, probudil, zeptala se ho stará Jetmarová, slyšel-li, co se v noci dělo. Nevěděl nic, tak tvrdě spal; ani to nezaslechl, že vedle k sousedům vrazilo již samou noc městské „právo“ a že jim vzali tovaryše, a tak na kolika místech, že odvádějí na vojnu tu i po vsích všude.

Houfek takových odvedenců spatřil Vašík ještě toho dopoledne, když vyšel z gymnasia. Přiváděli je svázané z Němčic, z té strany, kde byla také Pazucha; šli s nimi zámecký písař, mušketyr a dva rychtářové, jeden z Němčic a druhý z Pazuchy, jak se studenti doslechli. Vašík s Karlíkem a s několika spolužáky protlačili se za rekruty sebranými násilím a většinou v noci, až do zámeckého nádvoří.

Všichni se tam drali ze zvědavosti, on však, aby se přesvědčil, není-li mezi nimi Václav Vytlačil. Nebyl. Oddechl si, byl rád, že ho nedostali, a že se teď asi brzo navrátí. Soucitně prohlížel si chycené synky, většinou chudé, jak smutně čekali na nádvoří; dva z nich byli plni modřin, a jeden měl i zaschlou krev v obličeji, jak se bránili, když se chtěli vytrhnout a škubali se z pěstí, jež jim braly svobodu.

Vašík uviděl oba rychtáře, když se vrátili z kanceláře. Pozoroval zvláště pazušského, ač nic nevěděl, že je takový nepřítel Václavův, ten ramenatý sedlák dlouhých vlasů, v širáku, v nedělním, modrém kabátě krátkého života a dlouhých šosů, v punčochách a ve střevících, zarděly, vrásčitý, přísného vzhledu.

Toho dne přivedli ještě z jiných vesnic chycené rekruty. Dva houfce táhly také kolem Jetmarova domu před branou; Vašík je viděl z okna, některé svázané, všechny vzrušené, buď smutné, nebo hulákající, zpívající v divém žalu, že musí do vojenské služby, na tak dlouho, na plných čtrnáct let!

Přešli, odtáhli, v městě se ztišilo, divná však zaraženost zůstala, trpký dech těch zármutků násilně odvedených a nejistá bázeň, co ještě horšího přikvačí.

Jen Vašík jako většina studentů se těšil. Konec školního roku se blížil kvapem. Na premium, na medaili nemohl pomýšlet, věděl však, že projde a že otec bude i tak spokojen. Jen Václava, Sobotkova tovaryše, se nemohl dočkat. Denně se ptal Kamberských Karlíka, viděl-li ho jíž, a také sám se u Sobotků zastavil. Tovaryš tam nebyl. Sobotkovi ani nevěděli, vrátí-li se a kdy. Jen to mohli najisto říci, že ho na vojnu nevzali, a také to, že Vytlačilová, jeho máma, tyto dni zemřela.

Vašíkovi se kmitlo, že by se mohl za ním rozběhnout do jeho vsi. Pomyšlení rozněcovalo touhu. Rád by s ním zase promluvil. Škola ho však držela a tety. Ty by ho samotného nenechaly. Než přece se vyptával na cestu a počítal, že když by se po škole rozběhl — Ale den za dnem utekl a jíž scházely jenom dva do konce.

Toho předposledního dne ráno se Vašík pevně rozhodl, že se odpoledne rozběhne do Pazuchy, ať už se pak tety zlobí nebo ne. Než odpoledne přinesl mu Karlík od pantáty vzkaz, aby navečer k nim přišel, že by pantáta s ním rád o něčem promluvil.

Tento vzkaz byl rozkazem, jenž mařil tajnou výpravu do Pazuchy. Vašíka znepokojil velmi. Proč má jít k chirurgovi, co mu chce, co jen chce? Karlík nevěděl nic, a jen to přidal, pantáta že opakoval, aby Vašík navečer přišel, dříve ne, a doma aby nic neříkal.

To bylo neklidné odpůldne, až do chvíle soumraku, kterého se Vašík nemohl dočkat, ač na něj se záchvěvy strachu pomýšlel. Jen se začal vzduch protmívat, vytratil se z domu, aby se ho babička nebo tety snad neptaly nebo ho nezdržely. jindy vesele vbíhal do síně starého chirurga

domu a dychtivě chvátal po schodech do zvýšeného přízemí vzadu, do velké světnice. Toho dne šel volněji; na síni padly mu do očí staré dveře do komory, kde v zásuvce velkého mandlu nehodně odpočíval Emánek. Mihlo se mu, jak tam je teď asi šero, temno, a kdyby Emánek

Vyběhl do schodů. Nahoře v sednici byl Karlík sám se starším bratrem, jenž si rozsvěcel lampičku. Karlík snesl to a ono, Vašík se však nedal do ničeho upřímně, čekaje čím dál tím nejistěji, co chirurg, brzo-li přijde, neb začne-li latinsky. Konečně se ukázal ve dveřích svého pokoje a volal, ovšem latinsky:

„Václave, pojd' sem!“

Vašík jako by šel k prefektovi gymnasia. Srdce se mu ozvalo a prudčeji ještě, když stanul v úzkém pokoji osvětleném lojovou svíčkou; pokojíkem vanula divná, neurčitá, dost ostrá vůně. Nad stolem viselo několik siluet vedle almárky plné malých zásuvek s bílými štítky s nápisy. Byla to příruční apatéka, pod níž stál stolek s různými lesklými nástroji a divnými lahvičkami, opodál stojanu plného tlustých knih.

Chirurg Kamberský, v zarudlé záři ještě červenější, usedl do černého křesla u stolu, pohleděl na Vašíka, jenž k němu pln dychtivosti a ustrašen pozvedl oči, položil mu ruku na rameno a zeptal se s úsměvem:

„Umíš mlčet?“

„Umím,“ vyhrkl Vašík a polkl sliny.

„Chceš vidět Sobotkova tovaryše?“

Vašík ztuhl. Václava vidět, teď, tady — Kývl prudce hlavou.

„Tak jdi na špitálský plácek a tam u kostela na mne počkej.“

Václav vyrazil od Kamberských a nedbal, že Karlík za ním volá. Mžikem přeběhl napříč náměstím a pobočnou ulicí na malý plácek, obklopený řady domů z náměstí a z druhých dvou stran nevýstavnými domy, nad nimiž v pozadí na výšině do šera se nesl piaristický chrám s věžemi ztrácejícími se v tmavém mlhavu. Skoro prostřed nevalného toho náměstí stál starý, nevelký kostelík gotický chudé výstavnosti, příslušný k chudobinci. Vašík stanul u kostela a vyhlížel.

Za chvíli přišel chirurgus v čepici a v plášti.

„Pojď, Václav silně chce tě vidět, ale to ti povídám, ať mlčíš, ať žádnému nic neříkáš! Žádný nesmí o něm vědět, sic by musil na vojnu!“

Nešli daleko od kostela. Vkročili do starého domu o nevysokém patře šindelové střechy, a ne do světnice, nýbrž rovnou do jakési nízké komory, jejíž okno bylo zabedněno okenicí. U toho okna na posteli ležel Václav, bledý, přepadlý a smutný. Volně, netečně otočil hlavu; ale jak spatřil Vašíka, oživly mu oči a maně vztáhl proti němu ruku.

„Vašíčku! Vašíčku!“

Vašíkovi zdál se hlas jiný, nějak teskný. Žasna i dojat pohledem na trpícího tovaryše i zvukem jeho hlasu, nemohl hned promluvit a mlčky mu podal ruku. Chirurg Kamberský dal se hned do přehlídky. Odhodil přikrývku, prohlížel obvázanou nohu v deskách, vyptával se na to ono, pak nemocného přikryl, dal lékařské poučení, co dále činit, a ohlédnuv se po Vašíkovi, zdvihl ukazovák a vážně opakoval:

„Tace! Tace!³¹¹ Nic, nikomu, to ti povídám, aby tady Václav — Když tě tak chtěl pořád vidět!“

Vešel soused Sokol, majitel toho domku, v kamizole, v punčochách a střevících, a s ním asi patnáctiletá dcerka jeho, nesoucí džbán vody. Soused pohovořil s chirurgem a vyprovodil ho, dcerka, přeptavši se Václava s netajeným účastenstvím, jak je a chce-li ještě něco jíst, odešla za nimi. Přátelé nerovní věkem osaměli.

„To jsem rád, to jseš hodný,“ liboval si Václav, jemuž se ve tváři zjasnilo, „už jsem kolikrát, Vašíčku, o tebe říkal, ale báli se, aby se to nerozneslo. Až teď, když už máš odjet, to mně přece povolili. Pojil, sedni tadyhle u postele, tadyhle, na židli. To sis nemyslil, že jsem tu, vid', a tolik dní už!“

Vašík pověděl, jak se po něm sháněl, a zeptal se, co se mu stalo, co s nohou.

„Pan mistr mě zrazoval, abych domů, do Pazuchy nechodil,“ začal tovaryš, „však víš; ale když mně máma stonala! Šel jsem dost opatrně, ale

³¹¹ tace (lat.) - mlč!

ve vsi mě přec někdo zhlíd, rychtář zvěděl, že jsem přišel domů. On má na mě zlost, víš, on —“ tovaryšova víčka se přiklopila, „že chci Aninku, jeho dceru, on to nechce, má už pro ni jiného, a tak on aby se mne zbavil, třeba mě zničit. Na vojnu mě chtěl dostat. Právě jak to dostal ze zámku, jako skrz vojnu, přišel jsem domů. To se mu hodilo, a hned že mě v noci chytanou. já myslil, že žádný o mně nic neví, a tu najednou, jak sedím u nemocné mámy, bylo jí zle, přijde stará Sehnalka celá bez sebe, víš, ona pomáhala u rychtářů, a rovnou ke mně a před mámou sype celá vyděšená: Aninka ti vzkazuje, ať hned utečeš, chystají se na tebe, přijdou pro tebe, za chvíli tu budou!

Lek jsem se, ale máma ještě víc, div že neomdlela. Do noh se jí to vrazilo, ani hnout se nemohla, a hned na mě, ať uteču. já, že se schovám v lese. Musel jsem. Dal jsem jí spánembohem, jen tak nakvap. To jsem si nepomyslel —“ Zamlčel se, zadíval se před sebe do stěny. Vašík seděl jako socha, ani se nepohnul.

„Já se pustil do tmy,“ pokračoval tovaryš, „a utíkám do kozlovských lesů, do Kozlova, k strýci Starému. Tam mě schovali a bylo dobře. Byl jsem v jistotě, nahoře na stáji, v seně. Ale máma mně nešla z hlavy, pořád jsem na to myslil, jak to je doma, mámě že se jistě přitížilo, když se tak lekla, když pak do seknice vrazil rychtář s drábem a prohledal a prošťoural celý statek. Nic jsem nevěděl, za mnou od nás nikdo nepřišel, a taky nemoh; jen strýc ke mně chodíval. Ten mně povídal, že vzkázal domů, k nám, že máma už ví, kde jsem, a že se mně už nic nestane. Ale pohončí, kterého k nám poslal, zas přines, že je mámě hůř. To bylo v té skrejši! Celý den ani na krok, pořád zavřený, a nejvíc mě trápilo pomyšlení, co máma.

Třetího dne navečer přijde strýc Starý a tak nějak divně začal, měnil se mu hlas (nebožka máma byla jeho sestra), tak divně začal, takže já hned na něj: „Vidíte strejčku, máma —umřela!“ Umřela, nemoh to zapřít, a druhého dne měla mít funus. A já ji už neměl ani okem uvidět!“

Že se dal do pláče, tovaryš neřekl, a hned začal o tom, že chtěl té chvíle domů, strýc však že ho nenechal, protože nebylo jisto. Ale jeho že by ani na řetězu neudrželi.

„Čekal jsem,“ vypravoval tovaryš, „a když se smrákalo, vylez jsem, spustil se dolů a rovnou domů, polem, lesem, abych už tam byl. Ale když jsem uviděl náš statek, to jsem se vzpamatoval. Nešel jsem k němu rovně, ale oklikou, opatrně, a čekal jsem, až bude všude tma. Už skoro nikde nesvítily, jen u rychtářů měli světlo. U nás, ve statku byla tma. Ale ještě jsem čekal a teprve až za hodnou chvíli plížil jsem se jako zloděj do stavení. Pes se dal do štěkotu, ale hned přestal, jak mne poznal. Bratr, čeládka, všichni spali a nikdo se nevzbudil. A já je nechal. Já chtěl jen mámu uvidět a hned zase zpátky. To mně nenapadlo, že Štyndl, jako rychtář, víš, ten chlap, bude čekat a číhat. Hned na to případ, že budu chtít vidět mámu, a tak na mne s drábem číhal; a tu noc zas. Viděli mě, ale já je ne.“

„A nechali vás,“ zeptal se Vašík tišším hlasem, nespouštěje očí z Václava a taje. skoro dech.

„Nechali mě do statku, to bylo pro ně jistější, venku bych se jim vytrhl a ubránil. Tak jsem se dostal do stavení, na síň, bylo tam tma, a po hmatu jsem tiše lez do sedničky vedle seknice. Chtěl jsem si rozžít, byl tam troudník³¹², a podívat se se světlem přes síň clo komory. Myslil jsem, že tam je máma, že ji tam odnesli. Ale jak tak po tmě hmatám, nahmátl jsem postel a vtom studenou ruku. Lek jsem se, ale hned jsem vzpomněl, že to máma. Sáhnu a nahmatal jsem tvář, nos, čelo, studené jako led. A tu jsem zapomněl na všechno. Klek jsem u postele —“ Ustal, a neřekl, jak se dal do pláče a jak tak chvíli klečel, až mu připadlo, aby vstal a rozsvítil. Ale jak chtěl k troudníku a ocílce, venku křik a hřmot.

Václavovi se zablesklo, co to, že to snad rychtář. Vyběhl ze světničky na síň, a jak zaslechl Štyndlův hlas, vyrazil do chléva, z chléva na dvůr a ven do noci, ale ne zpátky ke Kozlovu, k strýci Starému, nýbrž směrem k městu, k ovčínu.

„Tam je takový travnatý důl,“ vykládal Václav Vašíkovi, „a tím se točí cesta. Tou jsem hnál, ale jak jsem byl spletený a v té tmě, nevšiml jsem

³¹² troudník a ocílka hubka a křesadlo

si, že se cesta najednou zatačí, a tak jsem běžel rovně, skočím do tmy a sletěl jsem s cesty srázem dolů a zlámal přitom nohu. Byl jsem jako omráčený, když jsem dopadl, ale to jsem pak přece zaslechl, když se za mnou hnali, nade mnou tou cestou, a já ležel dole v bramborách a hnout jsem se nemoh. A ty bolesti!

Tak jsem ostal do rána. Ráno šli lidé nade mnou cestou, ale já ani nehles, neozval jsem se, ze strachu, abych se neprozradil, že by mě odvedli. Pak jsem zhlíd bratrance, šel tam tudy, na toho jsem křičel, a ten hned běžel, a řek to bratrovi. Přijeli pak s vozem plným slámy, do toho mě opatrně naložili. Ah to bolelo, a cestou! Zarovnali mě slámou a zavezli tajně sem, k Sokolovi; to je náš starý přítel, už nebožtíka otce, a tu mě tak laskavě přijali, a tak se starali, aby žádný nic nevěděl, a pan doktor taky.“

„A maminku jste už neuviděl,“ vzpomněl soucitně Vašík, jež to nejvíce dojalo.

„Ba ne, už neuviděl,“ Václav povzdech, „tak divně jsem se s ní rozloučil! Utéct jsem musil, ani křížek jsem jí nemoh udělat.“

Toho večera Vašík doma silně lhal. Přišel nad obyčej pozdě a dostal ostrou domluvu od tety Barušky; nic u ní nezmohlo, když se vymlouval, že byl u Kamberských, že si s Karlíkem hráli. Tetino kárání přijal však odevzdaně a zcela ho ani neslyšel. Měli mysl pořád v té nízké komůrce se zabedněným oknem, u Václava tovaryše, i pak, když osaměl v sedniče, když ulehl.

Také na rychtářovu dceru vzpomněl, co ta, ví-li, co Václava stihlo, a kde je. Nezeptal se ho na to, netroufal si, styděl se.

Nazejtří navštívil Václava zas, ale to již šel sám a dřív. Když se s ním loučil, zeptal se ho, bude-li zas u Sobotků, až se pozdraví, bude-li moci tu ostat.

„To bych už asi moh, protože už bude s odvodem pokoj. A taky tam asi budu, nepůjdu-li do světa na vandr.“ Řekl to zasmušile a neodpověděl, co tu, když je konec milování, když teď starý Štyndl Aničku chudáka jistě donutí, aby si vzala toho, kterého jí sám chystá.

Ráno bylo v gymnasiu slavné čtení známek a rozdávání premií. Prefekt gymnasia, profesori v slavnostních sutanách, studenti ve svátečních oblecích očekávali hosty v největší síni girlandami³¹³ a kvítím vyšperkované, hosty zámecké, hraběte Jiřího z Valdštejna, hraběnkou, vicedirektora³¹⁴ gymnasia děkana Vorla, jako zástupce direktora, hejtmana chrudimského kraje barona Koce z Dobrše, městské hodnosty, otce a matky studentův.

Bylo slavnostních řečí a básní, latinských, německých, trouby hlaholily do víru kotlů, když prefekt hlásil jména těch, kteří byli praemio donati³¹⁵, když paní hraběnka jim připínala na prsa medaile s červenou stuhou.

Vašík nedostal nic, ale nezáviděl nikomu. Povznášela jej radost, že projde, že bude moci postoupit; ještě víc nežli ten šťastný konec vzrušovalo ho, že dnes pro něj tatínek přijde a zítra že se vypraví domů.

Věk přijel až po obědě. Vypravoval, že chtěl dorazit už dopoledne, aby mohl slyšeti „Klassenvorlesung“³¹⁶, ale že jej u Mýta zdrželo ráno vojsko, jež se rojilo silnicí, a spousta vozů za ním, takže nebylo ani hnutí a musili zarazit, poněvadž silnice vojskem se ani netrhla.

S tím, jak Vašík pochodil ve škole, byl spokojen. Uznal, že se dost přičinil, napřesrok však že jistě budou lepší známky, poněvadž ho němčina již nebude tak sužovat. U Jetmarů vyseděl skoro celé odpoledne. Teta i sestřenice vypravovaly mu o Vašíkovi; z jejich horlivosti vycítil, že mluví o něm jako o svém, že si ho upřímně oblíbily. Vzpomněly na to, na ono, co se zběhlo za ten rok, jak se školou, učením, privátem i signem. O tomto pověděly, když Vašík odběhl ke Kamberským se rozloučit.

Věk, slyše o synově pokutě, strachu, a jak psal trest za to, že vykřikl ve svém mateřském jazyku, zachmuřil čelo a vyrazil ostře, až příbuzné užasly:

„To je pitomost!“

³¹³ girlanda (z franc.) - květinový závěs, věncoví

³¹⁴ vicedirektor - zástupce ředitele

³¹⁵ praemio donati (lat.) - vyznamenání (žáci)

³¹⁶ (klasnforlézunk něm.) - předčítání známek žáků ve třídě

Jetmarová i Máli začaly omlouvat Vašíka, Věk však jim vskočil do řeči, usmáv se trpce:

„Ne, já kvůli hochovi nic, tomu to nemám za zlé. Ale ten profesor! Jaká je to převrácenost, jaká, jaká —“ mluvil rozčileně, „no, nerozum!“ Přemáhal se. „Takhle trestat, ne!“

Sestřenice mu nerozuměly. V duchu se divily, co má tak proti němčině. Nechápaly, poněvadž byly přesvědčeny obecným názorem, že to tak musí být, že přece je němčina hlavní věc, co že by bez ní --

Věk vida, že nedošel souhlasu a že by bylo marno vykládat, obrátil řeč. O vojně zas mluvil, o drahotě, jako prve hned jak se sešli, jak je zle teď i po žních, že u nich ceny opadly sotva o poznání. Co v listech Vašíčkovi jen naznačoval, vylíčil šíře, zvláště když se stará teta horlivě dotazovala na svůj rodný kraj. Vypravoval, že se v Dobrušce nemohou po tom ohni vzpamatovat, drahotu že u nich každý cítí dvojnásob, jemu že obchod nejde tak, jak se najisto nadál. Leda teď, že se začíná zas hýbat obchod plátny. Ale jinak všecko zaraženo a peněz není, to jest pravých, skutečných peněz stříbrných, o dukátech ani nemluvě, zato dost falešných bankocedulí, nejvíc z cizozemsko že docházejí; pak že jich lecjaký člověk má jako smetí a tu že ovšem dá za korec obilí kdo co chce. Vypravoval, jak je u nich dál v horách, tam že není dost chleba ani z otrubů; a nadto ještě ten odvod na vojnu. Jakého tu bylo pláče a nářku všude!

„Všecko ženou do pole, rekruty i vojsko cvičené. U nás a dál do kraje nikde ani vojáčka, z Hradce vojsko odtáhlo, z Josefova taky, tam je jako po vymření, tuhle jsem tam byl.

Všecko vojsko táhne za hranice, do Bavor; teď už tam asi jsou, arcikníže Ferdinand jako nejvyšší, a s ním generál Mak. Tam se to brzo semele, Francouzi táhnou od Rejna proti našim.

„A v Itálii?“ ptala se Máli.

„Tam zas je arcikníže Karel, tam to bude líp, a snad už to tam začalo.“

„Jen aby to na nás netrhlo, ten Bonapart!“ lekala se stará Jetmarová.

Věk se usmál.

„To ne, tetičko, to jistě ne, ani pomyšlení. Ale i tak zkusíme dost. je to zlý rok a já často s ženou jsme v duchu vám děkovali, že jste Vašíka přijali, že je u vás. Kdyby byl v Hradci, snad by to ani nešlo, opravdu! Děkuju ještě jednou nastokrát.“ Mluvil vřele a podal příbuzným ruku.

Když pak osaměl na okamžik s Máli, vyslovil jí svou vděčnost zvlášť, že ví od Vašíka, jak byla na něj hodná a že mu přeje.

„Však se mně bude po něm stýskat, teď teprve tu bude smutno,“ řekla sentimentálně a povzdechnuvši sklopila oči. Věk porozuměl; nezbylo nežli se zeptat, je-li pan páter Kornel dosud ve Strážnici.

„Je, a letos se už sem nedostane. Psal,“ zarazila se, čelem se jí mihl nachový stín, a kvapně dodala: „onehdy, mamince. Ale Vašíček se těší, ten má radost, nemůže se již dočkat.“

„A matka doma!“

„Zato naše mutrle³¹⁷, ta bude počítat!“

XII - MUSA INTER ARMA³¹⁸ ŽALOSTÍCÍ

V druhé polovici října proskakovaly poplašné pověsti při západních hranicích, hlavně v těch stranách při hlavní silnici od Plzně k Domažlicům, a přes Klenčí do Bavor. Jak tomu dávno, co tudy táhly prapor za praporem, pluk za plukem, císařští myslivci³¹⁹, granátníci a jiná pěchota, švališéri, huláni, kyrysníci, dělostřelba, vozatajstvo, co děl, co vozů, celá armáda.

Jak tomu dávno — Po žních bylo. S jakou odvahou, s jakými nadějemi postupovalo tenkrátě všecko do Bavor s Napoleonem spojených! A jaké zprávy docházely od polovice října!

³¹⁷ mutrle (z něm.) - maminka

³¹⁸ (lat.) - umění v době války

³¹⁹ císařští myslivci příslušníci zvláštního druhu pěchoty; od ostatních pěšáků se lišili jen stejnokrojem

Nikdo nevěděl nic jistého, ale zrovna z té nejistoty rojily se nejdivnější noviny, pravé Jobovy zvěsti³²⁰. Povídalo se, s jakou ohromnou armádou přitřhl Napoleon od Rýna do Švábska³²¹, že se vojska jeho rozlila jako záplava, že zatopují ze všech stran císařskou armádu, ta že je na ústupu, nebo již sklíčena, že se již nemůže ani hnout, že Francouzové táhnou dál, že snadno a brzo by mohli dorazit až sem, k hranicím, kdože je již zadrží —

Formané, kteří před čtrnácti dny vyjeli a kteří měli být zase již doma, nepřijeli a nebylo o nich ani hlasu. Pak už také nepřijela švábská pošta a přestala nadobro. Jen kurýr se někdy mihl Klenčím, projel tryskem ani se nezastaviv nebo zarazil na chvíli, co na poště přesedl na čerstvého koně, a hnal opět pustou silnicí dále k Plzni.

Pašérové, vandrovní, kvapně se z Bavor vracející jako ptáci před bouří, roznášeli děsivé zprávy, jaký strach, jaká hrůza všude v Bavořích, rezervní vojsko že netáhne kupředu, za armádou, do ohně, nýbrž zpátky, a jakými rychlými pochody, že Francouz už jim v patách, když zničil hlavní armádu, že císařští tu budou co nevidět a ostanou tu při hranicích, tady že se to pak semele, až přitrhnu Francouzové a budou chtít do Čech.

Válečné hrůzy vyvstávaly jako přízrak. Všude si připomínali a malovali přehnanými barvami, jaké výpalné³²² Francouzové ukládají a jak drancují, co vsí a měst už sežehli. A vtom se vojsko pojednou objevilo. Oddělení císařských myslivců v šedých pláštích, v černých gamaších přitřhlo do Klenčí. Z Bavor přitáhli. To bylo zjištění všech těch divokých, zmatených zpráv, to je stvrdilo.

Myslivci v Klenčí nezůstali. Samý podvečer, kdy začalo poprchávat, přibyli do Domažlic. Všecko město se poplašilo, ne tak praporem vojáků, ale tím, že byli na ústupu, že za nimi táhnou jiní, všechna záloha. Vojáci

³²⁰ Jobovy zvěsti zlé, smutné; Job, biblický trpitel příslovečný svou trpělivostí

³²¹ Švábsko kraj na horním Dunaji s hlavním městem Augšpurkem. Napoleon tu s 200 tisíci vojáky porazil r. 1805 gen. Macka (maka)

³²² výpalné - poplatek, který si vynucovali vůdcové nepřátelských vojsk pod vyhrůžkou, že vypálí obec

nevěděli, jak je u hlavní armády; jenom to slyšeli, že je za Lechem, na samém konci Bavor, kdes u Ulmu.

Kdekdo z Domažlických měl se ochotně a soucitně k myslivcům zabláceným a dlouhým pochodem zmořeným. Jen Vio, ředitel divadelní německé společnosti, je proklínal. Kazili mu večer. Sic jiné dni se mu Domažličtí také nehrnuli proudem, ale toho večera sotva kdo se z nich u kasy zastavil. A vojáci a důstojníci si ani nepovšimli, že je dnes představení. Přišli jen na noc, ráno měli táhnout dál, aby bylo místo pro jiné. Přišli hladoví, a mnohý byl tak znavený, že se natáhl, jak jen došel na byt, a usnul rázem.

Nikoho neulákalo, že ředitel ohlásil divokou frašku s Bernardonem³²³, kus hrubě zastaralý; v menších místech však vždycky ještě působil, tu se Bernardonu ještě rádi smáli a snesli i hrubé šprýmy hansvurstovské³²⁴.

Direktor, hladce oholený, v opelichaném kožichu a v čepici s beránkem a štítem, nohy v sešlapaných bačkorách, asi padesátník, seděl v studené síni nad schody před „sálem“ u stolku, na němž planula lojová svíčka u dvou talířů na sebe položených. Nic necrnčely penězi, nepřicházely duše, které by složily obolus³²⁵, aby mohly do ráje Tháliina³²⁶.

Před chudým jejím stánkem, v nevytopené, mrazivé místnosti, jejímž šerem mrkaly na „lustru“ čtyři lojové svíčky, skoro prázdnou, ač už osmou povězný ohlásil a odzpíval. Za oprýskanou, odřenou oponou, jejímž modrým nebem proráželo na kolika místech tkanivo hrubého režného plátna, bylo skoro živěji.

Dva herci, už vystrojení, přecházeli jevištěm, až prkna vrzala, v kulisách nalevo stála ředitelova dcerka, naivka i milovnice, v lehkých šatech promodrávající zimou ve svěží posud, pohublé tváři. Vedle v kumbálku, jejíž osvětlovala svíčka, zastrčená v láhvi u škatule s líčidlem, v „garderobě“, seděla stará herečka v čepci, zachuchlaná obnošeným velkým

³²³ Bernardon komický charakter hloupého, darebného mladíka

³²⁴ hansvurst (něm.) - paňáca, tajtrlík, něm. kašpárek

³²⁵ obolus (řeč.) řecký peníz nízké hodnoty; haléřek; drobný příspěvek

³²⁶ ráj Tháliin – divadlo. Thália jedna z devíti bohyň umění, byla bohyně veselohry a divadla vůbec stánek Tháliin divadelní budova; zde ironicky pouze místnost, v které se divadlo provozovalo

šátkem, „komická stará“ a „heroická matka“³²⁷ společnosti, s paní Thámovou, „heroínou“³²⁸, dnešního večera mladou bohatou vdovou, kteráž také přitahovala velký šátek k tělu přes vybledlé, kdysi nákladné šaty staromódní, rokokového střihu. Pohublou tvář měla ostře, do červena nalíčenou, obočí namalováno, vlasy napudrované.

Stará hubovala na vojsko, to že byl čert dlužen na té šaci³²⁹ mizerné; v Klatovech že nebylo nic, ale tady, a teď ještě ty kobylinky.

„Kdo ví, sehrajeme-li,“ ozvala se Thámová hlasem jako unaveným.

„Ať sehrajem nesehrajem, díl nedá, chlap —“ vyjela ostře stará herečka, žehnajíc řediteli. Pojednou se obrátila k Thámové:

„Večeřelas?“

„Nevečeřela. Muž nepřišel, ani nic neposlal.“

„Sám někde chlastal.“

„Ne, dnes ne. Byl snad na faře.“

„Na faře? Objednat sobě a nám funus?“ Stará se zkrátka zachechtala.

„Tady ne, tady bych nechtěla —“ Thámová potřásla prudce rameny.

„Jen si vybírej!“ pošklíbla se stará. „Psí konec všude! Ale o té faře, jaks povídala —“

„Pozvali ho, snad děkan; to, co jsme v Čechách, už asi třikrát ho takhle pozvali. Jistě si něco přines zas na penězích.“ „Co bys povídala! Na faru zvát komedianta!“

„Toho ne, to vím. Ale spisovatele. On je tak na českých farách prohlášený,“ mluvila Thámová ironicky, s uštěpačnou pochlubou. „Český spisovatel! To vynáší!“

„To je něco jiného!“ Stará se smála. „To se budeš dnes mít!“

„Budu!“ Thámová pokývla hlavou. „Budu se mít, jako jsem se měla a mám. Pozvu vás na večeři, chch —“ Přitáhla šátek přes ramena těsněji k ěadrům. Vedle, na nevysokém jevišti, k němuž vedly z kumbálku tři

³²⁷ heroická matka - herečka představující hrdinské matky

³²⁸ heroína herečka hrající hrdinky

³²⁹ štace (z něm.) místo kratšího pobytu (divadelní společnosti)

dřevěné schůdky, strhl se smích. Heroická stará vystoupila kvapně na schůdky.

Jen vyhlédla do nevelikého nízkého jeviště, nad nímž se táhla sufita³³⁰, pruh světle modře natřeného, oprýskaného plátna, a již se hnala do protějších kulis, kdež se shlukli oba herci i naivka jako vrány na výra; to na výrostka, benjamína společnosti, jenž zpředu, v „sále“ nadzvedl přední oponu a protáhl se pod ní na pódium se džbánem piva. Chtěl s ním nepozorovaně do kulis vpravo. Měl ho tam z dolejší šenkovny tajně zanést jejich „garderobieru“³³¹ Thámovi, jejž napadla jako často před samým vystoupením pekelná žízeň a jenž už nemohl do šenkovny, protože byl nalíčen a přistrojen.

Čekal v koutku za kulisami v kmitavém svitu olejové nečisté lampy, sedě vedle pušky o zeď opřené, na nevysoké, kované bedně, v staré paruce s copem a s vukličkami³³² nad spánky, bez vousů, v usmoleném klobouku na tři facky³³³, zdobeném velikou, rozčepejřenou kokardou, v tmavomodrém fráčku vojenském s červeným vyložením, s širokým vojenským nákrčníkem, v punčochách, v sešlapaných střevících s přezkami, celý ošumělý v ošumělé úloze zestaralého, komického Bernardona s nábojnicí, se šavlí na temeni přes rameno, zjev směšný i ubohý.

Pil ze džbánu, hltal z něho jako prisátý, jako by neslyšel, jak na něj pokřikují, že už dost, už dost, ať jim také nechá, ať to všechno nevytáhne nenasytné hrdlo vysmolené. Doráželi na něj, komická stará ho chytala za rameno. Thám však pil a pil, až pojednou odtrhl džbán od úst, to jak se nad ním ostře ozval hlas jeho ženy.

Oddechnuv si, zardělý, maje rty mokré, upřel na ni tmavé oči, svítící mdlým, kalným leskem, s kterým už přišel do divadla, a podával jí džbán. Ale jen ruku vztáhl, už nádoba letěla, křápla. Thámová ji vyrazila; střepy se rozskočily a kaluž piva zaleskla se na špinavých prknech. Herci, naivka i

³³⁰ sufita (z ital.) - horní divadelní závěs

³³¹ garderobier (z franc.) - šatnář, správce divadelní šatny

³³² vuklička - kadeř

³³³ třírohý klobouk

stará pokřikovali úžasem a lítostí nad pivem, co ho ještě bylo. Thámová zlostně vyčítala, na pivo že má, ale na večeři ne, to ne.

„Halt! Ticho! Co je to!“ zajelo ostře do toho hluku za kulisami. Ředitel dokročil na svou společnost. „Seberte se!“ poroučel mrzutě. „Nebude se hrát. Pitomci zatr pitomí šosáci, ničemu to nerozumí, neví, co je to divadlo, co kumšt. Franci, gardinu vzhůru! Umělec ať hlady chcípá.“

„A co díly, pane direktor? Chceme večeřet! Díly!“ hlásila se stará důtklivě, a herci s ní. Ředitel mávl majestátně pravicí:

„Pst, promluvím nyní k obecenstvu, k těm — Mlčet!“

Důstojně, v kožichu, v bačkorách, pokročil, jak se opona zatím vyhrnula, až na kraj chudého jeviště, smekl čepici, poklonil se, přihladil od čela do týla prošedivělé, dlouhé vlasy a oznamoval, skoro do prázdna a do šera, hlubokým hlasem, pateticky, že se velectěnému obecenstvu oznamuje, že se dnešní výtečná a veselá, velice směšná hra na pozejtří odkládá, když tu má velectěné obecenstvo vzácné hosty, slavné obránce vlasti, že zaplacené entrées³³⁴ platí na příští představení, pro dnes že přeje vzácnému panstvu, pánům a dámám šťastnou, dobrou noc.

Poklonil se, „panstvo“ se hlasitě ozývalo, výrostkové pokřikovali, ale Franci spustil prudko oponu, až spodní bidlo uhodilo do pódium. Ředitel, otočiv se zády k panstvu, promluvil nanovo, ku své společnosti, ale ne již tak pateticky:

„Tady není žádná štace, potvorné hnízdo, uchystejte se, zítra odjedeme!“ Nedbaje návalu naléhavých žádostí, ať vyplatí díly, ať mají na večeři, volal do kulis: „Herr Garderobier, pakovat, zejtra pryč, ani den už nepřidám.“

Bral se vážně do „šatny“ a ven; za ním skoro všecka společnost, hlučíc o výplatu. Za kulisami zůstal jen Bernardon Thám a jeho žena. I ta kvapně odešla, jak Thám, prohledav kapsy, podal jí nějaké drobné peníze. Nechala ho. Vstal, odkopl střepy, otevřel víko bedny, na které seděl, hodil do ní klobouk, paruku, fráček, nábojnici, šavli, stál chvíli nad tou

³³⁴ (antré; franc.) - vstup, vstupné

bernardonskou maškarou, ne jako do půdy zarostlý, ale jako nejistý, pochýlený rákos, náhle plivl do bedny, přirazil víko a šel zvolna, ne zcela jistě, do „garderoby“ se umýt a přistrojit.

Zastal tam jednoho z kolegů, jenž vrátiv se svazoval svůj mundur do uzlíku.

„Kde je má žena?“ zeptal se Thám drsným, přichraptělým hlasem a nalil z konve vody na hliněnou mísu. „Šla s mutter.“

„S tou čarodějnicí — tou —“ nedořekl, zkrátka se zachechtal, a začal si drhnout obličej.

„Stavíš se dole?“ volal na něj kolega. „Všecko tam šlo, je tam vojsko, něco by mohlo kápnout. Budou vojákům zpívat.“

Thám se vztyčil jako prut, mokrý, maje líčení po tváři rozmazané, a zprudka se optal:

„Žena taky?“

„Ne, ta šla se starou na kvartýr.“

Thám se zas nahnul nad mísu a myl se dále.

Ale sám pak neminul hospodu, kde kolegové si mezi vojáky vydělávali na pivo a na večeri, a vrátil se odtud pozdě, když už Thámová spala na chudém loži chudé světničky, kterou měli u řemeslnické rodiny najatu.

Ráno dlouho ležel a neprobudil se, ani když kolem šuměl hluk, když polnice zahlaholila, když duněly pádné, vojenské kroky a buben zavířil. Myslivci táhli z města. Až jej direktor probudil před samým polednem. Zatřásl jím, ať vstává, co že nechystá garderobu a všecko, že pojedou, v tom prokletém hnízdě že není živobytí, ať všecko schystá, ale ať mlčí, žádnému nic, když ohlásili na zejtrék představení, že jim nic nevrátí z toho, co vybral, co by vracel, takový mizerný groš, až hanba.

Při tom chystání se nikdo nezpotil, jen direktor. Nemohl v městě sehnat žádného povozu. Několik jich musilo za vojáky s jejich bagáží³³⁵, jinde zapřeli, že nemohou, a na dvou místech řekli ředitelovi přímo, že

³³⁵ bagáž (z franc.) - zavazadla

nepojedou teď v tenhle nejistý čas, vojsko že pořád táhne, že se jím silnice od Klenče k Plzni jen rojí.

Ředitel v zlostném rozčilení smekal čepici a hladil vlasy od čela do týla, když o tom společnosti vypravoval. Zato navečer ohlašoval vítězně, že tady nezamrznou, že vůz má, že byl v sousední vsi a tam že našel sedláka, který pojede, a že ani nechtěl, aby mu napřed zaplatili, ani závdavek ne, „takový poctivec“, to řekl hlubším hlasem, ale oni ať mlčí, ať dělají, jako by se zítra hrálo.

Před půlnocí padl stánek Thálie. Rozebrali chudé stativo³³⁶, stočili těch několik odřených dekorací a naložili to pak s třemi bednami ráno, ještě za tmy, na selský vůz, jenž přirachotil, jak bylo sjednáno.

Vyjeli do šerého, sychravého, říjnového rána. Pouštěli se zase do mlhy neznáma, vydávali se jako na chatrné lodi chatrné mužstvo bez zásob do širého moře, bez radosti, bez nadšení, kdy v patách za nimi hrnul se a hučel příboj nešťastné války. Bylo nutno kvapit silnicí, pustou té chvíle, zátopou šedé mlhy, z níž jako šeré, stínové ostrovy trčely lesíky a vrcholy košatých stromů stojících v skupinách.

„Komická stará“, Thámová i naivka seděly na voze vpředu i vzadu, jak prostora dala. Mužští musili pěšky. Ředitel s černým, hubeným pudlem vpředu, ostatní u vozu, Thám v plášti sám za vozem, ruce v kapsách, lopatky výš, jak se v chladu krčil. Šel lhostejněji nežli ostatní. Starali se, jak bude dál, nevrazí-li někde do vojska, a jak dojedou do Plzně v tom rojení. Thám se tím netrudil. Netěšil se na nic, nečekal nic a také se ničeho nelekal. Duše mu dávno zchladla lhostejností, ztupěla ranou, již mu Paula dala, zmarem všeho jeho snažení i trampotami toho potulného, bídneho života, plného nedostatku a ponižování.

Poprvé jel do Plzně před šesti léty, r. 1799, když se rozloučil s Prahou, aby se přidal k potulné káře Thespidově³³⁷, kterou tenkrát zřídil a řídil kolega Šantroch. Za tichého soumraku koncem měsíce máje dojel v

³³⁶ stativo (z lat.) - stojan

³³⁷ Thespis (v 6. stol. př. n. l.) byl pokládán za původce řecké tragédie; pověst vypráví, že své kusy provozoval na voze

dostavníku s ženou a tchyní do královského města. Bylo mu jedno, kam jede; přijížděl v tupé odevzdanosti, s jakou vyjížděl z Prahy, kdež se sám s nikým nerozloučil. Nedbal o to, poněvadž se domníval ve svém zklamání, že jim to všem jedno, jede-li, zůstane-li, že to jako kámen hozený do vody, on i všecka jeho práce i všechny jeho oběti. Z domu U Bohuslavů vyšel chmurný; nic tu neopouštěl, jen kupu svých rukopisů a v nich tolik svého marného, jak trpce si řekl, marného snažení, tolik práce vykonané v nedostatku, v nesnázích, tolik svých zklamaných, oprchalých nadějí. A zbytečná všecka ta práce, již obětoval svůj úřad, postavení a pohodlné živobytí. Co v ní utraceno a marně! Všecko nic nevážilo, ani tolik, aby ho v Praze zachovali. A žena!

Viděl ji v tom odjezdu z Prahy žalem zkrušenou, jako zničenou. Věděl, že je to pro toho milence, ne pro Prahu, ale jen pro něj, pro Amlinga, že jí ničím to, že on, její muž, bude s ní, že budou teď sami a sobě blíž. Zůstali sobě blízko, vlastenské dílo ho již neodvádělo. Bylo však už pozdě. Po zážehu hněvu a žárlivosti zůstala mu v duši lítostivá hořkost, pak tupé ztišení a poznání, nač nadále bouřit a nutit, že konec, konec. A tak zůstalo mezi nimi chladno.

Paula první čas dlouho tesknila. Nadarmo nezaúpěla v Praze, nežli vykročila z bytu, chytнувši se v úzkosti své matky: „Já se bojím toho živobytí! Já se bojím!“ Tesknila po Amlingovi, toužila po psaní od něho. Neposlal však ani řádky.

První čas se Šantrochově společnosti nedařilo zle. Než jak opustila Plzeň, bila ji nehoda za nehodu, a Thámovi mívali jako všichni nedostatek. Paní Nouze ráda zajížděla do Svárova³³⁸. Thám na ni zapomínal u sklenice. V hospodě jí ucházel, doma však na něj čekala, dorážela šklebivě a neodbytně. A Paula kárala, zlobila se, plakala, stará Butteauová domlouvala.

Do roka je tchyně opustila. Bettyna pro ni psala, když se blížila její hořká chvíle. Tenkrát Paula chtěla živou mocí do Prahy a v Thámovi zase

³³⁸ lidové obrazné rčení, že v nouzi a nedostatku vznikaly sváry a hádky

vybuchly stará žárlivost i vztek. Tenkrát zase zabouřil; v tom hněvu odjela stará Butteauová, u Thámů pak zalehl domácnost těžký mrak a bylo dusněji. Thámovi nezůstalo nic v náhradu, neměl nic, z čeho by prožehoval hřejný paprsek do chladu lhostejnosti a tupé rezignace.

Po uznání a herecké slávě již nežíznil. To koření mu zhořklo, nevěřil v ně. V Praze v českých představeních hrával hrdiny a milovníky, tady u společnosti úlohy starší, hlavně komické. Hrál je, protože to bylo jeho živobytím a již řemeslem. Musil míti humor a míval jej; rostl z té hořkosti, z opovrhování svého okolí, nad něž se přece cítil i v tom ponížení. Humor ten vzpružoval pitím. To mu dávalo o představení jiskru a mimo představení alespoň na chvíli uvolnění v neladu duše.

Jižními Čechami toulali se do konce roku; po Novém pustili se přes hranice do Rakous, pak na Moravu. I tam nečekala žádná úleva v hmotném. Ponížené múze sloužili přecasto v nedostatku, pořád cizím jazykem jako v Čechách. O domovu, o Praze sotva kdy doslechl, leda když se mu ve větším městě někde náhodou namanuly noviny. Ani v těch mnoho nenašel. Sám nepsal nikomu. Pustili ho z Prahy, neměli tam pro něj místočka, a ostatek, co všechno, nač všechno. Nechtěl připomínek na své nedokončené a zmařené dílo

Stará Butteauová Paule někdy psala. Thám těch listů nečítal, nedbal o ně a Paula mu z nich nic neříkala, leda když obsahovaly také nějakou novinku o pražském divadle. Také Bettyna poslala časem list. O těchto dopisech se Thámová zpočátku ani nezmiňovala, ano snažila se je utajit, nedávajíc si je posílat přímo na svou adresu. To bylo, dokud přinášely zprávy anebo alespoň zmínku o Amlingovi, jenž sám ani rádečkem se neozval. Poslední zmínka o něm přišla koncem prvního roku, že jej u divadla pustili a že odjel z Prahy. Kam, Bettyna nevěděla.

Ostatně psávala skoro jen o sobě, o nových svých známostech. O matce zmiňovala se jakoby mimochodem, o svém synku mlčela, jako by ho ani neměla.

Šantrochova společnost se rozpadla toho nepokojného roku pátého. Thám se uchýlil na vraku společnosti Viovy, a s ní se dostal opět do Čech.

Nedělo se mu však jako Antéovi³³⁹, nevzpružil se na rodné půdě. V duši se mu nejasnilo; mraky táhly, mlhy padaly a dusily.

Bylo také hmotně hůř, jak drahoty přibývalo. Sešlá, hrubě prořídla společnost musila se uchýlovat do menších měst a nemohla pominout ani malá, zapadlá hnízda. I za lepších časů přijímali tu múzu jako žebračku; teď byla obtížnou. Lidé sháněli chléb a ne zábavu, Bernardonův smích a šprýmy Kašpárkovy vyznívaly často na hluchu do mrazivého chladna. Do toho živoření zalehla ještě hrůza zuřivé vojny. Vyplašila je a hnala je jako vichřice, proti kteréž není žádné opory.

Vůz hrkotal pustou silnicí mezi chlupy a černými lesíky. Hustá mlha po nich roztrhaná v bělavé, roztřepené plachty vzdouvala se mezi nimi v dolcích a po lukách tichým viněním a proudem. Rozbřesklo, rozednilo se a nikoho dosud nepotkali. Jeli vysoko poli, mýjeli tu boží muka, tu osamělé jeřáby, v jejichž prořídlech korunách rdělo se plodem a zvučelo hlasy hladových kvíčal.

Po vsích, kterými projeli, ticho, vojska nikde; než jak sjeli za Milavčí na dol, dohnal je nějaký kočár. Přejel, jen se mihl a uháněl jakoby na útěku dál. Za ním za chvíli přiharcoval nějaký jezdec v plášti, a také ten jako stín přeletěl a zmizel v ohebu cesty mezi stromy, s nichž žluté, pestré listí zrovna v chumáčích se sypalo. Studený vítr je rozfukoval do vybledlé trávy, do prachu a rozháněl dále do polí, nad nimiž visely šedé těžké oblaky jako ztuhlé.

Slunce dosud ani nezahlédli, ač už bylo okolo desáté. V tu dobu začali potkávat selské povozy, které, většinou prázdné, uháněly proti nim nebo zahnuvše zajížděly polem k odlehlejší vesnici. Direktor i sedlák u koní volali, křičeli na vozky nápadně chvátající, ale ti buď ani neodpověděli, nebo jen rukou zpátky kývali jako na znamení, že tam něco je.

Pěší, které společnost potkala, oznamovali, že je v Staňkově mnoho vojska, že přitáhlo z Bavor od Klenčí přes Horšův Týn a že prý ho ještě táhne jako kobylek. Domažlický sedlák se zarážel, pak i koně zastavil, a

³³⁹ Antéos Antaios, obr z řeckého bájesloví, syn mořského boha a bohyně země, která mu dávala opět sílu, kdykoliv se dotýkal země

drbaje se za uchem, začal, že tuhle tohle s tím vojskem, to že se mu nelíbí, a dostanou-li se dál, a kdyby si tak vojenští páni vzpomněli; a proč ti tam, co potkali, tak ujížděli, to že snad aby je vojáci nevzali na přípřež, to že uklízejí koně a vozy, a co on, kdyby mu tak vojsko poručilo

Ředitel, v starém šedém plášti, podšitým při kraji pruhy rudého sukna, zahrál v odpověď velkou scénou. Bylo zrovna pod dvěma duby kraj silnice, kdež povoz s chrámkem Thálie zastavil. Ředitel, postaviv se před sedláka v kožichu, posmekl, a pohladiv si dlouhé vlasy od čela do týla, rozhodil pravicí a spustil basovým hlasem, hluboko z prsou jistě a sebevědomě, co si pantáta myslí, co se bojí, že přece ví, koho veze, že jich nikdo nezastaví, a kdyby stávil, on, ředitel, oznámí, kdo je, a žádný se neopováží mu dělat nesnáze, s nimi že je on, pantáta, jistější nežli doma. A pak plat, plat! Jak by bylo s platem, kdyby je tu na silnici složil, chce-li peníze, ať jede.

V ten okamžik přisvědčovala z té duše celá společnost svému patronu, až na Tháma, jenž stál opodál za vozem, v duchu se s opovržením usmívaje, když direktor mluvil tak jistě o penězích, jako by jich měl plnou bednu. Thám ani nehlesl. Nebylo zbyť; tu na silnici nemohli zůstat. Ostatní však jako sbor pomáhali direktorovi, nejhlasitěji a nejrázněji komická stará.

Sedlák podlehl.

„No tak,“ řekl rezignovaně, „ale jestli —“ Trhl opratí.

Vůz hrkotal dál a zvolna, neboť cesta byla bídna. Ředitel s černým hubeným pudlem krácel jako ztracenec výpravy napřed před vozem, jenž sice nevezl Caesara, ale vezl jeho štěstí, všecko jeho jmění. Několik těch beden starých kostýmů, trochu toho pomalovaného, odřeného plátna bylo také kotvou, držící ještě ten vrak, aby se nerozpadl nadobro, aby se nemusili rozprchnout jako rozplašené stádo do bídy ještě větší.

Před Staňkovem direktor, pojednou stanuv, rozhlížel se, náhle se otočil a rychleji se vrátil k povozu. Vážně, s důstojným klidem a také zase zhluboka vyslovil se, že by snad bylo líp, aby nejeli přímo do Staňkova a Staňkovem, že se, jak se podobá, hemží vojskem, že by bylo moudřejší tady objet, ukazoval rukou, a vyrazit pak za Staňkovem na silnici, že to navrhuje

ne ze strachu, ó, jak by se bál, ale že by se musili v Staňkově zdržet, že by snad nemohli rovnou dál, a jemu že se nechce čekat.

Sedlák se zasmušil, v duchu lituje, že prve povolil, a nahlas nechutě rozbíral, jak se to budou divně tlouci, polem, cestou necestou, ale Staňkovem, arcí, to zas — Mihlo se mu, že by bylo nejlíp, shodit všecko z vozu a otočit. Ale dobrákovi se vzepřelo svědomí, jak tady s těmi, jak ty komedianty nechat tak v širém poli, a direktor by mu nic nedal, nic, už to řekl, a z vojska strach nemá.

Sedlák bručel i zaklel, ale ze silnice zahnul. Direktor to přijal klidně, ani nemrkl, v duchu si však zhluboka oddechl a pochválil, že ten hřbet je dobrý chlap a spravedlivý. Ochotně mu vyhověl, když žádal, aby se koním na té cestě ulehčilo. Ženské musily slézt. Kráčely s mužskými za vozem. Direktor s vychrtlým pudlem opět v čele a kus napřed.

Jen Thám s milovníkem společnosti (byl už starší a ne zrovna hustohustých kadeří a hrával také intriganty) bral se rovnou dále, silnicí k městečku, že se podívají, jak tam je a že společnost dohoní. Po vojsku však netoužil ani jeden ani druhý, ale šli už tak dlouho studeným jitem, mlha zrovna máčela a sychravo lezlo do těla. Bylo nutno zahřát alespoň žaloudek.

Než cesta za hřejným douškem samá nesnáz. Silnicí se až do samého města nedostali. Narazili na řadu děl a vozů; spřežení u každého vozu dvě, u děl tři, a kolem dělostřelci v čákách a chocholy rovně nad ně trčícími z černožluté kokardy, všichni v pláštích, všichni blátem zamazáni jako jejich koně. Důstojníci, v dvourohých kloboucích napříč hlavy posazených, seděli na koních skrčení do vyhrnutých límců šerých plášťů. Ten onen voják seděl u cesty a pokuřoval z dýmky vedle kamarádů, kteří se natáhli a nedbali větru, v němž se chvěla vybledlá tráva a uschlé bodláčí.

Thám s kolegou se musil uhýbat, vyhýbat a místem si zacházet, nežli pronikli ke stavením. Tam všude vojáků jako mhy, u příbytků na jejich dvorečkách, na volnějším místech, vojáků od vozatajstva se žlutými výložky, v hrncových čákách, v tmavých pláštích a vysokých botách, u vozů, u koní, pěších v gamaších u pyramid pušek, k nimž přihodili těžká

„telata” na bílém řemení. Stáli, ukusovali z komisárku, nebo pokuřovali nebo se strkali a tahali o plecháč piva, o krapet kořalky.

Šum a hluk všude, hovory, pokřiky, rozkazy. Důstojník v klobouku napříč přejížděl; u té oné čtyř zarazil, zaklel nebo se rozkřikl a hned zas uzdou koně trhl, otočil, snaže se, aby se poklusem dostal dál. Než tlačence srážela koně z rychlých kroků. Mezi uniformami míhali se domácí lidé v dřevákách nebo v pantoflích, v kožíšku nebo v kazajce. Stáli, dívali se na vojáky, nebo jim vynášeli chléb, máslo, mléko; sem tam mihly se na záspí ženské v šátcích na pokos, v červených punčochách, aby poskytly kus plátna i loje ubohému, jenž naříkal, že má nohy odřeny, do krve odřeny. že už tolik dní jsou na takovém marši. Přezouval se, nohy mazal, fáčoval a vypravoval, ten a jinde jiní totéž na dotazy pohostinných obyvatelů (vojáci byli Češi a Němci), že je v poli zle, oni že ani v ohni nebyli a už coufají, ale hlavní armáda, ach bože, co se děje, že je asi tuze zle, že se všecko tutlá a tají, oni že taky nevědí, kam je ženou, ale česká, hlavní armáda že byla v Bavořích roztrhána, takže prý všecko v nic přišlo, a všecko že tak trhlo skrz taškářství generálů. Princ Ferdinand, komendant té armády, že je ještě mladý pán, toho že ti taškáři generálové šidí, Wernek, Afenberg,³⁴⁰ to že jsou největší škůdníci té vojny, a Mak, Mak!

Thám s hercem se zastavovali, naslouchali i ptali se také. Šum a hluk zatopil všecko a roznášel se, jakož i divný puch ze vší té masy, z koní, z jejích kalů, z kalužin. Před hospodou nejhustší mrak. Vojáci se do ní dobývali; u jejích dveří a v nich bylo zaklínováno. Někteří podávali otevřenými okny korbele a džbánky kamarádům, jiní se drali do oken.

Thám se tam ani nepokusil. Na chvíli zapomněl na hlad a žízeň, jak pozoroval to hemžení a zápolení. Čekat bylo by marno, uvažoval s druhem, že beztoho nezůstane ani krůpěje, až vojsko odtáhne. Nepomohl jim ani vyšší důstojník, jenž v klobouku napříč znenadání na vysokém koni před hospodou zarazil. Jak se mu plášť rozletěl, zahlédli světle modrý frak s červenými výložky a na černošedých úzkých kalhotách zablyštěly se mu

³⁴⁰ Auffenberg. Pozn. Jiráskova.

knoflíky řadou od stehna až dolů. Lál, německy, a šermoval rukou. Na chvíli ten šurm³⁴¹ na hospodu zarazil. Vojáci se obraceli a začali se rozcházet, ale jak důstojník koně otočil a zajel, proud, na okamžik zaražený, spustil se nanovo.

Thám zabručel a ztemna zaklel. Nezbylo než jít dál o suchých rtech, zvláště když kolega hartusivě připomínal, aby raději šli, že by se tak třeba ani odtud nedostali. Než zastavili se ještě jednou, před školou, táhlým, nízkým stavením šindelové střechy. Stál před ní fasuňkový vůz³⁴² plný marodů. Vojáci krčili se zimomřivě do plášťů, bledí, zasmušilí, nebo leželi s očima horečně planoucíma na slámě vozem nastlané.

Učitelka, v čepci, kabátku, v pantoflích, ustrašená a rozlícená tím trudným pohledem, podávala jim do vozu, plná ochoty a soucitu, teplého mléka, jež nabírala z velkého hrnce do malých. „Pijte, vojáčkové, pijte! Och, chudáčkové, och —kdybyste alespoň — Ježíši!“ tlumeně vyjekla, jak zasténal na druhé straně voják v bílé uniformě, pláštěm volně přikrytý, jež z vozu skládali. Učitel přitom pomáhal v čapce z hubky, v kamizole, v nohavicích po kolena, v punčochách a střevících, ne mladý, ale ochotný, jenž třesa se soucitem, pořád napomínal: „Jen pomalu, vojáčkové, zpolehoučka, ták, ták, aby chudáčka tak nebolelo — zpolehoučka, tak, a mlčte, vojáčku, dáme vás do postele, pěkně si poležíte.“

Plukovní lékař, v klobouku napříč, v modrém fraku s černým límcem stojatým, v bílých nohavicích a vysokých botách, jenž tomu skládání s jakýmsi malým důstojníkem přihlížel, ušklíbl se: „Ten nadělá řečí, to bysme —“

Thám to zaslechl a odvrátil se, a rychlejším krokem bral se odtud. Jaká to bída! A což teprve tam v poli, pomýšlel, co krve tam, jakých bolestných a strašlivých zranění, a mrtvých! A nač to, nač? Ani za takové nouze obecné, za takové bídy nedali si ve Vídni pokoj. A co z toho bude, je-li tak, jak vojáci vypravovali, přitrhne-li nepřítel? Co oni teď, to zas

³⁴¹ šurm (z něm.) - útok

³⁴² (z něm.) - vůz s bedněnou korbou

kolega uvažoval, co jejich společnost? Co už pro vojnu zkusili, a co by bylo pak teprve!

Thám hleděl před se a nedbal, jak druh obzírá a vyzírá do polí vpravo, kam zajela jejich archa³⁴³ a odkud se měla stočiti zase na silnici. Až pojednou, náhle se zastaviv, vykřikl a rukou před se ukázal: „Tamhle!“

Mezi brunátným ouhorem a zoraným lánem po mezi kráčel ředitel v plášti. Černý bod se míhal kolem něho, pudl. Dále za nimi vrch povozu, bělavá plachta, koňské hlavy dvě před ní. Jedou nějakou hlubokou cestou pod mezí. Za nimi pole, pustá strniště, chlumpy a nade vším šedá, zimová oblaka. Thám s milovníkem pustili se rovnou ke svým. Z městečka zaječela polnice, bubny zarachotily. Vojsko se hnulo. Zahlédli pěší, v jejich čele bubeník a pištcí;³⁴⁴ jejich nota, ač úsečná a do kroku, tesklivě se nesla do pustého okolí.

Jak se herci zastavovali a ohlíželi, viděli na silnici temný proud pěších, před sebou pak svého direktora jako se štábem. Dcera u něho stála, Franci a druhý herec. Vůz zmizel v hluboké cestě pod mezí pod zcuchaným šípkovým keřem, jehož plody leskle se rděly z prožloutlého a zčernalého listí. Thámová a komická stará také se chvilku dívaly na silnici na hlomozný proud vojska, na pěší, na dělostřelectvo za ním rachotící, ale pak, jak byly prokřehlé od ostrého větru, hledaly útulek i odpočinek na voze pod třesoucí se, hrubou plachtou.

Seděly tam chvíli, nežli se na cestě uvolnilo. Když vojsko přešlo a přejelo, dal direktor znamení, aby se povoz hnul. Za půl hodiny dorazili na silnici. Všem se uvolnilo, direktor a sedlák si oddechli nejupřímněji. Ale pak, asi za půl hodiny se zas nejprudčeji lekli. Direktor, opět v čele, zaslechl náhle pokřik u vozu a za vozem. Ohlédl se a strnul. Vojsko za nimi, koňáci, celý mrak jich.

„Nalevo! Uhněte nalevo!“ vzkřikl, mávaje nalevo rukou. Sedlák už sám chytl podsedního³⁴⁵ u huby a zaváděl spřežení s povozem z cesty ke

³⁴³ archa (z lat.) zde staromódní vozidlo

³⁴⁴ Od r. 1806 nebylo pištců vojenských.

³⁴⁵ podsední kůň - levý kůň ve dvojspreží, na němž sedával vozataj

kraji. Ženské uskakovaly do příkopu a za něj; vůz s celým pokladem ředitelovým se k němu silně nahnul, když sedlák s herci jej tam obsadil, poněvadž koňáci jeli celou šířkou silnice.

Kyrysníci byli, v helmicích s červeným hřebenem, v bílých, dlouhých pláštích, zpod nichž mdle probleskovaly konce palašových³⁴⁶ pochev. Než sem tam začernal se mezi nimi kyrys, jak ten onen jel bez pláště, jen v bílém fráčku, mnohý i bez helmy, jen v čapce. A žádný z nich do parády. Všichni uprášeni, umazáni, a také zamlklí; koně plní zaschlého bláta, patrně ušlí, kráčeli s hlavami sehnutými proti větru, jenž rozvíval jim hřívy a ohony.

„Ach, tamhle ten je podvázaný!“ volala naivka za příkopem, ukazujíc na kyrysníka se zavázanou hlavou, na níž neměl helmici, nýbrž jen bílou čapku.

„A ten kůň, vidíte!“ vzkřikl Franci. Kyrysnický bělouš šel kolem, v boku zkrvácený, s hrubou náplastí na pleci.

„Odkud, stateční bojovníci?“ volal direktor po německu.

Z řad nic, žádná odpověď. Dva tři kyrysníci se na ten hluboký hlas ohlédli, ostatní jako by neslyšeli, ani nehnuli tváří, kterouž zahrabávali před ostrým větrem do vyhrnutého límce.

„Odkud, vojáčkové?“ zvolal po česku „milovník“, stoje vedle Tháma.

„Od Ulmu, z Bavor,“ ozval se z řady kyrysník, jenž měl pravici zavázanou.

„Bylo zle?“ volal tázavě Thám. Ale kyrysník přejel a starý strážmistr šedivých knírů hned za ním zle a neuctivě zahoukl v odpověď s koně. Cvakot, dusot zaléhal, spousta černých hřebenů a bílých plášťů zanikala pustou silnicí. U vozu rozumovala všechna společnost nad kyrysníkovou odpovědí, tam že tedy bylo zle, a tihle všichni jako na útěku.

„Ježíšmaria!“ zajekla direktorova dcerka, ukazujíc dolů silnicí. Jezdec, dva, tři, také kyrysníci a každý z nich vedl neosedlaného koně.

„Ti se opozdili.“

³⁴⁶ palaš - druh těžkého meče

„Těch se zeptáme, ti nám spíše povědí,“ troštoval se³⁴⁷ Thám, a zavolal, když dojížděli:

„Od Ulmu?“

„Od Ulmu,“ odpověděl mladičský kyrysník, hladký, bez knírů, ale od větru do ruda ošlehaný.

„Byla tam bitva, a kdy?“

„Kolik bitev.“

„A jak to dopadlo?“

„Takhle, vidějí, že nás ženou. Ale jsme prodáni; potvory, všechno prodali.“

„Kdo ?“

„Mak a ten Vernek. Ta duše! S lifranty³⁴⁸ to uměl, ale s Vonapartem ne.“

„A co arcikníže Ferdinand?“

„S tím jsme se prosekali, pár tisíc jen.“

„A ostatní armáda?“

„A bože! Ta je tam,“ mávl za sebe, v stranu Bavor, „všecko tam ostalo u Ulmu, celá armáda.“

„Vy jste raněn?“

„Jen mě tak škrábl.“ Vystrčil z rukávu pravici, jež byla obvázána. „Ale kamarádů tam ostalo, a co jich je plesírováno, co jich je ve špitálu! A mnoho jich také vezou na vozích. Ale kdo jen trochu může, ostane na koni, žádnému se nechce do špitálu mezi ty rasy. Prosím jich, nemají trochu tabáku?“

Žádný neměl; jen sedlák, a ten ochotně jej podal i s měchuřinou mladému kyrysníku tázaje se, odkud je.

„A z nedaleka, z Prácheňska, od Mirotic. Neměl bych tam daleko,“ odpovídal jako oživen vzpomínkou na domov, trpčeji však dodal: „Ale to je marné, kdopak ví, kam nás poženou.“ Všiml si, že kamarádi jsou kus napřed. Dal sbohem, bodl koně a kvapil za nimi.

³⁴⁷ troštovat se - kasat se, vytahovat se

³⁴⁸ lifrant (z něm.) - dodavatel

Sedlák vyjel zase na silnici; daleko se však nedostali. Hlučný dusot je zastavil. Sedlák zaklel, direktor přitiskl zoufale dlaň k temeni. Za nimi zase jízda, v bílých pláštích, ale bez helmic, v ošňorovaných čákách, a les pík nad nimi. Vůz musil nanovo na samý kraj silnice a herci a herečky za příkop. Huláni přejížděli, řada za řadou, s volně přikloněnými píkami černožlutých praporečků. Na leckteré píce však scházel, leckde byl potrhán nebo zamazán. Nejeden z hulánů podvázán; ticho v řadách, většina se choulila do plášťů, všechno unaveno. Stočené štandáry trčely ochable nad řadami.

Důstojník jakýs, ne mladý, hubený, čáko měl černým pouzdrem zatažené, jedá vedle řad, zarazil pojednou koně, díval se na vůz u cesty a pak přímo k němu. Vyptával se po německu, kam jedou, čím je to vůz, co vezou. Sedlák, jenž nerozuměl, ač tušil, oči běží, ztuhl leknutím. Direktor smekl, pohladiv vlasy od čela do týla, zhluboka se poklonil, odpovídaje pokorně, že je to všechno jeho majetek, kostýmy, dekorace.

„Dolů s tím haraburdím!“ poručil ostře důstojník.

Direktor jako by nerozuměl, chtěl vykládat, ale jak se důstojník osopil, začal prosit, aby ho neničil, že to je všechno jeho jmění a chléb těch ubohých lidí.

„My těch nebohých máme ještě víc, a trpí víc. Naši ranění a nemocní se tlačí na vozích. Potřebujeme vozů. Hned to složte, do vsi vám to odvezou na trakaři, a nikdo vám to neukradne. Dolů s tím!“ Zahřměl a křikl na dva hulány, když i sedlák začal prosit. Náklad složili, vůz musil otočit. Sedlák hartusil, ať mu direktor zaplatí, oba huláni však nutili, ať už jede. Musil.

Prázdný vůz mezi dvěma píkami hrkotal zpátky naproti vozům s raněnými a nemocnými; huláni zajížděli, les jejich pík s praporečky splýval. U cesty, kraj strniště, opodál dvou očesaných, skoro holých sliv omšných kmenů, ve vybledlé trávě několik beden s Bernardonem a s celým bohatstvím. Na nich ženské jako na rozvalinách. „Komická stará“ klela a zlobila se, dcera ředitelova plakala, tisknouc se k Thámové, chmurně mlčící; „milovník“ ruku zastrčenou za ošumělý kaput díval se za

hulány. Franci, sedě u beden, uškuboval trávu, hledě na direktora, jak chodí sem tam, jak stanul u beden, nad dekoracemi, nad svým malovaným lesem a komnatami i žalářem jako král na zbořeništi svého paláce. Stál tak okamžik, pak zhluboka povzdechl:

„Och die Kunst! Die arme Kunst! Und diese verfluchte Soldateska!“³⁴⁹ a pln rozhořčení mávl pravicí v tu stranu za hulány.

Thám, opíraje se o kmen staré slívy, zabručel kolegovi vedle stojícímu: „Die Kunst!“ Ušklíbl se. „Und das tragikomische Ende!“³⁵⁰ Teď jsme teprva na suchu.“

XIII - MUSA INTER ARMA ZPIVAJÍCÍ, KAPITOLA MILOSTNÁ

Všude po Praze čekali dychtivě určitější zprávy z bojiště. Noviny docházely pomalu a přinášely bulletiny o událostech, které se sběhly již před mnohými dny, a nadto ještě nejisté. Pražské listy měly málo přímých zpráv, a ještě bylo znát, že nepíší o všem, o čem by měly. Nesměly.

Z toho nejistota, nedůvěra a jako černava počalo se šířit tušení něčeho zlého. Nejdivnější a nejzamotanější zprávy o srážkách a bojích z pramenů soukromých, prý z Vídně nebo z gubernia prý, se trousily a rostly letem. Mluvil se o srážce u Vertyngu ve Švábích, že tam bylo zle, že se to tají, ale že jistě tam císařské vojsko prohrálo, správu vedoucí generál Auffenberg že upadl do zajetí s kolika sty vojáky a u Günzburku za Augšburkem, tam že Francouzové také zvítězili, Ney, jejich generál; císařský generál D'Asper že musil za Dunaj, Günzburk že je v rukou francouzských, císařská armáda že všecka couvla k Ulmu.

Outěcha byla ve spojencích, v Rusích, kteří pod Kutuzovem stáli u Innu, aby zabránili postup Francouzů do Rakous a na Vídeň. V těch byla

³⁴⁹ (dí kchunst dýze frfluchte ; něm.) - Umění! Ubohé umění! A tahle zatracená vojenská sběř

³⁵⁰ (... -miše ...; něm.) - a ten truchlosměšný konec

naděje a v tom, že druhá, silnější ruská armáda už táhne, že přitrhne co nevidět. Než přece žádná jistota. Nedůvěry, obav všude jako těžkých mraků.

V neděli dne 27. října ve všech pražských kostelích a u všech jejich oltářů vznášely se modlitby za vítězství.

P. Vrba modlil se z té duše ráno při mši i po ní i odpoledne o nešporách. Prosil zkroušeně a lítostivě, aby se Pánbůh smiloval a učinil těm vojnám konec, aby byl poražen a potřen byl ten zpupný císař francouzský, ježž nenáviděl jako předtím jakobíny. Když se vrátil z kostela do svého bytu, den už zhasínal. Měl na sobě plášť, ten plný kapes, jenž tento rok celý zahálel, poněvadž za té drahoty a tesknosti obecné nebylo možná apoštolovat českému čtení.

Uložil plášť, usedl, dost prokřehlý, do černého křesla po nebožtíku faráři Hejnovi, u kamen, z nichž příjemně zaléhal hukot plamenů do klenuté jizby, zamžené prvním soumrakem, plné zašlých obrazů i sošek ze zrušených klášterů. V tu chvíli vstoupil mimo nadání doktor Held. Návštěva ta byla tím milejší, že se doktor tu nestavoval jen mimochodem, nýbrž že přišel schválně.

P. Vrba začal o dnešních pobožnostech a hned se také dychtivě ptal, nemá-li doktor nějakou novinu, že se stýká s pány od gubernia a s urozenstvem.

„Velebný pane, raději o tom nemluvit. Mám noviny, ale nestojí za nic.”

„Tak co, tak jak?“

„V Bavořích je asi zle. To už je jako jisto, že naše armáda coufla k Ulmu, že se chtěla tam retovat, ale že ji tam Francouzové obklíčili kolem okolo, všecko. A nejhůř, že ta pevnost Ulm je prý nedodělaná.“

„Ach, běda! Ach, kdyby nás Pánbůh dnes vyslyšel!“ Doktor Held se v duchu skepticky usmál, nahlas však těšil:

„No, kdož ví, všecko třeba tak není, a pak, velebný pane, Rusové!“

P. Vrbovi zajiskřilo v očích.

„Ano, ano, Heldíčku, mají pravdu! To je přec! Rusové, slovanští hrdinové, ti na ty jakubíny! Však vědí před šesti lety, Suvorov, kozáci!“

„Ale já, velebný pane, dnes na vojnu ani tak nemyslím.“ „Tak! A nač!“

„Chtěl bych být dnes tam, kde oni by taky chtěli být.“

„Já? A kde medle?“

„Na muzikální akademii.“ Held se čtverácky usmál. „Já?!“ Vykřikl P. Vrba a škubl sebou. Dotklo se ho, jak by on v tento čas --

„Oni, a chtěli by slyšet knížete, pravého knížete, jak veřejně zpívá česky.“

„Doktůrku —“

„Rafaela zpívá a snad v tuto chvíli.“

„Jakého Rafaela a který kníže, jaký kníže?“

„Archanděla Rafaela³⁵¹, kníže Lobkovic, František, vojvoda roudnický. Ta muzikální akademie, aby věděli, je dnes odpoledne v Roudnici na zámku, kníže sám zpívá.“

„A řekli že —“

„Česky, ano; dávají tam z jeho vůle Haydnovo oratorium³⁵² „Stvoření světa“, vědí, a s českými slovy, s českým textem.“

„Ach! A jak to vědí?“

„Psal mně Antonio Cartellieri³⁵³, knížecí kapelmajstr, psal mně před třemi dny a zval mě, známe se odtud z Prahy, z divadla; měl jsem tam přijet. Byl bych jel, rád, to vědí, zvlášť když je to takhle, všechno česky, a muzikališ³⁵⁴ by taky za to stálo. Cartellieri je chlapík, sám komponist³⁵⁵, kolik oper složil, kapelu má znamenitou, kníže, to vědí, na groš nekouká, v

³⁵¹ archanděl Rafael - podle křesťanského náboženství jeden ze sedmi vyšších andělů

³⁵² Haydnovo oratorium „Stvoření světa“ František Josef H. (hajdn; 1732 až. 1809), rakouský hudební skladatel, napsal r. 1798 toto veliké hudební dílo se zpěvem na biblický námět

³⁵³ Antonio Cartellieri Kazimír Anton C. (karteljeri; 1772-1807), rakouský hudební skladatel, psal opery, kostelní a komorní hudbu, písně a skladby pro klavír

³⁵⁴ (z něm.) - hudebně

³⁵⁵ komponist (něm.) hudební skladatel

služebnictvu a v hausoficírech³⁵⁶ má znamenité muzikanty i zpěváky. Sám znalec muziky a pěkně zpívá, a demoiselle³⁵⁷ Nitšová zpívá Gabriela.“

„Kdo je ta zpěvačka?“

„Žádná od divadla, je knížecího forstmistra³⁵⁸ dcera, dobrá zpěvačka. Uriela zpívá jakýsi pan Kozderka, taky knížecí úředník. To ono je dnes v Roudnici! Sjede se všecko urozenstvo z okolí, úřednictvo je tam, rozumí se a měšťanstvo, kníže je taky pozval.“

„A všecko česky?“

„Ano, a orchestr znamenitý: Vranický, mladší, Kraft tatík a syn, ty znám, a ostatek všecko samý dobrý muzikant, jak Cartellieri píše. Sehrají všechno.“

To nebylo P. Vrbovi to hlavní. Naslouchal Heldovi, hleděl na něj, ale na očích mu bylo znát, že mysl jinam utíká.

„A kdo to na česko přetlumočil?“ zeptal se pojednou.

„Nějaký pan Krušina, píše se Kruchina, je u knížete sekretářem, sám taky šlechtic.“

P. Vrba trhl prudce rukama.

„Je-li možná? Snad ne ze Švamberka?“

„Ano, ze Švamberka.“

„Och, och, to je vzácná a podivná věc. Potomek takového starožitného rodu, a tak mocného, tak bohatého! Vždyť Švamberkové dědili, vědí, po Rožmbercích! Po Rožmbercích, a byli v příbuzenstvu s jinými slavnými rody staročeskými. A teď sekretářem u Lobkoviců. A Čech! Čech!“ opakoval jasněji. „Ten že tedy slova přeložil a kníže pán, vojvoda roudnický!“

„Tak vidějí, velebný pane, kde všude máme vlastence. Ale aby se přesvědčili,” Held hrábl do náprsní kapsy a vytáhl malou knížku, „tady to mají, to je ten český text. Přijmou to ode mne. Dostal jsem tři exempláry,

³⁵⁶ hausoficír (z něm.) - důstojník zámecké stráže

³⁵⁷ demoiselle (dmuazel; franc.) - slečna

³⁵⁸ forstmistr - (z něm.) nadlesní, představený všech lesníků v panství

Cartellieri mně je poslal. Hned jsem si vzpomněl, jeden dáš do Expedice, druhý velebnému pánu.“

P. Vrba měl už knížku v rukou. Hrál po ní jako hladový. „Zaplať pánbůh, to mám radost, to si ještě dnes přečtu. A jak v Expedici, pan Kramerius?“

„To vědí, měl radost a všichni, kdo tam byli. Vždyť se můžeme pochlubit, že i na vojvodských, na knížecích zámcích se dává slavné opus³⁵⁹ po česku.“

„Áno, áno, jak říkám: Spí, jen spí, neumřela.“ P. Vrba zatřepal vztyčeným ukazovákem. „Už se probouzí.“

Jakmile doktor Held vykročil, rozžehl P. Vrba svíčku, přitáhl černý stůl s dřevěnou mřížkou blíže ke kamnům, a usednuv do křesla, dychtivě otevřel tenkou knížku v osmerce.

„Stwoření swěta w hudbu postavené od pana Josefa Haydn w umnění hudebním doktora. Z Němčiny w Češtinu přeložené k potěšení Nejoswícenějšímu pánu a panu Františkowi Josefowi wéwodowi Raudnickému, swaté Římské říše knížeti a wladaři domu Lobkowického atd. atd. welikému ctiteli vlasti a jazyka Českého. W nejhlubší poníženosti obětováno od Jana Kruchiny. We Wídni 1805.“

P. Vrba, jako by chtěl pamlsku déle užítí, přestal číst, obracel listy, prohlížel stránky, potěšen už titulem, až se dal do předmluvy. Její spisovatel jej zajímal více nežli Haydn a jeho dílo. Krušina ze Švamberka českým spisovatelem! A jak psal! Hned na počátku potrhoval P. Vrba v radostném údivu.

„— jsem já tak šťastný každodenně očitým swědkem býti: kterak Waše Oswícenost chtědlností a horliwou láskou vlastenskou i našeho líbezného jazyka Českého naplněna jest —“

Jiné místo dvakráte četl, poprvé tiše, podruhé hlasnějším šepem a s citem, že „tu radost spolu pocítiti schopen jest, který ještě před krátkým

³⁵⁹ opus (z lat.) dílo

časem tohoto století na to swírání a utiskání té starodáwné Slowanské a překrásné řeči České truchliwě popatřil —“

Pak na tom místě uvázly mu oči, kde psáno, že pisatelovo srdce pronikla slova knížete z Lobkowic: „O kýž toto řečnictwí³⁶⁰ w našem Českém jazyku se jedenkrát zpíwá —“

Tomu, co dále četl, jak že „den po dni naše ušlechtilá řeč Česká po tak mnohém pronásledowání chwála Bohu! zase kwěsti počíná a za nejpotřebnější ano i také w celém tomto mocnářstwí řeč se držeti může, zvlášť když se pohlédne na občanstwo polské, bratrance Čechů dle jazyka, a že se také těm milionům obywatelů těch krajín, w kterých krásný jazyk Slowenský libě vyzwukuje, s touto Haydenskou hudbou (s českým textem) jistou radost způsobiti může“, tomu zvlášť živě a rád v duchu přisvědčoval.

Zapomněl na vojnu, na Ceypka, že má přijít, jak obyčejně teď na podzím zvečera na těch dvaatřicet. Když vstoupil, stáhl P. Vrba obočí, poněvadž ještě nedočetl. Cypek musil počkat, a pak ještě neuviděl hned karty. Dřív P. Vrba nějak rozohněný, zardělý, živě mu rozkládal, a to že by si měl přečíst, to že by měl slyšet, co je dnes na roudnickém zámku, co vojvoda, kníže pán, a česky, všechno česky, a panstva tam, urozenstva jako máku, samý hrabě, kníže. A kdo to skládal, taky člověk staročeského rodu urozeného.

To všechno vykládal jako o překot z radosti i z úmyslu. Bylť o Ceypkovi přesvědčen, že ta stará vojna má jako většina kolem českou řeč přece jen za něco sprostšího, že si to z vojny přinesl, kdež s nimi, Čechy, tak dělali a hrubě je ponižovali; tak aby viděl, aby slyšel, že onačejší pání nežli takový kaprál nebo lajtnant. Vojvoda, urozenstvo!

Doktor Held dal se z bytu P. Vrby napříč Dobyččím trhem a rovnou do Ječné ulice. Ráno dostal připomínku baronky Skronské, že z venkova již přijely, už před čtrnácti dny a on že si dosud na ně nevzpomněl. Věděl, že baronka s neteří Lory je zase v Praze, ale nepospíchal do jejího domu, jako již minulé zimy od onoho večera, kdy přinesl společnosti u baronky

³⁶⁰ Text oratoria „Stvoření světa“. Pozn. Jiráskova.

Doslovný překlad latinského slova oratorium, které však znamená hudební skladbu se zpěvem.

Skronské zprávu, že zemřel profesor Vydra. Tenkrát začal uvažovat o slečně Lory, když si musil povšimnouti, že za řeči s ním jako by tajený plápol náhle zahořel v jejích slovech i v jejích očích, a že okamžikem to vše zhaslo, ne samo sebou, nýbrž zduseno, poněvadž slečna se tak opanovala.

Zalahodilo mu na okamžik, než pamatoval se. Nebyl tak samolibý, aby to měl za jisté. Za dalších návštěv však se přesvědčil, že se nemýlil. Vycítil, že slečně Lory není jedno, přišel-li návštěvou, nebo vynechal-li ji; postřehl náhlé, radostné vzplanutí, vstoupil-li znenadání, i to, jak byla ráda, mohla-li třeba na chvílku oddělit se od společnosti a zabrat se do hovoru s ním, třebaže v mnohém názoru nebylo mezi nimi shody.

Ji vábil vyčtený svět idyl, šťastných pastýřů a pastýřek, vysněná Arkádie,³⁶¹ líbezná zátiší luk, starých dubů, šerých hájů a tichých jezer červánky ozářených, ale ji také opojoval proud nových směrů, čarovná romantika, nová poezie lunojasné, luzné noci plné kouzla, v níž život i báseň, myšlenky i city, slova i tóny měly splývati, poezie nekonečné touhy.

Held, vychováním a přesvědčením josefinista³⁶², jemuž Voltaire byl nejvzácnějším spisovatelem, měl to vše za módní, za blouznění dívčího srdce, plného neukojené tužby. V tom jí nerozuměl a nemohl s ní nadšeně mluvit o té neb oné knize nové školy, kterou mu vřele doporučila nebo sama zapůjčila.

Zato v hovorech o hudbě se mile scházeli. V tom i on, lékař, svému povolání až obětivě odevzdaný, zablouznit si neměl za nic nebezpečného. Než po onom večeru i v tom sám sebe střehl.

Jindy, unesen skladbou, do které se nořil celou duší, zapomínal na společnost zbožně naslouchající jeho mistrné a procítěné hře. Po tom večeru vytrhoval se z toho zanícení a tak postihl, jak na něm tkví Lořiny rozzářené oči, že v nich více nežli hudební zanícení.

Proto pak nepřicházel tak často, a jak jen možná bylo, zůstával v plné společnosti. Chtěl slečnu i sebe chránit. Jeho povolání a zkušenost daly mu

³⁶¹ Arkádie krajina uprostřed řeckého poloostrova, oplývající vláhou z mnoha řek a tedy i bohatými pastvinami; stala se symbolickou zemí blaženosti

³⁶² josefinist (něm.) josefinista, osvícenec v duchu svobodomyslného císaře Josefa II. (1780-1790)

sílu pamatovat se i v tom jeho věku kvetoucí mužnosti. Neměl se za hrdinu a světce, nevyhledával pokušení, a vážnost k baronce a k neteři jej tvrdila v jeho jednání.

Tak se bránil až do jara, kdy odjela baronka Skronská se slečnou Lory na venkov, na své panstvíčko. Pak na ně snadno zapomněl. Jeho povolání zabíralo mu skoro všechn čas i všechnu mysl. Měl jako lékař už zvučné jméno. Mladí lékaři domácí i cizí vyžadovali na něm povolení, aby jej směli provázeti při vizitách v nemocnici milosrdných bratří, jejímž byl představeným. Tam strávil mnoho času, a ostatek dne věnoval svým nemocným po městě.

Toho léta přibýlo mu v nemocnici nesmírné práce.

Ve „špinhause“³⁶³ vypukl tyfus; Held přijal všech šedesát onemocnělých a staral se o nešťastné trestance s celou odevzdaností. Potíral strašlivou nemoc, jež před léty jej samého už už dávila, tenkrát, když P. Vrba sveden nepravou zprávou, psal Věkovi do Dobrušky o Heldově smrti a že za něj sloužil už zádušní mši, jako to učinil Heldův bratranec v Nové Pace, farář Bílý, jehož psaní o partesy Heldovy a kytaru, adresované „panně Barboře Held v Kvartýru nebožtíka Pana Doktora Helda v Praze“, choval na památku své živé smrti.

V ten čas parných dnů, kdy do svého bytu u piaristů, kam se přestěhoval ze Sirkové ulice, přicházel unaven, zmořen, kdy někdy nesáhl ani na klavír, svou radost i útěchu, a hned se natáhl na pohovku vysílen, bez myšlenky, a jen zhluboka oddechoval, maje oči přivřeny, došlo znenadání psaní od slečny Lory. Bylo německé s francouzskou adresou a s pečeti, nesoucí v drobném, něžném věnečku anglické slovo „Truth“.³⁶⁴

Slečna Lory psala ve jménu své tety, která se roznemohla. Z města k ní dojížděl lékař, baronka však, majíc jedinou důvěru v jeho, Heldovo umění, dala psáti jemu. Neť vyličila chorobu a ptala se za tetu o radu. Přitom se zmínila, jak žijí, jaký tu klidný život, někdy až únavně, mrtvě tichý, že se hodně prochází a bloudí parkem, a chodí do nedalekých

³⁶³ špinhaus - (z něm.) přezdívka pražské trestnice, donucovací pracovny

³⁶⁴ truth - (trús; angl.) věrnost, pravda

rozvalin starého hradu i osamělým hřbitovem u venkovského kostela, „einsam, Sterbegedanken voli, jako Hölty, und wählet zum Sitz ein Grab, und beschauet die Kreuze mit dem wehenden Todtenkranz“³⁶⁵. Tu že hluboko cítí ty verše, že hledá útěchu v poezii, hlavně u svých milých básníků Matthissona³⁶⁶, Novalisa,³⁶⁷ Höltyho,³⁶⁸ a že začala také česky číst.

„Pan baron Jeník poslal tetičce nějaké knihy a přidal také pro mne nejnovější českou, od pana Nejedlého, překlad z Gessnera ‚Dafnys a První plavec‘. Dala jsem se do českého čtení, ale jde to ztěžka. Originál Gessnerův tu nemám a bez něho těžko všemu rozumět, když spisovná řeč česká je přece jinačí nežli obyčejná. Teď jen zatrhnu, a je toho dost, co mi nejasno nebo čemu nerozumím, ale až přijedeme zase do Prahy, budu se pilně dožadovat o vysvětlení pana Jeníka a s dovolením i Vás, pane doktore. Až přijedeme! Až zase budeme v Praze! Ó, někdy napadá mne tesknota a zrovna touha po milé Praze, a tím více se těším na podzimní a zimní večery, na milou naši společnost, na Vaši hru —“ V té únavě tělesné i duševní, v hrůze epidemie, kdy vídal ve špitále denně tolik bídy a trapného skonávání, jen se usmál tomu hřbitovnímu blouznění, a když list dočítal, zchmuřil obočí při jeho touhyplném konci.

Druhého dne odpověděl, lékařsky jak náleží obšírně, na ostatek dost stručně. Nejšíře o nové české knize, že ji viděl v České expedici, ale dosud že ji nečetl, poněvadž je svou lékatskou službou velmi zaměstnán (více o sobě nepsal), že rád slečně radou poslouží, a že by měl z toho velikou radost, kdyby získal české knize tak něžnou a cituplnou čtenářku.

Slečna psala pak ještě jednou, opět za tetu, děkujíc za radu, která znamenitě posloužila. O sobě však se již nezmínila, leda to, že by se hned

³⁶⁵ Todtenkranz (něm.) - opuštěná, plná myšlenek na smrt jako Hölty a za sedátko si volí hrob a prohlíží kříže, s vlajícím smutečním věncem

³⁶⁶ Matthisson Bedřich M. (1761-1831), vrchní knihovník ve Stuttgartě, německý básník venkovského života a krásy přírody

³⁶⁷ Novalis Bedřich z Hardenbergu, zvaný Novalis (1772-1801), německý básník a spisovatel, autor romantických lyrických básní s tajemnými a tesknými záhrobními motivy

³⁶⁸ Hölty Ludvík Heinrich (hajnrich helty; 1743-1776), německý básník, jehož písně a žalozpěvy jsou naplněny citovostí

vydala do Prahy, ale kvůli tetě že tu budou letos déle, až do října. V doušce napsala po česku: „Čtu česky.“

Held se usmál, ale ta dvě slova viděl rád.

To bylo v srpnu. Pak nedošlo již žádné psaní až v říjnu ten lístek s připomínkou a pozváním samé baronky. Nebylo možná již odkládat. Jak se tam od P. Vrby bral, myslel nejvíce na slečnu Lory, jaká bude, a přál si, aby se s ní setkal jen ve společnosti.

Nesetkal. Když vstoupil do salónu, zastal jen ji, v úzkých, bělavých šatech pod ňadry po módě přepásaných bledě zelenou pentlí, v plné záři voskovic, přebírající nějaké partesy na klavíru, vedle nichž ležela nevelká kniha, Nejedlého překlad z Gessnera. Zarděla se, tlumeně vykřikla, když zaslechla Heldův hlas, a prudce odstoupila od klavíru, jako by chtěla chvátat v ústrety. Než jen chvatný krok a stanula nehnutě; jen ruku vstříc vztáhla, jak docházel. Kolena se jí zachvěla; nepromluvila, byla však všecka jako projasněna radostí z jeho příchodu.

A ta radost tak prošlehnuvší, již nemohla hned opět utajit, ovanula Helda, jako když náhle květ zavoní. Jak se bránit! A líbila se mu v ten okamžik víc, zdála se mu hezčí, svěžejší, plnější. Vřeleji nežli chtěl a zamýšlel, ji uvítal a pochválil, jak znamenitě vypadá, jak jí venkov svědčil. Cítila, že nechválí naplano, že jeho pohled neutkvěl na ní lhostejně a bez účastenství.

Z vedlejší komnaty vstoupila baronka a její hosté, baron Stentsch a starý guberniální rada Slívka, bělovlasý, v bělostném šátku na krku a v tmavomodrém fraku. Usedli v salónu, mluvili o prázdninách, baronka o své nemoci, velebila Helda, že vlastně on jí pomohl, dotazovala se, byl-li přec na nějaký den z Prahy. Řekl, že nemohl, že bylo příliš práce.

„A jaké!“ doplňoval rada Slívka, vzpomínaje na hrůzu „špinhausu“, na epidemii v létě a jak se doktor Held obětoval. Baronka povzdechovala úžasem a slečna Lory, jako ulekané naslouchajíc, podotkla tišším hlasem, pan doktor že se ve svém listu ani slovem o tom nezmínil, že neměly ani tušení, v jakém je nebezpečství. ecta, obdiv ji zchvátil, jaká to síla, jak je

mužný, obětivý, a v nadrech se jí rozlil zážeh oddanosti, že by ho byla za ruce chytla a stiskla mu je.

Doktor Held zamlouval vše povinností, povoláním, pak na pomoc vzal Haydnovo Stvoření světa, že je dnes v Roudnici provozují, a to po česku. Vypravoval o tom, zavedl společnost do hudby, pověděl další novinky, o svém příteli Vitáskovi, že dokončil novou skladbu na klavír, a jak náhle vzpomněl, živěji vypravoval, že příští měsíc bude vzácný požitek, muzikální akademie v divadle, že přijedou oba bratři Pixisové³⁶⁹, to že bude brilantní koncert, Fridrich³⁷⁰, to že je umělec, housle že mu hovoří, zpívají, pláčou, a když Petr sáhne do kláves, to že je hra!

„Kdy to bude?“ ptala se baronka.

„Teď, počátkem listopadu, už je to smluveno a také ohlásili, co chtějí hrát, Fridrich koncert od Viottiho³⁷¹ do E moll —“

„A Francouzové do dur,“ vpadl baron Stentsch, „ti koncertují! Je prý zle.“

„Naši se snad přece udrží, co přijdou Rusové,“ těšil rada Slívka.

„Kdyby tak s nimi váš pan bratr přibyl!“ vzpomněla slečna Lory, jež jako všichni tu znala příhodu bratra doktora Helda, Ignáce, jak v Polsku či na Rusi zmizel beze stopy.

„Och, slečno, když před šesti lety, když tu byli Rusové poprvé, jsem se ničeho nedopátral,“ Held mávl zkrátka rukou, „to již teď teprve ne. Již jsem se vzdal veškeré naděje. Taková léta a žádné zprávy, ani slova, ani zmínky.“

„Kolik let už nemáte žádných zpráv?“ ptala se baronka. „Už jedenáct.“

„To věru,“ přisvědčoval vážně rada Slívka.

Mluvili dál o Rusích, o těch, kteří již přitáhli a stáli pod Kutuzovem někde v Rakousích, i o druhé, větší jejich armádě, která byla na cestě;

³⁶⁹ bratři Pixisové Bedřich Vilém Pixis (1786-1842), kapelník Stavovského divadla a učitel hry na housle na pražské konservatoři (hudební škole), a Jan Petr P. (1788-1874), hudební skladatel, hrál na klavír; společně psali komorní hudbu

³⁷⁰ Fridrich (z něm.) - Bedřich

³⁷¹ Viotti Giovanbattista (džoz; 1753-1824), hornoitalský houslista a hudební skladatel

vzpomněli, jak asi v Itálii, tam že bude líp, arcikníže Karel že Massenu jistě spořádá.

„A jak arcikníže Ferdinand Napoleona?“ zeptal se baron Stentsch a usmál se jízlivě. „To je generál Mak, to je vlastní vojevůdce. Och takový! Kdyby byl arcikníže Karel zůstal v dvorské válečné radě, ten by byl nepřipustil, ne, to ne, aby Mak vedl armádu a proti Napoleonu! Ale jistým pánům je to vhod, Mak se jim koří, je jim po vůli.“

„Ale statečný je, sloužil od píky,“ hájil rada Slívka.

„I ano, starý kaprál, proto před pány ode dvora ohromný respekt. Myslím, že už teď je zle, že je hůř nežli se píše v novinách, vlastně nepíše. To se zas všecko ututlá, zatajuje,“ horlil baron Stentsch. „A vůbec, proč si vojnu zas začínali! Ze Anglicko chtělo, tomu je to vhod, ale my to odneseme a zaplatíme proudy krve a milióny! Na vojnu má ministerium kuráže dost, ale doma, u nás — ó to se bojí každého šustu, tady se odevzdá cenzura policii a jedná se s vážnými muži jako s chlapci, tady je hned každý revolucionář, kdo nosí širokou kravatu, kdo chodí v pantalonech, tady se zavedou Recensirungs Kommissiony,³⁷² aby lidé zhloupili. Našeho práva se nedbá. A to je, och — uvidíte, jak to všecko bídne skončí tam, tam,“ potřásl pravicí k oknu, ven, míně válečné pole, „a my, my jen mlčet, nesmíme ani zvědět, jak je, že je a bude čím dále tím hůř.“

Slečna Lory naslouchala již netrpělivě. Vojna, pořád vojna, jen samá vojna. Těšila se na tento první večer, zvláště že uslyší zase doktora Helda. A on jako by na klavír zcela zapomněl, dal se také strhnout.

„Ano,“ přisvědčoval, „máte pravdu, pane barone. Kde je osvícenost a liberálnost dob Josefových! A kdo teď v čele! Teď panuje fušerství a zatemnělost, a fušerství je neštěstí, v medicíně, ve vědě, v politice, všude.“

„A mistrovství nade všechno, zvláště ve hře na klavír, pane doktore,“ vpadla baronka Skronská s úsměvem, přetínajíc nit politického hovoru.

³⁷² Zřízena r. 1803, jež všechny spisy za cís. Josefa II. a Leopolda II. vydané znovu prohlédla. Do tohoto roku, tj. 180\$, zapověděla z nich přes dva tisíce pět set. Pozn. Jiráskova.

Recensirungs-Kommission (něm.) - censurní komise, úřad, kde se prováděla censura knih

Held nemohl se bránit takovému uznání i vyzvání. Usedl ke klavíru, jenž pocházel z prohlášené dílny Weisovy, a zahrál.

Slečně Lory se pohnula ramena vnitřním blaživým otřesením, jak usedala do křesla v rozkošně vzrušující dychtivosti, s jakou čekávala za dětství začátek krásné pohádky, uvádějící v kouzelnou říši víl a zakletých zámků. Doktor sáhl do kláves. Líbezná prška tónů se rozšuměla a řinula jako májová vláha do prahnoucího srdce.

Lory seděla trochu stranou v pozadí a mohla se volně zadívat ke klavíru. Seděla nehnutě, s očima rozšířenýma, v obdivu, v tiché rozkoši. Ohlasy „Kouzelné flétny“³⁷³ nesly se ztichlým salómem, vyzářeným voskovicemi v zlacených dvouramenných svícnech empirového slohu, zapuštěných do zelenavých stěn. To nebyl parádní koncert, ale řeč srdce, nehrál zručný virtuos, nýbrž umělec, jenž s celou duší vsál dílo velikého mistra.

Lory seděla v sladkém zapomenutí. Když zalkala árie Paminy,³⁷⁴ zvlhly jí oči, a když Held dokončil, zachvěl se jí na rtech blaživý povzdech, jako ze snu se probírala a ohlížela. Slyšela náhlý šum, viděla, že se ohlížejí, doktor vstal prudce od piana a baron Stentsch krácel rychle ke dveřím. Rytíř Jeník tam stál, a něco jako by hlásil. Zdálo se jí, že se omlouvá, zaslechla, že se ptá, vědí-li. A byl nějak vzrušen. Všichni spěchali k němu. Vstala také.

„Račte prominout,“ omlouval se Jeník živě, „vyrušuju, ale novina sama mne omluví. Přicházím od švakra Henneta a ten se vrátil právě od purkrabího. Došla štafeta —“

„Vy nás lekáte! Co je?“ ptala se dychtivě baronka Skronská i rada Slívka.

„Co by bylo, zle!“ zvolal baron Stentsch a již se rozpaloval.

„Ano, zle,“ přisvědčoval Jeník, „tuze zle. Zdá se, že je všechno ztraceno. Celá armáda Makova, u Ulmu celá armáda,“ opakoval přísně, „i s velitelem je zajata.“

³⁷³ Kouzelná flétna opera Wolfganga Amadea Mozarta

³⁷⁴ árie Paminy píseň z Mozartovy opery Kouzelná flétna

Baronka tlumeně vykřikla, rada Slívka sebou škubl. „To není možná!“

„Je to jisté?“ ptal se temně baron Stentsch, jenž čekal zprávu o prohrané bitvě, ale ne něco tak ohromujícího. „Je to jisté, bohužel.“

„A co arcikníže Ferdinand, také zajat?“ vzpomněla baronka.

„Ten prý s nějakým oddělením vyvázl a pospíchá Bavorskem zpátky do Čech. Nezaskočí-li ho — Ale zle je, už z toho, že rezervní vojsko všecko je na ústupu. Již couvlo do Čech, všecko se žene k Plzni, tam je koncentrace.“

„A tam u Ulmu, celá armáda,“ zamračeně opakoval baron Stentsch jako před sebe.

„Ano, přes třicet tisíc našich, jistě, osmnáct generálů, složili zbraň před Napoleonem, a co děl ztraceno, a všeho! Francouzové mají teď volnou cestu na Vídeň.“

„Tu kryje Kutuzov se svými Rusy,“ těšil se rada Slívka. „Co to je, ta hrstka.“

„Ale druhá ruská armáda již táhne.“

„Ta přijde s křížkem po funuse, milý pane rado,“ vyhrkl Jeník po česku.

„Co jsem říkal!“ Baron Stentsch jako vítězně se rozhlížel po společnosti. „Mak! Co jsem povídal! Toho by měli zastřelit!“

„Vojenskému soudu neujde, nemůže,“ přisvědčoval Jeník, „to je bezhlavost takhle kapitulovat.“

„Vojenský soud!“ opakoval baron Stentsch, rudý rozčilením. „Toho před něj poženou, ale kdyby byl také takový mocný soud, který by odsoudil a ztrestal tu bezhlavost, co dala Makovi takovou moc, tu hroznou bezhlavost. A celý ten systém!“ dodal prudčeji, svíraje rty.

Baronka se lekala, že by Francouzové mohli snad až do samých Čech, sem.

„Ne, ne,“ konejšil ji zas rada Slívka, „armáda je snad, želbohu, ztracena, ale jsou tu národové. A Tyrolsko je vojensky opatřeno, arcikníže Karel přikvačí z Itálie na pomoc, a pak spojenci —“

„Milý pane rado,“ řekl Jeník trpce, „na spojení není spolehnutí, pomoc z Itálie nemůže přijít včas a národové —“ pokrčil rameny.

„To si zas na ně vzpomenou,“ přidal Held trpce.

Lory povzdychla. Sen se rozplynul, zbraně řinčely, vojna zas bouřlivě zaduněla. Smutně se ohlédla po klavíru, kde vedle svazku partesů ležela nevelká knížka s rudou náhřbetní vignettou, Gessnerův „Dafnys a Prwnj Plawec“.

XIV - CASTRUM DOLORIS³⁷⁵

Stará rychta v létě zvažněla, dost ztichla, protože její obec silně prořídla. Než na podzim, samý konec října měsíce, jak dopršel čas vagací, rozlučelo se v ní zas a zarojilo jako v oule. Studenti se vrátili. Jan Hýbl mezi nejprvnějšími. S formanem přijel z České Třebové, do Prahy dorazil pozdě odpoledne, a jen se smrklo, pospíchal ze starého bytu svého „U zlatého slunce“ v Bartolomějské ulici do Staré rychty.

U „vlastenského“ stolu našel skoro všechny až na herce a hudebníky z Volánkova divadelního orchestru malostranského. U stolu seděli Jan Fryč, měšťan, Lumenda, učitel, naryšavělých vlasů, už bez copu, Zima, tiskař, pan starý Hamous, červených, ducatých tváří, v zeleném kabátě a dlouhé vestě, jenž statečně báníl z dýmky či z „kuřky“, jak tu u vlastenského stolu říkali, maje váček plný tabáku před sebou na stole i kulatou tabatěrku.

Hýbl shledal také u vedlejšího malého stolu opodál velkých, zelených kamen stálého hosta a souseda jejich stolu, vlasatého Srnku, starého mládence. Seděl jak obyčejně již zarudlý, zamračeně zamyšlený, v hřebíčkovém ošumělém fraku, v úzkých nohavicích do bot, holení nevysokých, v širokém nákrčníku, s vlasy dost pocuchanými. Byl doktor medicíny, bydlil kdes u sv. Havla v chudém bytu, praxi neměl skoro žádnou, žil samotářsky, mnoho četl a pil. Na Staré rychtě měl jedno ze

³⁷⁵ Castrum doloris (lat.) - smuteční lešení, stavěné původně jen zemřelým vynikajícím vojákům

svých zastavení; když se mu rozsvěcovalo v hlavě, mluvil jako k sobě o cenzuře, o vládě, vždycky kousavě, citoval latinsky, francouzsky, nejvíce z Voltaira, někdy si i bručivě zazpíval nebo nedřiml nad korbelem.

Sedal vždycky sám, ten stolek měl už tak vyhražený, a jen někdy přijal pozvánky studentů, aby usedl mezi nimi. S „vlastenským“ stolem se znal, nikdy však u něho nepobyl ani na chvíli. O jeho vážné, vlastenské hovory jako by nedbal, z čista jasna však hodil jim nějaké slovo, otázku, poznámku, kousavou nebo polemickou. Stříklo to někdy jako ledový proud do varu vlastenského nadšení. Nejvíce to Hýbla dráždilo. Měl proto doktora Srnku za bezcitného, francouzskou, německou literaturou odcizeného liberála³⁷⁶, za cynika, jenž se směje domácímu a cizí ctí nade všecko.

Tento první večer po vagacích začínal se na Staré rychtě jak náleží vážně. U vlastenského stolu mluvili o venkově, o minulých feriích³⁷⁷, o vojně, Hýbl začal o změně, o které zaslechl, hned jak přijel, že se bude Kramerius ty dni stěhovat; v Bartolomějské ulici že ostane, ale Česká expedice že teď bude v domě, jak se tam říká Jeruzalém, v numere 308, přímo proti Červenému srdci, tam že teď bude mít Kramerius lepší pohodlí a milovníci českých knih a novin lepší přístup.

„Jak mu je?“ zeptal se Zima.

„Krameriovi? Nevím, v krámě jsem ho neviděl,“ odpovídal Hýbl, „šel jsem tam hned, jak jsem přijel; řekli mně, že teď v létě bylo trochu líp.“

„Kdyby pánbůh dal,“ povzdychl Lumenda, „toť by byla rána!“

Z Expedice se tak hned nedostali. Mluvili o knihách. Byly zbraní i outěchou. Každá nová byla kvítkem, svědčícím, že se práce na ouhuru daří, každou měli za krok kupředu, každá byla jim novým kamenem do hradby. Ten rok, jinak zlý, měl ourodu. Přinesl Nejedlého druhý díl překladů z Gessnera a Hněvkovského Děvín.

O těch dvou knihách jednali, nejvíce o Děvínu. Hýbl o něm začal, jak o vagacích z něho deklamoval na faře a jinde, a jak všude poslouchali, to že byla radost deklamírovat. I pan starý Hamous přisvědčoval, on že to taky

³⁷⁶ liberál (z lat.) - stoupenec hnutí usilujícího o úplnou svobodu jednotlivce

³⁷⁷ ferie (z lat.) - prázdniny

tady slyšel, a co se nasmál, to že je fortelně³⁷⁸ skládáno. Lumenda tvrdil, takové knihy že v českém jazyku dosud nebylo a není, a že se to také u vznešených uznává, i tam že o Děvínu vědí, slečna z Hartigu, teď hraběnka Ledebourová, vnučka ministra Kolloreda, že přeložila druhý zpěv Děvína do německého.

„Není divu,“ rozkládal Hýbl jako starý, „taková báseň! Ta ‘se rovná všem cizozemským. Jediný Ariosto a Wieland s Oberonem se mohou naproti postavit. To řek sám profesor Nejedlý³⁷⁹. A je to pravda. Wielandovy verše jsou nejlíbeznější v němčině, a jaký to rozdíl mezi ním a Hněvkovským? Tady je Ariostovi rovný.“³⁸⁰

Vedle u stolku se doktor Srnka zkrátka zasmál. „Na, na,“ zabručel, „Wieland³⁸¹, Ariosto, arme Teufel, jetzt sind sie tot, maustot.“³⁸²

„Co myslují, pane doktor?“ ozval se Fryč nějak podrážděně. „Slečna z Hartigu, hraběnka Ledebourová, slyšeli, přeložila —“

„Ach, ach, když slečna,“ doktor se ironicky ukláněl horním tělem, „ein adeliges Fräulein, eine Gräfin!“³⁸³ Och, och, to je perník na českou pracharandu. Aber,“ zamhouřil očí, vycenil zuby a mrskal dlaněmi před se do vzduchu, „až přijde teď šlechta na sněm. Das wird etliche Millionen kosten,“³⁸⁴ hned všecko povolí, na vojnu, na Francouze, devot und — ach — ach — diese Krieche —“³⁸⁵ přitiskl vrch dlaně na rty, jako by chtěl zarazit proud, a skloniv, už zrudlý, vlasatou hlavu, začal pozvukovati s přimhouřenýma očima dva tři takty Marseillaisy³⁸⁶; náhle se však rozesmál tenkým smíchem a pleskal levicí do nohy nad kolenem. „Der Adel, der

³⁷⁸ fortelně (z něm.) - chytře, duchaplně znamenitě

³⁷⁹ Nejedlý Jan N. (1776-1834), profesor na universitní stoličce českého jazyka a literatury, pražský právník, básník a hlavně překladatel z antických a západních literatur

³⁸⁰ Ariosto Lodovico A. (-viko; 1474-1533), jeden z prvních renesančních italských básníků, napsal epos „Zuřivý Roland“

³⁸¹ Wieland Christoph Martin W. (chrištof víland; 1733-1813), německý básník, napsal mimo jiné romantický epos Oberon (1780). Oberon v germánském bájesloví král skřítků.

³⁸² Nu ... ubožáci, teď jsou mrtví, načisto mrtví

³⁸³ urozená slečna, hraběnka

³⁸⁴ to bude stát mnoho miliónů

³⁸⁵ devot und — diese Krieche (-dýze kríche; něm.) ponížený a — tato podlízavost, patolízalství

³⁸⁶ Marseillaisa (marsejéza; franc.) - revoluční píseň ve Velké revoluci francouzské, nynější francouzská hymna

Adel!³⁸⁷ Perník, perník, a ta sprostá pracharanda³⁸⁸! Und Wieland —“ náhle se obrátil na Hýbla: „A jak by řekli na česko: Lindenallee?“

„Jak?“ pomáhal Lumenda. „To už máme. Allee, vejsada, Lindenallee,³⁸⁹ lipová vejsada!“

„Bravo! Bravo!“ chválil doktor ironicky. „Vejsada, posada, vejpada.“

„Jaká vejpada!“ zvolal Hýbl prudce.

„Divotvorná vejpada! Sie hatte ein drolliges Aussehen,³⁹⁰ měla divotvornou vejpadu, sami to tady jednou povídali, sehr schöne Wörter, und wie denn, jak tohle: eine Halsbinde von Battist?“³⁹¹ Doktor mrkal a jen se šklíbil. Lumenda a všichni obrátili zraky na Hýbla. Ten se dlouho nerozpakoval.

„Tuhle jsme o tom mluvili s panem Thámem, Ignácem. Halsbinde, krkopás, Battist, kmentový krkopás.“

„Ah, to je taky krásné, umějí dělat slovíčka, to by mohli složit nějaký druhý Děvín.“

„Až oni, pane doktor, složej nějakého Oberona!“ zprudka odsekl Hýbl červenaje. Všichni se dali do smíchu, i sám doktor Srnka.

Do toho smíchu a šumu, do směsi hlasů u stolů, na nichž hořely lojové svíčky v dřevěných svícnech s fidibusy, a nad nimiž se vznášel hustý kouř z dýmek jako roztáhlé plachty, zavířil proud tónů. Harfa, ne pedálová, ale zvučná, zahrála. Přišel Hajzler, častý host Staré rychty, po Praze známý a oblíbený, samouk, mistr ve variacích, jemuž sám Mozart kdysi složil rozkošné impromptu.³⁹²

Harfeník, jenž usedl na lavici poblíže dveří, asi čtyřicetiletý, držel se starší módy. Měl kalhoty po kolena, punčochy, střevíce s přezkami, kvítkovanou dlouhou vestu, tmavý kabát úzkých rukávů; dlouhé vlasy

³⁸⁷ der Adel (ádl; něm.) Šlechta

³⁸⁸ pracharanda - na prach utlučené sušené hrušky

³⁸⁹ Lindenallee (lindnalé; něm.) - lipová alej

³⁹⁰ (zí hate ajn drolliges aus-séen; něm.) - měla podivný vzhled, tvářila se podivně

³⁹¹ (zér šéne vertr, unt ví den: ajne fon ...; něm.) velmi pěkná slova, a jak tohle: vázanka z batistu (starší český název kmentu)

³⁹² Na Nové hospodě, potom hotel U zlatého anděla. Pozn. Jiráskova.

Impromptu (emprompty; z franc.) - pohotově, spatra; v hudbě znamená skladbu mající ráz tvoření bez přípravy

spočívaly mu v týle spleteny v copánek. Studenti jej uvítali hlučným pokřikem. S hudbou rozšumělo se pod klenutým stropem hospodské jizby bujnější veselí. Hajzler začal vážně; hrál variace na kusy z Figarovy svatby. Hosté naslouchali, ten onen přizvukoval zamilované árií, pak se i rozezpívali.

To bylo po desáté, kdy u vlastenského stolu prořídlo. Učitel Lumenda odešel s Fryčem už po deváté, Zima za chvíli po nich. Pan starý Hamous zůstal; seděl však, už zardělejší, s vestou porozpjatou, obrácen do plné jizby, aby dobře viděl na tu „študýrovanou rotu“, jak říkal mladé společnosti. Měl ji rád, její zpěv i veselé kousky, a z ní nejvíce Hýbla, poněvadž byl upřímný vlastenec a přitom kopa veselá, který často jej a všechny rozesmál.

Už se mu od stolu ztratil a kmital se brzo tu, brzo tam, jak na něj volali a připíjeli mu, a naléhali, ať udělá nějaký kumšt s kartami, nebo ať čaruje. Starší jurista jakýs tlačil se k němu s ducatým, krevnatým studentem z venkova, nastávajícím filosofem, dosud v koženkách, a v kabátě venkovského střihu. Jurista volal „Jendu“, Hýbla, tu ten mladý zajíc že se naparuje a chce se vsadit, že donese tři nože ode dveří na stůl, nůž za nožem, jak mu je Hýbl dá, tak ať to s ním udělá, ať vidí ten filosof.

Hýbl, z jehož širokého obličeje modré oči jen zářily, pohladil vlasy do čela, do spánků, pohlédl s úsměvem na venkovského studenta, jenž patrně rychle pil a byl už dost zmožen, nejsa kozák ještě tužený. Vtom se vrhnul do jizby houfec nových hostů. Přicházeli z Malé Strany, z českého představení, studentů několik, Sýkora herec, starý Haberzeth, epizodista,³⁹³ jenž vypomáhal už v Boudě, hudebníci z orchestru a také Hýblův krajan, malý, osmahlý, černých oček, v límcovém plášti, Kudelka, pláteník, jenž se tak rád dal muzikou „rozebrat“.

Kdykoli přijel do Prahy s plátny, býval Hýblovi mecenášem i z krajanské lásky i že byl Hýbl takový „enšpigl“. Kudelka býval i jeho odběratelem. Hýbl pokaždé ho upozornil, aby neminul Českou expedici,

³⁹³ epizodista herec epizodních, podružných úloh

aby to ono čtení koupil, to že je krásná knížka, nebo mu ji sám přinesl, jakož vnutil nejednou bohatším kolegům, aby se stavili u Krameria.

Nastávající filosof z venkovského gymnasia, ducatý, v koženkách, v kabátě divného střihu, ostal sám jako kůl. Jurista jej opustil, a Hýbl, skočiv naproti příchozím, vedl si Kudelku pláteníka, jenž ruce rozpráhl a ryčně zahlaholil, když zhlédl mladého krajana. K vlastenskému stolu šli, k panu starému, s nímž se třebovský pláteník znal jako Se všemi stálými hosty Staré rychty.

Také trochu i s doktorem Srnkou. Ten už neseseděl u svého stolku. Stál opodál, červený, rozcuchanější, jezdě dvěma prsty za svým černým nákrčníkem náramně širokým, jako by se rozmýšlel, neměl-li by se ohruzit a pustit se do toho hlučícího, šumného proudu, mezi ten mladý lid, který dovedl být upřímně veselý, kterého nic nedusí, mezi kterým odstupuje zlý duch rozmrzelosti a hořkosti.

Džbáanky bouchaly, cvakaly, šumná směs hlasů vzkypěla co chvíli tu tam chechtotem. Pak náraz celá hospoda ztichla, když Hýbl vyskočil za stolem na lavici a začal přednášet z Hněvkovského Děvína. Musil však ustávat, jak každou chvíli se zasmáli; když skončil, zamíchaly se ruce kdekteré, nad hlavami, před obličejí, a tleskaly, plácaly, až se třásly zarudlé plameny svíček. Pan starý Hamous utíral oči modrým šátkem, pořád opakuje: „To je kacafírek!“³⁹⁴ a Kudelka, s korbelem v ruce, vítal deklamátora s krajanskou chloubou:

„Ty Enšpigle, ty —“

Pak i Kudelkovi zatleskali, když zase pozpívali, a harfa hrála už kolikátý kousek. To v duši měkl, už ho zpěv a struny „rozebraly“, a jak Hajzler spustil, na Hýblovo přišeptání, „jeho“ minet, tu již jako magnetem tažen, houpal se od stolu podle taktu až před harfu, houpal se, kroutil před ní v bocích, s rukama nad hlavou v rozcitlivění přikloněnou a přizvukoval, maje slze v očích.

³⁹⁴ kacafírek - filuta, povedená kopa

To bylo, když ručička ukazovala skoro na dvanáctou, když doktor Srnka seděl už mezi studenty a kdy ten venkovský student, zmožený cestou a ještě více prudkým pitím, u nedopitého džbánu v koutě usnul. Hlava mu padla na stěnu a zůstal tak jako přikutý. Zazpívali, Hajzler opět zahrál, než hluboký spánek mládí byl pevnější; nic ho nezmohlo, student sebou ani nehnul, ani když Hýbl vstoupil na lavici, a pokloniv se důstojně, spustil jako na kazatelně, rozkládaje rukama.

„Consurgunt, qui vos mordebunt.

Slova, která jsem Láskám vašim v latinském jazyku přednesl, vykládají se na naši českou a přirozenou řeč od slova k slovu takto: Povstanou ti, kteří vás budou kousati.

*Nevím, nevím, jak to bude,
když blecha za blechou půže.
Toho marše z daleka
každá ženská se leká —“*

Kolem se smáli, vstávali, obstupovali kazatele; napřed Kudelka s panem starým Hamousem, jenž smíchy toho večera jako utýrán, ulehčoval si v nových záchvatech chechtotu:

„I kuš ty kacafírku.“

Starý Haberzeth, z jehož velkých úst ryčel řehtavý smích, zůstal sedět, i Hajzler harfeník a doktor Srnka. Ten opřen o lenoch židle, s nohama nataženými, ruce v kapsách, na kazatele sotva pohlédl. Jen se pochechtával, v hrdle, takže smích nebylo slyšet, ale znát, jak se doktorovo břicho v pruhované, světlé vestě potřásalo.

*„I Šalamoun král učený
býval od blech mučený.
Příčina zajisté nebyla jiná toho,
než že míval okolo sebe žen mnoho —“*

Rozkládal Hýbl kazatelským patoscem.

„Pst! Ticho!“

„Silentium!³⁹⁵ Pst!“ začali z auditoria³⁹⁶ prudce napomínat, jak se u dveří strhl hlomoz. Ohlíželi se tam, ale hned opět upřeli zraky na kazatele, když šum naráz přestal. Noční ptáci, noví příchozí poslechli. Dva z nich, kamarádi, postavili se k posluchačům, třetí, Thám, jim cizí, jenž náhodou s nimi najednou sem vstoupil, usedl s kloboukem na hlavě, v tmavém, sešlém kaputu, opodál studenta, nejtvrdějším spánkem zmoženého, v samém sousedství starého Haberzetha.

Nikdo si Tháma nevšiml, jen Haberzeth; jak se na něj podíval, už z něho zraku nespustil, sleduje každé jeho hnutí. Na Thámovi bylo znáti, že má dost. Svého souseda nedbal, hledě jen na kazatelského deklamátora. Nesmál se hlasem jako ti v houfu před ním; jen se usmíval, tupě a lítostivě zároveň, až se pak náhle obrátil, když se vedle něho z čista jasna ozvalo s patosem jako na jevišti:

„Jene Dolinský!“

Starý Haberzeth tak spustil svým vyšeptalým basem, dotýkaje se Thámovy ruky. Nežli Thám, jímž to nenadálé oslovení prudce hnulo, mohl odpovědět, pokračoval Haberzeth tímže patetickým tónem, i oči zapadlé vyvaluje divadelně, tak jako by s Thámem seděl na jevišti divadla u hybernů jako před třinácti lety, když Haberzeth hrál Švédu štítonoše v Šikanedrově činohře „Jan Dolinský aneb Krevní právo“ a když Thám měl titulní úlohu.

Nikdy, i za mladších let, když Haberzethovi časem svěřili větší úlohu, nikdy nikoho tak nedojal jako Tháma těmito několika slovy. Starý herec v své ošumělosti, sám smutný, teskný západ, vyvolal rázem ráno, svěží ráno života a práce, radost mladých dní, čas nadšení a veselého trudu, „Boudu“, dobu „vlastenského herního tovaryšstva“.

„Ty! Haberzethe! Ty starý Švejdo!“ Thám dojat potřásl hercovy ruce.

³⁹⁵ silentium (silencium; lat.) - ticho, tiše

³⁹⁶ auditorium (lat.) - posluchačstvo

„Sst! Silentium! Psst!“ okřikovali z posluchačstva veselého kazatele a ohlíželi se po nich. Thám, jakoby neslyše, připíjel Haberzethovi a zas mu rukou potřásal. Začal se ho vyptávat, co je, kde je, hraje-li ještě. A on, ať se na něj, na Tháma, podívá. Dobře, že Hýbl své kázání skončil. Halas, chechtot, plácání zabouřily na jeho „amen“. Rojilo se kolem něho, u stolů, džbánky cvakaly.

Thám, přikloňuje se kývavě k Haberzethovi, mluvil přerývaně a ne hbitým jazykem, ne s jasným vyslovováním:

„Vidiš, no, ty hraješ, ty ještě hraješ, takový starý kocour, a já — mne tu nechtěli, mne vyhnali, já, já musil pryč, já Jan Dolinský, já Frydrich Rakouský, já Břetislav český Achilles, a musil pryč, pryč. A ty stará partyko — a já — ale jsem tu zas.“ Rozchechtal se, „a hraju, hraju, flamendra hraju, vidiš, duše jedna švejcká³⁹⁷. Vidiš, co ze mne udělali, však víš, ten kluk, ten.“ Uplivl se.

„Kdes byl?“

„Slavná direkce, starý Vio, ‚takový poctivec‘,“ Thám napodobil z prsou hlubokým hlasem rčení svého posledního ředitele, „ten ostal na mrazu. Vio, v polích ho nechali s dekoracemi, se vším, se vším, i s námi, hehehe. Vojsko nás shodilo s vozu, my museli pryč. Ale on, Vio, mne nevyhnal jako tady. Ale hlad nás rozehnal, psí nouze, víš. já s ženou — To byla cesta od Domažlic až sem, to byla veselá cesta. Skoro prosit, já svobodných umění³⁹⁸ a mudrcův mistr³⁹⁹, Jan Dolinský, haha, Břetislav český kníže — prosit po farách.“

„Kdes nechal paní?“

„Tady je.“

„U Butteauové? A co ty teď?“

³⁹⁷ švejcký (lid.) - švédský

³⁹⁸ Svobodná umění byla mluvnice, logika, řečnictví (výmluvnost, obratnost v rozhovoru), aritmetika, hudba, geometrie a astronomie. Vyučovalo se jim na fakultě filosofické, která byla až do r. 1848 nejnižší fakultou, protože připravovala žáky pro studium na ostatních 3 fakultách: lékařské, právnické a bohoslovecké

³⁹⁹ mudrcův mistr - starší titul doktora filosofie

„Co, nic, konec je, konec — konec.“ Prsoma se nachyloval níž a níže ke stolu a roztažené ruce, jak jimi mával, klesaly mu jako chabnoucí perutě.

Starý Haberzeth nad ním zvažněl; bylo mu ho líto. Kolem se smáli, chechtali, pokřikovali, jurista vyskočil ze židle (náhlý nápad ho tak vymrštil) a jal se volati do šumu, ukazuje na studenta, který dosud spal jako zabitý:

„Ten beán⁴⁰⁰ je pryč, umřel, maustot, Morfeus⁴⁰¹ ho zabil, musíme ho pochovat; kamarádi, postavíme mu castrum.“

Chytlo. Vzkřikli, dva tři studenti sklízeli ihned s dlouhého stolu, jiní snášeli tmavé pláště, stavěli svíčky do hlav a na židle kolem jako kolem katafalku, a do smíchu a veselosti zabručel kdos už napřed:

„De profundis ad te clamavi!“⁴⁰²

V ten okamžik přistoupil doktor Srnka, rudý, rozcuchaný, jemuž široká kravata lezla již přes bradu, k Hýblovi, vykládajícímu panu starému Hamousovi a Kudelkovi s copánkem, co to ten jurista navrhl, co chtějí.

„Herr Hýbl,“ doktor Srnka mu položil ruku na rameno, „to castrum doloris, vědí-li pak, kde se už opravdu chystá?“

Hýbl se nevrle ohlédl a zeptal se zkrátka kde.

„To oni nevidějí, nechtějí vidět. Tady u nás, v Čechách. A vědí, kdo tam bude na něm ležet?“ ptal se bez úsměšku, vážně skoro smutně.

„Kdo?“

„Nostra natio Bohemica⁴⁰³, český národ, sie Idealist.“⁴⁰⁴ „To není pravda!“ rozkřikl se Hýbl uražen a pohněván. „To oni si myslují, to oni by si přáli!“

Doktor Srnka se usmál.

„Já? Já?“ Chytl Hýbla za rámě. „O sie wahnwitziger Mensch!“⁴⁰⁵ Ich! Ich!“ zasmál se, náhle však zvažněv, mluvil, bledě Hýblovi do očí:

⁴⁰⁰ beán (z lat.) - student nováček, nezkušený mladík

⁴⁰¹ Morfeus starořecký bůh spánku

⁴⁰² (dē -dýs ad té klamávi; lat.) - z hlubokosti volal jsem k tobě; začátek žalmu, který se zpívá při pohřbu

⁴⁰³ (... nácio bohémika; lat.) náš český národ

⁴⁰⁴ (zí; něm.) vy idealisto, snílku, blouznivče

⁴⁰⁵ (zí vánvicigr menš; něm.) - Ó vy šílenče! Já!

„Kdybych já moh tak věřit jako oni! Nebo kdyby oni viděli jako já, co je svět, welcher Fortschritt, welcher Aufschwung in der Kunst, in der Literatur,⁴⁰⁶ a co jsme my! Armseliges Volk,⁴⁰⁷ misera contribuens plebs und Kanonenfutter.⁴⁰⁸ My musíme všecko, a ještě mit Freude, mit Dank!“ V tmavých očích se mu zablýsklo, a jak prudčeji mluvil, potrhoval Hýbla za rameno.

„De profundis clamavi ad te Domine!“ zazpívalo několik hlasů u improvizovaného kastra,⁴⁰⁹ kamž starý jurista s dvěma studenty odnášel studenta dosud spícího. Všichni se tam tlačili i Thám, jenž volal, maje ruce nad hlavou:

„Mne tam položte! Pust’te, pust’te mne, já si tam lehnu.“ I škubal se z rukou starého Haberzetha, jenž mu zbraňoval a z místa ho nechtěl pustit.

„Domine, exaudi vocem meam!“⁴¹⁰ zahlaholil sesílený sbor. Vtom náhlý výbuch ohromného smíchu po celé jizbě, jak student v brslenkách, červený, ducatý, na castru pojednou otevřel oči, sedl, rozhlédl se a hup, jako zajíc skokem dolů.

Hýbl se také chechtal a tleskaje rukama obrátil se po doktoru Srnkovi a volal vítězoslavně:

„Vidějí? Tak vidějí! A my taky tak vyskočíme! A oni, co oni?“

Doktor Srnka mávl rukou a ušklíbl se.

„Das soli ein Beweis sein?“⁴¹¹ ptal se pohrdlivě.

Hýbl však už neposlouchal. Odskočil ke kastru, aby byl blíže studentu z mrtvých povstavšímu; vtom zaslechl Tháma jmenovat a zahlédl starého Haberzetha, že někoho, patrně zmoženého, tlačí na židli.

„Kdo je to?“ ptal se Hýbl.

„Thám, ten herec.“

„To je ten herec —“

⁴⁰⁶ (velchr fortšrit, velchr aufšvunk; něm.) - jaký pokrok, jaký rozmach v umění, v literatuře

⁴⁰⁷ (folk; něm.) - ubohý národ

⁴⁰⁸ (mizera kon-; lat.) ubohý platící lid, tj. platící daně, dobrý k tomu, aby platil. Und Kanonenfutter (něm.) - a potrava pro děla

⁴⁰⁹ improvizované kastrum - narychlo zhotovený katafalk

⁴¹⁰ Pane, vyslyš hlas můj; začátek žalmu, který se čte na pohřbu

⁴¹¹ (... ajn bevajs zajn; něm.) - to má být důkaz?

Hýbl jako by bodl. Vzpříčiv lokte, prorazil si několikerým mávnutím cestu až k Thámovi samému, kterého osobně neznal, o kterém však tolik slyšel, kterého ctil jako vlastence a spisovatele. Ještě se zeptal starého Haberzetha, a ten mu dotvrdil, že to Václav Thám, bratr Karla Ignáce, s nímž se Hýbl dobře znal z Expedice. Hýbl, rychle se nahnul, podal Thámovi ruku a zvolal nadšeně:

„Ctěný vlastenče, vítáme jich, vítáme jich!“

Za chvílku odváděl ho s Haberzethem k vlastenskému stolu, kde pan starý Hamous s Kudelkou seděli, už poslední. U sousedního stolu bylo prázdno. Doktor Srnka odešel, a to nejistým krokem, bruče a pozvukuje si nějakou písničku.

XV - VĚKOVÉ SE Z DOMOVA VYDAJÍ

Ještě později nežli do Prahy docházely zprávy z bojiště do odlehlé Dobrušky. Věk dozvídal se jen, co Krameriovy noviny přinášely a ty většinu těch zpráv dostávaly pozdě, přes Vídeň. O bojích svedených v Bavorsku dne 8. a 9. října četl Bílkovi teprve koncem toho měsíce. O katastrofě ulmské noviny nevěděly dosud nic. Jiných pramenů v ten čas Věk neměl. Praha byla mu jako ze světa. Held nepsal už přes rok, od ohně, P. Vrba od jara; Věk to hrubě nepočítal a nebyl netrpěliv jako jiná léta, když kalendáře z Expedice nedocházely včas.

Měl svého dost, tíž starostí, až někdy hlava brněla, starost s hospodářstvím, obchodem i novým domovem, v němž bylo nutno pořád ještě to ono dodělávat a upravovat. A peníze musil shánět, poněvadž po ohni zůstala těžká památka, dluhy. Ty ho svíraly nejvíce, ač ho věřitelé celkem neuháněli. První z nich, Kosař, sedlák z Ohnišova, evangelík, jenž mu hned po požáru přinesl sám od sebe pomoc, řekl, když se mu Věk zmínil o dluhu:

„Ani o tom, pantatíku, nemluvte; až budou, budou, však já o ně u vás nepřijdu.“

Z Opočna, z vrchnostenské kanceláře také nevzkazovali. Věk platil pravidelně úroky do sirotčí kasy a důchodní ho ujistil, ať nemá starosti stran kapitálu, toho že nebude třeba. Věk se utvrdil ve svém mínění, že se žena zbytečně strachovala, že vrchní přece není takový, jak se o něm domníval, ač naposledy, když byl platit a potkal ho na chodbě, vrchní dosud s copánkem, podíval se na něj úkosem, jizlivě se usmál a pospíchal mimo, ani slova nepromluviv.

Věka to zamrzelo, na okamžik i klid mu poplašilo, než důchodní ten stín pak ihned zažehnal. Zasmál se, když mu Věk naznačil, že mu pan vrchní nepřeje a že mu snad nebude již dlouho čekat.

Tvrdší byl pražský velkoobchodník M.. J. Stojespall, jenž opět naléhal, aby Věk neopomenul se brzo vyrovnat, že obchody vážnou a je veliká tíseň. Ukonejšit jej nebylo snadno. Věk sám měl dost mezi lidmi. Po ohni potřebovali mnoho z jeho krámu, zvláště od železa, málo však platili hotovými a brali většinou na dluh.

Věkovi pomáhalo nejvíce plátno, jako již dříve. Sháněl kopy, dával dělat tkalcům v horách, i sami mu nosili. Z toho obchodu měl pěkné výdělky a těmi se hlavně držel. Hospodářství v ten čas neslo jen hubenou odměnu za všecku práci a starost jeho i Věkové. Než přes to vše dobýval se pomalu z nejhoršího a těšil se, že časem zmůže i dluhy a že bude bez nich, jako býval.

Doma měl jasno. Děti jen kvetly a žena zůstávala jeho nejlepší podporou, důvěrníci a těšitelkou v starostech. Při všem jejím lopocení v domácnosti a hospodářství nevadla v tváři. Sotva kdo by hádal, že už je něco přes třicet a že je třináct let vdána. A v srdci nevadla. Byla s mužem a s dětmi jako dva stromy s mlázím, jejichž všechny kořeny těsně srostly.

V ten čas, koncem října, zasmušovalo se jí v duši. Po žních počítala nedočkavě, kdy Vašík přijede, v tento čas chystala mu zase prádlo a truhličku na cestu. Měl zas odjet na gymnasium v Litomyšli. Tesknila, ač letos bylo líp než loni, líp u nich doma, i proto, že věděla, že Vašík dostane

se zase k lidem, kteří jej budou mít jako svého. Než měl odjet na dlouho, snad opět na celý rok, v tento nepokojný čas, a skoro sám, alespoň na půl cesty.

Věk tak rozhodl. Sám musil za obchodem do Prahy, i zařídil si tak, aby mohl Vašíka s sebou vzít na kus cesty, ostatek aby dojel hoch sám, aby on, Věk, ušetřil času i na výlohách. Věková namítala, že by se Vašíkovi na té půl cestě mohlo něco stát, že by s ním přece měl dojet.

„A nač? Do bytu trefí, v gymnasiu taky ví, co a jak; ať se nutí a zvyká.“

Vašík sám neměl strachu z Litomyšle jako loni těmito časy, ale v duchu tesknil, jak dobíhal čas vagací, tenkrát už studený a větrný, a zaplakal, když sestře Lidušce, rostoucí jako proutek, a mamince dával sbohem a bral se, bylo za ranního šera, k vozu vysoko naloženému. Tentokráte nepršelo ani pak ve dne. Jasno bylo, slunečno, ale chladno, až studeno.

Cestou uviděl jednu z bolestí kruté vojny, o níž všude slyšel. Na suché silnici k Mýtu, po níž letěla a vznášela se oblaka prachu, po níž hnal vítr kotouče žlutého listí a stébel, potkali smutný průvod.

Jejich povoz musil až na sám kraj silnice, jak se blížil velký houf mužů. Napřed vojáci v šedých pláštích, v bílém temeni, v gamaších, v hrncových čákách, s puškou na rameni. Věk stál u vozu, Vašík seděl s formanovým pejskem na voze nad vojem, forman v kožichu s bičem v ruce byl u koní. Vojáci přešli bez bubnu, bez píšťaly, mlčky, klátivým, nestejným krokem, jenž byl z únavy dlouhého pochodu. Za nimi brali se, se stráží vpravo vlevo, rekruti z Polska, houf několika set mladých mužů, osmahlých většinou, temných, dlouhých vlasů, v šerkových sukních bílých, v bílých soukenných halenách nebo v tmavých pláštích i v kožíškách, čapkách, v kloboucích širokých i vysokých zašlými pentlemi ozdobených, v botách, v krpcích.

Kráčeli s uzly na zádech nebo s brašnami přes plece, o holi, unavení, zmoření nekonečnými pochody. Z rovin haličských⁴¹² i od hor je hnali přes Moravu, přes Olomouc do Čech, na Chrudim, ku Praze. Mnohý z nich měl rozbitou obuv, ten onen byl skoro bos, ten onen kulhaje měl nohu nebo i obě ovázány. A všichni utrmácení, uprášení, zamazáni, mnohý vysílen, popelavé barvy. Šli zle, ten onen sotva nohy vleka, opíraje se o kamaráda.

Věk se díval zasmušile na průvod ubohých, jež kdesi v kasárnách obléknou do bílých, upjatých fráčků a poženou proti Francouzům. Co pláče bylo tam v jejich otčině, nežli je schytali, a když je schytali a když je odváděli, jak je jejich matkám a těm tu — Vašík žasl a trnul pak, když za tím průvodem pěších rekrutů přihrkotaly tři bídné, selské vozy vystlané slamou, v níž seděli nebo leželi rekruti zrovna namačkání.

„Ti onemocněli,“ vykládal Věk Vašíkovi, „nebo tak zeslábli, že nemohli dál. A jistě nejeden ostal cestou nadobro ležet. A to jim trápení teprve nastává. Jak bude, až je vyvedou proti Francouzům!“

Tu chvíli Vašík na sebe zapomněl pro účastenství s těmi polským! rekruty. Ale jak minuli, pěší i na vozích a vojáci za nimí, a jak zhlédl věže a bašty starého Mýta, píchlo ho. Tady se také on rozloučí

Věk záhy našel příležitost do Litomyšle. Louče se s Vašíkem, dal mu, co potřeboval peněz, a ještě více napomenutí, a také psaní a vzkazy babičce a tetám. Vašík se rozplakal. Bylo mu zvláště v ten okamžik líto, že ho otec ani na místo nedoveze. Na cizí vůz naložil truhličku a uzel, s cizím se vydal na cestu. Byl to nějaký soused z dolního předměstí, a ten dovezl malého studenta až před dům staré Jetmarové za horní branou. Bylo již samý soumrak, kdy v domech i na podsíních svítily.

Roztřesen dlouhou jízdou, prokřehlý chladem říjnového nevlídného podvečera, vstoupil do světnice. Teta Máli byla tam sama, skládajíc nějaké vinutí. Vykřikla, jak Vašík pozdravil, a hned „mutterle“ volala, kdo přišel, Vašík že je tu!

⁴¹² Halič polská nížina, která náležela rakouské říši, území severně od Tater

V kuchyni bouchla lžice a drobným krokem v stařeckém chvatu cupala odtud stará Jetmarová, vztahujíc ruce. Ještě ho líbala a hladila, vstoupila teta Baruška s rozžatou lucernou v ruce, vracejíc se z chléva. Uviděla Vašíka ráda, srdečně, ale zkrátka ho uvítala a přitom hned zahubovala na pantátu, na Věka, co že ho nechával samotného a proč nepřišel až sem. Vašík vyřizoval vzkazy z domova, psaní odevzdal a musil vypravovat, hned i při večeři i po ní, jak se měl, jak bylo a je doma, a co o vojně tam.

Povídal a sám se vyptával na domácnost, na známé, zvláště na chirurgovy a také vědí-li co o Sobotkově tovaryši, je-li tam. Víc z opatrnosti ani teď nepověděl. O tovaryši nevěděly nic, o koleji a gymnasiu ne mnoho. Nestala se žádná změna, leda ta, že je v koleji nový klerik, nějaký Purkyně. Máli o něm věděla, ale jen to, že tu je, ani ne odkud, a to, že P. Raymund Dvořák se nedostane pryč, že tu ostane, že bude mít gramatiku⁴¹³ a tak že ho Vašík dostane, že pan páter Raymund je hodný, ale na privát že také drží, že ho bude zase potřeba.

Vašík uléhal ne jako před rokem žalem sklíčený, než přece smutný; nejvíc a starostně myslel na otce, jak dojede, a na maminku, ta že ona na tatínka vzpomíná i na něj. Nezaplakal, ale byl rád, když se stará Jetmarová přišourala tiše, v punčochách, k jeho posteli, když ho po hlavě hladila a začala zas o domovu, o mamince — Ráno vstával lehčeji a chvátal ze stavení ne s tichým steskem a s bázní jako loni. Nešel do neznáma, nečekala ho žádná zkouška. Pospíchal s jistou dychtivostí, aby se shledal se známými a kamarády.

Směle se pustil do roje před gymnasiem a kolejí, v jejichž vratech mihl se starý, mrzutý Plocek, a proplítal se skupinami studentů jistě, až našel Kamberských Karlíka. Nejprve se ho zeptal na Václava, tovaryše Sobotkova.

„Neviděl jsem ho, není tam.“

⁴¹³ Druhá třída gymnasijní. Gramatika (z řeč.) 2. třída, zaměřená k výuce latinské mluvnice.

Vašík to nerad slyšel, a když se vracel od gymnasia, schválně si zašel do Sobotkovy dílny. Šeptalo mu cosi, že Karlík Kamberských nic neví, že Václav snad leží dosud u Sokolů v komoře. Šel však nadarmo. Václav v dílně nebyl a u Sokolů také ne, jak mistr Sobotka najisto pověděl.

„Je v Chrudimi, vydal se tam ani ne týden, má tam nějakého strýce; bude tam jistější, a pak on, až bude mít nohu jak se patří, půjde do světa na vandr.“

„A co ta rychtářova?“ vyhrkl Vašík a naráz se zapálil, jak se tak pojednou odvážil.

Mistr Sobotka se usmál.

„To taky víš? Ta měla ten týden svatbu, musila si vzít toho, jak chtěl její táta.“

Vašík pocítil hněv na rychtáře dlouhých vlasů, zardělého, vráscitého, přísného vzhledu, jak si ho v dlouhém, modrém kabátě a v punčochách živě pamatoval z nádvoří zámeckého, když tam odváděl rekruty. Václava litoval, tomu že teď asi smutno, když musil tam odejít. Litoval ho v duchu a pak s účastenstvím o něm vypravoval doma, navečer „babičce“, když osaměli v kuchyni u ohniště.

Již to déle nevydržel. Hned od počátku, jak zvěděl Václavovo tajemství, jej pudilo, aby se jí svěřil s tím, co věděl a jak si ho pan chirurg zavolal a kde s ním byl. Než kvůli Václavovi se udržel. Až nyní — Stará Jetmarová žasla, ani věřit nechtěla; sama pak dlouho nemlčela, nemohouc se dcer ani dočkat. Jak přišly, hned zvěděly, a Vašík pak musil ještě jednou vypravovat ten vesnický román a co sám viděl.

* * *

Věk se dlouho díval za vozem pod bělavou plachtou, jenž mu Vašíka odvážel. Bylo mu chlapce líto a v ten okamžik si vyčítal, proč ho samotného posílal, že jej měl přece dovésti na místo.

Cesta ku Praze byla volná, ne však veselá. Ohlas daleké bouře zaléhal až sem, a čím blíže k Praze, tím plnějšími a děsivými nárazy. Nejzmatenější

zprávy jako by s větrem přivívaly; zveličovaly, často si odporovaly, nejvíce o místech a času srážek a bitev. jedno však bylo jisté, že je zle.

Věk přeslýchá různé zvěsti na hospodách, kdež buď krmili nebo nocovali a kamž je přinášeli různí lidé z různých stran, pocestní, olejkáři, vandrovníci, muzikanti i formané, od Prahy, od Vídně, z kraje, z hor. Mluvílo se, že Francouzové již překročili Inn, že zahnali Rusy i císařské a táhnou na Vídeň, z Vídně že ujel císař, to že je pravda, jistili, do Uher, do Prešpurku⁴¹⁴, tam že na sněmu promluvil k uherským stavům, žádaje o pomoc, a že Uhrům svěřil svou rodinu, obzvláště svého dědice, prince Ferdinanda.⁴¹⁵

V Brodě zaslechl Věk, že v Bavořích u hlavní armády samé neštěstí, že bůh milý ví, co se s ní děje, rezervní vojsko že ustoupilo do Čech skrze Anspašsko a Horní Falc⁴¹⁶, všecko že je u Plzně, a za ním že se přihnala kavalerie⁴¹⁷ od hlavní armády, rozbitá, roztrískaná, prořídla; co vedou prý volných koní, a koňáci, kteří ostali, jak vypadají! Bez plášťů jsou, bez obleků nebo v rozbitých uniformách, bez zbraně, ti že se na koních zachránili, a ještě ne všichni, ostatní hlavní armáda že padla do zajetí, že se musila vzdát, u Ulmu že ji generálové prodali, Napoleon že ji koupil od těch taškářů, od Maka a Auffenberka, to že jsou zloději, zrádci.

Pln starostí dojížděl Věk do Prahy. Je-li to vše pravda, potáhnou Francouzi kupředu, a kdo je zastaví! Jak bude s obchodem, prodá-li teď a jak, a budou-li v Praze peníze, skutečné, pravé peníze. Bankocedulí se bál. Kolik kurýrů přehnal se za ty dny kolem Věkova povozu vysoko naloženého; předjeli jej, jiné potkal, posledního u samé Poříčské brány, když vjížděl do Prahy. Bylo o Dušičkách, odpoledne, když znenadání začalo citelně přituhovat.

První podomek u „Zlatého bažanta“ poznal Věka a uvítal jej uctivěji než loni. Tentokrát si toho Věk nevšiml. Sotvaže se umyl a oprášil, vydal

⁴¹⁴ Prešpurk (něm.) nynější Bratislava

⁴¹⁵ princ Ferdinand pozdější český král Ferdinand V. (1835-1848)

⁴¹⁶ Anspašsko okolí města Ansbachu, záp. od Norimberka. Horní Falc bavorské hornaté území západně od Českého lesa

⁴¹⁷ kavalerie (z franc.) vojenská jízda, jezdecko

se hned z hostince na Staroměstský rynek a odtud do Dlouhé třídy k velkokupci K. W. Schimonovi, jenž se před rokem po dobrušském požáru k němu tak šlechetně zachoval a s nímž od té doby byl ve spojení ještě lepším.

Zastal ho v klenuté pisárně vzadu ve dvoře jeho velkého, tmavého domu. Po vlídném uvítání dostal od toho starého vážného kupce, jenž na jaře toho roku obětoval módě svůj cop, šňupec ze stříbrné tabatěrky; ale hned také uvítal Věka lamentem, slyšel-li, co se děje, o kapitulaci Ulmské, že je všechno ztraceno, armáda, kanóny, všechny zásoby, to že je škoda, milióny, milióny, a co z toho se ještě přivalí, obchody že již hrůza váznou, s Bavorskem docela, odtud že už není kolik dní žádný pasteinlauf, z Bavor, ze Švábska, odnikud ani řádky, a on, ó Panno Maria, že čeká dvě fůry z Plzně, že už tu měly být, a že nemá zprávy o nich, ani slechu, a na obou tolik zboží, za tolik tisíc!

„A co oni, pane Věk?“

Když Věk pověděl, otočil rychle tabatěrku mezi prsty. „Ze sem dojeli! No, nejvyšší čas. S plátny to ještě snad, plátna snad půjdou, to ještě.“

„A jak s penězi.“

„Peníze! Kdo má peníze! Hadry panují, ničemné bankocedule. Těch dostanou, ale bránějí se jim. Ostatek,“ usmál se ironicky, „snad nám zlato a stříbro přinesou Francouzové.“

„Myslejí!“

„Lekají se, aber —“ začal po německu, „musíme se na všechno přichystat. Kdopak ví; je hůř, nežli noviny píšou. Všecko se tají. Napoleon žene naše jako stádo, Rusové také coufají, co nevidět mohou být Francouzové ve Vídni a i —u nás. Ano, i u nás. Milý příteli, hleďte, abyste obchod co nejdříve ujednal.“

Poplašen obavami zkušeného obchodníka, byl by Věk ještě té chvíle šel prodávat své zboží. Než stmívalo se již, bylo pozdě. Ale ráno, hned jak krámy otvírali, bral se za obchodem. Na své přátele i známé sotva vzpomněl. Neodbýval tak, jak se nadál; strach z Jobových zpráv zarážel všechny a vše a Věk marně chodil sem tam. Někde nechtěli, jinde mu

nepodali tolik, na kolik počítal. Musil býti spokojen, když pak zboží vůbec prodal s výdělkem jen nepatrným.

Skoro dva dni tak prochodil. Nežli dojednal konečné úmluvy, nežli plátna odvezli a složili, a nežli si vyřídil také své objednávky a koupě zvláště u K. W. Schimona a M. J. Stojespalla, s nímž měl delší rovnání, nastal den třetí.

Přitom pořád a všude, skoro při každé zastávce děsivý bzukot zlých zpráv z bojiště, o kapitulaci, že císař s rodinou skutečně ujel z Vídně do Prešpurku, Francouzové že se blíží k českým hranicím a všechno že před nimi utíká. Slyšel o sněmu, že se v tyto dny stavové mimořádně sjeli, že zasedají na hradě, že bude zase sbírání nového vojska, že snad už je vyhlášena zemská obrana, myslivci, střelčí patalióny.⁴¹⁸

Na čem se sněm nahoře na Hradčanech usnesl, dověděl se z veřejné vyhlášky, české a německé, na rozích nalepené. Na první uhodil na Koňském trhu na rohu u Špinků. Houfek lidí stál před ní a četl, tiše i nahlas. Věk, natahuje krk a napínaje zrak, přečetl přes hlavy přednějších, že stavové nabídnou panovníkovi čtyři milióny zlatých válečného příspěvku, že však jich nerozvrhnou na všechny statky, ne na rustikální, nýbrž jen na dominikální,⁴¹⁹ jsouce ochotni obětovati vše, krev i statky, pro milovaného panovníka.

Věk čta nedbal kdo vedle, kdo před ním. Až když ustoupil, všiml si dvou dam opodál. Zastavily se právě a jedna z nich, mladší, nalíčená, v dost nápadném, ale ne již novém plášti, tlačila se blíže k oznámení. Bettyna! Hned ji poznal. Byla plnější, ale ne již svěží.

Ta druhá, v chudším, starším a obnošenějším obleku, v čepci, s šátkem přes ramena, pohublá v tváři, ach — Thámová, Paula!

Maně ustoupil za lidi, aby ho sestry snad nezhlédly, neotočil se však a nodešel. Díval se, pozoroval, Paulu nejvíce. Kde se tu vzala! To je tu také Thám; nebo jen sama? Jak se změnila! Pravda, léta už ji neviděl, kolik, asi šest, ne-li více, a tenkrát jí mnoho nescházelo do třicíti. A ten život

⁴¹⁸ (z franc.) střelecké pluky

⁴¹⁹ statky rustikální a dominikální (z lat.) - selské, poddanské a panské, vrchnostenské

klopotný — Nevypadá staře, ale ten stín, jakýsi smutný stín v její tváři! A tak trpce vážná, až netečná. Nechte, čeká na Bettynu. Ta rychle odstoupila.

„Nic to není, zas jen vojna; já myslila, že něco z divadla,“ oznamovala, jako by přečetla oznámení nějaké akrobatské společnosti. Otočily se a šly dál, Starou alejí. Věk hleděl za nimi; všiml si, jak Bettyna plavně si vykračuje, jak se nese, hlavu vzhůru, až se jí pštroší péro na kloboučku potřásalo, a jak Thámová vedle ní jako stín. Věk si připomínal, jak byla Bettyna nalíčena, jak své kráse pomáhá, a maně počítal její věk, že už jí do třetí desítky mnoho neschází. Krása prchá, a pak — Pak zase všecko máma stará, je-li živa. Co by byly řekly, jak jim je v tento zlý čas

Věk chtěl do Expedice až s večerem, náhlým však zjevením sester Butteauových zatoužil zvědět, je-li tu Thám, i promluvit o věcech vlastenských, na kteréž v návalu svých starostí zapomněl. Že se Kramerius přestěhoval, věděl z jeho novin. Proto rovnou zamířil z Koňského trhu na Perštýn a odtud do Bartolomějské ulice.

Expedici shledal v nové místnosti v domě „Jeruzalém“ řečeném, zrovna proti Červenému srdci, jinak zařízenou, ale majitele jejího ne valně změněného. Nevypadal zdravěji, spíše hůř; Věkoví se zdál žlutší, chorobnější, ač Kramerius sám si pochválil, když se ho Věk ptal na zdraví, že mu je v tento čas trochu líp.

Věk pověděl, proč přijel, posteskl si na obchod, na vojnu, záhy se však zeptal na Tháma, že viděl jeho švagrovou a paní.

„Thám je také v Praze,“ ohlašoval Kramerius, „ale ne dlouho. Vojna ho sem zaplašila.“

„Toho bych rád viděl.“

Kramerius pohnul dlaní a řekl zasmušile:

„Myslím, že by se zarmoutili.“

„Byl tady, v Expedici?“

„Dosud ne, a myslím, že ani nepřijde. Vyhýbá se mně a našincům. Má nám prý za zlé, že musil odtud z Prahy.“ „Za to z vlastenců nikdo nemůže.“

„Je roztrpčen a hledá vinu víc u jiných. Každý z nás by udělal, co by bylo možné, jenže, myslím, všeliká pomoc bude mu jen na čas, na chvíli. Neudrží se už asi nikde; ta neblahá vášeň ho odevšad vypudí.“

„Pije.“

„Och! A víc! Bylo mně ho líto, když jsem slyšel, jak se tu ty dni zjevil znenadání na Staré rychtě. Vypravoval mi to mladý vlastenec, student Hýbl z České Třebové.“

„Filosof?“

„Byl, ale filosofie mu přestala chutnat. jeho veselá mysl nehoví přísnému mudrcství. Dal se zapsat do inženýrské školy.⁴²⁰ V české literatuře je jak náleží honěný, v starší i nové, a píše dobře česky, dobropísemnost zná, všecko, mohou mu i korektury svěřit; ten, myslím, bude i psát. Ale abych nezamluvil, tak tedy tento pan Hýbl byl na Staré rychtě, byla právě hlučná a šumná společnost, po vagacích, vědí —“ Kramerius vypravoval, jak Thám přišel na Starou rychtu, jak ho starý Haberzeth, i Věkovi z minulých let povědomý, poznal, a jak Thám chtěl i na castrum doloris.

Věk maně pohnul hlavou a přimkl oči úžasem i lítostivě. „Vypravoval Hýbl,“ pokračoval Kramerius, „jak Tháma přivedli k panu starému Hamousovi. Toho neznají?“

„Znám, znám.“

„Ten se ho ujal, a protože bylo již pozdě, vzal ho s sebou na noc. Hýbl je vyprovázel. Pan starý Tháma dobře pohostil a jistě ho ráno ještě podařil.“

„Co hodlá Thám v Praze?“

„Bůh milý ví. S divadlem není nic, tady ho nepřijmou. Teď už teprve ne. Znájí ho, a pak tenhle čas! Vojna škodí i zdejšímu velkému divadlu. Natož aktérské tlupy venku, to teď není možná. A bude ještě hůř.“

„Francouz vyhrává.“

„Ano, jdou zprávy, že táhne k českým hranicím.“

„A co my, co náš národ v té bouři! povzdechl Věk. „Kolikrát jsem o tom přemýšlel. Evropa vzhůru, a co my? O nás žádný neví. Jsme jako list v

⁴²⁰ Technika. Pozn. Jiráskova.

povětrí, jako vylíhlý motýl ve vichřici. Naše naděje, jak byla za Leopolda⁴²¹
— A co z nich? Němčina všechno, svoboda žádná a zastání nikde.“

Za posledních slov pokyvoval Kramerius vážně hlavou. „Smutná pravda, milý vlastenče, zastání žádné a svoboda

ta tam. Kdyby věděli, jak musíme být s tiskem opatrní. Ó, kdyby se směla říci pravda, jak jsme utisknuti! Nu nesmí, ale proto pravda ostane pravdou a tím více ji budeme cítit a tím více přilneme k národu. Och, doba Josefova! A teď! A věřejí mně, snad by bylo ještě hůř, kdyby vojen nebylo. Snad bychom se nesměli ani tak hlásit jako Čechové. Ale když osvědčujeme svou věrnost a oddanost po česku, to nám z Vídně přece nemohou ve svých úzkostech zakázat. I promluvit musí na nás po česku!“ Kramerius se trpce usmál. „Snad až bude konec té bouře.“

„Kdy jí bude konec! A jak Thám,“ vzpomínal Věk nanovo, „nevědí, je-li s ní a se švagrovou?“

„To nevím, ale nejspíše by jim o tom pověděl doktor Held.“

„Chci ho také navštívit. A co pan páter Vrba?“

„Och, ten se rmoutí, že nemůže ven, že nemohl chodit s knihami. Teď to nejde. A Ziegler, teolog,“ vzpomínal Kramerius, „znají ho.“

„Znám. Byl u nebožtíka profesora Vydry.“

„Ten, ten; na toho se těším, ten bohdá nám poslouží, už teď je na slovo braný svou učeností, a je teprve bohoslovec! Bude u nich, v jejich kraji Hradeckém, za rok bude vysvěcen, je v Hradci.“

Vešel Hýbl v nevalném plášti, červený od chladu, neboť venku mrzlo, veselý, jen mu oči hrály. Přinesl nějakou korekturu. Věk, když se s ním seznámil, zeptal se ho na Tháma. Mnoho nového neuslyšel; jen to, že je Thám s paní u tchyně.

„Je také švagrová s nimi?“

„Ne, o tom nevím.“

„Chodí na Starou rychtu?“

„Od toho večera tam nebyl. Nejspíš bývá u bratra.“

⁴²¹ Leopold II. císař římsko-německý, korunovaný král český, uherský a chorvátský (1790-1792), upustil od josefínské myšlenky státní a národní jednoty, což znamenalo naději pro české vlastence

Ani u Helda Věk mnoho nezvěděl. Jen to, že Bettyna s Thámovými není, ale že stará Butteauová dosud má u sebe jejího kluka a včera že tu, u Helda, byla, oznamujíc, že jí přibyli strážníci, Thám s Paulou, a jak přišli, ó hrůza, co zkusili, chudáček Paula, ta nejvíc, až z Domažlic pěšky, pořád pryč, v blátě, dešti, pak v zimě, divadlo že jim vojsko vyhodilo z vozu, že direktor Vio stěží dostal dekorace a garderobu na trakařích do nejbližší vsi, tam že to složili v nějaké kolně, tam že to všechno musil nechat, a tam že se všichni od něho rozběhli, musili, jak by zůstali, Thámoví také; Paulinka, chudák, div že neonemocněla, a ona, Butteauová, také, když ji zhlédla, když ji uviděla v bídne obuvi, v lehkém dost obleku, a v tom že šla za těch deštivých a studených dní, ve větru, plískanici, teď přede Všemi svatými od Domažlic, od baborských hranic až do Prahy!

„A co o Thámovi vypravovala?“

„Zeptal jsem se na něj. No že,“ Held naznačil její rozpačitou odpověď, „ona, co by řekla, když se tu sotva ohřál, ale Paulinka, ta že si posteskla, že je pořád stejný, snad, och, snad ještě horší. Nic si nepřivezl, ani grešli, nic, nic, a ještě, co mohli, cestou zastavili, Paulinka že měla takové krásné šaty granátové barvy, zastavila je; a to si můžou pomyslet, když teď oba najednou přijdou člověku do domu, a tady že je taky ten klouček, to že jsou starosti.“

„Dals jí medicínu,“ vpadl Věk s úsměvem.

„Dal, ale také jsem se jí optal, zdali Bettyna na chlapce něco dává.“

„Nic asi.“

„Jistě nic, to všechno ta stará sežene a opatří, a ještě aby na Bettynku dopustila, to ne, že prý jsou zlé časy a ten její, co ji opustil, že je nesvědomitý člověk, ale Betty že čeká na angažmá, a Thám že by snad také moh něco u divadla chytit, když má takové známosti, a to že by se pak všechno obrátilo.“

„Tak stará pořád má iluze a plány?“

„Těmi se drží, a jak má groš v hrsti, hned se jí svět vyjasní. Tos ji měl vidět, když dostala tu mizernou bankoceduli!

Z radosti mluvila míchaně, česky, německy a hned plná ochoty slibovala, když jsem po ní vzkázal Thámovi, aby mne navštívil, že ano, že jistě, že mu domluví, od ní že si dá říci, v gruntu že je to dobrý člověk —“

Věk se zasmál, ale pak se vážně otázal, přišel-li Thám. „Dosud ne, a myslím, že ani nepřijde.“

„Kdyby,“ Věk rozdělal toboleku a vyňal bankoceduli, „se tí hodilo a mohl mu nějak šikovně — Thám jistě potřebuje. Sám k němu jít nemohu kvůli jeho ženským, a hledat ho, nevybývá času. Už bych byl raději doma pro ten hřmot vojenský. Doma budou mít strach.“

Mluvili o obchodu, Věk zmínil se o plánech, jaké měl naděje a mimo nadání jaké obtíže a starosti. Vtom Held, jako by si na něco vzpomněl, vzal ho za rámě.

„Ty,“ pravil živě, „co mně napadá. Mám několik dobrých, ano bohatých domů, tam se spotřebuje dost plátna a vinutí. Kdybys měl lepší sorty —“

„Mám, a kdyby nebyly hned, opatřím,“ přijímal Věk ochotně. „Pozdrav tě bůh, příteli; takových několik domácností už něco vydá, a pak je to rekomendace⁴²², z toho jsou nové známosti.“ Podal Heldovi ruku.

Když odcházel, už u samých dveří, žádal ještě jednou, tak tedy aby Held Tháma od něho pozdravoval, až s ním bude mluvit, a pojednou se tišeji optal, jak ten Amling, ten herec

„Byl pryč, dlouho nebylo o něm ani slechu. Až teď se vrátil, ta vichřice ho sem taky zahнала, ale onemocněl. Leží u nás ve špitále.“

„Ví to Thámová?“

„Myslím, že dosud ne; a raději aby nezvěděla!“

Když Věk jel do Prahy a čas rozpočítával, mínil, že tentokrát asi P. Vrhu nenavštíví. Než nedalo mu, a když se ubíral od Helda, zastavil se přece na Dobytčím trhu v tichém, klenutém bytě starého kaplana. Zastal ho u stolku, an opisoval nějaká memorabilia. Chvíli u něho poseděl, vyslechl jeho stesky na zlé časy, na vojnu, na drahotu, na bankocedule, a jak nyní

⁴²² rekomendace (z franc.) - doporučení

musí zahálet, zodpověděl jeho otázky, a než soumrak nastal, pospíchal opět ke „Zlatému bažantu“, aby se přichystal na ráno, na časný odjezd.

Jel napřed dostavníkem; povoz zbožím naložený vydal se za ním. Cesta byla nepříjemná, neboť uhodil kromě nadání mráz, na první dny listopadu neobyčejně tuhý. V dostavníku, na všech stanicích, všude jen samá vojna; přemílali nejdivnější, nejdivočejší zprávy, že už Kufstein padl, a jako novinu jistojistou, že Francouzi dotrhli k českým hranicím z bavorské strany, a také i od Lince, kterýž obsadili, že táhnou do Čech, a do Vídně že nemají už také daleko.

Věková očekávala muže v úzkostech. Den, kterého měl přijeti, minul, a již také druhý. Přes tu chvíli vycházela plná nejistoty, jako na trní na podsínku jejich domu, vyhlížet na náměstí, nejde-li. Padl na ni strach z vojny, o níž šly veliké řeči; slyšela, že na silnicích teď není jisto, že zase shánějí nové vojsko, landvér⁴²³, že budou odvádět a chytat na vojnu.

Starý Bílek přinesl zvláště poplašnou zprávu. Byl ty dni v Josefově u svého příbuzného a tam viděl, jak tam shromažďují zásoby potravin, že už vyvážejí na hradby děla, že splétají koše a fašiny, jako by měl nepřítel už už přitřhnout.

Věková tím úzkostněji vyhlížela svého muže. Až ho spatřila, a zdravého, vesele k ní náměstím pospíchajícího. Vyběhla z podsíně ven a vítala ho, jako by vyvázl kdožví z jakého nebezpečení.

XVI - POČÍNA SE IDYLLICKY

Za slunečného dopoledne počátkem listopadu, bylo pozejtří po onom večeru, kterého Jeník z Bratřic přinesl zprávu o kapitulaci ulmské, stavil se doktor Held u baronky Skronské. Šel kolem a nedalo mu, aby minul její dům. Měl se zas optat na její zdraví a přesvědčit se, jak účinkují prášky, které jí předepsal. Myslil však více na Lory, jak se s ní shledal po jejím

⁴²³ landvér (z něm.) - domobrana, dobrovolné vojsko

návratu z prázdnin, a připadlo mu také, že se jí onehdy nezeptal na překlad z Gessnera. Tak měl záminku i výmluvu sám sobě na tichou výčitku, jež se v hloubi hnula jako znepokojující stín.

Baronku nezastal, čekali ji však každý okamžik z návštěvy, na kterou se vydala, a slečna že je v salóň, hlásili. Nebyla tam, dveře však na verandu byly pootevřeny, a doktor hádal, že sešla do zahrady. Vykročil na verandu. Kamenné schody, vedoucí dolů do zahrady, byly opuštěny; na spodnějších stupních spočíval tu tam spadlý list, svítě na slunci jako zlato. A ticho po pustnoucí zahradě, z níž vanul dech opršelého listí; keře, prořídle koruny, tiché, v bezvětrí, hořely v plném slunečním jasu posledním zlatem a posledními plápoly rudých i tmavších odstínů.

Přes ně z verandy daleký, překrásný rozhled na Prahu, přes spoustu jejích domů cihlových, zahnědlých, střech, nad něž trčely věže a vížky a báně, až k velebným Hradčanům, jež malebnou siluetou odrážely se v jiskrném vzduchu od nebe do běla prozářeného.

Doktor se tam zadíval, ale ne na dlouho. Dole pod stromy zašustělo zlaté, brunátné listí kryjící stezky i vybledlý trávník při nich jako pestrý koberec. Lory přicházela, v úzkých, světlých šatech, v tmavozeleném spencru⁴²⁴ úzkých rukávů, s nepokrytou však hlavou, vytáhlá, urostlá, volným krokem, zamyšlená. Helda nezhlédla, až když stanula pod samými schody.

Slušelo jí to, jak se mile lekla, jak rychle a lehko jako pírkó spěchala do schodů, obracejíc k němu tvář od mrazíku pěkně zardělou, svěží; a v očích tak milá, vlídná zář. Maně sestoupil schod, dva jí naproti. Mluvil o baronce, že není doma, ale hned na ni zapomněl. Zůstali na balkónu, kdež bylo jasně a pěkně.

Held ukázal na zahradu, jaká to krása i teď, jak příjemno procházeti se v tom šustícím koberci a v tichém, zlatém dešti listí; to že bylo vždycky jeho přání, míti byt alespoň se zahrádkou, kde by bylo několik stromů zrovna před okny.

⁴²⁴ spencer - krátký kabátek do pasu

„Četl byste v jejich stínu.“

„Také, ale chtěl bych je mít také pro klavír.“

Pohlédla naň tázavě.

„Abych si mohl okna otevřít, aby tóny milé mi skladby nepršely do špinavé, hlučné a lhostejné ulice, nýbrž do švelících nebo zamlklých korun.“

„To je poetické —“ Jako v zapomnění utkvěl Lořin pohled na doktorově obličeji.

„A vy, slečno, chodíte snít pod stromy,“ řekl žertem. „Snad,“ usmála se, „a také číst své básníky.“

„Höltyho, sterbegekankenvoll,⁴²⁵“ znělo to škádlivě, „jako tam na venkovském hřbitově.“

„Ach, v takové samotě a na takovém místě, pane doktore —“ Sklopila víčka.

„A —“ vyrazil, zamlčel se, než nemohl ustat, musil dopovědět. „Na Gessnera jste už zapomněla?“

Lory zvedla kvapně hlavu a zákmit milého překvapení projasnil její líce.

„Vy jste nezapomněl! Čtu, ó čtu, před chvílí jsem četla u klavíru.“ Obrátila se ke dveřím, jako by chtěla ukázat, že tam knížka ještě je, že četla.

„A všemu jste rozuměla?“

„Ó ne, mám leckteré slovo zatrhuto.“

Vstoupili do salónu, na jehož zelenavých stěnách mdle se leskly zlacené, dvouramenné svícny s bělostnými svíčkami. Lory vzala s klavíru nevelkou knížku v deskách mramorovaného papíru a podala ji Heldovi.

„Přesvědčíte se, pane doktore, jak jsem v češtině pozadu.“

Otevřel knížku, Lory stála volně opřená o klavír, a začal tam, kde otevřel, s úsměvem, polonahlas čísti:

⁴²⁵ (sterbegekankenvoll; něm.) - plná myšlenek na smrt

„Nyní měsíček za vzdálenými pahrbky vycházel a mládenci i dívky se ubírali v lodičky zpátkem.“

„Jen dál, pane doktore,“ pobízela Lory živě, „hezky to zní a takhle tomu rozumím líp.“ Myslila, že mu to sluší, a ráda na něj hleděla.

Poslechl, četl, zpočátku jen volně, aby učinil po vůli, ale pak už ne bez zájmu:

„I Filis, jdouc zpátkem, na Dafnisa⁴²⁶ pohleděla; soumrak ji učinil smělou.“

Lory sklopila oči.

„Hodně se mu do očí podívala a povzdechla si —“ Doktor ustav zeptal se s úsměvem:

„Rozumíte, slečno?“

Usmála se a kvapně odvětila:

„Ano, rozumím.“

Held pokynul hlavou a četl:

„A povzdechla sobě; znenáhly k břehu brala se krokem a častěji zpátkem se ohlížejíc —“

„—Prosím, tady, to znenáhly, co je to? a pak souvislost--“

Held vysvětlil a jen dokončil, vešla baronka Skronská. „Česká hodina,“ hlásil jí žertovně, „čteme Gessnera.“

„Ted', v tento čas, víte-li?“ Baronka mluvila vzrušeně. „Zase zlá novina?“ ptala se Lory nemile vyrušená. „Ó zlá! Francouzové vtrhli už na českou půdu!“ Doktor i Lory žasli.

„Je to jisté, paní baronko?“

„Bohužel, zcela jisté. Klatovy obsadili a vymáhají hrozné rekvizice.⁴²⁷ A od Lince přitrhnou prý jistojistě na Budějovicko, nejsou-li už tam.“

„A co naši?“

„Ach, taková hrstka! Leží u Plzně; nějaký menší sbor už prý poslali ke Klatovům. Ale což to je, ti Francouze nezadrží. A ti tam od jihu! Za

⁴²⁶ Filis a Dafnis oblíbená jména pastýřky a pastýře v idylických básních

⁴²⁷ rekvizice (z lat.) - vojenské zabavení potravin, oděvů, obuvi, paliva, píce, koní a vozů

nějaký den už snad potáhnou na Prahu! ö, pak má člověk býti zdrav při tom ustavičném rozčilování. Ale prášky si chválím, pane doktore.“

Pohovořil o chorobě, o léčení. Dnes poprvé nebylo mu dosti vhod, že nezůstal s Lory ještě sám. Líbilo se mu to čtení se slečnou.

Baronka již nevstala a neodešla ani na okamžik. Když byl na odchodu, prohodil slečně žertem, že na toho Gessnera má také recept, když by slečna poroučela. Lory vesele přisvědčila, že je to těžký případ, že bude pomoci potřeba.

Held na to pak myslel, jak se potkal se slečnou na verandě, jak jí četl. Byla tak hezká, tak jí to slušelo, a v jejím pohledu, v její tváři tolik duše. Je srdce nevšední. Zarážel se nad tím, jak že to vzpomíná, že nedbá toho, jak si sám ustanovil.

Přece zase vzpomněl, budou-li číst Gessnera, když se pozejtří ubíral do domu baronky Skronské. Ani mu nepřipadlo, aby se tomu vyhnul. Že to nevinná věc, žádné v tom nebezpečení. V salóne zastal s dámami radu Slívku a Jeníka z Bratřic. Mluvili o vojně a při té i zůstali. Ohlédl se po klavíru, kde u partesů ležela nevelká knížka v deskách z mramorovaného papíru, s rudou ceduličkou na hřbetě. Znal ji, dobře si ji pamatoval, ale musila tam zůstat ležet. Všiml si, že i Lory se po knížce obrátila, pak setkal se s jejím pohledem, a četl v něm, že lituje.

Musil však dál, po bojišti. Jeník, ostře resonuje, je vodil a vykládal, ted“, co došly detailnější zprávy, že je teprve vidět, jaké hlouposti, jaké hříšné, trestuhodné hlouposti tam v Bavořích a zvláště u Ulmu Mak a generálové vyváděli.

„Jádro armády pryč, zajato, zbytky rozprášeny a ty zkáže taky neujdou, zvláště ten houf, který se protloukl na jih, do Tyrol, hlavně jízda, blankenštejnští husaři a švališéři Klenauovi.“

„Ach!“ vzdychla baronka náhle, prudce, div že nevykřikla a pohlédla hned na Lory; ta sebou nápadně hnula. Jeník a všichni upřeli zraky na baronku.

„Jsem překvapena tou zprávou,“ vysvětlovala. „Ale když se dostali do Tyrol, jsou, doufám, zachráněni,“ mínila, ale více se ptala, čekajíc dychtivě Jeníkovu odpověď.

„Na tu chvíli ano; ale Francouzové vtrhli za nimi od severu a Augereau prý postupuje k Bregenci, to je skřípnou a jistě všechny zajmou.“

„Ach, bože! Charles to jistě neví!“ zvolala baronka k Lory.

Jeník vzpomněl, že ten Charles je von Hanold, mladý bratranec slečny Lory, jenž někdy přicházel sem do společnosti a jenž se tolik zajímá o všelike pamflety a skandální pražské historky.

„Pan von Hanold má někoho na vojně?“ zeptal se Jeník. „Bratrance ze své strany, je rytmistrem⁴²⁸ u pluku Klenauova. Ale s námi není v příbuzenstvu.“

„Také von Hanold?“ zeptal se Held.

„Ano.“

Lory se neozvala ani slovem, jako by slyšela o neznámých; klidná však nebyla. Její zrak hleděl nejistě a jako by se vyhýbal v ten okamžik setkati se s pohledem Heldovým. Patrně se jí uvolnilo, když rada Slívka Hanoldy zamluvil, dokazuje ve svém optimismu, že je sice zle, ale ať nezapomenou na Rusa, jenž táhne na Moravu a už už se blíží, a Karel arcikníže že pospíchá z Itálie na pomoc.

„A pak ta porážka Francouzů na moři,“ dodal s důrazem.

„U Trafalgaru?“ odrážel Jeník živě, „to, milý pane rado (mluvil po česku), Napoleonovi tady neuškodí a nám nepomůže.“

„Ale nadšení národa!“ namítal rada po německu, „četli jste, jak provolání účinkuje, dobrovolníci se hrnou, české myslivecké prapory zesílí arciknížete Ferdinanda.“

„Ale už pozdě, myslím!“

Škorpili se o vojnu, rozhodovali na bojištích, o armádách, jak a kam která. Doktor Held se tentokráte neúčastnil, jen poslouchal a ještě dost

⁴²⁸ rytmistr (z něm.) - jezdecký setník, poručík

roztržitě. To s tím Hanoldem rytmistrem jej překvapilo; byl by rád zvěděl víc, a cítil i jakési znepokojení.

Lory sic nabyla brzy klidu, za hovoru obracela se k němu jako předtím, s tím úsměvem, s týmže výrazem jasna, jež cítila v jeho společnosti; a přece dost nevěřil a jako míhavý stín u vyjasnění vadila mu nejistota, pro to pohnutí barončino i Lořino, co ten rytmistr Hanold

Již se o něm nezmínily a nikdo. Zůstali v hudbě, jak Lory starostně vzpomněla na koncert bratří Pixisů, jenž měl být pozejtří, že za těch válečných přístrachů nebude asi valná návštěva, že jistě nebude jako před třemi lety v konviktském sále, když Dusík⁴²⁹ koncertoval.

„Och, Dusík,“ povzdechla baronka nadšeně. „A jaký zjev, jaký krásný muž!“

„Ten si mohl dovolit tu novotu a postavit klavír napříč,“ rezonoval Jeník. „Ten měl profil, ale ti naši hrdinové ulízaní, co to po něm dělají —“

„Profil, krásná tvář, ano,“ přisvědčoval Held, „ale především prsty. Dusíkovy prsty, deset pěvců, znamenitých pěvců, každý zpíval.“

„A Pixis?“ zeptala se Lory.

„Petr, pianista? Dusík ovšem není, ale stojí za to, odvážit se i v tento čas na jeho koncert. Kdo je přítel pravého umění,“ vyzýval žertovně, „nebude se bát a přijde.“

„To vás tam, pane doktore, uvidíme,“ přisvědčila Lory živě. „A tam snad zapomeneme na vojnu.“

„Nevím,“ Jeník zakroutil hlavou, „teď mohou každý okamžik dojít nové Jobovy zprávy.“ Vstal, maje se k odchodu.

„A tam ten sbor v Tyrolsku, ti Klenauovi švališěři, myslíte, že jsou opravdu ztraceni?“ vzpomínala starostně baronka.

Doktor Held, jenž také vstal, ohlédl se na tuto otázku po Lory. Její obočí se zachmuřilo a pohlédla po tetě, jako by se divila.

⁴²⁹ Dusík Jan Ladislav D. (1761-1812), klavírista a hudební skladatel

„Paní baronko,“ odpovídal Jeník z Bratřic, „jak situace je; dle své zkušenosti řekl bych ‚ano‘. Takové malé oddělení a nepřítel v přesile ze všech stran! Ti ubozí švališéri padnou jistě Francouzům do rukou.“

„Ubohý Hanold,“ povzdechla baronka. „Charlesovi to musíme hned oznámit, Lory.“

Lory mlčky přisvědčila.

Held rytíře Jeníka na kus vyprovodil. Když pak osaměl, hned se mu zamíhal ten stín. Snad že to nic není, uvažoval; Lory však klidnou nezůstala. Snad starší, bývalá známost s tím rytmistrem? Ach co, proč on, co jemu do toho!

U svého bytu zahlédl Tháma. Stál proti němu v tmavohnědém, dost sešlém kaputu⁴³⁰, hladce vyholené, uvadlé tváře s vráskami u zapadlých očí. Čekal patrně, ale sám se o tom nezmínil, a Held jako by nepozoroval, jako by se náhodou setkali. Uvítal ho srdečně a vytýkal mu, co že ho dosud nenavštívil. Chtěl mu říci, že mu vzkázal po tchyni, ale včas se rozpomenul, a podotekl jen, že už slyšel, že se zase vrátil.

„Vrátil, musil. Vojna —“

Thám musil nahoru a nedal se zván. Usedli, hovořili; také o společnosti, od které Thám přišel do Prahy. Byl nějak ostýchavý, jako zaražený. Trpce se usmál na Heldovu otázku, jak se mu dařilo, nezasteskl však a jen řekl:

„Když člověk tolik toho pochoval —“

„A paní, je také v Praze? Mně, příteli, dovoledí tu otázku, není všetečná, ale z oučastenství, jak je teď?“

Thám hleděl na okamžik do země, pak upřel zraky na doktora.

„Jak jsem teď řekl,“ trpce ‘se usmál. „je ticho, jako po funuse. Nic není, ale —“ uvázl, náhle však, zrudnuv po spáncích, temně, zastřeným hlasem vyhrkl:

⁴³⁰ kaput (z lat.) - svrchník

„Kdyby se ten člověk, vědí, zas ukázal, nevím. Žena je tak nerozumně, tak bláznivě — nu na štěstí — a jaké štěstí,“ pohodil hlavou, „není tu, a my tu také dlouho nebudeme.“

Held ho v ten okamžik živěji litoval, že „o tom člověku“ nemá ani tušení, že je tak blízko. Než neřekl mu nic a jen se optal, co hodlá.

„Jak se ta bouřka jen poněkud utiší, půjdu zase ven, k aktérům, k nějaké tlupě. Tady pro mne nic není.“ „Snad by přec —“

„Či ne, ne,“ odpověď zněla rychle, až podrážděně, „když dřív ne, jakpak teď. Co se mnou?“ Usmál se trpce a pohlédl po sobě, jako by chtěl na sebe ukázat.

Held neodvážil se v tomto dál, a proto obrátil: „Byl tu Věk.“

„Věk, tak,“ Thám opakoval zas apaticky. „Ten tomu ušel,“ dodal jako před se.

„Nechal jim nějaké psaní.“ Held rychle vstal a vkročil do vedlejšího pokoje, kdež Věkovu bankoceduli vložil do papíru, přidav k ní ještě dvě své a složil vše a oplatkou zalepil jako psaní. Thám je přijal, hledě tázavě a nejistě na Helda. Prsty jeho ucítily, že to není obyčejný list, že v něm něco je. Held postřehl, jak Tháмова ruka křečovitě sebou trhla, a okamžik jako by váhal. Ale pak zastrčil psaní pod kabát do kapsy.

„Budou mu psát, vlastenče? Připíšou, prosím, mé pozdravení a díky. A jim taky má díka!“ podal doktorovi ruku. Pak se již dlouho nezdržel; znovu potřásl Heldovou pravicí, když jej Held upřímně zval, aby zase brzo přišel a měl k němu všechnu důvěru. Ještě chvíli na něj s účastenstvím myslel. Připomínal si, jak vypadal před lety, statný, jískrných zraků, svěží, první hrdina jeviště, a teď sešlý, před časem zestárlý herec, člověk teprva čtyřiceti let!

Hned odpoledne, jak Held přišel do nemocnice, zastavil se u Amlinga, déle než jindy. Nemocný, mladý herec pěkných kadeří, pohublý, vypadal unyle v své ubledlosti. Bylo mu líp a rád by už odtud, jak Heldovi řekl, že cítí dost síly. „Och ne, to se vám zdá. Teď teprve musíte sílit. Mějte ještě strpení.“ Vyložil mu také, nač by pospíchal, jaká je situace, že by se teď nikde neuchytil. Zapředl hovor o divadle a divadelních společnostech,

zmínil se i o společnosti Viově, o Thámovi však ani slovem. Amling o ní věděl, ale myslel, že je dosud celá, pohromadě, že se potlouká kdesi v Plzeňsku nebo v těch končinách.

Held si tak zjistil, že k Amlingovi dosud nepronikla zpráva o jejím osudu, že tedy neví o Thámových. Pro jistotu požádal frátera, aby jemu, doktorovi, neopomenul oznámiti, když by někdo toho herce navštívil a kdo to byl.

Když si pak ještě odbyl některé návštěvy u svých nemocných v městě a vracel se do svého bytu, již pozdě odpoledne v samý soumrak, uviděl na Staré aleji, jak lidé stáli v skupinách, v houfcích, tu jak se v nové shlukovali, jak živě rokovali, jak někteří přes ulici chvátili, volajíce. Neobyčejný všude rozruch, prudké rozvinění.

„Víděň padla! Už se vzdala! Francouzové ji obsadili!“ „Francouzové mají Budějovice!“

„Už táhnou na Tábor!“

Tyto noviny zaslechl hned z kraje, a dál uděšeně si oznamovali, že netáhnou na Tábor, ale už na Prahu, Tábor že už mají, tam že drancují a kolem Tábora že hoří vesnice, Francouzové že vypalují.

Held se setkal s několika známými, kteří mu to také tak hlásili. Nechtěl věřit, to že není možná, o Vídni že by věřil i o Budějovicích, když mají Francouzové Linec, ale že by byli už v Táboře?

„A jakpak ne!“ vykřikl zrovna zlostně kdosi, jenž Heldova slova zaslechl. „Jdou se podívat, jak už tady v Praze v kostelích pakují monstrance⁴³¹ a überhaupt⁴³² všecko, co je od zlata a od stříbra. A všude dělají skrejše.“

Několik kroků dále zaslechl, že v zemských deskách je jako by hořelo, že ukládají knihy do beden, že už vozy čekají, desky že odvezou pryč.

⁴³¹ monstrance (z lat.) bohoslužebná schránka, v níž se vystavovalo boží tělo (proměněný mešní chléb)

⁴³² (ýbr-; něm.) - vůbec, úplně

To Helda zaleklo. Okamžik se rozmýšlel, pak rychle vyhledal povoz a vrátil se do nemocnice. Zašel k převorovi, uradil se s ním a dal potřebné rozkazy pro všechny případy, kdyby viny náhlého strachu až sem dorazily a zachvátily okolí.

Stmívalo se, když se vracel. Mrazivý, listopadový vítr vál temnými ulicemi, na jejichž rozích zmítaly se rudé plameny v olejových svítilnách. Mohl jeti rovnou do svého bytu, než pojednou, bez rozmýšlení zvolal na kočího: „Do Ječné ulice.“

Zarazil se, nač to poručil, že z náhlého zatoužení podívat se ke Skronským, že by tam i teď mohl za těch okolností, povědět jím, připravit je, nebo vědí-li, je baronka jistě strachy bez sebe.

Když dojeli na konec Spálené ulice, vůz náhle zarazil, až doktorem hrklo. Kočí trhal opratí, aby kůň couvl. Temný hluk pádných, rychlých kroků většího houfu se rychle blížil. Oddělení vojska táhlo chvatně ulicí těsně kolem vozu jako hlomozný mrak. Silueta důstojníka na koni nesla se v jeho čele a splývala nejrychleji v temnu.

Doktor Held jel za vojáky, kteří táhli vzhůru Dobytčím trhem, směrem k Slovanům. Zarazil se, že snad nepřítel opravdu se blíží, že na velitelství dostali asi večer depeše a proto narychlo vysílají tyto vojáky do vyšehradských bran, jež by byly první na ráně.

Vzrušeně poručil kočímu, aby jel rychle do Ječné ulice. Byla již v tuto chvíli pustá, v domech pořádku tu stojících, sotva kde svítily, zahrady zalité tmou. Held vyhlížel jen dům baronky Skronské. Čím více se blížil, tím více se rozpokoval vkročit tam v tuto již pozdní chvíli, bez podstatné příčiny, jen s nejistými, nezaručenými novinami, plnými poplachu.

Rozhodoval se, že vstoupí, budou-li okna Salónu osvětlena. Nebyla. V oknech průčelí tma, jen z jednoho, v čele domu do zahrady obráceného, linul zarudlý pruh do zčernalého pletiva korun u zahradní zdi. Held dal zastavit a zadíval se tam. Věděl, že tam Lořin pokoj. Jistě nic nevědí, nač jim kalit noc. Slečna asi čte, snad Gessnera, nebo vzpomíná na toho rytmistra. A nehádal zcela klidně, bez záchvěvu žárlivosti; ano s jakýmsi úsměškem sám sobě.

Ze zahrady se nesl hlasný šum, jak černé, jako v jedno slité koruny zmítavě se ve větru kolébaly. Kočí na kozlíku se ohlížel, proč pán dal tu zastavit, co vyhlíží, nač čeká. Až pojednou se ozval:

„Otočit; do Panské ulice.“

Held na kus ještě pořád viděl Lořino ozářené okno ve tmě nad šumícími korunami pusté, černé zahrady. Doma přecházel chvíli pokojem uvažuje, cože se tak rozjel, proč? Zakroutil sám hlavou nad sebou, zamrzel se, co myslí, snad že by se chtěl ženit, on — Nač sebe a jiné snad znepokojuje. A jen laškovat jako student, zahrávat si — Ne! A S ní, s Lory! Tak hodné, milé děvče — A má-li ji tak rád, aby kvůli ní rád se vzdal své volnosti, je-li tak zapálen? A baronka, a ten rytmistr —

Jitro hned ho připamatovalo na poplach večera, a dřív ještě nežli z domu vykročil. Posluhovačka přišla bez dechu, všechna vyděšená, co se děje, že všude uklízejí do skrejší, všecko, a nejvíc peníze, i měděné, jak je proto zle o drobné, každý že minci schovává, každou kuprovou grešli⁴³³, že není možná bankoceduli proměnit, žádný že je nechce, ach hrůza, Francouzi, už táhnou, a z kostelů všecko všude že sklízají a schovávají, že prý taky odvezou sv. Jana, ó Jezus! stříbrnou jeho truhlu, anděly a všechno, celý hrob, aby to Francouzi nepobrali.

Cestou do nemocnice doslýchal se Held doplňků, především, že se včera nemýlil, že to oddělení vojáků táhlo opravdu na Vyšehrad, komandující Prahy⁴³⁴ že poručil hradit městské brány palisádami⁴³⁵, kasy erární⁴³⁶ že již odvezli a z monturních magacínů⁴³⁷ že se všecko již nakládá na vozy, že všecko odvezou jako sv. Jana a jeho hrob u sv. Víta.

Viděl shon po ulicích, jak lidé chvátají s balíky, škatulemi, s bednami, mnozí jako splašení a vyjevení; vozíky a káry se vyrojily, mezi nimi hrčely dostavníky, fiakři, kteří neustávali křičet své varovné „hó-op“, když nemohli místem dál chumlem lidu nebo hradbou kar, ručních vozíků a

⁴³³ kuprová grešle - měděný haléř, drobný peníz

⁴³⁴ Baron Milius.

⁴³⁵ palisáda (z franc.) - hradební kůl, hradba z kůlů

⁴³⁶ kasa erární (z lat.) - státní pokladna

⁴³⁷ monturní magacín (z něm.) - skladiště, zásobárna vojenských oděvů

rojem křičících a hulákajících lidí při nich. Všude, na všech tvářích vzrušení a strach; pohled na to vinění, na ten zmatený shon, místem zrovna bezhlavý, rozčiloval.

Doktor Held měl především starost o svou nemocnici. Přidal do kroku, a přece i v tom vzrušení připadlo mu, to že zítra sotva bude koncert bratří Pixisů, a bude-li, přijdou-li Skronských. Baronka sotva, ta je strachy asi od sebe, a Lory sama

„Herr Doktor!“ volal kdosi za ním. Doktor Blumentritt, jeho známý ze salónu baronky Skronské, se za ním hnal. Čtyřicetiletý elegán byl spěchem a vzrušením zardělý, tmavohnědé, velké oči mu jen hořely. „Herr Doktor,“ volal, docházeje, „slyšel jste již,“ mluvil jenom německy, „co se děje?“ „Snad je mnoho přemrštěno.“

„Ne, ne, ještě hůř,“ smekl, utíral šátkem čelo, „brány již tarasí palisádami, račte vědět, děla se chystají, munice, všecko; obležení nás čeká. A patroly jezdí!“ vyhrkl.

„To není možná, nepřítel není přec tak nablízku.“

„Věřte, věřte! Moji dva písaři oba bydlí na Vyšehradě, a ti to viděli oba, na vlastní oči. Z vyšehradské brány jezdí patroly až na Lišku, račte vědět, až za hospodu Lišku.“

„Ah!“

„Račte věřit a zaříd'te se podle toho, adieu⁴³⁸, já musím —“ Nedořekl, co nebo kam musí, a chvátal dále, klobouk dosud v ruce, takže listopadový vítr foukal mu do úpravy vlasů á la Caracalla již dost pošramoceně.

V nemocnici bylo všecko v pořádku. Když se Held vracel, potkal ve Spálené ulíti rytíře z Bratřic.

„Nu, milý pane doktore!“ volal Jeník. „Utíkáte taky?“ žertoval i zlobil se. „Je to bezhlavost!“

„Nedivte se, pane barone.“

„Já se lidu nedivím, ale ti hlaváči. Pikety⁴³⁹ už posílají, brány tarasí.“ Mávl rukou. „To musí pobláznit.“

⁴³⁸ adieu (adjé; franc.) - sbohem

⁴³⁹ piketa (z franc.) - malé kopí

„Tedy není toho potřeba?“

„Takové nedozrálé přípravy! K smíchu! Ale to snad, pane doktor, nevědí,“ přimíchal česky. „Včera tu byl arcikníže Ferdinand, přijel od Plzně, od armády, na hrad ani nejel, zůstal u Brunnera⁴⁴⁰ a dnes v noci jel zase zpátky. Hnou se od Plzně, potáhnou prý do jižních Čech proti Francouzům a Bavorům. Však už je taky na čase! A střelčí patalión se čerstva sbírá, hlásí se jich dost, brzo už vytrhnou do pole. To je něco, ale takový jalový poplach — A zkazí nám asi koncert,“ vzpomněl pojednou.

„Myslím také. Paní baronka Skronská se také asi polekala.“

„Jdu od ní. Polekala, a jak! Ujet chtěla, z Prahy pryč naráz, a kdyby nebylo slečny, a já také pomohl. Slečna z Prahy ne a ne.“

„To leknutí paní baronce asi neposlouží.“

„Nemají starost, je zdravá, nic jí není.“

Za toho hovoru, jak slyšel o Skronských, rozhodoval se doktor, že se tam přece podívá; ujištění však Jeníkovo vzalo mu všecku záminku. Přemohl se a nešel.

Mraky nad koncertem bratří Pixisů se již odpoledne trhaly. Na rozích zabělely se plakáty, na kterých švábskou literou⁴⁴¹, česky a německy, bylo hlášeno, aby se obyvatelstvo Prahy upokojilo, že nebezpečnoství žádné nenastává, nepřítel že není v Táboře, a že se neblíží, poplach že způsobila sběr jakási nevázaná, větším dílem z Bavorska, která probíhala krajem táborským, ta že strach na lidi pustila a přitom loupežila; francouzské vojsko samo že je daleko a netáhne na Prahu, a vojsko arciknížete Ferdinanda že se již proti němu hnulo a že Francouze s pomocí boží zadrží a zažene, pročez aby se všichni upokojili a spoléhali na ouřady, které by, když by nutno bylo, samy v pravý čas varovaly. Podepsán byl nejvyšší purkrabí hrabě Wallis.

To dobře účinkovalo i to, že zaražené již palisády u bran zase vytrhány a že přestaly všechny válečné přípravy. Následujícího dne se vyjasnilo, strašidlo nepřátelského vpádu se rozplynulo, a leckdes už se

⁴⁴⁰ Tehdy majitel hotelu U arciknížete Karla. Pozn. Jiráskova.

⁴⁴¹ švábská litera - švábské písmo, šwabach

smáli zvrácenostem a hloupostem, jež ze strachu spáchali, když se chtěli stěhovat nebo co všechno chtěli uklidit do skrýší. I těm vojenským přípravám se tu tam usmáli, a Jeník z Bratřic resonoval, že to hned včera povídal, jaká to byla splašenost, jaký nerozum.

Nejvíce posluchačů měl večer v Stavovském divadle před koncertem. Hlediště se nenaplnilo do posledního místa, nicméně byla návštěva po tom náhlém, divokém záchvatu slušná.

Lóže skoro všechny plny. V jedné z nich seděla baronka Skronská s Lory. Baronka neměla mnoho chuti sem jet, ale Lory tolik žadonila, tak naléhavě, až rozčileně, také že slíbily doktoru Heldovi. Jindy by nebyla tak chtivá, uvažovala baronka, a sama by jistě navrhla z ohledu na její, barončino, včerejší rozčilení, aby raději zůstaly doma. Také se tentokráte déle, pečlivěji strojila a byla cestou, a když do divadla vstupovaly, nějak vzrušena, jako by poprvé do takové zábavy vcházela. Po lóžích se sotva rozhlédla, zato v parteru⁴⁴² těkaly její zraky a čím dále, - jak se začátek blížil, zasmušileji a ustávala ve svém hovoru předtím tak živém.

„Je tu doktor Held?“ zeptala se pojednou baronka. „Není, a řekl, že přijde, a sám tolik vyzýval.“ Znělo to až vyčítavě. Vtom sebou živě hnula.

„Je tu, právě přišel!“ hlásila radostně, a začervenala se, jak se lekla, že tak netajeně projevila svou radost.

Baronka dala k očím lorňon⁴⁴³, nachýlila se, ale víc Lory si všímala i pak toho, že její zraky bloudí dolů, v jedno místo, k výraznému profilu doktora Helda, jenž stál v bělostném šátku na krku, v elegantním modrém fraku, jako by světa kolem nebylo, vnímaje mistrnou hru obou bratří.

Zato baronka Skronská naslouchala roztržitě. Lahodný proud tónů tříštil se jí o starostné myšlenky, jež se nenadále počaly rojit jako stíny. Všecky z dnešního pozorování; a hned jiné budily. Vzpomínala, jak Lory posledně naslouchala doktorově hře, s jakým zanícením, jak z něho očí nespouštěla. Myslila, že to všechno z hudebního entuziasmu. V ten okamžik začala tušit jiný toho zdroj. A četli a chtějí číst spolu Gessnera — Na

⁴⁴² parter (z franc.) - přízení

⁴⁴³ lorňon (z franc.) - brýle s rukojetí

rytmistra Lory nikdy nevzpomene; ani slovíčkem se o něm nezmíní. Ze by snad doktor? Nezdálo se jí, jednání jeho vždy správné, ale konečně

Za delší přestávky přišel k nim do lóže. Baronka viděla, ze svého domnění ostřeji, jak Lory oživila, s jakým zájmem naslouchá jeho úsudkům o výkonech koncertistů. Vzpomněl také, jak bylo včera i dnes, chválil, že se dámy nelekaly a přišly.

„Čekaly jsme,“ řekla baronka tónem mírného, blahovolného pokárání, „že si v těch hrůzách na nás vzpomenete a přijdete.“

Held se omluvil, že již byl na cestě, nepověděl však, že dojel včera až k jejich domu, že hleděl do oken.

„Tedy dojdete k nám zítra, doufám,“ zvala baronka usmívajíc se, „to již bude možná klidněji pohovořit.“

Lory se zaradovala z tohoto pozvání netušíc, že je teta učinila z náhlého, vážného rozhodnutí.

XVII - OBRACÍ SE DRAMATICKY

Held se vydal nazejtří dopoledne do Ječné ulice. Věděl, že bude baronka doma, a přece prožehlo jej pomyšlení, kdyby tak Lory zastal samotnou. Četli by snad Gessnera, snad by jí pověděl, jak předevečím večer hleděl do jejího okna. Ale ne, nač, než stran Hanolda, toho rytmistra, zaťuká. Selhalo mu však. Lory byla u přítelkyně přesvědčit se, že když nebyla včera v divadle, snad z těchto pohnutých dnů ochuravěla. Doktor Held se přemáhal, než přece se mu mihl očima stín zklamání, a baronka ten mžik postihla. Rozhovořili se o včerejším koncertu a zase na ten poplach došli, na různé detaily těch událostí; Held věděl o některých veselých až směšných a bavil baronku neúnavně, protahuje návštěvu; zdržovala ho naděje, že snad Lory dočká.

Z, veselého zase do vážného, když se zmínil o návštěvě arciknížete Ferdinanda i o zprávách, jež došly přes Vídeň z Itálie, že do Vídně přibyl z bojiště generálmajor hrabě z Bubna a přinesl relaci o bitvě u Caldiera.

„A jak ti u Ulmu, co Mak a všechna armáda zajatá?“ ptala se baronka, chystajíc se k obratu.

„Mak už je asi v Čechách. Francouzové propustili dvanáct set zajatých důstojníků na čestné slovo, že v této válce nebudou proti Francouzům bojovat.“

„Ach! A co ti, kteří ustoupili do Tyrolska?“ dodala živě. „Ráčíte myslit blankenštejnské husary a švališéry Klenauovy,“ doplnil rychle Held, chytaje se příležitosti. „Ano, snad jste něco slyšel.“

„Bohužel ne, ale je-li tak, jak pan baron Jeník povídal, to jest jestliže upadli do zajetí, mohlo by se důstojníkům těchto oddělení zrovna tak stát jako těm u Ulmu zajatým.“

„Ano, och ano!“ přisvědčovala baronka radostně. „To by rytmistr Hanold —“

„Není o něm žádné zprávy?“ Held myslil, že chytá vzácnou příležitost, a baronka se zaradovala, že se ptá.

„Och, již dlouho ne,“ odpovídala ochotně. „Když se vydával do pole —“

„Ne odtud z Prahy.“

„Tenkrát byl s plukem v Rakousích. Lory psal.“ Řekla náhle a její zraky utkvěly na doktorovi.

Heldovy oči hnuly se překvapením i napětím. Okamžik mlčeli oba. Baronka jako by náhle našla, co hledala i čeho se bála, i jako by na kořist padla. Ale přemohla to překvapení i vítězné hnutí. Nachýlivši se o znání, začala vřelým tónem:

„Vy jste mne zachránil, milý pane doktore, a chováte k nám tolik přátelství, mohu vám tedy svěřit malé tajemství.“

Mlčky se uklonil.

„Lory také psal pan von Hanold,“ svěřovala se baronka, „to jste u nás ovšem ještě nebyval; psal z Rakous, kamž se dostal odtud z Prahy. Charles

ho k nám uvedl a rytmistr nás často navštěvoval. Záhy jsem poznala, kvůli komu hlavně.“ Held se nuceně usmál.

„Zamiloval se prudce, musím říci, vášnivě, a já to, přiznávám se, ráda viděla. Rytmistr Hanold je hezký muž, trochu, zdá se, prudký, má značné jmění, krásné panství, skvělá partie — a miluje Lory.“

„A slečna Lory?“ Held se nutil do klidu.

„Líbil se jí, to vím; ovšem, aby hořela jako on, to ne; ale líbil se jí. Bylo by to její štěstí.“

„Statky nejsou ještě všechno štěstí, paní baronko.“

„Ano, pane doktore, ale uvažte,“ hlas barončin zachvěl se nervózně. „Lory je sirotek, po rodičích jí nezůstalo nic.“ Doktor cítil, že to akcentuje. „Nikoho nemá,“ pokračovala, „jen mne; ale kdyby se stalo, a já odešla — Co pro ni teď učiním, to činím ráda, ale o její budoucnost se postarat nemohu. Mám bližší příbuzné, jsou děti mladšího bratra, jenž má jen svou službu.“

Doktor sebou hnul neklidně a tázavě pohlédl baronce do očí. Než ta dál rychleji vykládala:

„Pochopíte, že jsem byla ráda, když se von Hanold začal o Lory ucházet. Osud sám o ni pečoval. A přišla by do váženého, starého rodu, velice váženého,“ opakovala libostně a důrazně. „A vtom ta neblahá válka! Už mnoho neděl nedošlo ani řádky, až teď ta zpráva pana rytíře Jeníka. Pochopíte, milý pane doktore, že mne polekala; ale z toho, co vy jste přinesl, čerpám naději, že by je Francouzové Snad také propustili na čestné slovo, že by rytmistr se mohl vrátit.“

„Přál bych vám to, paní baronko.“

„A Lory snad také.“ Usmála se, a zkoumavě mu pohlédla do očí. Vydržel ten pohled, ale neusmál se, nýbrž odvětil na tu usměvavou otázku až příliš vážně.

„Bylo-li by to štěstím slečně, z té duše.“

„Kdyby její mysl jinam nezabloudila, mohla by být šťastná.“

Held vstal. Pojednou ho cos pudilo odtud. Celou cestu až domů a doma ještě uvažoval o té návštěvě a důvěrném sdělení barončině. Nač mu

to svěřovala? Ovšem sám se na toho Hanolda otázel, sám začal, ale hned se tak svěřovat! Proč se jindy dosud ani slovem nedotkla toho poměru? Proč akcentovala⁴⁴⁴, že Lory nic nemá? A ten „vážený, starý rod!“ Jak vřele to řekla a důrazně zároveň! Zúmyslně? A kdyby Lořina mysl nezbloudila — Má nějaké důmnění? Na koho? Na Lory, či snad i na něj?

A Lory — Och to není Lenora, která má milého na vojně, která vášnivě vzpomíná a tužbou stoná.

Mávl rukou, jako by to vše chtěl zapudit. Usedl na pohovku, vzal kytaru vedle ležící a vyloudil z jejích strun několik akordů, maje oči upřeny před se do prázdna. Zvuky tiše vyzněly, ale již nesáhl do strun. Seděl s kytarou na klíně rozvažuje, nač mu to baronka povídala, nač — Ale dobře tak. Nepůjde tam, alespoň ne tak hned, a pak ne tak často, nepůjde tam. Ale ne, musí přece, aby sám neutvrdil baronku v domnění, má-li jaké. Pocítil proti ní roztrpčenost, jako by byla proti němu, než přece zas uznal, že jedná prakticky, když běží o Lory a její budoucnost. Co on, co by on, kdyby se i nemýlil a Lory tak smýšlela, kdyby i on hořel a pustil od svého předsevzetí, nedbal závazků k své rodině a chtěl se oženit?

Baronka by jistě bránila; jakou bouří by zanesl do její rodiny! Co by mohl Lory nabídnout? A vážený, ‘starý rod —aby se baronka pro něj dotkla jeho chudé, čestné rodiny. Odložil prudce kytaru a vstal, jako by už byl uražen i jeho staříčká, sprostná matka a jeho hodné sestry v kanafaskách.

Když třetího dne poté přišel k baronce Skronské navečer, kdy mívala pravidelně společnost, zastal v salónu jen Lory. Mile, živě ho uvítala a hned, jak litovala, že nebyla oněhdy doma, když tu byl, že teta ji poslala k přítelkyni, ač to nebylo tak naléhavé. „Že ji poslala“, ta slova v Heldovi uvázla. Ale o čem on s baronkou jednal, o tom neměla Lory dle všeho ani tušení. Byla tak milá a těšila se, viděl to, z jeho příchodu. Začala hned o Gessneru, že má zase hezkou řadu slov zatržených; ale jemu ještě znělo, „že ji teta poslala“. Ta slova ho hnětla. Baronka ji odeslala, aby mu mohla říci to, co mu řekla, aby mu dala pokyn — Gessnera jen ledabylo odbyl,

⁴⁴⁴ akcentovat (z lat.) - zdůrazňovat

poněvadž chvátal zeptat se na rytmistra Hanolda, jak Lory o něm promluví. Vtom vešla baronka.

Mluvili o veřejných věcech, o ruském caru, kterého ty dni v Praze čekali. Měl sem z Berlína přijet a chystali mu již slavné uvítání. Held vypravoval, jak nahoře na královském hradě je již všecko přichystáno, jaká bude paráda. Vstoupili rytíř Jeník a rada Slívka, jenž nesl závitky papíru v ruce a jehož líce, od větru do ruda ošlehané, ostřeji se odráželo od bílých jeho vlasů. Sotvaže ponaříkal, jaký tam vítr, jaký mráz, to že není listopad, ale prosinec, už rozbaloval papír, že nese slečně Lory novinku, rukopis, rukopis, že u Poltiše⁴⁴⁵ teprve vyjde, ale jemu že se podařilo zjednat si opis.

„Pro vás, slečno, a doufám, těším se,“ začal rozbalovat papír, „že nám neodepřete, že nám zahrajete; je to, abych řekl vlastenecká skladba, na počest slavného hrdiny.“ Rozbaliv papír, četl z listu nadpis: „Nelsons Leichenfeier, Ein Trauermarsch“⁴⁴⁶. Drechsler⁴⁴⁷ komponoval, a byl tak laskav, že mi dal opis. Je jako já velkým ctitelem toho anglického hrdiny. No, a bohdá, že budou naši umělci brzo také jiné, veselejší skladby skládat, doufám i triumfální.“ Starý optimista začal hned o caru a nadšeně, jaký je to spojenec, jaká to síla, Rusko, teď že nastane obrat, když obě armády se spojí, když oba císařové budou u nich a když je všude takové nadšení. „Dobrovolníci se jen hrnou ke střeleckým praporům,“ radostně vykládal, „v Loketském kraji⁴⁴⁸ se jich přihlásilo víc nežli bylo vypsáno, a tady, náš, pražský prapor, jak slyším, vytrhne za několik dnů, hrabě Černín vynakládá všechnu píli, aby jej mohl už vyvést clo pole.“

„Měli by počkat na Maka,“ vpadl kousavě Jeník, „už ho vezou k nám, do Josefova na pevnost.“

„Ostatní důstojníky také pustili,“ vpadla živě baronka, „to snad ti od pluku Klenauova —“

⁴⁴⁵ Knihkupectví a obchod hudebninami na Staré aleji proti Prašné bráně. Pozn. Jiráskova.

⁴⁴⁶ Nelsons Leichenfeier, Ein Trauermarsch (lajchnfajr, ajn -marš; něm.) - smuteční slavnost za Nelsona, smuteční pochod

⁴⁴⁷ Drechsler Josef D. (1782-1852), vídeňský kostelní a divadelní kapelník, hudební skladatel oper, operet, kostelní hudby a písní

⁴⁴⁸ Loketský kraj západní část nynějšího kraje Karlovarského

„Paní baronku lituji velmi,“ Jeník hnul vážně rukou. Baronka se zarazila, a Lory, jež seděla vedle ní s pochýlenou hlavou, rychle obrátila po Jeníkovi oči.

„Mluvil jsem s majorem Petrovičem,“ oznamoval, „na velitelství mají zprávu, že ten malý sbor, který u Ulmu ustoupil na tyrolské hranice, a tedy i Klenauovi švališéri a blankenštejnští husaři, byli napadeni ze dvou stran. Ano, a také snad Rosenberkovi⁴⁴⁹ švališéri jsou s nimi, povídal major, ač nevěděl jistotu.“

„Nevzdali se,“ ptala se baronka tišeji, mžikajíc v napětí rychle víčky.

„Nevzdali se. Bránili se zoufale.“

„Podlehli.“

„Zpráva alespoň oznamuje, že podlehli přesile po hrdinském boji.“

„A neví se kdo, kteří, zdali všichni zahynuli,“ vpadla baronka úzkostně.

„Všichni jistě ne, doufám, ač ztráty v takovém nerovném zápasu bývají hrozné; ale kdo, kteří, to není možná té chvíle zjistit. Ta nejistota bude nejtrapnější. Kdyby Francouzové tak nepostupovali! Ale z těch stran až po české hranice a už i přes ně všecko zaplavili. Od Lince až k Vídni, od Vídně až k Jihlavě, od Jihlavy až po Brno, všecko jimi jako zatopeno. Po hlavní silnici ani kočku nepropustí. Formané nejezdí, ani pošta. Spojení není žádné. Paní baronko, bude nutno obrnit se trpělivostí a těšiti se naději, že každá novina z bojiště není pravdivá, že se mnoho přidává a překrucuje.“

„Och, mám tušení, že tam skončili zle. Ubohý Hanold!“

Lory, jež poslouchala s účastenstvím, ač ne tak vzrušeně jako baronka, začala jí hladit ruku.

„Tetičko,“ chlácholila tlumeným, vroucím hlasem.

„Ó mé nebohé dítě,“ povzdechla baronka lítostivě, a přiklonivši něžně Lořinu hlavu k sobě, políbila ji pohnutě na čelo.

Toho večera Lory nezahrála „Nelsons Leichenfeier“.

⁴⁴⁹ Rosenberk František Seraf (1761-1832), generál rakouské jízdy

Rada Slívka neodvážil se už o to požádat. Dusno jakés padalo a tlumilo náladu. Rytíř Jeník sám rozptyloval ty chmury, kteréž bezděky přinesl, ale nedařilo se mu. Rada Slívka snažil se mu pomoci, vykládaje nové podrobnosti o bitvě u Trafalgaru a svém zamilovaném hrdinovi Nelsonovi.

Held byl zamlklý; víc poslouchal a pozoroval baronku a ještě více Lory, jak se patrně přemáhá, nutíc se do klidného, jasného vzhledu.

Farao nebylo, ke klavíru nikdo nezasedl, rozcházeli se mnohem dříve nežli jindy. Held se vrátil neklidný, a dojmy jeho dlouho nevychvěly. Myšlenky se mu rojily jedna z druhé, a jedna se pořád vracela. V jakém poměru byla Lory k tomu rytmistrovi? A padl-li, co baronka, co Lory — Otázky, úvahy se hrnuly, splétaly, jedna v druhé se rozplývala. Nic si jasné nezodpověděl, a v tom neladu pozdě usnul.

Od toho večera pídil se dychtivě po zprávách z bojiště, jmenovitě po tom, co v Tyrolsku, co ten malý sbor, kterýž se tam od Ulmu utekl, vlastně Klenauovi švališěři, a vlastně rytmistr von Hanold. Nedopátral se žádné jistoty a nic více, nežli tenkrát Jeník přinesl, že ten sbor je dle všeho zničen.

Francouzská zátopa hrnula se blíž a blíž. Už bylo slyšeti její daleký, hrozivý hukot. A v to zpráva, že car clo Prahy nepřijede. Z Drážďan, kam z Berlína dorazil, a odkudž chtěl do Prahy, obrátil se Lužicí a Slezskem na Moravu do Holomouce, kdež jej slavně uvítal císař František. Na Prahu, chystající se radostně na carovo uvítání, padlo velké zklamání. Skličovalo, poněvadž cítili, že nebezpečenství roste a blíží se. Doletěly zprávy, že Francouzové obsadili Brno, a Bavoři, s nimi spojení, že činí z Jihlavy výpady do Čech až přes Německý Brod.

jen to ulevilo, když se rozeslo, že arcikníže Ferdinand proti nim vytrhl, že má hlavní stan už v Čáslavi, odkudž pikety se daleko rozjíždějí až k Jeníkovu, v těch stranách že se přední stráže denně utkávají.

Doktor Held ty dny chodil jen ke svým nemocným a do špitálu milosrdných bratří. Jednoho odpoledne ohlásil fráter⁴⁵⁰, že u toho nemocného herce byla včera návštěva, dle všeho také nějaký herec.

Held požádal frátera, aby dal pozor, přijde-li ten člověk nanovo, aby se pak přeptal Amlinga na jeho jméno. Případlo mu, že takhle by se Thámová snadno mohla o Amlingovi dovědět, neví-li už, a že by snad bylo pro všechno líp, kdyby Thámovi samému dal nějak o tom povědomost. Než Tháma nebylo vidět. Do bytu k Heldovi již nepřišel, a když se po něm v Expedici sháněl, zaslechl jenom to, co sám věděl, a že se tak všelijak protlouká bez zaměstnání. Z vlastenců se málokdo s ním setkal. Ten onen ho jen zahlédl s bratrem jeho Ignácem, tiskař Zima zas v Ostruhové ulici, když Thám šel vzhůru, bezpochyby asi na Strahov k Dlabačovi. Bylo to pravděpodobno, poněvadž učený vlastenec na Strahově byl jeho starý přítel i ctitel a před léty složil báseň na počest Thámovu i bratra jeho Ignáce.

Fráter se pak o nové návštěvě u Amlinga nezmínil a Held pozapomněl.

K baronce Skronské vypravil se teprve za týden po onom večeru, co Jeník přinesl zvěst o zkáze Klenauových švališérů. Bylo za jasného dopoledne koncem listopadu, jenž na počátku strašiv prudkými mrazy, nyní se umírňoval. Když Held vstoupil do salónu, přišla tam náhodou Lory. Nenadála se ho, zarděla se.

„Ach, pane doktore, teď právě šel posel k vám. Potkal jste ho snad?

„Nepotkal, slečno, nevím o něm, přicházím sám. Stalo se něco ?”

„Tetinka je trochu churavá, prosím, račte k ní.“ To znělo dost obřadně, než pojednou změněným, vřelejším tónem domlouvala:

„Dlouho jste u nás nebyl.“ Upřela na něj oči, jako by chtěla vybádat.

„Stalo se vám něco?“

„Mně?“ ptal se s úsměvem, vážně však odvětil: „Ne, ale vy jste byly zarmouceny, a na to jsem neměl a nemám žádného léku.“

„Dovedete však utěšit, vaše slovo je u tetinky jako lék.“

⁴⁵⁰ fráter (z lat.) - „bratr“, nevysvěcený člen církevního řádu

„Vám, slečno, nebylo potřeba útěchy?“

„Mně?“ Divila se, okamžik váhala, pak rychle řekla: „Ach, vy myslíte, když teta mne tak litovala —“

„A neměla příčiny?“

„Vy se tedy domníváte —“

„Nejen to, já vím.“

„Co?“ zeptala se ulekané.

„Paní baronka mi pověděla.“

„Kdy?“ Žasla.

„Onehdy, když jste byla návštěvou.“

Lory se maně vzpřímila a tvář se jí pozarděla. „Řekla vám,“ mluvila vzrušeně, v náhlém popuzení. „Co vám, prosím vás, řekla?“ Naléhala dychtivě.

Vtom zahlédl Held za ní v otevřených dveřích baronku v čepečku, v županu, tisknoucí šáteček ke rtům. Lory ji nemohla vidět a ve svém pohnutí nezaslechla jejích kroků. Uviděla však, kam Held oči upřel i jeho úklon, a vtom stanula baronka vedle ní. Lory, zaleknuvši se, mlčky ustoupila a v rozpacích ušlo jí, co doktor baronce povídá, že se minul s poslem, ale že přece přišel jako na zavalanou.

„A já jako bych tušila, že jste tu.“ Baronka se usmála a zvala jej, aby pokročil do jejího pokoje, Lory pak řekla:

„Ty počkáš, milé dítě.“ Znělo to laskavě, pohled však jevil podivení a káral. S doktorem mluvila jen o své chorobě, na jeho hovor s Lory se neptala, jako by nebyla nic postřehla. Held však cítil, že kolem chladněji zavanulo přes všecku její přívětivost, a proto když vyslechl její stesky a předepsal lék, měl se k odchodu. Baronka sice litovala, že tak pospíchá, ale nezdržovala ho, než požádala, aby ji zítra zase navštívil.

Lory seděla ve svém pokoji v křesle, majíc bradu o dlaň opřenu a hledíc zasmušile do země. Uvažovala o tom, co Held nadhodil, že mu teta asi řekla jako jistou věc. A kdyby byla teta nepřišla, co by mu byla ona řekla, co by bylo —Trhla sebou, rychle vstala, jak zaslechla barončin hlas.

Volala ji, že pan doktor odchází. Konvencionální rozloučení⁴⁵¹, krátké, ne jako jindy. Doktor pospíchal, odešel jinak než obyčejně, cizeji.

Lory cítila, že je teta nespokojena, a čekala výslech i domluvu. Baronka však jen řekla na odchodu do svého pokoje mírně, ale káravě:

„Měj rozum, Lory, a pamatuj také na mne.“

Lory, jak byla vzrušena, vycítila z posledních slov osten výčitky. Zabolet, ale ani nehlesla. Ve svém pokoji schoulila se do křesla. Co doktor uslyšel, co si myslí — Kdyby mu teď mohla připomenout ty okovy, vězení, o kterých s ním loni, večer po smrti profesora Vydry mluvila! Ach mlčet, zase jen mlčet!

Held odcházel vzrušen z domu baronky Skronské, jsa přesvědčen, že mu onehdy to o Hanoldovi rytmistrovi a Loře z úmyslu pověděla, že to nebylo ani z důvěry ani ze sdílnosti. Hrdost se v něm vzbouřila. Rychlejším krokem bral se Ječnou ulicí dolů. Na jejím konci však musil zastavit pro zástup lidí, valící se od Široké ulice vzhůru Dobytčím trhem směrem k vojenské nemocnici. Nad zástupem pobleskovalo od lesklých bodáků vojenských, za nimiž krácel houfec válečných zajatců.

„Baboři! Vedou Babory!” pokřikovali z houfu na ty, kteří vybíhali přede dveře nebo přiskakovali k oknům. Výkřiky se nesly dál v dusotu a šumu a s nimi vyrazila tu hrozba, tu kletba Bavorům, že drží s Francouzi, zrádcové. Bavoři, asi dvacet jich bylo, kráčeli rezignovaně, někteří zasmušile, většinou ramenatí, ne vysocí muži, v pláštích, i bez nich, jen’ v uniformách, tu myslivci celí modří se zelenými výložky, mezi nimi švališěři celí zelení, s rudým vyložením na prsou; vzadu za nimi nad ně všechny nejvyšší modrý kyrysník, ale již bez černého kyrysu, bez helmy, s obvázanou hlavou.

Held právě došel k zástupu, když zajatci přicházeli. Podíval se na ně zasmušile, pozoruje s nechutí radostný rozruch v krátkozrakém zástupu, jeho vítěznou radost, vybuchující až v klení a nadávky.

⁴⁵¹ konvencionální rozloučení (z lat.) - pouze společenské

„Chudá, ubohá náplast na ty velké rány,“ pomyslí odcházeje, a maně, jak se obrátil za zacházejícími zajatci, utkvěl jeho zrak na protější řadě domů, kdež bydlil P. Vrba.

„Ten bude mít radost!“ pomyslí. „Ten a Slívka, ti už asi vidí obrat a jisté vítězství.“

Po celý den ho zasmušilost nepustila. Uvažoval, obracel slova z posledních návštěv. Sama baronka neřekla, že Lory toho rytmistra milovala, jen že se jí líbil, a Lory, jako by tušila, že snad on se toho domýšlí, jak prudce řekla, co že si myslí, když jí teta onehdy tak litovala, že se snad domnívá —Cítil v tom její protest, ohrazení. Viděl ji, jak úzkostně tkvěly na něm její oči. Bylo mu jí líto, a v tom pohnutí připadala mu tak milá a cítil, že mu je srdci blíž než loni, blíž. Ale co dělat — A baronka! Byl jí pořád rádcem a přítelem, ale hned na vše zapomněla, hned rodová pýcha rozhodla pro pouhé domnění! Nemusí se strachovat, ne.

Když odpoledne, přehlížeje ve špitále nemocné, stanul také u Amlinga, připamatoval si, že chtěl Thámovi dát o něm zprávu. Amling se opět ptal, kdy bude odtud propuštěn.

„Už brzo. Pospícháte, je vám tu smutno.“

„Mám tu ukrutně dlouhou chvíli.“

„To věřím.“ Held se ironicky usmál. „Ani vás nikdo nenavštíví?“

„Jenom jeden kolega.“

„Od Stavovského divadla?“

„Ne, od venkovské společnosti.“

„Venkovská společnost, zde v Praze?“ divil se Held z úmyslu.

„To jest, pane doktore, kolega od rozbité společnosti. Vojna ji rozehnala.“

„Jak se jmenuje ta společnost?“

„Theumerova.“

„Ach tak. já se mýlil, já myslil Viova, a ta je venku, pravda, povídal jste —“

„Ó ne, také je už po ní,“ vyhrkl Amling, hned se však zarazil a podíval se na Helda, který však zažertoval, že jsou zlé časy na múzy, aby Amling odtud aní tuze nepospíchal.

Held odešel, jsa najisto přesvědčen, že ten Amling už ví o Thámových, o Thámové, když už ví o Viově společnosti. Ale doma přece nenapsal ani řádku Thámovi. Neměl chuti do psaní, odložil to, a že dokud je ten Amling u něho ve špitále, že nehoří. Zasedl ke klavíru, svému utěšení, než ani tu dlouho nevydržel.

Když ráno zahnul ze své ulice do Starých alejí, zahřměla proti němu řinčivá, vojenská hudba. Před ní dav lidí jako tmavý tok vrhnul se do holých alejí, v jejich zábradlí, na něž výrostkové a kluci vystupovali; někteří i na stromy lezli, aby měli nejvolnější ‘podívanou na skvělý vojenský průvod. Přes hlavy zástupu dole viděli městské granátníky s hudbou v čele, s rozvinutým praporem. Táhli v plné parádě, ve vysokých beranicích, jejichž černá srst se leskla a chvěla v ranním větříku; táhli před střelčím praporem dobrovolníků právě se do pole vypravujícím, k vojsku prince Ferdinanda, bojujícího v krajině německobrodské⁴⁵², odkudž včera také přivedeni bavorští zajatci.

V čele mysliveckého praporu jel plukovník hrabě Černín se svými důstojníky v stříbrolesklých uniformách. Všude dobrovolníky vítali, pozdravovali, dole v ulici i z pater, ze všech oken, kynuli jim, šátky mávali í klobouky, volali, křičeli: „Sbohem! Glück auf! Glück auf!“⁴⁵³ páni, dámy, obecný lid, všichni v nadšení. Šli s nimi, tlačili se, aby se k nim dostali co nejbližší, chtějíce je vyprovodit až k bráně. Dva proudy, jeden vpravo, druhý vlevo valily se ulicí kolem třpytných řad městského vojska i dobrovolníků, a z proudů těch i nad nimi tu pronikavěji, tam hřímavěji hlaholilo a vybuchovalo a protahovalo se:

„Glück auf! Glück áf! Sbohem!“

Held nepustil se s tou záplavou, ale stál, čekal s účastenstvím na prapor dobrovolníků, a když uviděl řady mladých mužů pevně si

⁴⁵² krajina německobrodská kolem Německého, dnes Havlíčkova Brodu

⁴⁵³ (glyk; něm.) - hornický pozdrav jako naše Zdař Bůh

vykračujících, z nichž každý byl zmužilý, většina však sotva se vrátí, jež zažehující nadšení zástupů zrovna zalévalo, chytl i on, a smeknův klobouk, mával jím a volal jako všichni kolem:

„Glück auf! Glück auf!“

Výše nad ním stála na chodníku stará Butteauová v ošumělém čepci, v obnošeném velkém šátku přes ramena, hlídajíc Bettynina pětiletého synka, jenž se jí pořád vytrhoval a chtěl také na zábradlí. Neviděla skoro nic, nemohla, protože měla oči skoro jen pro malého „Hanzi“, a také pro Paulu, aby se jí neztratila.

Ta stála tiše, hledíc dost netečně vstříc zástupu a vojsku. Už se kolem valila mládež, za ní ostatní a také ‘sestra, Bettyna, nalíčená, v špencru, v kloboučku nápadném formou a peřím, po boku nějakého galána, ne zrovna elegantního. Jen se nesla, s úsměvem na rtech, vesele hovoříc. Jak zahlédla Paulu, přitočila se k ní prudce a chvatně, tlumeným hlasem jí ohlásila:

“Paulo, Amling je tu, v Praze.“

A hned zase plavala dále v šumném proudu, jenž ji záhy unesl. Paula na její slova jako by zkameněla; pojednou se však vytrhla a pustila se za sestrou.

„Paula! Aber Paula!“ volala za ní Butteauová, držíc „Jeana“ za kabátek. Paula neslyšela, nedbala, za chvíli se však vrátila, vzrušená, zardělá, jak se bránila proudu, proti němuž se tlačila a jenž jí Bettynu odnesl. Nestihla jí.

Stará Butteauová se ptala, zde na ulici německy, co je, co jí Bettyna chtěla, proč za ní běžela?

„Nic, nic, maminko,“ odpověděla Paula neklidně a roztržita. Stála zas, prochvívajíc se v nitru, a jako ve snu upírala zraky na proud kolem hlučně se hrnoucích, jenž do nich vrážel a je odstrkoval. Volali, křičeli, ruce mávaly, bílé šátky se míhaly a třepetaly; jí bylo všechno tak splynulé, jako sen v tom náhlém, prudkém dojmu z té noviny, jež zajala všecku duši, že je Amling nablízku, tu v Praze, a z palčivé touhy zvědět, kde, kde je.

Houfek studentů, většinou filosofů, s holemi v rukou, v čepicích i měkkých vysokých kloboucích očekával prapor dobrovolníků výš opodál

Prašné brány. Nejvíce v něm bylo slyšet Hýbla, jenž v šedém, hodně obnošeném plášti bez límců a bez rukávů, vypadal mezi nimi jako nevzhledný vrabec. Ale slovo měl a hlavní, a všichni ho chutě poslouchali, jak jim vesele vykládal, jak ho také posedl vojenský duch, v Litomyšli, na gymnasiu, když byl v rétorice, tenkrát se právě také svolávali dobrovolníci, k landvér, a tak že najednou se v něm ozval zuřivý válečník. „Praštil jsem knihou a kalamářem, a jen pušku a patrонтаš.“⁴⁵⁴

Kolem se dali do smíchu.

„Jen Se smějte! Měli jste vidět starou Strnadku, mou kvartýrskou.“ Sepjal ruce, zalomil je a napodobil její plačtivý, úzkostný hlas: „Jezus Maria, pane Johan, co si to spískali! Co to vyvedli;’ A já nic, a že budu brousit šavli.“

„Tu bys byl ploužil.“

„O ne, pane, já už byl jako teď.“

„Ale kuráže pozbyls.“

„Taky ne, já se do té vojny opravdu hnal víc a upřímněji nežli do examin, to mně věřte.“

Smáli se, volali, a tak proč že ho na vojně nechtěli?

„Mne?! Že nechtěli?! Koukněte se na mne! Mám vole? Šilhám, pajdám, šišlám? A patrony bych ukusoval.“ Vycenil zdravé, bílé zuby. „A vidím jako rys.“

„Tak co?“

„Jendo!“

„No co, přišli rodiče, tatík, pekař z České Třebové, to víte, pekař z České Třebové, mozolili se na mne kolik let, a otec povídá, hochu, cos to udělal, hlas se mu třás, a máma se dala do pláče,“ veselý tón Hýblovi selhal, „no, a tak jsem, to byste —“

„Vivat! Vivat!“ zahřmělo opodál, a granátnická hudba zařinčela už nablízku. Davy se valily, granátníci, dobrovolní myslivci docházeli hřmotným krokem. Nový příval pozdravů kolem i z oken:

⁴⁵⁴ (z něm.) - brašna na patrony, náboje

„Sbohem! Sbohem!“

„Glück auf! Glück áf!“

Studenti strhli čepice, klobouky, mávali jimi a volali, křičeli jako všude kolem; Hýblovi se až rozletoval šedý plášť s pruhy červeného sukna vespod, a sám až červenal, jak upřímně provolával.

jen doktor Srnka, jenž stál naproti přes ulici opodál Poltišova knihkupectví, na krku černou kravatu, do níž se mu skryla skoro celá brada, nemával kloboukem. Hůl měl pod paždí, levou ruku v kapse svých úzkých nohavic, a volal ironicky:

„Bravo! Bravo!“

Před Heldem opět prosvitlo. Hlučná strakatina se převalila a zanikala dál v alejí, zahýbajíc k Prašné bráně. Několik kočárů jelo krokem za průvodem, vůz za vozem i vedle sebe, fiakři a panské povozy. Held, jenž vykročil, chtěje dolů ulicí, nyní jako vypláchnutou, zahlédl, že jeden z nich se zastavil, a že z jeho okénka mu někdo kyne. Zašel tam. Bělovlasý rada Slívka v pěkném kožichu, v němž vypadal velmi důstojně.

„Odpustěj, pane doktor, ale ta radost!“ A zase německy: „Dieser Enthusiasmus!“⁴⁵⁵ Viděli!“ A dále po německu, jaká to radost, taková obětivost, radostná obětivost, a jinde prý všude také tak.

„Ale proč jsem vás zavolal! Klenauovi švališěři a blankenštejnští husaři jsou zachráněni, prosekali se, to nejnovější novina. To je hrdinství, co, prosekali se, hrstka, no hrstka od tyrolských hranic k Dunaji a celým Bavorskem až do Čech.“

„Není možná!“ Held se více zarazil, nežli zaradoval. „Najisto, najisto, jsou tu, v Čechách, u nás, uvidíte je.“

„Jedťe! Jedťe!“ volali zezadu.

„Musím, milý doktore, jedeme vyprovodit. Ach, toho hrdinství, a vzpomněl pojednou, „paní baronka, ta jistě nic neví, škoda, že tam nemohu.“

„Jedou! jedou!“

⁴⁵⁵ (dýzr; něm.) - to nadšení!

„Tak sbohem! Obrací se to, vidějí, Nelson —“

To mluvil, když kočár se již hnul a jel. Held ještě za radou, jak kynul z kočáru, pozdravoval, pak se obrátil směrem k Perštýnu. Včera i dnes ráno umiňoval si, že baronka uvidí, že nemusí mít takových obav. A přece ho ta novina Slívkova zalekla. Myslil na smělé jezdce, vysekal-li se také ten Hanold; a baronka až zví, jaká radost, a Lory, co Lory — Neví-li baronka dosud, měl by on sám jí ještě tu zprávu donést? Okamžik váhal, má-li tam vůbec jít. Musí, po včerejšku musí a poví baronce o Klenovských, klidně jí oznámí. To bude nejlepší odpověď na její strachy a varování. Pocítil zadostučinění; ale Lory — Zatrnulo v něm.

Když vykonal všechny své lékařské vizity, zašel do Ječné ulice. Baronka ho přijala sama ve svém pokoji. Hovořili o její chorobě, pak vypravoval Held o průvodu dobrovolných myslivců, jak je nadšeně vyprovázeli k bráně, pěšky, na vozích, také rada Slívka, a co mu oznámil.

Baronka v náhlém návalu radostného překvapení vstala z křesla.

„Pane doktore, je-li možná, je-li to pravda?“

„Pan rada Slívka ujišťoval, že ano, že jsou tu, v Čechách.“ „Kde, kde, a přijedou snad sem — To až Lory —“ Zazvonila na komornou, aby zavolala slečnu.

Held, jenž do té chvíle zachoval klid, pocítil znepokojení. Měl Lory uvidět i jak přijme tu novinu, kterou on přinesl.

Lory věděla, že je u tety. Čekala ho a číhala u okna ve svém pokoji. Dočkala se, a jak vstoupil do domu, bezděky přistoupila ke dveřím svého pokoje, pak je i pootevřela, aby zaslechla, až bude odcházet. Tušila, že ji teta sama už nezavolá; a dychtila, myslila, kdyby snad přece na okamžik s ním mohla promluvit, kdyby mu tak mohla říci, aby si opravdu nemyslíl — Pojednou přišla komorná se vzkazem.

Lory vstupovala ne jako jindy klidně veselá, těšíc se, nýbrž v napětí kvůli tetě a zvláště kvůli Heldovi. Bodlo ji, když vstal a vážně ji pozdravil, ne tak přátelsky jako jindy. Stín smutku i tiché výčitky mihl se v tmavých, krásných očích. Ale hned kolem nich, po spáncích do čela přelétl plachý ruměnec, když jí baronka radostně ohlašovala, jakou novinu pan doktor

přinesl, že Klenovští jsou zachráněni a bezpochyby že také pan rytmistr Hanold, to že je úžasné

Lory popatřila na Helda, jako by věřit nechtěla. „Jak je možná, pane doktore,“ ptala se zamženým hlasem, a nedořekla.

Held cítil druhou otázku v těchto slovech, oznamoval však, nutě se do klidu, jak už baronce pověděl pramen své zvěsti a dodal, že pan rada Slívka jistě asi ještě dnes přijde a že snad poví víc.

„To není jisté, tak dlouho čekat nebudu,“ zvolala baronka, „musím dříve nabýt jistoty.“

Held se poroučel a s chladným úsměvem přijal barončiny díky. Lory podala mu ruku. Zachvěla se jí a v očích jako by se jí zamželo.

V ten okamžik ucítil bolest. Bylo mu Lory líto a jako by se navždy loučili; v ten okamžik byl jist, že i Lory tak cítí. A nemohl jí ani slovíčka, ani „sbohem“ přišeptnout. Stiskl jí ruku, poklonil se baronce a s úsměvem jí přisvědčil, když se tázala, smí-li dnes vyjet, ó že ano, aby jen vyjela, že už je dobře, že je všechno dobře. Vzpomatoval se tím, pevně vyšel z pokoje a salómem. Ale na prahu zhluboka vzdychl. Na očích měl Lory, jak ji naposled zhlédl, když se obrátil, její pohled, její nevýslovný pohled.

Pospíchal odtud, dole však u hlavních dveří se zastavil. Kočár stál před nimi a právě z něho vystupoval důstojník zdravě zardělého hladkého obličeje; byl v bílém plášti, vysoký, urostlý, černých, sálavých očí pod černým obočím, mužně sličný, plný síly. Za ním opatrně slézal Lořin bratranec, hubený, povadlý Hanold, v přiléhavém svrchníku s límcem, s bílým, hedvábným šátkem kolem krku na ochranu před nachlazením.

Jak ho Held spatřil, zarazil se a hned zas na důstojníka upřel zrak. Teprve nyní si všiml, že má levou ruku obvázanu a na pásce. Rytmistr Hanold! V ten okamžik byl Held o tom přesvědčen, že to je on. A sám jej ohlásil! Obrátil se a rychle kráčel odtud, nechtěje, aby ho Lořin bratranec zahlédl.

Lory odešla kvapně z tetina pokoje. Bylo jí ouzko a chvátala také podívat se za Heldem, ještě jednou ho zhlédnout, jako by navždycky odcházel. Vběhla do svého pokoje, a nezavřevši ani, byla skokem u okna.

Dole přede dveřmi kočár — Nedbala ho, hrubě si ho nevšimla, jen Helda čekala. Chvátal dolů ulicí. Hleděla za ním, klekla na židli u okna, vychýlila se, žíznila po tom, aby se obrátil, ohlédne-li se ještě jednou; ale šel rovnou, ani hlavou nepohnul. Zašel. Sklesla na židli, hlava se jí náhle sklonila na rámě opřené o polštář okenní.

Pootevřenými dveřmi zalehly sem hlasy, cizí, hluboké mužské, z nichž vyřázely tetiny výkřiky plné radostí.

Lory vztyčila hlavu, naslouchajíc jako poplašená laň. Vzpomněla na vůz. Kdo to přijel? Dveře se prudce, zplna otevřely, na prahu baronka čilá, osvěžená, radostně vzrušená.

„Lory! Lory! Pojd’! Kdo tu je!“ a nemohouc smlčet, hlásila: „O kom jsme právě teď mluvili.“

Lory stála nehnutě. Srdce se jí rozbušilo, až se jí hrdlo stáhlo. Nemohla se hnout. Baronka kvapně vešla a vzala ji za ruku.

„Pojd’, pojd’! Je tu! Nejprve k nám, přišel nejprve k nám! Měj rozum, Lory,“ napomínala tlumeně. „Charles je tu také.“

Lory jako u vidění dala se vésti. Strachovala se v ten okamžik muže, jež jindy dost ráda vídala, jenž se jí líbil, jenž jí tolik pozornosti prokazoval, a pak když musil do pole, jí psal tak cituplně a oddaně. Ale vrátil se v takový okamžik po delší době, po takové v ní změně! A přece, když proti němu stanula, nemohla ho uvítat cize a bez sympatie. Jak ten statný, pětatřicetiletý muž, jemuž to v bělostné uniformě, v bílém fráčku s karmínovým vyložením, v bílých přiléhavých nohavicích a vysokých botách tak slušelo, jak sem hrdinsky pronikl, jak se sem s nebezpečenstvím dostal! Ruku měl na pásce, je raněn. Soucit, z něhož se i obdiv povznesl, prochvěl Lory. Než jak rytmistr jí v ústrety pokročil, jak jí živě, nadšeně pozdravil, vztahuje k ní zdravou pravici, jak se sklonil a ruku jí políbil, zhaslo vše jako v náhlém, studeném mraku a nitro se jí zachvělo záchvatem strachu.

XVIII - SKONÁVÁ SE TRAGICKY

Thám se v ten čas zabýval opisováním, jež vynášelo honorář velmi hubený. Jiného neměl, a to, když si ten onen z přátel něčím na něj vzpomněl nebo když sám o půjčku požádal. Půjčkou to jmenoval, ti však, kteří mu poskytovali, věděli, že splátky nebude. A sám, když byl jasné mysli, pociťoval v těch půjčkách palčivost almužny.

Dokud jezdil se společností, měl jen sebe a ženu na starosti; nyní musil také přispívat tchyni, u níž bydlil a jež živila také vnuka. Thám se proto zlobil na Bettynu, s níž sice mluvil, s níž se však v srdci nesmířil. Měla u něho nový vrub pro svou bezcitnost k matce i k vlastnímu dítěti; mlčel však, vyhýbaje se novým srážkám a potyčkám, poněvadž nahlížel, že by byly marny, a poněvadž chtěl míti pokoj.

Jen někdy, když se vrátil domů vratkým krokem nebo když Paula příliš brzo se na něm zas peněz dožadovala, kousavě odbýval, ať jdou k Bettyně, když je taková nóbl slečna, ať alespoň otevře váček, když kvůli amantům zadržela srdce pro své dítě. Jinak mlčel. Na leccos v té domácnosti zvykl nebo leccos s rezignací přehlédl.

Když Thámovi přibyli do Prahy, hned se sháněli po Amlingovi, oba však tajně. U společnosti, na venkově, pousnuly staré boje a vášně, nebylo přímé obavy, poněvadž Amling byl daleko; ale tu v Praze zahořela zase žárlivost, jež Thámovi tak často pálila duši jako řeřavé uhlí. A Paule, jak ji ovanula Praha všemi vzpomínkami, až se srdce zachvělo, a zatoužila zvědět, je-li Amling tu.

Pátrali tedy oba, a oba si zjistili, že není v Praze, že je někde u společnosti. Kde, Thámová nevyzvěděla; Thám se dále po tom nepídil. Byl rád, že je s tím člověkem pokoj. V chudé domácnosti paní Butteauové nebylo bouřek, ale také ne klidu, který dýše intimností, v němž je zapomenutí světa, jenž sám srdce sytí. Vládlo tu ticho po bouři, po boji, z únavy, bez světla a tepla, chladné lhostejností a tupou rezignací. Bettyna jich málokdy navštívila, když meškal Thám doma, a když přišla, přinesla zpravidla Paule volný lístek do divadla, kamž Paula dychtivě ráda chodila.

Thám, jenž tam ani nevkočil, neviděl to rád, nemohl však zabránit, zvláště když často zapadal do hospod a hospůdek, časem i na Rychtu.

Paula mlčívala, když se vracel zmožený; leda když přivrávorál nebo když zlý duch alkoholu rozjitřil v něm staré rány nebo uvolnil a rozbouřil ztlumené hněvy a výčitky, rozléhaly se chudým pokojem i kuchyňkou paní Butteauové váda, křik i pláč, po nichž zůstávaly nechut' a ošklivost a jež hloubily odpor Thámové k vlastnímu muži.

Toho rána, když se vydala s matkou a malým Hanzim podívat se na „střelčí patalion“ do pole se vypravující, Thám ještě spal. Když se vrátila, seděl polooblečen u stolku a psal. Paula nic nevypravovala, a když Butteauová, nemohouc s tolikerou novinou mlčky chodit, začala zeti líčit, co viděly, nepřidala ani slůvka. Thám si toho nevšiml ani toho, že je neklidná, jako by nikde neměla stání, ani toho, když matce, ale před ním, aby slyšel, oznamovala, že zapomněla knoflíčky, že musí pro ně.

Nevkočila však do žádného krámu, nýbrž zamířila rovnou k Bettyně. Nebyla doma, musila na ni čekat. Přišla všechna rozjařena, a ukládajíc klobouk na postel a svlékajíc špencer, hned jak vkročila, ptala se Thámové, jak se jí ten její galán líbil, že si ho přec všimla, chlapíček, co, a prachy že má a nešetří, že ji teď zavedl na víno a včera že byli v Železných dveřích, co tam je ten kabinet s voskovými figurami, ví-li Paula, Padovany a Salleneuve že ho mají, že už tu jednou byli, figury jako živé, císař s císařovnou, a Napoleon, jak byl o korunování, a zamordovaná rodina toho taliánského hraběte, i ty čtyři bandity že tam mají.

Jedním proudem vypravovala, svlékajíc se, jako by zapomněla, co sestře ráno pověděla, a proto že Paula jistě přišla. Ta jí, když na okamžik se odmlčela, vskočila do řeči, tázajíc se, kdo jí pověděl o Amlingovi.

„Kdo? Jen kdo — ach bože, bodejt', mladý Allram.“

„A kde je Amling?“ Oči Pauliny jakoby větší teď co poslední čas pohubla v tváři, zrovna cíhaly na hnutí sestřiných rtů.

„To nevím, Allram povídal, že mu to Demuth řekl. Znáš Demutha, ne? Je to nějaký statista.“

„Nemohla bys, Bettyno, vyzvědět —“

Bettyna, polosvlečená, bez živůtku, odstoupila náhle od postele a stanula před Thámovou.

„Ale Paulo, snad bys nanovo nebláznila. Ty bys — ne! Víš, co ti udělal?“

„Ne, ne, musím zvědět, kde je! Ty to víš, Betty!“

„Ne, opravdu ne!“

„Tedy vyzvíš!“

„Pro mne — Ale blázen jsi, s takovým! Co teď s ním. Tady ho nechťejí a nevezmou, je od společnosti, na suchu.“

Thámová jako by neslyšela a znovu žádala, aby se Bettyna zeptala Allrama. Když přišla pozejtří, oznámila jí Bettyna, že s Allramem mluvila, ale ten že nic více o Amlingovi nevěděl, nežli že je tu, že to tak od Demutha zaslechl, víc že se neptal a nestaral, že mu do Amlinga nic není.

Thámová pohleděla nedůvěřivě Bettyně do tváře. „Bettyno,“ řekla vyčítavě, „ty mně to nechceš povědět, ty to schválně zatajuješ.“

Bettyna se zasmála, a proč by zatajovala; když je Paula takový bloud, že jí to jistě vyzví.

Mrzlo, nicméně nechvátala Thámová rovnou domů, nýbrž pustila se k Stavovskému divadlu, kolem „Modrého hroznu“, jak ji pudila naděje, že by tam snad Amlinga nejspíše mohla zahlédnout. Před „Modrým hroznem“ nespatriła nikoho, kolem divadla placho a prázdno; nespokojená, zasmušilejší vrátila se domů.

Toho dne, bylo čtvrtého prosince, večer sešla se u baronky Skronské společnost sezvaná v neobyčejný u ní den. V společnosti samé však hosté jako jindy, hraběnka Bubnová, rytíř Jeník z Bratřic, baron Stentsch, rada Slívka, doktor Blumentritt, rytíř Eisenstein, baron Ehrenburg, mladý Hanold. S ním zavítal jeho bratranec rytmistr, jenž byl s hrabětem Wartenslebenem, rytmistrem u blankenštejnských husarů, hrdinou celé Prahy. Všude o nich mluvili, každý toužil je spatřit, čekali na ně, všude si je ukazovali, to že jsou ti, kteří vykonali ten hrdinský kus, kteří se vysekali z francouzského zajetí, z Tyrol, Bavorskem až do Čech.

Za ty tři dni, co v Praze oba ranění meškali, pozvání jím jen přšla. Baronka Skronská, ozdravěvši jako zázrakem, mohla se chlubit, že rytmistr von Hanold nejprve k ní zajel, hned jak do Prahy přibyl, že si jen novou uniformu opatřil a již že spěchal do jejího domu. Kvůli němu také sezvala na ten večer společnost. Rytmistr žhoucích zraků, černého, sklenutého obočí, jemuž přiléhavá, bělostná uniforma tak slušela a jehož raněná ruka na pásce dojímalá, byl jejím sluncem.

Sesedli se v půlkruhu kolem něho, vpředu rytíř Jeník, ostrých rysů, v tmavém fraku, vedle hraběnky Bubnové, jejíž prokvetlé vlasy byly jako napudrovány, bělovlasý zemský rada Slívka v bělostném nákrčníku a baron Ehrenburg rovněž jako rytíř Eisenstein ve střevících a v tmavých punčochách. Módně vystrojený baron Stentsch s nakadeřenými vlasy usadil se vedle doktora Blumentritta v tmavomodrém fraku opodál zlaceného svícnu zapuštěného do stěny.

Do salónu svíčkami skvěle osvětleného zahučely chvílemi stromy z pusté zahrady. Venku tma, a sníh se hustě sypal. Pravý večer pohádky, sdílného hovoru a vypravování. Dychtili po něm, čekali je od rytmistra, poněvadž většina ho ještě neslyšela. Slyšet od něho o těch hrdinských bojích, o té divoké jízdě plné dobrodružství.

Ted' ho tu měli, a měl povídat. Nebyl však patrně z těch, kteří čekají jen na zmínku, na slovo, aby mohli spustit. Omlouval se, že by se opakoval, že paní baronka a slečna

Baronka nedala mu ani domluvit. Žádala ho za sebe, za Lory, za všechny.

Lory seděla poblíže klavíru v bílých šatech růžovou pentlí vysoko pod ňadry podle módy přepásaných. Cítila, že z té záře rytmistra Hanolda, z toho nadšení pro něj, pro tu všecku, ne všední pozornost, kterou jí věnoval, line také na ni jasný zásvit., Všichni byli k ní pozornější a hraběnka jí tajně stiskla ruku.

„Gratuluju, má drahá. Celá Praha o vás mluví a vám závidí.“

Na okamžik to Lory zmátlo. Vlna takové pozornosti, pochlebující a omamující, jež do jejího skromného zátiší tak pojednou a mocně zašuměla,

byla příliš mocná. Než ne na dlouho; přešla a zůstal tichý smutek. Zač to všechno! Tajně obracela zraky k předsíni, čekajíc dychtivě, přijde-li Held, když tetino pozvání neodmítl.

Tesknost ji pojalo, ale usmívala se a plašila stíny z čela kvůli společnostem a nejvíce kvůli tetě. Přidala se k ní, když také za ni žádala rytmístra, aby vypravoval.

Rytmistr se galantně vzdal a začal. Zkrátka jen se zmínil o porážce u pevnosti Ulmu, jako by chtěl ty hrozné a pokořující události co nejdříve pominout, a vypravoval, jak malé části se podařilo ustoupit do Tyrol. Čtyři eskadrony⁴⁵⁶ jeho pluku byly také v tom. Vítěz však se pustil za nimi. „A z druhé strany postupoval přes Wangen a Linden k Bregenci se značnou silou maršál Augereau, ten bývalý dobrodruh, který sloužil už tolika panovníkům, nebožtíku francouzskému králi, caru pod Suvorovem, a s tím proti Turkům bojoval, pak když zběhl, sloužil v pruské armádě, a dezertoval zas, pak učil v Drážďanech šermu a tanci.“

„A dal se pak naverbovat u nás a to k českému regimentu, vpadl rytíř Jeník. „Sloužil v rakovnickém pluku tenkrát u Františka Kinského.“

„A také odtud utekl,“ hádal baron Ehrenburg štiplavě. „Ano, a dokonce dvakrát, jednou ze Slaného, kde pluk byl posádkou,“ přisvědčil Jeník a s úsměvem dodal: „Snad hovoří také česky.“

„Asi mnoho ne, když pořád utíkal.“

„A tomu jsme měli vydat štandáry, zbraň, koně,“ navazoval opět rytmistr Hanold.

Všichni ztichnuvše upřeli na něj oči v dychtivém očekávání.

„Náš vrchní velitel, maršálek Jelačič, smluvil s Augereauem kapitulaci. Čekalo nás zajetí a my do něho nechtěli. Augereau vyslal k nám už důstojníka ze svého generálního štábu, jak bývá, aby převzal naši brigádu a dovedl ji na smlouvené místo, kdež by složila zbraň a vydala koně. Byl to mladý, hezký adjutant,⁴⁵⁷ ten Francouz, šarmantní⁴⁵⁸, vtipný, ale na

⁴⁵⁶ (z ital.) - jezdecká setnina

⁴⁵⁷ (z lat.) - pobočník

⁴⁵⁸ (z franc.) - půvabný, roztomilý

plukovníka Kinského nevyzrál. Ten měl kapitulaci za zbytečnou, za hanbu a rozhodl se, že ji neuzná, že se nepoddá.

Ale jak z těch kleští? Na ústup hloub do Tyrol nebylo pomyšlení, a před sebou jsme měli hlídky francouzského tábora. Nezbývala nežli lest nebo se probít. Na úsvitě měli jsme vyjeti k jezeru a tam mezi Bregencí a Lindavou odevzdat zbraně. Jak pravím, měli jsme vytrhnout časně ráno, ale o půlnoci už jsme sedlali koně a chystali se k odjezdu, jak plukovník tajně nařídil.

Francouz, který odpočíval v jeho baráku, se vytrhl, a co to, co se děje. Hrabě Kinský se divil, že nic neví, cože nedostal zprávu? On, Kinský, že má od maršálka Jelačiče nařízeno, aby vytrhl v noci a aby vyjeli na smluvené místo oklikou, kolem francouzského ležení, kolem —“

„Ach,“ divil se a těšil rada Slívka, a všichni se usmívali. „Proč oklikou?“ ptá se Francouz.

„Protože váš maršálek i můj se obávají, že kdybychom jeli přímo, že by se mohla strhnout srážka mezi vaším a naším lidem. Naši husaři a švališěři jsou rozčertěni, že mají vydat zbraň. Proto máme se dát oklikou; tím si hrubě zajedeme, a proto vytrhneme už teď, v noci.“

„Ale já nedostal žádné zprávy, já o ničem nevím,“ namítal Francouz.

„To tedy uvázla zpráva vám zasláná někde u předních stráží. Hned to dám vyšetřit.“ A hned také naoko poroučel adjutantovi. Francouz se dal uchlácholit, zvláště když jel s námi. A tak jsme vyrazili. Jeli jsme bez překážky, na nepřítel jsme dlouho nevrazili, až pak, bylo dost jasno, měsíc svítil, uvidíme francouzskou hlídku jízdnou. Ta mohla všechno zkazit, mohla ležení alarmovat, ale tu byl naším spasitelem náš Francouz, Augereauův adjutant. Ten vysvětlil důstojníku toho francouzského oddělení, co je, a Francouzové nás beze všeho pustili.“

Rada Slívka se první rozchechtal, ostatní muži za ním.

„A co ten adjutant?“ volal vesele doktor Blumentritt.

„Jel s námi a zlobil se, jaké jsou bídné cesty a jaká ohromná zajížďka. Na úsvitě poručil plukovník zarazit a koně pokrmit. ‚Přec vám je neodevzdáme hladové a mdlé —‘ povídal Francouzovi, jenž se divil, nač ta

zastávka. A pak promluvil plukovník k nám a k mužstvu, které o ničem nevědělo. Pověděl jim, a mluvil s ohněm, oč běží, že chceme se dostat na svobodu, že se musíme probít a že raději zahyneme, nežli abychom šli do potupného zajetí. A že bohdá se dostaneme na svobodu, když dobrých šest hodin jsme ve výhodě, o celých šest hodin že jsme napřed, koně že se posilnili, a tak tedy do sedel, ve jménu páně! Husaři a švališěři křičeli, jako by hnali už šturm, všechno běželo ke koním, do sedel, a nežli se francouzský důstojník vzpamatoval, už jsme uháněli.“

Baronka Skronská radostí zatleskala, rada Slívka rozjařen mávl pravicí, jako by měl v ní šavli, a baron Ehrenburg posedl na židli, až se mu copánek pohnul.

„Ticho, ticho,“ napomínala hraběnka Bubnová. „A jak dál, pane rytmistře?“

„Tak jsme vyrazili, čtyři naše klenovské eskadrony, šest eskadron blankenštejnských husarů a dělostřelecká baterie, co byla s námi. Vrchní velení měl hrabě Kinský. Dvanáctého minulého měsíce vytrhli jsme z Bregence. Bylo ohavně, mlhavo, a cesty zlé; ale my nedbali, pospíchali, koní nešetřili. V noci blížili jsme se již k Dunaji.“

„A nepřítel?“ ptal se rada Slívka s vyjasněnou tváří.

„Na toho jsme vrazili hned druhého dne, třináctého. Byla to ariergarda⁴⁵⁹ Augereauova. Dříve nežli mohla začít, udeřili jsme na ní prudce, překvapili jsme ji a po tuhém boji byla cesta alespoň zas na kus volna. Nezadrželi nás. Stálo to však deset mužů, ti tam ostali. V noci poté dostali jsme se u Echingen přes Dunaj.“

„Žádný odpočinek, žádné spaní,“ povzdechla soucitně baronka.

„Obojího co nejméně,“ pokračoval rytmistr. „Vyhýbali jsme se Francouzům, jeli jsme postranními cestami, ve dne jsme se skrývali v lesích, zato večer a v noci jsme jeli bez oddechu. Bylo-li možná, sedřímli jsme na koních, za jízdy. Čtrnáctého, to jest třetí den, dorazili jsme do okolí nešťastného Ulmu, do Blaubeuern. To již bylo zle o proviant,⁴⁶⁰ ale rytmistr

⁴⁵⁹ (z franc.) - zadní voj

⁴⁶⁰ (z lat.) - potraviny na cestu

Simon od blankenštejnských pro štěstí rozprášil francouzské oddělení, na které vrazil, a vzal nepříteli pětadvacet vozů plných špíže. Ty nám výborně posloužily. Pak už bylo volněji, až opět v Horní Falci přišlo do tuha. Tam už ne Francouzové, ale Bavoři chtěli nás chytnout nebo zničit. I terén byl proti nám. Musili jsme projet nebezpečné defilé⁴⁶¹ mezi lesy a skalami, které obsadila bavorská pěchota. Tu jsme se zpotili, ač byl sychravý, ohavný den. Desátník a pět obecných nám tam ostalo, padli, a co raněných bylo! Než probili jsme se šťastně tou pastí. Dostali jsme se zase do širého a pak nám už dali pokoj. Ale postupovali jsme teď mnohem, mnohem volněji nežli první dny, kvůli raněným; sedm dní až do Čech. Cesta svízelná, byli jsme zabláceni, uniformy potrhány, někdy dost hladu, koně padali únavou i hladem. Ale teď je dobře!“ Usmál se a lesklý jeho pohled, jenž kmitl po společnosti, zůstal na Lořině tváři, vážně naslouchající.

„Ale na jedno jste, pane rytmistře, zapomněl!“ zvolal baron Ehrenburg. „Kde jste vy byl raněn?“

„Ach tak, ve Falci, pane barone, v tom defilé.“

„Ach, to je pravá anabasis!“⁴⁶² nadšeně obdivoval se rada Slívka.

„Nebyli jsme sami,“ mírnil slávu rytmistr, „také hrabě Chotek přivedl své švališéry od Rosenberkova pluku z Vorarlberka do Čech.“

„Tím není vaše hrdinství menší.“

„Mužstvo se bilo znamenitě, hned u Ulmu i pak, všude. Naši švališéři sekali tak ostře a prudce, že mnohým nakonec zůstaly palaše jako tupé stonky v rukou.“

„Češi,“ podotkl Jeník z Bratřic.

„Většinou.“

Skončil, alespoň mýnil skončit, než útok otázek mu nedal. Lory se tím uvolnilo, ne však na dlouho. Bratranec Charles se k ní postavil a začal tlumeně říkat veršiky o hraběnce Waldštejnové, ta že je teď rytmistrem

⁴⁶¹ (z franc.) - průsmyk, soutěska

⁴⁶² anabasis (z řeč.) - pochod Řeků k Černému moři po nezdařené výpravě proti perskému králi Artaxerxovi (ve 4. stol. př. n. l.); přeneseně hrdinská, namáhavá cesta z bojiště

Wartenslebenem teprve nadšena, omdlela prý radostí, když ho zhlédla, dnes je prý u ní.

Starý rada Slívka, jenž zářil, vysvobodil Lory, přinesl však břímě, žádost, dnes že by mohla zahráti „Nelsons Leichenfeier“, dnes že by se tak hodilo. Nezbylo, musila, ale pak, když skončila za obecné pochvaly, vyprostila se na okamžik, aby se v předsíni zeptala komorné, přišel-li lístek od doktora Helda.

„Přišel, ano, večer, když se panstvo již scházelo; paní baronka mně řekla, že pan doktor nepřijde, ať nechystáme pro něj příbor.“

Jiskřička naděje, už už se traticí, zhasla naráz. Lory, ač celý den se rozechvívala nejistotou, přijde-li Held, byla zklamána. Nepřijde. A teta jí nic neřekla! Neomlouvala si jako jindy, že snad nějaký nemocný Helda náhle zdržel. Viděla, že to není nahodilé. Musila sednout k harfě a hrát, když ji baronka požádala i rytmistr Hanold. Pak, když společnost se rozdělila v skupiny, ocitla se s rytmistrem sama u piana, opodál okna, do něhož vítr házel šelestící sníh plnou hrstí.

Rytmistr se omluvil, že by pověděl ještě něco o jejich válečné výpravě, o tom že neřekl, to že jenom pro ní --

Pohlédla na něj tázavě.

„To, slečno, že jsem na vás všude vzpomínal; před každým bojem jsem vroucně pomyslíl vaše jméno a bylo mně jako talisman, a ten mne vyvedl z toho nebezpečství.“

„Ale ruky vám neuchránil.“

Viděl její úsměv. Čelo se mu zardělo, černé obočí se hnulo, v očích zahořelo.

„Té bolesti,“ pohlédla na zraněnou jeho ruku, „bych vás byla ráda uchránila,“ dodala bez ironie, upřímně.

„Ó děkuji. Té! Ale jinak bolestněji zraňujete.“ Obrátil řeč; o zimních zábavách začal, o Gessellschaftsballe.

Lory poslouchala, odpovídala, toužila však v duchu, kdyby rozdělený kruh společnosti znovu se sloučil, aby rytmistr snad opět nezačal se vyznávat z toho, co hořelo v jeho černých, sálavých očích pod černým,

sklenutým obočím. Pro štěstí přistoupil k nim jeho bratranec, mladý Hanold; nikdy ho tak ráda neviděla jako této chvíle.

Baronka Skronská zářila a s blaženým úsměvem přijímala tiché, důvěrné gratulace hraběnky Bubnové, starého barona Ehrenburka i zemského rady Slívky. Dařilo se, jak si přála: rytmistr měl oči jen pro Lory, a společnost tak animovaná,⁴⁶³ ani tónu rušivého. Vděčně, v sobeckém hnutí vzpomněla doktoru Heldovi, že jemně cítí, že nepřišel.

Bylo již pozdě, když se společnost rozešla. Rytmistr jel do svého bytu s bratrancem, jenž hned za prahem, sotva vsedli do vozu, začal vtipkovat o společnosti, především o radovi Slívkovi, jak ví, co car, kam Rusové, co naši, jak už porazil Francouze, rozsekal Napoleona, a jak se Jeník uškliboval i baron Stentsch, to že jsou také generálové. Rytmistr mlčel, neposlouchal, ale trhl sebou, jak bratranec, zachuchlaný do pláště, pojednou se vychýlil z tmavého koutku kočáru sněhem tiše jedoucího a zeptal se, jak on vítězí, co Lory?

„Och, je pořád hezčí, hezčí!“ zvolal rytmistr zaníceně.

„Tos už minule povídal.“

„A zas je hezčí!“

„Ale, zdá se, chladnější.“

„Je, ale ať, já neustoupím, nedám se odrazit, a kdyby —“

„Nu, dva už něco zmůžete,“ řekl Hanold s úsměvem, tiskna se více do koutku před mrazivým větrem.

„Dva, kdo?“ zvolal rytmistr prudce a nahnul se k bratrancovi.

„Ty a má paní teta, to je vydatná pomoc!“

„A třeba bez té pomoci. Já bez Lory nebudu!“ Vášeň zněla v tom výkřiku i pevná vůle.

Lory, stojíc ve svém pokoji, hleděla do zimní noci, do pusté zahrady, kdež se černaly holé koruny stromů vlajícím závojem sněhu, jak se sypal a v proudech povíval v hlomozném větru. Bylo jí teskno a nemohla myslit

⁴⁶³ animovaný (z franc.) - živý, v živé zábavě

směle pozdvihnout; cítila, že ji neztuží proti tomu, co ji čeká, co na ni chystají.

„Važ si svého štěstí, nezamítej ho,“ řekla baronka, dávajíc jí dobrou noc, „važ si ho, pamatuj na budoucnost. A jak tě miluje!“ Tak bude pořád připomínat, usilovat. A rytmistr -- Zableskly se jí jeho oči, jejich pohled, jako by zas pohlédla do té energické tváře. Tušila tvrdou sílu a neústupnost. A Held nepřišel a nepřijde. Věří, co mu teta řekla, nebo nemá ji, Lory, rád, alespoň ne jako ona jeho. A vůbec nemá — Krušilo jí srdce to pomyšlení a cítila se tak opuštěnou, bez opory, bez pomoci, nešťastnou; oči její strnule se zahleděly do pusté noci, do proudů zvířeného sněhu, jak přelétaly u světelného pruhu, proudícím tiše z jejího okna. nad zahradou do nočního temna.

Doktor Held měl vše za rozhodnuto, a přece se rozmýšlel, když došlo barončino pozvání. Věděl, že by jí způsobil nesnáz; záchvat zlomyslnosti ho pobídl, aby šel, i osten marnivosti, aby si snad nemyslila, že se vyhýbá tomu rytmistrovi. Ale Lory — Jak by ji baronka střežla, každé její hnutí, každý pohled; a jistě i jeho. Nač jitřiti bolest, nač všechn ten nepokoj. Nepřijde-li, bude v tom odpověď, a baronka bude jen vděčna a ráda.

Zůstal, měl vše za rozhodnuto, a přece nebyl klidný. Hrál na klavír, ne však dlouho. Zasedl k učené knize, nevydržel. Záhy ulehl, dlouho však neusnul a ráno zatoužil zvědět, jak bylo večer u baronky Skronské, co rytmistr Hanold. Nadál se, že potká někoho z její společnosti, snad rytíře Jeníka. Když nikoho nezhlédl, zašel navečer k „Modrému hroznu“ do kavárny proti divadlu, kamž baron Stentsch mezi herce chodíval.

Zastal ho u kulatého stolku s režisérem Liebichem a doktorem Wankou a již v ohni. Bojoval o vojnu s doktorem, zarudlým, rozkohoutěným. Oba rozkládali rukama, a potrhovali sebou a doktor Wanka, plného, krevnatého obličej, také židlí, na které seděl. Vysoká, silná postava režiséra Liebicha, dobrého třicátníka, hladce vyholeného, až na spánky licousky zastíněné, vypadala, klidně sedíc, jako socha mezi oběma povášnenci. Výrazná tvář s lalouškem, ne ostrého, spíše krátkého nosu, sevřených rtů, se tiše usmívala i hnědé bystré oči, pozorující oba

zápasníky. Přeli se o novinu, kterou doktor Wanka vítězoslavně vyložil, že před čtyřmi dny, prvního toho měsíce, strhla se u Víškova⁴⁶⁴ v Brněnském kraji veliká, krvavá bitva, v té že Rusové a císařské vojsko zatlačilo Francouze.

Baron Stentsch se bránil, to že ne, to že nebyla žádná bitva, u Víškova ne, leda snad jen nějaká srážka menší, hlavní bitvu že svedli druhého, a ne prvního, a to u Slavkova, a ne u Víškova, o tom že se tak tutlaně mluví, dnes že se to rozneslo, teď odpoledne, a že je zase zle, že v té bitvě, tři císařové byli při ní, Rusové a císařské vojsko zas utrpěli hroznou porážku, mluví se, že prý celé oddělení, kolik tisíc vehnáno do rybníka, led že se probořil a všecko že se utopilo, hrozná bitva, a co jich padlo a co tisíců leží raněných v sněhu, na mrazu.

Doktor Wanka vpadl, to že nemůže být, to že není možná, kdepak, on že slyšel o vítězství. Přeli se a nedopřeli. Novin se však nikdo z nich nedovolával, ani od sousedních stolů, kteří se do sporu přidali. Nedovolávali se, protože noviny neměly žádných zpráv o Moravě i armádě. Mlčely, poněvadž musily. Doktor Held, když se jednalo o tak vážnou událost, když baron Stentsch tak jistil tu porážku, po které by Francouzové jistě také Čechy zaplavili, zapomněl na svou záležitost. Teprve když vyšel s baronem ven, byl už soumrak, zeptal se na včerejšek, jak bylo u baronky Skronské, a co rytmistr Hanold

„A vidíte, doktore, líbil se mně. Pěkně vypravoval o tom opravdu hrdinském kousku, a žádný bramarbas⁴⁶⁵, o sobě nic, žádný žvástal, a hezký chlapík. Ženské se po něm fantí.“

„Co paní baronka?“

„Všecka blažená; inu ovšem, já sic nevím, snad je to jen klep, starý Slívka mně to svěřil, no, je starý přítel domu, že slečna Lory je ta šťastná, že rytmistr Hanold si ji vášnivě zamiloval. Baronka je v nebi, to se ví, slečna nic nemá, byla by to pro ni skvělá partie.“

„A slečna —“

⁴⁶⁴ Víškov Vyškov, město na Moravě na řece Hané

⁴⁶⁵ (z něm.) - mluvka, tlachal

„To nevím, ale rytmistr se jí dvořil, stáli spolu dlouho, bavili se. Ale ten Wanka ať mně nepovídá, že u Víškova, a to zas bylo čisté vedení! Já se jen divím, že když také Rusové tam bojovali — A to jistě nějaký zmatek, nebo nějaká neshoda mezi nejvyššími.“

Held už dlouho neposlouchal. Našed si záminku, rozloučil se na rohu Havířské ulice a zamířil alejí napříč do Panské. Chumelilo se, nedbal však, šel zvolna, zamyšlen. Na rohu ulice potkal Tháma, jenž ho zhlédl a na něj zavolal. Pověděl, že si byl pro práci, něco opisovat, posteskl, že je teď s tou vojnou ve všem zle, zvláště když chodí takové noviny, to že s divadlem tak hned asi nic nebude.

„Chtěli by opravdu ven?“ ptal se doktor Held.

„Ihned; co tu. Čekám již toužebně. Dnes přišel jeden kolega od naší společnosti, od Viovy, mluvil jsem s ním v kafírně. Divně se krajem potloukal, jsme jako rozplašené stádo,“ Thám se ušklíbl, „a náš pastýř, direktor Vio, povídal o něm kolega, že měl bedny, dekorace, celé divadlo dlouho pod kůlnou ve vsi u Plzně, snad jsem už jím vypravoval. Ale teď už vytrh, povídal kolega, protlouká se v Plzni, a chce zase štěstí zkoušet; vzkázal mi po tom kolegovi, a že bude ještě psát. Nu, než své stádečko sežene, musím dělat písaře.“ Thám se usmál a vytáhl zpod kaputu balík papíru, aby ukázal, jakou má práci. Held nabídl mu šetrně půjčku. Thám sebou trhl.

„Ale vždyť, vlastenče, mám ještě vyrovnávat —“

Doktor mu nedal domluvit.

„Vyrovnají všechno najednou,“ a vybral, co měl s sebou peněz. „A pak ještě něco,“ dodal rychle, „nemají mně za zlé, že na to vzpomínám, ale snad — Ten Amling je tu, v Praze.“

Thám, jenž zastrkoval peníze, prudce otočil hlavu po Heldovi, jenž pokračoval:

„U mne, ve špitále, už delší čas, ale za nějaký den ho pustím. Věděli snad o něm?“

„Ne,“ odvětil Thám zkrátka, patrně vzrušen. „Prominou.“

„Ó ne, já děkuju, já vím, pane doktor, že z upřímného přátelství, má díka za to.“ Zkrátka se rozloučiv, chvátal odtud, rovnou domů do Platnéřské ulice.

V tu chvíli nebyla stará Butteauová doma. Paula, sedíc u stolu nad nějakým odloženým šitím, čtla při světle lojové svíčky malé psaníčko. Odevzdala jí je matka po obědě, tajně, v kuchyni, kam ji ze světnice zavolala, že nějaký hoch přinesl tu to psaníčko, že je má odevzdat jenom jí nebo staré paní. Psaníčko bylo Paule adresováno. Jak jen do něho nahlédla, lekla se radostně a hned je chvatně zase složila a mžikem za nádra schovala, všecka vzrušená. Když se stará Butteauová ptala, co je, kdo to psal, prstem jí rozčileně kynula, aby mlčela, a ukazovala na dveře rukou i pohledem. Pak naslouchala čekajíc, ale když vedle zůstávalo ticho, nahnula se k matce a zašeptala:

„Amling píše.“

„Odkud?“

„Nevím, jděte tam, zadržte ho, abych si mohla přečíst.“ Butteauová odešla ihned z ochoty k dceři i ze zvědavosti. Paula přikročila k jedinému oknu vedoucímu do dvora, vytrhla psaníčko, zapomenuvši rázem na vše, jak Amling jednal, a v horoucí dychtivosti četla jeho řádky.

Že je tu v Praze, psal, už delší čas v nemocnici U milosrdných, že mnoho zkusil, a jak hořce litoval a lituje, jak na ni vzpomínal, aby mu odpustila, že tak dlouho mlčel, kdyby všecko pověděl, kdyby věděla, jak ho srdce bolelo, jak toužil a vzpomínal, jak pátral, kde ona mešká. A jak se zaradoval, když od kolegy uslyšel tu ty dni, že je, Paula, v Praze! Nemohl odolati touze, že jí tedy píše, aby se nehněvala; a že mu, doufá, odpustí, až jí poví, když dovolí, aby s ní promluvil, a on že s ní mluvit musí. Někáký den že tu ještě pobude, že jí dá včas vědět, ale že musí být tuze opatrný, když tu vrchním lékařem je doktor Held. To jméno bylo podtrženo.

Čím dále tím pohnutěji četla Thámová ty řádky, zapomínajíc na matku i na Tháma. Když přečetla, začínala znovu. Vtom Butteauová chvatně vstoupila, dávajíc jí znamení. Psaníčko jen zmizelo a vešel Thám. Celé odpoledne nosila list za nadry a jako by líbezné teplo se z něho

vlévalo do nitra, tichá blaženost i strach. V hlavě pořád starostné myšlenky, jak je Amlingovi, a v srdci litování, soucit, co zkusil, jak je sám, opuštěn. A jak kajícně píše, jak lituje, jak vroucně píše!

Matce pošeptala, odkud list je, přitom hned důtklivě připomínajíc, ať mlčí, žádnému nic, že kdyby Thám měl jen tušení

Odešel pozdě odpoledne. Mohla si list přečíst znovu i s matkou promluvit o Amlingovi a jeho osudu. Butteauová nekárala, ale hned na Helda vzpomněla, ať je Paulinka opatrná, ať raději všeho nechá (řekla to jen, aby sama sebe zchlácholila), že ví, když doktor Held je s Thámem zadobře

Odešla pak také a Paula, rozžehnuvši světlo, četla znovu Amlingovo psaní, šla v duchu do nemocnice, a četla zas. Kroky ji vyplašily, Thámovy kroky. Psaníčko zmizelo, jehla se jí zableskla v ruce. Když muž vstoupil, všimla si, že se po ní podíval, že na ni upřel zraky tak podivně, jako když se u nich mračna shlukovala a chtěl začít bouřku. Zarazila se na okamžik, jak jí připadlo v zlém svědomí, že snad něco zvěděl, ale hned směle zvedla hlavu a klidně se ho ptala, dostal-li práci a nese-li něco. Užasla, když odvětil, že dostal, položil několik stříbrných před ni na stůl a řekl:

„Z práce to není, ale budeme zase brzo vydělávat.“ Znělo to s úsměškem. Hleděla na něj tázavě, nechápajíc.

„Snad bys tu nechtěla ostat!“ A najednou oznamoval: „Mluvil jsem s Königem.“

„Kde? Kde se tu vzal!“ ptala se žasnouc.

„V kafirně. Povídal, že je direktor v Plzni.“

„Vio ?“

„Ano, a že nám snad brzo vzkáže.“

„Ty bys šel?“

„A ty bys tu chtěla zas ostat, jako tenkrát?“

„Ne, to ne,“ odpovídala kvapně a neklidně, chlácholíc muže, „ale já myslím, k němu, k Viovi.“

„Jaké vybírání! Ostatně,“ mávl rukou, „však on tak hned nevzkáže, když se to tak mele, přitrhnu-li Francouzové k nám, a teď opravdu.“

Pověděl, co Prahou proskakuje, že u Austerlice, či jak je po moravsku, u Slavkova, Napoleon zase zvítězil, Rusy a císařské potřel.

Neblahá novina přinášela jí úlevu a naději, to že tedy se odtud tak hned nehnou. V duchu si oddechla a pozorněji, s větším zájmem naslouchala mužově zprávě. Vypravoval zasmušile, ale klidněji. Jak se žena prve lekla, když se vyslovil o odjezdu z Prahy, bodlo jej podezření náhle zburcované. Ale zkonejšil se; žena se lekala ředitele Via, jeho společnosti, v tom nebylo nic podezřelého. Tam i on šel z nouze a jen nouze ho tam držela.

Pozejtří přiletěla Bettyna jako orlice do bytu své matky, do kuchyňky, a hned se sháněla, kde je Paula. Když přišla, pošeptala jí Bettyna, tak že už ví, kde je Amling, v nemocnici. Paula lhala; stavěla se překvapenou, neřekla však, že už ví, že má psaní od něho a čeká zas druhé, novou zprávu.

Doufala, že dojde zítra, pozejtří, ale minul týden a z nemocnice ani řádky. Chtěla tam jít, aby se přeptala, než neodvážila se, jak jí připadl doktor Held. Kvůli němu váhala také stará Butteauová, když ji Paula posílala; ale pak se přece vypravila k nemocnici milosrdných sama, Hanzi zůstal s tetou Paulou. Když docházela, spatřila zetě Tháma. Stál u fortny, snad čekal, snad se právě chystal vkročit.

Butteauová se rychle otočila, aby ji nezhlédl, a chvátala domů, kdež vzrušeně vypověděla, jak pochodila, koho viděla.

„Jestliže něco již ví, Paulinko!“ děsila se. „O Amlíngovi už jistě ví; proč by tam chodil!“ Ale když viděla, jak se Paula lekla, měla hned světlo náhlé útěchy. „Anebo, Paulinko,“ chlácholila, „snad ani nic neví, a jistě, jak by věděl, že tam šel, inu, o pomoc, doktor Held, vlastenec, a vlastenci, víš —“

Obě čekaly Tháma ve velkém napětí, s jakou se navrátí. Paula vycítila, že se na ni podíval zvláště, zkoumavě, jak vkročil. Zůstala však klidná, přemohla se a zeptala se, kde chodil. Zapřel, něco jiného pověděl.

To Paulu znepokojilo, Butteauová však chlácholila, co by si dělala starosti, o psaníčku že nic neví, a jí, Butteauové, že neviděl, a jinak že nic není, tak co.

„A ostatek, Paulinko, bylo by moudřejší, kdybys toho nechala; vidíš, jaké máš už teď strachy a starosti. Jakpak teprve, kdyby něco věděl, to by zas vyváděl!“

Paula hnula sevřenými rty jakoby v opovržení, jako by se Tháma nebála, ale pak povzdechla, co Amling, co ten ubohý, je-li mu hůř, leží tak opuštěn --

Čekala den, druhý, a po všecken čas se z domu ani nehnula, naslouchajíc rozčileně, nejde-li posel, aby mu samá otevřela, aby psaní nedostalo se do nepravých rukou. Thám, jenž byl onehdy schválně v nemocnici, vlastně u ní, čekaje na Helda, vyptat se na Amlinga, také se první den z domu ani nehnul. Seděl, psal, čekal a pozoroval Paulu, poněvadž věděl, že Amling už je z nemocnice. Nepostihl však nic podezřelého. Druhého dne odpoledne odešel. Když se vrátil, seděla Paula u šití. Zvečera se vydal nanovo z domu, ale ne daleko. Obcházel, čekal a číhal, vyjde-li Paula a kam, přijde-li Bettyna, kterou měl zase v důmnění.

Paula však z domu nevykročila a rovněž ne třetího dne. Když toho dne navečer vstoupil znenadání do kuchyně, zastal Paulu samotnu, sedící v koutku v zásvitu chudého kahanu, jenž stál na kamnech. Zastavil se maně, jak uzřel její pohublý, pobledlý obličej, skloněný, teskně zamyšlený. Zdála se bledší, smutná, a v ten okamžik, kdy se také utvrzoval, že nic není, že Paula o Amlingovi ani neví, že netřeba se obávati, zeptal se mírně:

„Co je ti?“

Vzhlédla k němu ulekané, usmála se nejistě a rychle vstala.

„Co mně je; jaká radost takhle!“

„Mlč, už tak dlouho nebude.“

Zarazila se, lekla.

„Co?“ vydechla chvatně.

„Je jisté, co se povídalo, příměří je umluveno, a jednají dál; brzo, snad už teď, do vánoc, bude pokoj zavřín. A pak bude také s námi líp.“

„Jak?“

„Půjdeme zase ke společnosti.“

„K Viovi?“ ptala se tišším jako mdlícím hlasem. „Nebude-li nic lepšího. A co jseš tu, v kuchyni?“

„Čekám na maminku, a přijde snad Bettyna.“

To pomohlo. Thám, nepromluviv už ani slova, vešel do vedlejšího pokojíka. Paula pohlédla za ním nevlídně, popuzeně. Proč zůstává doma, proč je pojednou tak pořádný, proč není v hospodě! Jakoby naschvál, jen aby nemohla z domu ani na krok. A ona tak toužila!

Před chvílí přiběhla jakási stařena s psaním, od Amlinga, ne však z nemocnice. Z té již vyšel před pěti dny, sice pozdraven, ale ne dost silen. Usadil se v novém bytu, v pokojíčku, který si najal poblíže židovského hřbitova (udal i číslo), těše se, že bude po tom dlouhém vězení v nemocnici hodně chodit. Nejprve chtěl jít k jejímu bytu, psal, uvidět alespoň dům, v němž ona je, a čekat, až by mu štěstí přálo a mohl ji spatřit. Než sotvaže vyšel, musil se vrátit; nesnesl mráz a ublížil si. Nastudil se, musil zas ulehnout, dnes že poprvé vstal, ale že je jako moucha, a kdož ví, kdy bude moci zase ven, a tak že píše. Byl by tak hned učinil, ale že nemohl slabostí a pak neměl po kom poslat.

Je tak opuštěn, je v takové tísní, ale když by od ní, od Pauly, dostal jen řádeček, že ona se již nehněvá, že mu odpustila, že by všechno radostně snášel a trpěl, že jí tedy pro všechno prosí, pro lásku a minulé blaho, aby mu poslala paprsek outěchy do té tísně a opuštěnosti.

Na toto psaní, na jeho slova, plná tesknoty a vzdechů, myslila Paula trnouc, když se Thám vrátil. Viděla Amlinga v nejhorším, slabého, opuštěného, v nedostatku — Již se rozhodovala, že se k němu odváží, ale mužovy kroky ji zadržely. Musila zůstat doma.

I když nemohla na Amlinga myslit, cítila tíhu a temný neklid. Večer nevydržela u stolu a byla ráda, když Thám odešel. Vrátil se hodně pozdě, slyšela ho, ale neozvala se, ani pak, když těžkým jazykem prohodil Amlingovo jméno. Usnul však brzo, a Paula slyšela jeho těžký, chraptivý dech, viděla ve světle bílé zimní noci jeho zardělou hlavu, pocuchaných vlasů. Odvrátila se s nechutí, odporem.

Ráno nepustila matku na koupi, že je mráz, že by mohla nastydnout a Hanzi také, ten že by chtěl s babičkou. Vyšla tedy sama, kdy Thám ještě vyspával; dala se nejprve k Staroměstskému rynku, ale pak, koupivši láhev červeného vína, kterou ukryla v košíčku, otočila a spěchala, třesouc se vnitřní zimou, rozčilením, ustavičně se ohlížejíc, k řece, špinavými uličkami židovského města, do nichž ranní světlo ještě neproniklo, mezi starými, temnými domy a domky, až stanula před domem Amlingovým.

Doptala se na něj v šerém, nečistém průjezdě, šla po dřevěných, tmavých schodech do nevysokého patra, kdež stanula, dechu pozbývajíc, u nízkých, zašlých dveří, které, jako dvojce sousední, vedly do chudého bytu. Cítila srdce, prudce bilo. Strach ji zastavil, lekala se, co dělá, a kdyby ji někdo viděl, poznal. Ohlédla se vpravo vlevo nejasnou chodbou, nervózně zaklepala a nečekajíc vešla chvatným krokem. Za prahem jako by jí nohy zarostly do země.

Chudá jizbice, malá, o jediném polozamrzlém okně, v kalném osvětlení zimního rána; bídne lože, skoro bez peřin, a na něm — Seděl na něm mladý muž, sličné kadeřavé hlavy, ale bledý, zapadlých tváří, ubohý, smutný, halící se v ošumělý plášť. To byl Amling, statný, kypící jarou silou, jak ho měla v mysli, elegán, v otáhlém kaputu s trojím límcem, v kloboučku na kadeřavé hlavě, jak ho viděla naposled na Barvířském ostrově pod stromy, a teď, tady — Srdce se jí pohnulo hlubokou lítostí, až jí slzy vytryskly.

Amling jako by zjevení viděl; nevěřil očím, pak vykřikl její jméno, ruce vztáhl. Nadál se té návštěvy, pro ni psal poslední svůj list, ale že by tak brzo, v tu chvíli.

Letěla k němu, zapomenuvši v ten okamžik, kde je, co dělá. Chytil ji za ruce, líbal je, děkoval, vykřikoval jako pohnutím a vděčností, a zase jen:

„Paulo! Paulo! Paulinko!“

Jak u něho sedla na chatrné židli a hleděla mu do ubledlé tváře nového výrazu, kolem níž se pochvívaly kadeřavé vlasy, ty krásné vlasy, do nichž kdysi v nejvyšší rozkoši nejednou hrábala a prsty své zaryla, byla by jej k sobě přitáhla a hladila a líbala v živé lítosti, v šíleném záchvatu

oddanosti. Na všechno zapomněla, co pro něj zkusila i vytrpěla, na všechno za to nevšímavost jeho. Zalesklyť se slze v jeho očích, ruce jí líbal a prosil třesoucím se hlasem, aby mu odpustila; a zase děkoval a líbal zas, přiklonil její hlavu na svá prsa a sil polibky po čele, očích, po tváři.

Vytrhla se, vstala. Bála se o něj, o jeho zdraví, a vtom, jak odstoupila od lože, bodla ji do očí zase všechna tíseň a chudoba jeho bytu. Skočila ke kamnům, u nichž našla hrstku dříví, vyšla bez váhání, a zatopila; vrátivši se, podala mu víno, vyptávala se na zdraví i nemoc. Mluvila chvatně, tlumila hlas, naslouchala jeho vypravování jako zapomenutá. Viděla, slyšela jen jeho. Našli se zas, miloval ji, cítila blaho své oddanosti jako jas a klid slunného dne po chmurách, a chudá jizbice, nad níž prve trnula, byla jí útulnou jako hnízdo.

Vstal, šel k ní, ne však jistě, viděla, že se přemáhá; nutila jej, aby usedl, plášť polorozhalený na něm přitáhla, začala mu rovnati postel, stlát, litujíc ho, na tom že ubohý musí ležet, jako vězeň nějaký, a ještě huř. Litovala ho nahlas, a že sem pošle maminku, ta že to tu spraví, takhle že

„A ty už nepřijdeš?“ Viděla dychtivý i prosebný jeho pohled, v té chorobnosti tak jímavý. Chvilku mlčela.

„Přijď, přijdeš!“ žadonil a vztáhl ruku.

Kývla hlavou, podala mu pravici, vytrhla se mu však, když ji chtěl k sobě přivinout. Chytla košík, u dveří se zastavila, a rovnajíc si vlasy nad čelem, napomínala, ať se pamatuje, ať se šetří a nechodí ven. Vyšla kvapně, na chodbě se zas plaše ohlédla vpravo vlevo a běžela se schodů. Nikoho nepotkala ani dole.

Stará Butteauová se divila, cože se Paula tak dlouho nevrací. Když vstoupila, pohledem na ní poznala, že něco je. Ptala se, proč nejde.

Místo odpovědi zeptala se Paula tlumeným hlasem, co Thám, spí-li ještě.

„Vstal teď.“

„Maminko,“ Paula vzrušená se k ní nahnula, šeptajíc pohnutě, naléhavě: „Vy musíte tam, k Amlingovi!“

„Jezus, dítě!“ Butteauová postavila prudce hrnec vody, který chystala do ohně. „Tys u něho byla!“

„Byla.“ Paule zahořely oči. „Kdybyste ho viděla!“

„Nešťastné dítě!“ děsila se Butteauová, spínajíc ruce. „Ty zas — Jezus Maria, ty nás všechny zničíš, a nejdřív sebe.“

„Já už jsem — ale chci — mamí —“ Umlkla, neboť za dveřmi v pokoji se ozval Thámův kašel. Stará Butteauová chytila hrnec a chvátala s ním ven, postavit ho do nístěje, kde oheň už plápolal.

Celý den se již ani nezmínila, a zdálo se, že se na Paulu hněvá. Pozdě odpoledne, když Thám odešel a po něm se také Hanzi vytratil, začala sama, durdivě, cože si Paula myslí, jak se mohla tak odvážit.

To již byl ústup. Paula ji znala; i začala vypravovat o Amlingovi, jak je ubohý, jaký má být, v jaké je tísní. Butteauová naslouchala ze zvědavosti, pak už s účastenstvím. Litovala Amlinga, i Pauly jí bylo líto. Nemohla se dívat na její tesknotu a smutek.

„Inu, chudák, věřím, což teď, v tenhle čas a po nemoci, po nemoci, když groše nevydělá, to dá rozum, a nikoho že nemá, povídá. Já bych,“ rozhodovala se, mluvíc rychleji, „se tam podívala, ale ty tam už nesmíš, ne, ty ne!“

Paula slíbila a hned druhého dne pospíchala stará Butteauová k bytu Amlingovu. Byla ve velikém čepci, na ruce nesla košík a pod velkým šátkem uzlík; v tom byla podhlavnička i přikrývka, jež dala Paula ze své postele.

Held, upozorniv Tháma, že je Amling v Praze, víc na to nevzpomněl, až jej Thám opět připomenul, když se přišel zeptat, je-li Amling dosud v nemocnici. Held přitom zlehka se optal, stalo-li se něco, a když uslyšel, že nic, že Thám se jen z opatrnosti přeptává, víc se o to nestaral. Měl svého dost, v nemocnici, mimo ni, a viny pohnuté doby klidu nepřidávaly.

Co se jen tutlaně roznášelo, čemu nechtěli zpočátku ani věřit, o čem noviny mlčely jako hrob, zjistilo se; Rusové i císařští utrpěli u Slavkova krvavou porážku. Hrozné podrobnosti se šířily o čísla padlých i raněných,

jaká bída byla na bojišti, jak nemocné rozvezli a rozvážejí široko po okolí, až i do Čech, v Litomyšli že upravují zámek na špitál.

O tom noviny mlčely a jen to ohlásily, že čtvrtého prosince, tedy druhý den po bitvě, kníže z Lichtenštejna jel s trubačem do hlavního bytu francouzského, aby vyjednal příměří. Sotva kdo zareptal pro tu novinu, každý, všude dychtili po míru jako po vláze.

Held kolikráte si vzpomněl, když docházely zprávy tak neutěšené, co asi říká rada Slívka, těší-li se ještě na lepší obrat, na vítězství; také se na něj zeptal, když jednou dopoledne, v polovici prosince, setkal se na Perštýně s rytířem Jeníkem, a když od něho uslyšel, že císař měl tu ty dni sjezd s Napoleonem v Holiči v Uhrách.

„Ale slavný car,“ přidával Jeník rychle, „ten tam nezůstal, ten odjel pryč dříve, nežli francouzský císař přijel; nečekal, a nač! Ta schůzka bude drahá, začali tam o pokoj jednat.“

„Co řekne pan rada Slívka?“

„Nic, nic, ten už mlčí. První čas po té porážce nešel ani na lidi, ani u baronky Skronské se neukázal. A proč jich tam není vidět?“ zeptal se Jeník náhle.

„Paní baronka je zdráva.“

„Je, to je, jako rybička; a teď ani nesmí stonat, když bude snad svatbu strojit.“

„Tedy přec!“

„Silně se o tom mluví. Rytmistr Hanold je pilně navštěvuje, to není jen tak. A baronka ho, rozumí se, drží; taková partie!“

„A slečna —“

„No což, ráda ho snad vidí; je pěkný muž, a má teď tolik záře, a sláva oslňuje.“

„Mohla by s ním být šťastná?“

Jeník pokrčil rameny.

„Kdyby byl tak vytrvalý, jako je prudký. A rád si prý také zahraje, mluví se o velkých sumách, nu, ale což to, toho snad nechá, až se ožení, a

spokojí se s málem, bude jako já des Pagatels vertrautester Freund⁴⁶⁶. Ale s dámami, pane doktor, to je hra veselejší, interessanter,⁴⁶⁷“ žertoval Jeník, „to jsem vždycky rád, když upadne karta na zem, to jsem — šups — hned dole a hledám kartu beim Fuss⁴⁶⁸, rozumí se, že —“ nedořekl v smíchu, ale dodal:

„Co taky má starý mládenec. Ale oni!“

„Patřím mezi ně.“

„Och, och,“ protestoval rytíř z Bratřic, „ženili by se, chtěli by jich. Slýchám, jak si paničky i slečinky o nich povídají.“

Held se usmál nevěřivě a mávl dlaní, hned však upřel oči na Jeníka, jak si Jeník náhle připomněl:

„A tuhle se také nevěsta ptala.“

„Nevěsta?!“

„Nu, skoro nevěsta, slečna Lory.“

„Na mne?“

„Co dělají, že jich není vidět, jsou-li zdrav. Já řku, zdrav jako mník⁴⁶⁹ a zdraví rozdává.“

„Och, slečna Lory je hodná,“ řekl Held srdečně, zchvácen náhlou vinou vřelé sympatie. Celou cestu na ni myslel, když se s Jeníkem rozešel, a živě zas se mu mihla, jak ji naposled viděl, když jí sbohem dával, její pohled nezapomenutelný.

Lory se dostávala v ten čas k bezvětrné, ale neutěšené zátoce tiché rezignace. Vše ji tam nutilo a zatlačovalo. Pozbyla naděje, viděla, že marně myslí na Helda, marně touží po blahu vzájemné lásky. Bývaly na podzim chvíle, kdy věřila, že se k ní změnil, že ji rád vidí, že ji hledá. A konec, odešel, mohl tak odejít, ani slovem se nezmíniv. Tak snadno ustoupil, nebo tak snadno tetě uvěřil, ani se nepřesvědčiv. Mohl psát, když neměl příležitost s ní promluvit. Ale neměl proč a co. Bolelo to pomyšlení, než čím dále tím méně si je vymlouvala; tma beznadějnosti brala jí všechny milé

⁴⁶⁶ nejdůvěrnější přítel pakatelu, halíře, malého peníze, tj. bude mít málo peněz

⁴⁶⁷ (něm. z lat.) - zajímavější

⁴⁶⁸ (bajm; něm.) - u nohy

⁴⁶⁹ mník - jediná naše treskovitá ryba žijící v čistých vodách

vzpomínky, ve kterých ještě živořily kořínky poslední naděje. Ale již vysychaly.

Už jí připadlo, nač se tedy bránit, proč tetě se vzpírat. Už z vděčnosti bylo nesnadno. A vděčnost cítila vřele a hluboce, vděčnost za vše, jak se jí teta malé, nedospělé ujala, jak jí vychovala jako svou. Již začala uznávat, že i to, jak jí teta radí a domlouvá, aby si vzala Hanolda, je všecko z upřímné starosti a lásky. I to již nemíjela bez uvážení, co jí baronka nadhodila o dvojí budoucnosti, jak by jí bylo, kdyby osiřela, kdyby měla žít sama, nemajíc nikoho a nemohouc se o nic opřít.

A Hanold ji má vášnivě rád, je tak pozorný, on, divoká síla, jak beránek při ní, tak něžně pozorný. Viděla, cítila, jak ji ta jeho oddanost povznesla ve společnosti. Lekla se ho, když se vrátil z vojny, pak s úzkostí očekávala první jeho návštěvy a najednou jí proskočila myšlenka, že kdyby se mu ruka brzo zahojila, že by se vypravil do pole. Teď už rezignovaně pomýšlela na hodinu, kdy se dveře otevrou a vejde a zablýská černýma očima a políbí jí horoucně ruku. Již se nelekala a pomýšlela na to bez odporu.

Helda neviděla již dlouhý čas. Nepochybovala, že z úmyslu se vyhýbá. Teta nestonala, nebylo sice přímé příčiny, aby přicházel, ale jindy se časem stavil, byť i nebylo třeba rady. I když byl pozván, jako na ten večer, o kterém Hanold vypravoval, i pak ještě jednou, omluvil se a nepřišel. Snad proto, co mu teta řekla, nebo aby ona, Lory, se nedomýšlela, aby bylo zcela jasno. Při tom pomýšlení jí v očích pálilo; bylo jí, jako by ji odstrčil.

Nedlouho po vánocích rozlétna se zpráva, že jednání o mír skončeno v Prešpurku, že hned po Novém roce začnou se Francouzové stěhovat a do čtrnácti dnů že se vyklidí z Čech, Moravy, Vídně, z Rakous, ze všech zemí, ve kterých dosud leží jejich posádky. V prvních dnech nového roku, 1806, přinesly noviny prohlášení pokoje; také na rozích se zabělalo. Nejvyšší purkrabí ohlašoval na rozkaz císařův a králův, co bylo s Napoleonem ujednáno.

Těžké ztráty byly, mír předraho vykoupen, nicméně vítali všude tu zprávu jako andělský hlas. Po takovém napětí, plném obav, úzkosti a stálého vzrušování, po tolikerých škodách a zhoubách, jako když bouře náhle zmlkne. Starost padala, a naděje, že přestanou ohromná břemena i daň krve, kanula jako osvěžující rosa.

U „vlastenského stolu“ na Staré rychtě četl učitel Lumenda prohlášení nejvyššího purkrabí, jak bylo také v Krameriových novinách, a všecka společnost, i doktor Srnka u sousedního stolu, naslouchali napjatě. Všemi pak hnulo, mladý Hýbl sebou až radostně zavrtěl, když učitel říkal důrazněji, povznešeným hlasem místo z prohlášení hraběte Wallisa:

„— — Já Čech a opravdu hrdý proto, že Čech jsem, pokládám se za šťastna, že právě v tomto okamžení z nejvyšší milosti na špici českého národa postaven jsem.“

Doktor Srnka se ukláněl, povzdechuje v ironické zdvořilosti:

„Oh, oh, das Vergnügen ist auf meiner Seite, oh bitte —“⁴⁷⁰

„Toho doktora jednou zavřou,“ šeptal měšťan Frič Zimovi tiskaři.

„Jen ho nechaj, však on ferina ví, kde a co může takhle stříknout.“

V tu chvíli setkal se opodál rychty Thám s hercem Königem od Viovy společnosti, s tím, který před vánocemi mu přinesl první zprávu o řediteli, že je v Plzni, i ohlášení, že Vio bude psát. Tento kolega „milovník“, mu té chvíle oznamoval, že včera dostal od Via psaní, a on že již Tháma s tím psaním hledal, aby mu oznámil, že „starý“, když je zas pokoj, chce hned začít. Thám předtím, hned jak zaslechl, že se jedná o mír, sháněl se po místu u některé jiné společnosti; než všude všecko jako pod ledem, nikde ani hnutí ani slechu, že by se rozprášené společnosti srážely. Proto vyzvání kolegovo vyslechl dost rád. Bylo to hubené sousto, ale toho živobytí v Praze, úmorného, nevydatného opisování měl už dosyta. Rozhodoval se ihned, že půjde.

⁴⁷⁰ (... frgnýgn majnr sajte; něm.) - potěšení na mé straně, och prosím

„Ale doma, u tebe,“ řekl herec, přešlapuje v sněhu, „to asi neradi slyšeli.“

„Kdo? Žena, vid’!“

„Ne, ta nebyla doma.“

„Že ne?!“

„Jen stará tchyně. Jak jsem jí řek, co je, lekla se ti! No!“

„Copak ta. Ale žena, že —“ Thám se zamyšloval. „Ptal jsem se po ní.“

„A co!“

„Že prý šla někam se šitím.“

Ty dni šila Thámová velmi pilně, někdy až do noci, ale přece bylo Thámovi té chvíle divno, že zas už, když také včera, jak mu sama ohlásila, šla odvést dílo. Než neběžel domů se přesvědčit; byl v ten čas jistější, neboť když zvěděl o Amlingovi, že je z nemocnice, a pátral po něm, nevystopoval o něm nic ani v kruzích divadelních, takže bylo skoro jisto, že z Prahy zmizel. Thám zůstal s kolegou a zapomněl hned, jak zasedl ve vytopené, klenuté jizbě Staré rychty u plného džbánu, kdy k němu přisedl mladý vlastenec, student Hýbl, který se k němu měl pokaždé s takovou uctivostí.

Stará Butteauová lhala herci, když mu řekla, že Paula šla odvádět šití. Sama dobře nevěděla, kam se poděla. Zmizela jí, když Thám odešel, neřeknuvši ani slova. Proto se Butteauová zarazila, když se König znenadání objevil; obávala se, že Tháma najde a za řeči mu jistě poví, že Paula není doma. Proto ji kryla, ač v duchu se mrzela i obávala, že Paula se snad rozběhla k Amlingovi. Butteauová sama jej dosud ošetřovala, donášejíc mu tajně, z outrpnosti i kvůli Paule, když jí Paula slíbila, že sama již k němu nepůjde, kterýž slib si vymohla ne kvůli Thámovi, ale ze strachu, že by se strhla nová bouřka.

Paula se jí nikdy nemohla dočkat, když odešla k Amlingovi, nemohla se dočkat její zprávy, jak mu je, co dělá, co vzkázal. Pokaždé bylo líp, že sílí, slyšela, že ji pozdravuje a tisíckrát jí děkuje. Ráda to přijímala, ale bylo to málo; kdyby alespoň sama to slyšela, jeho hlas, kdyby mu mohla zase pohlédnout do očí

Když se stará Butteauová podřekla, že měla jí od něho přinést psaní, ale že odmítla ze strachu, že to přece není v pořádku, Paula se dala do pláče, hněvala se i vyčítala, že jí matka nic nepřeje, ač vidí její peklo. Z příští návštěvy pak už psaníčko došlo, stará je přinesla, list plný touhy.

Druhého dne navečer rozběhla se Paula, vymluvivši se matce, Thám nebyl doma, na kraj židovského města k Amlingovi. Nemohla se už bránit, šla, kam ji touha vábila. Dusila ji, ale psaní Amlingovo ji naráz roznítlo. Nedbala, běžela. Amling už přecházel, byl zdravější, cítila to také na objetí, jak vášnivě ji k sobě přimkl. Nepobyla dlouho, bála se muže a i také matky, ale když ji na odchodu Amling tak prosil, přišla pozejtří zas a opět a opět a zůstávala pokaždé déle.

Toho odpoledne, kdy Thám setkal se s kolegou milovníkem, meškala také u Amlinga. Mrzlo, ale bylo jasno. Venku ticho, bílo, ve vytopeném pokojíku, vyzářeném zlatým pruhem zimního slunce, útulno. Na stole kouřily se dvě sklenice punče, jež Paula připravila. Seděla bez čepce, svléknuvši kabátek, s Amlingem při zavřených dveřích; ruka jeho spočívala kolem jejího pasu. Přikloňoval ji k sobě, hleděl jí s úsměvem do pozardělé tváře, do očí láskou, blahem vyjasněných. Venku se ozvaly hlasy zvonců, sáně jely kolem, a zase ticho, teplo, jasno v tom bílu kolem, tak ticho, milo jako za světem.

Vtom na síni rychlé kroky, někdo chytl za kliku. Amling vyskočil a ke dveřím. Paula tajila dech.

„Kdo to?“ ptal se Amling.

Paula si vydechla. Stará Butteauová chvátavě vstoupila, udýchaná,

„Myslila jsem si,“ začala nápadně ostře a káravě. „Musíš domů.“

„Co se stalo?“

Butteauová pověděla o herci, že přinesl vyzvání od Via ředitele. Thámová se lekla a pohlédla na Amlinga. „Pojď domů,“ pobízela naléhavě matka.

„Proč ten spěch?“

„Thám se vrátí, snad už je doma, a kdyby, víš — Pane Amling, mějte rozum!“

Paula stiskla rty, mlčíc na okamžik, pak vyzvala náhle matku, aby šla, že přijde za ní.

„Proč nechceš se mnou?!“

„Musím ještě něco říci,“ pohled utkvěl na Amlingovi, „beztoho jsem tu naposled. Přijdu hned.“ Pobízela nedočkavě, nervózně. „Přijdu, jistě.“ Butteauová povolila; šla, u prahu však ještě jednou varovně připomněla, ať Paulinka neotálí, ať přijde hned.

Osaměli v teskném tichu. Paula stála proti Amlingovi; v očích měla smutek i úzkost i lesk vášnivé oddanosti, neznající rozumu a rozvahy.

„Slyšels,“ začala bázlivě. Hlas zněl temně a chvěl se. Náhle, jako by ji někdo již od Amlinga trhal, v úzkosti a v záchvatu lásky prudko jej objala a dala se na jeho prsou do pláče.

Amling ji chlácholil, ne tak rozčileně, jeho slova však jako tiché krůpěje zapadala neslyšána. Ale když hladě ji řekl v tom proudu slov: „Ale copak musíš ode mne?“ vztyčila hlavu, přiklonila ji do týla a upřela zarosené oči do jeho tváře v radostném hnutí i jako by dost nevěřila čekajíc, že poví, dotvrdí, co řekl.

Pověděl, a s úsměvem:

„Pojď se mnou!“

Chytla se ho kolem krku. „Ted' ti věřím! Ted' věřím!“

* * *

Thám přišel z Rychty pozdě domů a to již s Paulou nemluvil. Ráno se jí zeptal, ví-li už.

„Maminka povídala, vím, Vio psal,“ odušila zasmušile, hledíc sobě šití.

„Chci k němu; co — Nikde jinde nic není, vyptával jsem se dost.“

„A kdy pojedeme?“ Paula pozvedla oči k Thámovi, čekajíc napjatě na odpověď.

„Co nejdřív máme přijít, a jaké přípravy.“

„Přec!“

„Do týdne.“

„Pro mne — Do té doby všechno uchystám,“ řekla klidně, až suše. Thám se v duchu divil, že se ani slovem nebránila, ani nepovzdechla, že je tak ochotna.

Také začala hned s přípravami. S Butteauovou dávala prádlo do pořádku i ten trošek divadelní garderoby, co měli svého majetku. Stará Butteauová povzdechovala potají, nahlas; byla celé dni rozcitlivělá, litujíc Paulu, že musí zase do té psoty, v takový nečas, a s Thámem, sama, a jaká je, jako kuřátko, jak se k ní, k matce laskavě, něžně chová. Když se snažila jí přilepšit, zbraňovala jí Paula, ať si nedělá starosti, že nic nechce, ale kdyby nějaký groš sehnala, ať jí to raději přidá na cestu, že bude potřebovat, zvláště nyní pro začátek.

Butteauová vyšukala kdejaký halíř a ještě se rozběhla vypůjčit na jméno Thámovo k doktoru Heldovi. Tomu bylo divno, že Thám ji posílá, když nedávno sám přijal od něho, od Helda, příspěvek; okamžitě si skombinoval, že Thám o ničem neví, že stará jedná na svůj vrub. Ale dal, třeba ne tak chutě a ne tolik, jak se Butteauová nadála. Než přijala tu „půjčku“ a hned s ní chvátala, v čepci a obnošeném salupu, domů jako do hnízda, odevzdat pískleti. Odevzdala všechno Paule, napomínajíc ji, ať si to chrání, Thám že by to prohnal hrdlem a hned že by zas nic neměla.

Ještě, jak tak dceru litovala, v tom pohnutí se nabídla, že by doběhla k Amlingovi, když je Paulinka tak rozumná a již tam víc u něho nebyla. Šla i psaníčko od Pauly mu donesla. Ta zůstávala doma a šila, konajíc přitom přípravy na cestu. Navečer přede dnem, kterého odpoledne měli odjetí, zašla k Bettyně dát sbohem. Bettyna se divila, proč Paula přichází, když sama jí předtím už oznámila, že ji doprovodí až k dostavníku, a divila se ještě víc, když Paula ji nějak pohnutě prosila, aby byla na maminku hodná, aby všechno na ni neskládala.

Večer, když Thám odešel, osaměla Paula doma s matkou. Málo mluvila, seděla chvilku jako zapomenutá, vyčítajíc si, že chce tak odejít, že matce měla přece říci. Než Amling poručil, aby mlčela, aby se nesvěřovala ani Bettyně ani matce. Té jí bylo líto. Pozorovala ji a pojednou

ostře viděla, jak zestárla, jak schází; umiňovala si, že ji tu tak nenechá, že si ji vezme k sobě, jen co se uchytlí u společnosti v Sasích, ke které měl Amling namířeno.

Ale zatím co chudák stará zkusí. Jak Thám — ale ten nemůže nic proti ní, vždyť se přesvědčí, že maminka o ničem neví. Och, bude zuřit, až se opije. Přimkla oči, jak se jí v tom pomyšlení mihl škaredě rudý, odporný. Ne, ne, s ním ne do té bídy, raději —

Když dávala Thámová matce dobrou noc, zachvěl se jí hlas, a jak na ni pohlédla, začala ji hladit a ruce i tvář líbat. Staré se zakalily oči.

Ráno vydala se Paula z domu s uzlem, že ho zanese napřed k dostavníku, aby odpoledne toho tolik nebylo, teď že má také cestu kolem; a řekla, co chce ještě koupit. Nepřišla za hodinu, jak oznamovala, ani za dvě. Thám se také vypravil dát sbohem doktoru Heldovi, kterého však nezastihl doma ani u milosrdných. Vrátiv se před samým polednem, všiml si, že je tchyně znepokojena; ptala se po Paule, byl-li s ní, viděl-li ji, a lekla se, když uslyšela, že ne. Vyhlížela na ulici, i ven vyšla, musili však obědvat bez Pauly.

Butteauová se ještě těšila, že je u Bettyny, že přijdou spolu; Bettyna se však objevila sama. Žasla, když se jí matka ptala po Paule, když viděla matčin nepokoj, strach a slyšela její povzdechy, och, to že už se stalo neštěstí. Stará Butteauová však bála se vyslovit, že ji obešlo hrozné tušení, bála se kvůli Thámovi, jenž vedle v pokojíku rovnal neklidně tlumok, přecházel a zase dveře do kuchyně otvíral chmurně zamračen, podívat se, zeptat, není-li už Paula doma. Stará Butteauová pak už rukama zalomila a maně zahorekovala: „Ze ona snad — s tím —“

„S Amlingem, vidíte, hned mne to napadlo!“ svědčila Betty.

Dveře do pokojíku jen přivřené se rozlétly. Na prahu stanul Thám jako vyjevený, v očích hrůzu a podráždění, jak mu zažehlo protivníkovu jméno hrozné vyjasnění.

„Co je s Amlingem!“ rozkřikl se. „Co s tím —“ Bettyna mu pohleděla do očí a směle odsekla:

„Co je mně do něho, já nic nevím, nežli že je v Praze.“ Stará Butteauová začala se třást, a chtěla Tháma chlácholit. Ten zrudnuv, utrl se na ně v náhlém záchvatu vzteku i nenávisti:

„Kuplířky, mizerné kuplířky, však vy víte víc!“

Bettyna vzkypěla, v očích jí završelo a odsloužila se nadávkou. Stará začala ji prosit, aby byla tiše, aby se pamatovala, pak pojednou chopila se čepce, velkého šátku a ven. Pospíchala, zrovna běžela do Amlingova bytu. Byl zavřen a v domě jí řekli, že ten herec se dnes ráno vystěhoval, že je z Prahy pryč.

Nohy jí zdřevněly, malátnost jí zchvátila tak, že sotva se dostala zpět do domu, ale ne nahoru do svého bytu. Dole ji varovali, ať nechodí, že pan Thám je rozvzteklý, že pannu dceru vyhnal, vystrčil, že musila před ním utéci i s chlapečkem a že také na ni, na Butteauovou, zle vzpomínal, že jim dává všecku vinu. Stará všecka bez sebe pustila se za Bettynou, vzdychajíc, štkajíc, och toho neštěstí, ach dítě, dítě, co to učinilo, ale když on — takový surovec — och, jak by Paulinka, chudák, takové dobré dítě, takové zlaté srdce

Když kolega milovník Viovy společnosti nemohl se Tháma na smluveném místě včas dočkat, zašel pro něj. Thám seděl uprostřed pokojíku na židli, obrácen k polozamrzlému oknu, jako by pozoroval sních hustě padající. Ani neslyšel, že někdo vstoupil. Herec musil jím zatřást. Ochable se otočil, chvilku upíral na herce oči, ale když kolega se ho zeptal, co nejde, škubl sebou a vykřikl tvrdě, s cynickým úsměvem:

„Žena mi utekla.“

„S kým?“

„S tím —“

„S Amlingem? Budeš ji stíhat?“

„Zabít bych ji chtěl a jeho, zabít je oba!“ Třásl zaťatýma rukama.

„Kdy utekli?“ ptal se herec, žasna, „jak, a co tchyně, —a—“

„Mlč, mlč!“ rozkřikl se Thám, „ani slyšet o těch fenách kuplířských.“

„No, ale co uděláš?“

„Nic.“ Thám upadal zase v tupost, jako by v něm haslo. „Ale tady přece neostaneš!“

„Ne, pojd!“ Vstal, vzal tlumok, plášť a hůl a šel ven, ani se neohlédnuv. Herec musil byt zavřít a odevzdat klíč v přízemí. Když vykročil ven, zahlédl Tháma před sebou, an kráčí přihrben, matným krokem jako vysílený tichou, hustou chumelicí.

* * *

Sníh padal, padal, a Thám jako by se zachumelil. Známi jeho věděli, že se chystá zase z Prahy na venkov ke společnosti, a proto se nedivili, když ho neviděli. Nejvíce se po něm sháněl nejmladší jeho známý, Hýbl. Od oné noci, kdy na Staré rychtě vesele strojili castrum doloris a kdy se s Thámem seznámil, častěji s ním poseděl, a vždycky v klenuté jizbě Staré rychty u „vlastenského stolu“ nebo, když byli sami dva, ve výklenku.

Hýbl, nechav filosofie, dal se zapsat do školy inženýrské; ale ani k té nehořel nadšením a nevyseděl u rýsování všechny hodiny. Zapomínal na školu pro kroniky a jiné staročeské knihy, v nichž ležel nejraději. Studoval je, učil se mateřskému jazyku, učil po domech, aby ulevil nemajetnému otci, chodil do českých představení, kam ho srdce táhlo, do Expedice, na Starou rychtu. Poslední dobu zapadal tam i mimořádně kvůli Thámovi. Byl nadšen tím, že ho uviděl, že se seznámil se zakladatelem českého divadla, spisovatelem, hercem, o němž tolik slýchal a četl.

Hledal ho, i když viděl, že se mu leckdo vyhnul, zvláště když poznal, jaký je to nešťastný člověk. Sedal s ním, naslouchal pobožně, když se Thám rozehřál a vzpomínal na první časy české Thálie, na Boudu, na herce těch dob a vypravoval, střízlivý i když pití jej zmohlo a jazyk mu ztuhl. Hýbl věděl, že Thám odejde z Prahy, ale před odjezdem Thám nepřišel na Starou rychtu. Před večerem zapadl náhodou jinam a pak už v té hospůdce ostal a nikdo by ho byl odtud nedobyl. Hýbl čekal i druhého dne, pak už začal pátrati v kruzích divadelních a záhy zvěděl, co se stalo, kterak Thám odešel sám, bez ženy.

Tak uslyšela celá Česká expedice, co se stalo, P. Vrba, všichni, také doktor Held, a ten pak i zevrubněji, když ho navštívila stará Butteauová. O poradu přišla, že ji kašel moří a dech, že nemůže spát. Rozvzdychala se, roztesknila, ach bože, jak by spala, když ji to tak stíhá, když děti, však že pan doktor jistě slyšel.

„Slyšel, dost jsem slyšel,” vpadl Held zkrátka a mrače čelo, aby zarazil proud.

„Och, nešťastné dítě!“

„To si dělá sama. Kde je paní dcera?“

„Až v Drážďanech, ale tam neostane, psala, že jsou na cestě do Lajpcíku.“⁴⁷¹

„S tím —“

„Ach ano, ráčej vyslechnout, když — ona —“

„Nemluvme o tom, paní. Omluvit se to nedá.“

„Prosím, když —“

„Já vím, já vím, Thám je všeho příčina, není-liž pravda,“ Held se rozhorloval, „ale jsou také oni sama. To měla už kvůli nim, z ohledu na ně.“

„Ach, Herr Doctor, to ona zas Pauli, zlaté srdce, psala mně, krásně mi psala.“

„Ale nechá jich tak opuštěnou.“

„Ne, dokonce ne, psala mi, že si mne vezme, že musím za nimi, k nim, že mají místo, pěkné, to jest, že dostanou, je ale jisté, v Lajpcíku.“

„Odtud přišlo psaní?“

„Ne, z Dráždan psala dcera, že se chystají do Lajpcíku, chválí si.“

„A je šťastná.“

„Psala, že je, ó tuze.“

„A co muž!“

Butteauová se až lekla, jak prudce se doktor otázel.

„Líbější odpustit —“

⁴⁷¹ Lajpcik (spr. Leipzig, něm.) - Lipsko

„Nechme toho, paní, ale uvidějí, že tu ostanou, že nepojedou nikam.“
Sedl a psal recept.

„Jsem, pravda, stará —“

„To by nevadilo, ale ten panák jich nebude chtít, a psal okamžik, pak se obrátil od pruhu papíru dost dlouhého, „nechci strašit,“ prudký tón jeho se mírnil, „a oni za to, že dětem udělaly všechno, všechno — no, nechci být prorokem. Tady je recept.“

Butteauová se vracela všechna zmatená, zaražená, nesouc si jen recept a ne také „pomoc“, na kterou také pomýšlela, když se vydala k doktorovi, ale neodvážila se o ní ani špetnout, když byl tak „zlý“, jistě kvůli tomu, kvůli Thámovi.

* * *

Častěji nežli kdy předtím vzplanula v tento masopustní čas okna domu baronky Skronské a dlouho do noci spočívaly tiché proudy zardělé záře v stromoví zasněžené, velké zahrady. I veselé zvuky ztlumeně zaléhaly jednoho večera shora, menuet, tajč, écosaise i ländler⁴⁷², to když baronka pořádala domácí ples.

Po něm hned druhého dne přišel doktor Blumentritt do kavárny U modrého hroznu a sháněl se po doktoru Heldovi. Nebyl tam, ale dočkal se ho, a jak spolu u stolku sami jedli, samý již večer, začal doktor Blumentritt hned o „hausbálu“ baronky Skronské; první, co chtěl vědět, byl-li tam doktor Held.

„Nebyl jsem.“

„Ale pozvali vás?“

„Ne.“

Úžas i radost bleskly očima doktora Blumentritta.

„Tak vida, tak je to pravda, och, to už je jisté. Baronka nás přestala zvát; mne také nepozvala.“

⁴⁷² menuet, tajč, écosaise i ländler (ekoséz, lendlr) - názvy dobových tanců

„A proč?“

„Jen samí šlechtici tam byli, samá šlechta, třeba ne nejstarší.“

„Proč by najednou —“

„To on, von Hanold; to vyplnila baronka jeho přání, on se prý vyslovil, že baronka zve tolik nešlechticů.“ „A starého radu Slívku nepozvali?“

„Na bále nebyl, o večírku však ano, to přece nešlo.“

„Je to jisté?“

„Zdá se.“

„Ale já už tam nebyl zván, když vy jste tam ještě chodil.“ „Ach — Á, to nechtěla baronka tak najednou.“

„Že by kvůli Hanoldovi — A vždyť ho baron Stentsch chválil, jaký je milý.“

„Jinak ano, ale je přece aristokrat a oficír, na nás se dívá, no,“ doktor ukázal dlaní jak z vysoka.

„A co slečna Lory.“

„Je asi ráda, že se vdá. Jména žádné, to víte.“

„Tak se netrápí.“

„A proč?!“ divil se doktor. „Pro ni je to trefa. Už teď má jiné živobytí. Dosud byla jako v klášteře, víc doma, a společnosti málo, a ještě většinou stará, vyjma ovšem nás,“ doktor se zasmál, „teď šum veselosti, šlitáže⁴⁷³. Tuhle celá společnost jela na saních do Roztok, rytmistr to aranžoval. Slečna chodí také do domácích plesů a tuhle jsem ji viděl o prvním societätbalu⁴⁷⁴. Slušelo jí to, strojí se znamenitě, teď jinak nežli dřív, baronka teď nešetří. No a vyhlídka na takový život, v bohatství, být samostatnou paní, a on jen hoří. Jen aby taky vydržel, a —“

„Co —“

„Aby karet nechal. Hráč i v tom prudkém zamilování nezapomněl na karty. A tak jste, doktore, nebyl opravdu pozván?“

⁴⁷³ šlitáž (z něm.) - sanice, jízda na saních

⁴⁷⁴ (z něm.) - společenský ples

„Ne, ale že by ten pan Hanold už teď tak vystupoval a byl tak bezohledným, a že by baronka —“

„Prosím vás, stačí jen poznámka, úštěpek. A šel byste, kdyby vás pozvala?“

„Nestůně, a myslím, tak hned teď nebude.“ Held se usmál.

„Ach ne, nevykrucujte se. Já ne, já alespoň bych nešel.“ „Ne, ne, milý doktore, tam se už asi neuvidíme.“

Held po celý ten čas Lory nespatriil, až o druhém společenském plese, na který musil se podívat. Stál právě s rytířem Jeníkem, když šla kolem zavěšená v rámě rytmistra Hanolda, oděného v bělostné uniformě, šla, urostlá, jakoby vyšší, v dlouhých rukavicích nad lokte, v bílých šatech krátkého života, po módě hluboko vystřižených, krátkých, vzdutých rukávků, s kyticí u pasu. A od pasu vpředu řídká řada kyticí až dolů, kdež třpytily se palmy⁴⁷⁵, vyšité kolem dokola při spodu šatů, zpod nichž proběhávaly se nízké atlasové střevíčky. Kráčela svěže zardělá, oči se jí leskly, na rtech neurčitý úsměv, jak naslouchala statnému rytmistru, jehož sálavé oči ji jen hltaly.

Ale pak, jdouc kolem, jak zhlédla Helda (byl celý elegant, ale vážný), uletěl jí úsměv, v očích mžikl kmit náhlého, živého dojmu, leknutí i radosti. Setkaly se s jeho zrakem; ale jen na pohlédnutí, kráčela dál zas úsměv na rtech, k rytmistrovi vzhlédla, ale duch z jejích krásných očí byl jinde, a nitro se dosud chvělo po náhlém, prudkém sevření —

Třetího dne potom dopoledne zašel Held k hraběnce Bubnové rodem Kolovratové, jejímž byl domácím lékařem. Když ji vyslechl, radu dal i lék předepsal, vykročil z budoáru⁴⁷⁶ a mířil salómem k předsíni. U jejích dveří setkal se s Lory, která právě vstoupila. Stanula proti němu překvapena; i on pozbyl klidu.

„Už se nemusíte vyhýbat,“ řekla ve svém vzrušení, nerozvažujíc, stržená příhodným okamžikem, a trpce se usmála.

⁴⁷⁵ palma (z franc.) - ozdoba v podobě palmového listu

⁴⁷⁶ budoár (z franc.) - dámský nebo pánský pokoj

„Kdybych se vyhýbal, slečno, stalo by se jen, kdybych byl donucen,“ řekl mírně, skoro měkce.

„Nucen?! A jak?“ Náhle jí problesklo, jaká ve všem asi souvislost, a zeptala se, mžikem se ohlédnuvši: „Co vám teta tenkrát pověděla, povězte, tenkrát jste nemohl říci —“

Váhal okamžik, pak odvětil:

„Měla strach o vaše štěstí, a já — jako bych snad překážel —“

„Řekla, že jsem,“ vpadla Lory prudce, než zarazivši se na okamžik, pokračovala temněji, s rezignací, „ale ne, nač o tom mluvit. Teta se již nemusí o mé štěstí bát, ani vy,“ hořký úsměv zase pohnul jejími rty, „jsem zasnoubena —včera —“ dodala chvatně. Usmívala se, ale hned přestala, jak Held změnil barvu, pobledl, zčervenal: okamžik stál nehnutě, pak jí podal ruku.

„Bud’te šťastná,“ řekl vřele, ale temně, „šťastná! A já —“

Oči se jí náhle orosily, Held nedomluvil pohnutím. Ozvaly se kroky i hlas v předsíni. Lory chytla doktora za ruce, za obě ruce. její se chvěly.

„Sbohem! Jděte! Sbohem —“

Šla kvapně k budoáru, a Held vkročil do předsíně, kdež se setkal s baronkou Ehrenburkovou, rozmlouvající s hraběnkou komornou. Jako ve snách vyšel ven.

XIX - F. VĚK NAJDE POMOCNÍKY

Starý Bílek plašil a strašil v Dobrušce zprávami, že v josefovské pevnosti vyvážejí děla na hradby, že chystají koše a fašiny⁴⁷⁷ a že shromažďují zásoby potravin a píce, jako by Francouzové měli už už přitřhnout. To bylo právě, když Věk odjel s Vašíkem a pak do Prahy.

⁴⁷⁷ fašina (z něm.) proutí; koše a proutí naplněné hlínou byly obrannými prostředky proti střelbě

Pro ty Bílkovy noviny čekali v Dobrušce s dychtivostí, až Věk se vrátí, co přiveze z Prahy, tam že se jistě doví, je-li tak zle, že by Francouzové mohli vtrhnout do Čech.

Věk příjev nemohl dobrušských sousedů nijak potěšit. Pověděl, co slyšel i viděl, jak je s císařským vojskem v Bavořích zle. Pak přicházela rána za ranou: Ulm, kapitulace, ústup zbytku císařské armády i Rusů, opanování Lince, Vídně, vpád Francouzů do Čech. A v to vyzvání, aby se hlásili dobrovolně, kdož by chtěl bojovat, aby se dávali k „střelčím pataliónum“.

Přihlásil se ten onen v Dobrušce, v okolních městech a městečkách, a o všech se mluvilo jako o hrdinech. Také Jana Pitku, krejčovského tovaryše v Josefově, mezi nimi jmenovali, a Věk vyslechl tu zprávu o něm s účastenstvím. Mladý ten tovaryš byl čtenář a vlastenec, který k Věkově, před ohněm, kolikrát si přišel knížky vypůjčit, když se o Věkově bibliotece dověděl od starého Bílka, jenž časem zašel do Josefova ke svým příbuzným.

Také Věk se tam rozjel a to koncem listopadu, za nevlídného, sychravého dne. Chtěl zkusit, zdali by nemohl dodávat do pevnosti plátna. Chodil však dlouho od Pontia k Pilátu⁴⁷⁸, nepochodil však. Ani s Pitkou se mu nedařilo. Myslí, že mešká ještě v Josefově, že mu bude moci dát sbohem; ale mladého krejčího poslali už do Hradce k praporu. Věk, zdržev se až do pozdního odpoledne, vsedl do svého otevřeného vozíku, když se vzduch už protmíval prvním soumrakem.

Dojížděje ke hlavní stráži, zahlédl, že před ní právě zarazil kočár všečen zavřítý, obklopený četou švališerů na koních. Jezdci, v bílých pláštích s vyhrnutými límci, zarudlí od ostrého větru, jenž foukal do té chvíle, měli palaše obnažené. Věk maně zarazil a zvědavě pozoroval jezdce i povoz, k němuž z hlavní stráže přišel důstojník s četou pěších vojáků plně vyzbrojených; promluvil s velitelem jízdné čety, přistoupil ke kočáru, a z toho pak vystoupil muž ve vojenském plášti, v klobouku napříč, jaké nosili

⁴⁷⁸ Pontius (poncius), Pilatus, římský místodržící v starověké Palestině, který odsoudil Ježíše k smrti; rčení tedy znamená chodit nadarmo, od čerta k ďáblu

vyšší důstojníci, ale hned zmizel Věkovu zraku, jak ho pěší vojáci s nasazenými bodáky těsně obstoupili a zaváděli na hlavní stráž. Jízdná četa odjela, těch několik diváků na pustém prostranství, jímž vítr poháněl kotoučky prachu, se rozešlo. Nikdo nevěděl, koho to přivezli a že ho přivezou, vše se tak tiše a bez shonu odbylo.

„Nějaký onačejší zajatec,“ pomyslnil si Věk, „však jich asi mnoho nemají, proto —“ Ale zeptat se nebylo koho a ve bráně, kdež na okamžik zarazil, také nic nevěděli. Třetího dne přiběhl starý Bílek, drže v levé červenou hlíněnkou s prostou, zahnutou troubelí, a již na prahu táhlého krámu, kde Věk vydával kováři pruty železa, volal jako u vyjevení:

„Víte-li Františku, Mak, ta šelma, máme ho tu, v Josefově.“

„Snad,“ vyhrkl Věk, „je to ten, jak jsem vám povídal.“

„Ba arcí, předevcírem ho přivezli jako zločince. Je tu sestřin hoch z Josefova, ten to přines. Od Ulmu ho poslali, jako Maka, do Vídně, odtud do Brna, to ho zas před Francouzi uklízeli, a z Brna sem, také kvůli Francouzům.“

„Aby ho nanovo nezajali,“ řekl Věk s úsměškem.

„To víte, to by chytli, toho si musí naši nechat!“ posmíval se staroch a vážně dodal:

„A je v arestě, opravdu.“

„Kde?“

„Co je hlavní stráž, tam ho zavřeli, drží prý ho přísně, a tady bude prý taky souzen.“

„Však oni mu nic neudělají,“ přidal umouněný kovář. „To by těch generálů musili pozavírat!“

„Affenberka nejdřív,“ přiložil starý Bílek rozhorleně.

S Bílkem hovořival Věk o veřejných věcech nejčastěji: zpráv měli pořádku, ale politizovali, vojnu řídili a přitom se časem zhádali. Věk doufal v Rusy, v jejich sílu a statečnost, Bílek se lekal Napoleona, to že je takový ferina a že má z pekla štěstí, ten že se i s Rusy vypořádá.

Po sv. Mikuláši mohl pak skutečně říci:

„Vidíte, Františku, co jsem povídal?“ Nezářil však, oči mu nesvítily, byl mrzut, že Bonapart Rusy i císařské spořádal, že ani dva proti němu nic nezmohli. To přišly první zprávy o bitvě u Austrlic, jak se vůbec říkalo, či u Slavkova, jak oni podle českých novin jmenovali. Z té noviny šel strach horších porážek a bēd; v Josefově neustávali vyzbrojovat pevnost a doplňovat zásoby. Bylo také jisté, že Francouzové přitrhnou, a Věk na Opočně zaslechl, že sbor Bernadottův už táhne do Čech, a ten že dorazí jistě k oběma pevnostem, k Hradci i Josefově. A pojednou znenadání černý mrak jako by rozfoukl a jasné modro za ním

Mír! Oznámili jej v kostele, vyhláškou na radnici v prvních dnech nového roku 1806. Oddechli si, že nepřivalí se nové zádav⁴⁷⁹ a těžkosti, že ubude snad břemen, krvavých daní. Nový rok přinesl Věkovi novou funkci. Byl ustanoven za místního dozorce školního. Přijal ten úřad ne pro jméno, ale poněvadž uznával jeho důležitost a poněvadž chtěl v tom oboru nějak prospět.

První starostí mu byla školní bibliotéka. Těžko nesl, že byla tak chudičká, o několika málo knížkách, že v ní nebylo nic ani pro učitele ani pro žactvo. Sháněl, jak mohl, opatřil však jen skrovný řádek knih. Ze svého nemohl dáti skoro nic. Jeho velká bibliotéka zašla v plamenech a zříditi novou nebylo na ten čas možná. A kdyby i mohl, neshledal by patřičných spisů pro malé čtenáře i jejich pěstouny.

Pociťoval tu bídu, co všechno schází, co by se mělo složit a vydat. Bude-li dost pracovníků, bude-li, kdo by to vydal. A němčina zevšad doráží proudem, valem, skulinami, všude, odevšad jako velká voda, proti kteréž není obrany. Někdy už mu bylo, jako by měl v malomyslnosti spustit ruce a nechat všeho, že to je marné úsilí, marný zápas, brániti se té zátopě.

V ten čas málo apoštoloval pro českou knihu. Jemu samému na ni nezbývalo a jiným ještě méně, když po tom ohni nechtěl se nedostatek hnout z nejednoho příbytku, jindy i zámožného. A kdo z toho bahna se jen trochu zvedal a dobýval, toho zase srazily vojna, daně a divné přirážky.

⁴⁷⁹ zádava - pohroma

Věk pracoval do únavy v obchodě, staral se o pole, sháněl peníze, aby řádně mohl platit úroky ze svých dluhů a aby také alespoň částkou je umořil. Dosud se mu však málo dařilo při veškeré klopotě své i ženy své. Snažil se, aby si plátny pomohl, sháněje odbyt, kde jen možná. Připravoval také větší zásilku jemných, bílých pláten do Prahy, jak jej Held k tomu vybídl.

O tom po svém návratu neměl za dlouhý čas žádných zpráv. Held nepsal, a nikdo, vyjma pátera Vrbu. Ten poslal k Novému roku list plný přání a plný stesku. Naříkal, že nemohl pro tu válečnou furii⁴⁸⁰ celý rok ven za bránu ani na krok, že neodbyl ani knížečky. Nezoufal však, těše se, že když ten žádaný mír nastal a dá-li pánbůh zdraví, že se opět vypraví do světa. A také aby pánbůh dal, aby ten šlechetný vlastenec pan Kramerius byl zdravější, za to že by se všichni Čechové měli modlit.

„Ještě ten aby,“ povzdechl v duchu Věk; a vtom se lekl, když dále četl, co se stalo s Thámem, že mu žena utekla a že on sám z Prahy zmizel.

„Je ztracen, konec, konec!“ pomyslíl smutně Věk, a jako ze mhy se mu zase vynořilo, jak před léty viděl Tháma a Paulu, on sám nešťastný, těžko raněný milovník v rozvalinách Nového hradu v kunratickém lese, v pusté, hradní komnatce, ve výklenku okna s rozbitou kružbou⁴⁸¹, jak Thám k Paule se klonil a horoucně, tlumeně k ní mluvil, a ona jak k němu oddaně, zaníceně vzhledla, jak ji políbil a líbal a ona jak v sladkém opojení se o něj opřela. A teď — Ostatek listu přelétl v tu chvíli nepozorně.

Veselejší listy docházely občas z Litomyšle od Vašíka. Psal hned, jak dojel, jak mu Věková uložila, aby nebyla dlouho v starostech. Vypsal cestu, jak se mu jelo, jak je u „babičky“, co tetky, že je všechno při starém, jen ten páter Kornel, pantáta že o něm ví, že se dostane snad ze Strážnice do Benešova. Z gymnasia ohlásil Vašík velikou změnu, že již nebude v třídě jeden profesor na všecko, ale že budou mít od letoška kolik profesorů, na náboženství zvláštního profesora, také na latinu, na matematiku, na každý „zástoj“, jak Vašík psal, znaje ten terminus od Věka samého. Vašík si

⁴⁸⁰ furie (z lat.) - starořímská bohyně pomsty; válečná furie válečné běsnění

⁴⁸¹ kružba - žebrovní gotických oken

liboval, že mají skoro samé hodné profesory, ale privát že ostane, z latiny, to že musí chodit, letos ještě, napřesrok že si troufá projít i bez něho.

Vašík také připsal, zdali se doma pamatují na Václava Vytlačila, truhlářského tovaryše, jak o něm doma vypravoval, jaké měl pro vojnu nesnáze, a jak mu maminka umřela, tak že jim o něm dává vědomost, že už není v Chrudimi, nýbrž že se vydal do světa, na vandr, pro jistotu a snad také ze zármutku, jak tetička Máli povídala.

Věk na Vašíka neplatil svým příbuzným tolik, jako by musil jinde, ale v ten těžký čas cítil i toto vydání. Bylo jako po velké bouři, kdy rachot a hřímání zmlknou, ale po nebi honí se a kupí černé mraky. Mír byl prohlášen, v sousedství však se silně kabonilo a chystalo na nové bouře. A doma skoro žádné úlevy. Drahota jen o znání polevila, daně neklesaly, výdělky byly malé, a bankocedulí přibývalo jako listí na podzim. Zlato zmizelo, stříbro sotva kdy se blesklo na dřevě pultu nebo v rukou kupujících, a kde je měli, v domácnosti nebo v kostelích jako náčiní nebo nádoby, musili z nich platit novou daň, za puncování. Všude šustěl jen papír bankocedulí, a pořád se tiskly nové ve Vídni i tajně. Spousta falešných proběhla tím proudem a budila strach i zarážela obchod. Počátkem června pověsili v Praze za Novou branou tři falšáře bankocedulí, mezi nimi jedenasedmdesátiletého starce Mikuláše Ferdra.

Věk přišel s číslem Krameriových novin, tuto popravu oznamujícím, schválně k starému Bílkovi. Ten, pokuřuje z krátké hlíněnky, sedě za stavením pod jabloní, mlčky naslouchal, ale pak, jak Věk dočetl, vytrhl dýmku ze zapadlých úst a přísně vyhrkl:

„Patří jim to!”

„Ale nic to nebude platno,“ Věk mávl rukou, v níž držel číslo novin. „Chyba je jinde. Celé hospodářství je špatné. Kam to povede, když budou ve Vídni pořád peníze tisknout a tisknout! Těch nefundovaných bankocedulí⁴⁸² je až hrůza, jistě za kolik set miliónů!”

„Uch, uch!“ Bílek třepal dýmčičkou.

⁴⁸² nefundované bankocedule - papírové peníze nepodložené zlatem

„Pak se má člověk hrabat. Není možná, a kam to povede! Praskne to všecko, a kdo to odnese!“

Věk si u Bílka častěji posteskl ve svých obchodních starostech a politizoval s ním. Jednati bylo pořád o čem dost. O to se jim Napoleon staral. Starý Bílek se ho bál víc a víc, ale se strachem rostl i respekt i úžas.

„Ne, ne, Františku,“ opakoval, když se dočetli, že zase skácel nějaký trůn a daroval někomu ze svého příbuzenstva korunu, jako v Neapolsku, v Holandsku, nebo když Německem točil a míchal — „ne, ne, když to uvážíte! Přece jen taky sprosták, ze sprostného rodu, a tohle, takhle, to je co říct, koruny rozdávat jako jablka!“

V srpnu, o žních, zastavil se Věk odpoledne u Bílka na mezi, kdež svačil ve stínu šípkového keře, kde kolem na parném slunci mateřídouška dýchala silnější vůní.

„Tak medle, sousede, máme teď o jedno c míň.“ „O jaké c! Copak jsem muzikant?“ divil se Bílek.

„No, teď se psalo cís. a cís. král., c. a c. k. a teď se bude psát jen cís. král., c. k.“

„Jak to!“

„To c, císařství německé nebo římské, je pryč. Panovník se vzdal toho titulu. Tak se bude psát jen císař rakouský.“

„A král český. A vidíte, Františku, to zase on, Bonapart, to je skrz něj; a myslíte, že bude mít už dost? ó ba ne! Věřte mně, ten se dostane ještě sem a pojede třeba touhle mezí.“

„Ale dřív polkne Prušáka,“ řekl Věk, usmívaje se věštbě starého souseda. „Na toho má chuť, s tím bude vojna.“

Slyšeli pak i četli o ní, o strašlivé porážce Prusů u Jeny, koncem října, kdy bylo vagací namále a Vašík se chystal do Litomyšle. Přijel týden před sv. Bartolomějem⁴⁸³ už po žních, jak vagace začínaly; jejich šest neděl ubíhalo jako voda na potoce, a mile, doma u maminky, v polích, na zahradě u sestry Lidušky, které nanovo musil vypravovat o Emánkovi kostlivci, je-li

⁴⁸³ před 24. srpnem

ještě v mandlu, jak vypadá, a bojí-li se ho ještě. Liduška v ten čas vychodila školu, dívčinka dvanáctiletá, štíhlá, útlých ramínek,. tváře svěží jako jablíčko, jíž pěkně slušely dva rulíčky tmavých vlasů barevným tkalounem svázané.

Hbitě četla, hbitě počítala, pěkně psala, chodilať do školy stále, nevynechávala jako jiné, nesměla, a chodila déle. Uměla víc, nežli se na děvčeti žádalo, i zpívala pěkně, majíc výborný sluch a jasný, milý hlásek, takže ji regenschori už na kůr zval; jen němčina jí ještě scházela. A tu měla znát jako městská dívka, z rodiny tak vážené. Už to tenkrát žádal způsob a Věková, která sama německy neuměla, nebránila z těch ohledů. Věk pak přisvědčoval více z praktického důvodu, když němčina tak všude panuje, i v obchodě, že by se i děvčeti dobře hodila.

Psal do Králík, kdež už nebožtík otec měl obchodní spojení, a hned na první list se zdařilo. Králický kupec, jehož se Věk ptal po nějakém místě, sám nabídl svého synka „na handl“⁴⁸⁴, že by rád, aby se hoch česky naučil, a tak aby si děti vyměnili.

Lidka byla do té chvíle jako motýlek, jako bezstarostné ptáče. Ale z toho psaní „z Němec“ padla starost, tíseň do mladé duše, kterou tížila i když usínala, i když na ni nemyslíla. A rostla a s ní strach z neznámého místa, z nového života mezi lidmi, kteří jinak mluví a jimž není rozumět, a rostl, jak čas se schyloval.

Po sv. Václavu přijel německý kupec z Králík. Lidka se lekla, když jeho vůz zarazil u podsíně jejich domu, jak lezl z vozu v límcovém plášti, v kastorovém klobouku, a za ním hoch červených, plných tváří, v brslenkách a beraničce. Složili mu truhličku, tmavou, bez kvítka, a druhý den ráno vynesli na týž vůz její truhličku květovanou, plnou bílého, krásného prádla i šatstva a jablek z jejich zahrady.

Bylo pláče, již večer a ještě více ráno před odjezdem; v to ozvala se mnohá rada i naučení Věkovo, i útěcha, kterouž Věková konejšila svou dcerku, ale se srdcem sevřeným a s očima plnými slz. Liduška, v čepečku,

⁴⁸⁴ (z něm.) na výměnu; měšťané české a německé národnosti si vyměňovali na nějaký čas své syny, aby se mladí doučili druhému zemskému jazyku

v teplé kacabajce, odjela s německým pantátou za krásného jitra, kdy žloutnoucí listí svítilo jako zlato a kdy z něho tím svěžeji a sytěji zardívaly se růžence jablek. Ale ona pro slzy neviděla.

V neděli poté měli Věkovi nenadálou návštěvu. Michal Patrčka, „Michálek“, jak mu Věk říkával, když mu jako chlapci půjčoval knihy, přišel ze Solnice. Od ohně v Dobrušce, kdy k nim Patrčka přichvátal s pomocí, ho neviděli. Dvacetiletý nyní zdál se mužnější nežli tenkrát. Slušelo mu, byl hezký, urostlý mladík a vypadal nějak švihácky v otáhlém⁴⁸⁵, hnědém kabátě úzkých rukávů, límce na prsou divně vykrojeného, v úzkých nohavicích a holínkových botách. Ale chvílemi zamžoural, jako tenkrát, zrak se mu nepolepšil, a ruce měl také jako dřív červené. Byl za kupeckého mládence v Kostelci nad Orlicí až do minulé neděle, kdy se vrátil, aby řídil otcův krám v Solnici.

Věk ho rád viděl, maje k němu sympatii, zvláště od té doby, co Michal, jenž tak toužil po studiu, musil z přísné vůle otcovy do krámu za pult. Viděl ho rád, zvláště když se přesvědčil, jaký je mladý Patrčka uvědomělý vlastenec a jaký čtenář. Věděl o všem, co českého vyšlo, leccos si už také opatřil, nové knížky i staročeské. S nadšením mluvil zvláště o nejnovější, kterou z francouzského přeložil litoměřický profesor Josef Jungmann, „Atala,⁴⁸⁶ čili láska dvou divochů na poušti“. Než to nepověděl, jak si nad tím čtením zaslzel, a nedovedl vyjádřit, jak byl jako opojen jakousi vůní, zvláštní, novou, jež vanula z díla, z jeho slohu a také i řeči překladu, v němž bylo tolik nových, pěkných slov.

Věk podal mu tři sešity časopisu „Hlasatele“, jež Jan Nejedly toho roku začal vydávat. Patrčka sáhl po něm jako hladový (slyšel už o něm) a dychtivě se probíral obsahem. Nad čím užasl, byla hudební příloha druhého sešitu, skladba Vitáskova na slova Nejedlyho „Píseň žalostná na smrt milenky“. To bylo něco vzácného, panského! Nevěděl, nač se dřív podívat, na který článek, na kterou báseň, přehlížel, obracel, až u článku „Umění přirozených věcí aneb Fyzyka“ zapomněl převrátit list.

⁴⁸⁵ otáhlý - úzký, přiléhavý

⁴⁸⁶ Jungmanův překlad Chateaubriandovy (šatóbriandovy) Ataly vyšel r. 1805

Věk s úsměvem nabídl se, že mu „Hlasatele“ půjčí.

„Ne, ne, díka, to si opatřím sám, takovéhle čtení — fyzika — to si už dávno přeju, slýchal jsem o tom, a tuze rád mám čtení o přirozených věcech a divných instrumentech, a takových.“

Hned si opisoval z modrošedé obálky, kde bylo návěští, že se předplácí u vydavatele, a také u pana V. Krameria, v Litoměřicích u pana profesora Josefa Jungmanna, v Prešpurku u p. prof. Palkoviče⁴⁸⁷ a v Jaroměři u pana Václava Exnera, knihaře a měšťana. To bylo kromě Král. Hradce a Litoměřic jediné město v celém království, kde byl sběratel. A tam měli z Dobrušky i ze Solnice nejbliž.

Patrčka, opisuje si adresu, těšil se už, to že bude čtení teď na podzimní večery.

„A pane Věk,“ začal pojednou ostýchavě, „dali mně po ohni tu latinskou knihu, Virgilia⁴⁸⁸. Já už začnu v ní brzo číst.“

„Jakže!“

„Já se už celý rok učím latinsky.“

„A s kým?“

„Sám, večer, a teď teprve budu.“

„A co pantáta?“

„No,“ Patrčka zamžoural a usmál se, „nebude nic vědět, nesmí. Když on —“ a zvažněl.

„Ó mladý vlastenče, rozumím jim, sám jsem toho zkušený,“ poklepal mu na rameno. „A kdybych mohl něčím posloužit, s radostí.“

Patrčka pohlédl mu do očí, okamžik mlčel, jako by váhal, má-li říci, ale pak jen poděkoval, smlčev své druhé tajemství, že už také spisuje, že v komůrce večer skládá básně.

Věk, jež ta návštěva zrovna osvěžila, vyprovodil mladého Patrčku na kus cesty. Zval ho srdečně, aby zas přišel, a povzbuzoval, když si Patrčka

⁴⁸⁷ Palkovič Jiří (1769-1850), spisovatel a profesor československé řeči a literatury na evangelické škole v Bratislavě

⁴⁸⁸ Virgilius Publius Vergilius Maro (70-29 př. n. l.), římský básník, autor pastýřských zpěvů a eposu Aeneis

postěžoval, že se mu doma i smějí pro jeho vlastenství, páni, od úřadu, purkmistr a zvláště vrchní, takový hlupák, ti že by zasloužili.

Přede Všemi svatými vypravil se Věk na cestu s Vašíkem. Udělal to jako loni; synka dovezl na půl cesty, sám jel z Mýta do Prahy s vozem naloženým samým plátnem. Vašík se zas smutně loučil jak s matkou, tak poté s otcem, ale netrápilo ho již jako loni, že musí do Litomyšle sám. Viděl o prázdninách, jak je, jak je zle o každý groš, jak jsou malé výdělky, všiml si toho i pochopil také, že otec chce ušetřit času i peněz. A čekaly ho „babička“ i tety, kamarádi, Kamberských Karlík.

Věk měl do Prahy cestu volnější a klidnější. Hluk válečný přestal, veseleji však nebylo. Všude tíseň a stísněnost, všude stesky na daně, drahotu, nedostatek i špatné peníze.

Tentokrát navštívil Věk nejprve Helda, aby se mu ohlásil, že přivezl ta jemná plátna, aby si vyžádal adresy, jak posledně slíbil. Held ho přijal rád a přátelsky jako jindy a napsal mu adresy i doporučení do bohatých domů, kdež byl lékařem. Věk nepostřehl ani stín v jeho tváři, v jeho očích; tou dobou byl už klidný po tom, čeho zažil od loňské zimy do jara.

Held nespatriil Lory od té doby, co ji potkal v salóne hraběnky Bubnové. Hned po velikonocích měla svatbu s rytmistrem von Hanoldem a hned po svatbě odjela s mužem na jeho panství. Baronka Skronská je provázela, ne však na dlouho, a usadila se pak na svém panstvíčku. Hanoldovi zůstali na venkově přes léto, na podzim zajeli do Vídně.

Poslední setkání s Lory, jež bylo i rozloučením, dojalo Helda hluboce. Nemohl na ně zapomenout. V duši ozývala se mu teskná slova, třesoucí se hlas, jak mu dala sbohem, starostně vzpomínal, bude-li šťastna, tj. nebude-li nešťastna. To, co slyšel od Jeníka i od doktora Blumentritta o rytmistrovi, jak je vznětlivý a prudký, ale také ne stálý, a jaký je hráč, vzbuzovalo starost. On tak prudký a Lory tak jemného citění, tak ušlechtilá. Cítil výčitku, jako by nebyl bez viny, byl sám s sebou nespokojen, ač si vymlouval a se omlouval, že jinak nemohl jednat a že by jinak asi nebylo, kdyby ji i vášnivě miloval. Těžký, rozrušující bol ho neskličoval. Teskno mu bylo a Lory líto. S účastenstvím vroucího přátelství zvědál, jak s ní je.

Sám se úzkostlivě tajil; a čas i námaha povolání mírnily první, prudké dojmy. Věk na něm nepostřehl žádné změny.

Když jej třetího dne zase navštívil, aby mu poděkoval za rekomendaci, jež mu znamenitě posloužila, zeptal se také na Tháma, oznamuje zároveň, co mu Kramerius v Expedici pověděl, že se Thám potlouká se společnostmi kdesi v Rakousích, pan Hýbl že s tím onehdy přišel, že to mezi divadelníky vyzvėděl.

„Myslím, že Tháma už asi neuvidíme,“ řekl Held, kaboně čelo, „je ztracený člověk. Alkoholik, sešlý tak i tak, rozumíš, a tohle nadto. Ubohý člověk.“

„Co Thámová?“

„Je s tím Amlingem někde v Sasku. Stará je tu. Myslela, že pojede za dcerou, ale takový chlap aby si bral ještě starou; jistě vyžene mladou, až ho omrzí. Je to bída. Škoda Tháma, co mohl ještě vykonat!“

Věk tentokrát P. Vrba nenavštívil. Pospíchal domů a od Helda zvėděl, že starý kaplan zase leží, „mravenci“ že ho porazili, ten kuchař, starý Ceypek, že mu posluhuje.

„Taky s ním hrá v karty, když mu trochu odtrne; ale to chudák asi zkusí, když pan páter bývá mrzutý. V létě s knížkami nechodil, a to ho trápí. Sic byl na Poděbradsku, u Vaváka se stavil, ale jinak zle nařikal a nadával jakubínům a tomu z nich nejhoršímu.“

„To je Napoleon,“ vysvětloval Held usmívaje se, „pan páter se zlobí, že kdyby nebylo Napoleona —“

„Z vojny je to všecko,“ přisvědčoval Věk. „Jak by teď lidé kupovali knihy! Vím to; sám také nic nepořídím. Ale na tu bídu se dost vydává. Největší radost máme z ‚Hlasatele‘ pana Nejedlého. Doktore!“ vzpomněl pojednou, „je tam také komposice od Vitáska. To bys měl také; rozumíš?“

Held se usmál a jen řekl:

„Co není, může být.“

Té odpovědi porozuměl Věk až za nějaký týden, první dny prosince, když došel čtvrtý a poslední díl toho ročníku „Hlasatele“, jenž přinesl také hudební přílohu, nápěv s průvodem k písni J. Nejedlého: „ö jak blaze živ

jsem býval, rozkoš svatou z mládí míval, když jsem děvčat nepoznal!“ Nad horní linkou četl Věk: „Hudba od Jana Helda.“

Ah, to již bylo napsáno, když jej pobízela, aby také skládal; proto Held se jen usmíval a řekl, že co není, může být. Těšilo ho, že přítel, pořád jenom na němčinu odkázaný, skládal na česká slova; ještě toho dne navečer došel si do školy, aby píseň zazpíval a průvod zahrál. Sám dosud klavíru neměl. Skladba se mu líbila, příchyllost k příteli pomohla práci povznášet, a když se vrátil, zazpíval píseň i ženě.

„Co tak naříká?“ řekla s úsměvem. „Vzdychá samou láskou, je zamilovaný.“

„Ach, on doktor! Ten by se zasmál, kdybys mu to řekla.“ „Copak se doktor nemůže zamilovat?! A proč by to skládal?“

„To jen melodii, slova jsou od jiného, od Nejedlého.“ „Proč si tedy vybral zrovna tohle skládání?“ „Hm, snad ho Nejedlý o to požádal.“

„A sám rád udělal.“

„No, zeptám se ho,“ zažertoval Věk.

„Když se ti už nevyznal — Ale,“ vzpomněla, „cos byl ve škole, stávil se v krámě kostelník, povídal, že budeme mít nového kaplana, že už přijede.“

„Však už je čas. Odkud?“

„To neříkal, ale že prý se farář už nemůže dočkat; tot', když musí teď v tehle nečas do vsí.“

„Čas, nečas, on kdyby vůbec nemusil. Lenošit, to ano, ani do školy nechodí, jak by měl, a s učitelem jedná jako — Jen aby ten kaplan byl lepší.“

Věk, když chodil po tkalcích ve vesnicích výše v horách, zkoušel té zimy dost a dost. Nemrzlo, ač Všech svatých dávno minulo; pořád jen zátopy husté, bílé mlhy, v níž tonuly dol i stráň, a deště, lijáky nebo plískanice sněhu a vody.

Za takového škaredého dne dojel k dobrušské faře prostý, zavřítý kočár; bylo před samým polednem. Již za chvíli věděli u Věků v krámě, že přijel ten nový kaplan, mladý prý, letos vysvěcený. Po svačině přišel sám, v

černém, šosatém kabátě úzkých rukávů, ve vysokých botách blýskavých holení, nevelký, mladý, asi pětadvacíti let, červený, plných tváří, černých kudrnatých vlasů, složitý, ramenatý.

Věk nebyl v krámě, ale jak zaslechl cizí, jadrný hlas, vyšel ven.

„Vlastenče, jdu se k nim ohlásit,“ mluvil kaplan rychle, „jsem —“

„Ach, pro pána krále! Pan Ziegler! Vlastenče!“

„Pamatují se na mne!“ Smál se, ruce podával, ruce tiskl. „Pozdrav pánbůh!“ Věk vedl hosta do bytu a host cestou rychle pokračoval, že je rád, že se zrovna sem dostal na první štaci; divil se, že ho Věk hned poznal, to že jsou dvě leta, co se viděli, tenkrát, když Věk navštívil nebožtíka profesora Vydru.

Usedli (Věková, potěšená i poctěná návštěvou, přinesla úctu), vzpomínali na Vydru, na P. Vrbu, a nežli se nadáli, příkradlo se šero. Věk nedbaje vstal a sáhl po knize, po „Hlasateli“, na okně ležícím a nic neříkaje, hledal, hledal, v prvním svazku, až našel i ukázal na nadpis jednoho z článků: „Rozmlouvání mezi Dyogenem a Alexandrem o marnosti slávy a pozemských statků“, a pak na podpis „J. Z-r.“

„Neznají to, velebný pane?“ ptal se s úsměvem.

„I znám. Ale taková maličkost, takové cvičení!“

„Ale řeči jadrné; jako z Veleslavína. Mám radost, a vivant sequentes!⁴⁸⁹“

Věková přinesla svíčku. Kaplan chtěl vstát, že již pozdě, ale zůstal a zapomněl na faru, jak se rozhovořili o Praze, když uslyšel od Věka, že má Kramerius teď ještě větší pohodlí i s Expedicí i s bytem, co se přestěhoval, a to že prý byla radost, když se vlastenci sešli zase v staré Expedici, jak tam dříve chodívali,⁴⁹⁰ P. Vrba prý třepal prstem.

„A jistě řekl: Neumřela, neumřela —“ doplnil kaplan. „No, Pánbůh dej, aby se mu vyplnilo, a to, co mně prorokoval, taky,“ přidal vesele.

„Co ?“

⁴⁸⁹ at' žijí následovníci, tí, kteří budou následovat

⁴⁹⁰ V Dominikánské ulici, nyní v Husově třídě. Pozn. Jiráskova.

„Že budu v Chrudimi děkanem.“ Ziegler vypravoval vděčně a s uznáním, jak před lety, když putoval jako chudý student poprvé do Prahy, setkal se s P. Vrbou v Českém Brodě a jak mu pan páter pomohl sám penězi i svou rekomendací, tou že nejvíc, u Krameria, to že mu bylo jako klíč i branka.

„No, kaplanem už jsou, a toho děkanství se mohou také dočkat.“

„Pan páter Vrba mně to zas opakoval, když jsem psal, že budu vysvěcen.“

Do příchodu pátera Zieglera Věk se nikdy nestavil na faře. S farářem neměl sice žádných bojů, ale přece jako by k sobě měli daleko. Farář viděl v něm kus frajmaura, a Věk nezapomněl opočenské příhody, jak bylo s vrchním; také dobře věděl, že není faráři po chuti jako školní dozorce, zvláště co za hovoru jednou před školou nadhodil, že se děti tuze moří učením z paměti, toho že je příliš a že nic z něho není. Farář zčervenál, ucítiv, kam bije, a odsekl, že s ouřadem rozum vždycky neroste, že kdo chce mluvit o škole, musí mít zkušenost, to že je hlavní věc, ne něco z knih vyčteného, taková pára.

Pátera Zieglera varoval, když přijel a Věka hned první den navštívil, ať se má na pozoru, ten kupec že je takový frajgajst. Kaplan však Věka hájil, že je správný muž a vlastenec, že ho mají ve vážnosti v Praze i kněží, jako páter Vrba i Faustin Procházka, ředitel gymnasií. S radostí pak vítal Věka, když přišel k němu na faru. Věk, jak vstoupil, ptal se polo žertem, polo vážně, nebude-li panu faráři nemilo, když on sem přichází.

„Ale nechají ho, bručí, bručí, no ať, je ze starého vydání. Prosím jen dál a často, vlastenče, a často. Kdybychom se my neměli snášet! A kdybychom se v něčem nesrovnávali, no, filosofie a teologie nejsou vždycky sestry,“ usmál se. „Každý podle svého svědomí. Z naší strany se také chybovalo, a chyba to zapírat. A na leccos už se dnešního dne jinak hledí,“ kaplan se rozehříval, „obzvláště ohledně naší historie. Tadyhle,“ došli k velkému regálu plnému knih a knížek, starých, hrubých, namnoze u vepřovici vázaných, i tenkých v módních deskách s červenými štítky na hřbetě, a také ještě nevázaných, „dole to jsou samé staročeské a ty řady výš

jsou nové, všechno od začátku, to jest, co vyšlo od konce minulého století až po naše dny. To je má radost.“

„Že to tak sehnali.“

„Něco jsem dostal, ostatek koupil. Nekouřím, nešňupu,“ kaplanovy trnkové oči se jen smály, „a tak vrazím všechno do knih, hlavně našich.“

„I hebrejských a chaldejských, vím, p. páter Vrba mi vypravoval, a do ruských také.“

„A ještě mám milenky, tadyhle,“ ukázal na hodiny, jež visely, dvoje na zdi, třetí u dveří a čtvrté mezi okny. „Všiml jsem si hned, jak jsem vstoupil.“

„Hodiny jsou má radost; však myslím, že si tu ještě nějaké pořídím, nějaké staré nebo zvláštní; a pak se ještě na něco těším.“

„Nač, velebný pane?“

„Posílají tady ze vsí duchovnímu vůz nebo koně?“ „Víc koně, zvlášť tady do hor.“

„To jsem rád, to já budu chtít všude na pěším koni, já rád jezdím. Až budu tím děkanem,“ pohladil kudrnatou hlavu a smál se, „pořídím si vraníka.“

„A to až budou děkanem, budou raději sedět na kanapi, budou mít břicho,“ žertoval Věk.

„Och, och,“ kaplan se zasmál jadrným svým smíchem, „nesmím tedy bumbat a papat.“

„Tady ano, tady asi neztloustnou.“

Hned prvního dne si porozuměli a cítili, že budou přáteli. Rozdíl let nepřekážel, ani různá přesvědčení ve všech věcech náboženských. Mladý kaplan byl kněz svobodomyslný, jemuž výklady na pražské filosofii a styky s muži, nadšenými pro ideu osvěty a pokroku, vyjasnily duševní zrak a nedaly, aby se zchmuřil tvrdou nesnášenlivostí nebo ztupl vášnivou, bezohlednou horlivostí.

Co nejmocněji je sblížila láska k poníženému národu, k jeho potlačovanému jazyku. Jí cítili stejné pohnutí pro vše vlastenecké, stejnou „citedlnost“; v ní je družilo vědomí, že jsou členy té družiny, která pracuje

o zachování a povznesení mateřské řeči. V té lásce byli stejně shovívaví ke všemu domácímu, v ní stejná radost z každé nové knihy, z každého na jejich víru vlastenskou obráceného.

Věk neměl v Dobrušce do té chvíle nikoho uvědomělejšího a vnímavějšího nad starého Bílka; ale hovory s ním měly nevelký okruh maloměstských politiků. Věk cítil, že zapadá.

Nebylo podnětů, mládí minulo, známosti z pražských studií vybledly, nebyly, leda jen ve vzpomínkách, jako suchý, vyrudlý květ v knize. O Hněvkovském se náhodou loňského roku doslechl, že se před rokem dostal za radního do svého rodiště, do Žebráka, a že se tam, už skoro čtyřicetiletý, oženil. o jiných přátelích a kolezích ani nevěděl.

Jindy mu bývalo líto, že všechny svazky z mládí tak povolily i zpretrhaly se. Teď sám už nikoho nevyhledával a schválně se nepřeptával. Byl jen své rodiny, jí žil, svému hospodářství a obchodu. Poslední dobu ochaboval už ve vlasteneckém snažení. Malátněl, když vlastní starosti těžko doléhaly a když přicházely chvíle trudných úvah a pochybností, není-li všecko namáhání marné.

Co se P. Ziegler dostal do Dobrušky, Věk se vzpružoval, jako by čerstvější vánek do dusna zavanul. Mladý, veselý kaplan, s nímž mohl o všem pohovořit, vzdělaný, učený, jenž svým studiem a svými vědomostmi imponoval, plný důvěry a síly, jako by ho podchytil. Když Věk někdy posteskl, kroutil kaplan kudrnatou hlavou a tmavé oči mu zahořely odhodlaností. Počítal Věkovi, ať se rozpomene, že literatura se přece jen vzmáhá a čtenářů že přibývá i uvědomělých v lidu i mezi učenými, i pracovníky. Vyjmenoval všechny po severovýchodních Čechách, počínaje Hradcem Králové, jak tam už svítá, obzvláště v semináři, že tam vzchází semeno Rautenkrancem rozhozené, když tam před pěti lety učil českému jazyku a krasořečnictví.

„Kdyby věděli, jaký je duch mezi alumny, jací jsou mezi nimi vlastenci! Javornického kdyby znali, z Mýta je, a jiné! A ti budou pracovat, úhor kypřit, až přijdou na místa. A už to ti mladí dělají; Devoty, kaplan v

Bydžově, také Hradečan, je o tři léta starší nežli já. O Rautenkrancovi slyšeli.“

„Vím, byl tady v Jaroměři, teď je v Nových Dvořích.“

„A tady v Častolovicích Rayman farář. Rosteme, rosteme, dělníků přibývá.“

Ziegler sám se také horlivě přičiňoval. Do školní bibliotéky dal ze svého, co měl i nejnovější, hlavně Krameriovy spisy, půjčoval knihy do města, do vsí. Sám je tam někdy rozvážel, když jezdil na pěším koni do školy; někdy si však také nějakou přivezl, staročeskou, když ji od některého písmáka nebo čtenáře koupil nebo vyměnil.

Jednou, bylo po Novém roce 1807 odpoledne, potkal Věk kaplana Zieglera, vracejícího se z vesnice. Jel na koni v modrém límcovém plášti a v beranici, červený od větru, jenž ostře vál a rozvíval sněh, řídko padající. Kaplan hned, jak Věka zhlédl, s koně volal:

„Něco si vezu!“

„Nějakou knihu.“

„Chyba lávky; kukačku.“

„Kukačku! Jakou?“

„Starou, ale zpívá, a je pěkně malovaná.“

„Už vím, velebný pane, to zas něco chytli! Přijdu se na ně podívat!“

Věk šel ještě toho dne podvečer. Když vstoupil do kaplanky, příjemně vyhráté velkými kamny a osvětlené lojovou svíčkou, uvítal ho kukaččin hlas. Šestkrát zavolal plně a zvučně. P. Ziegler, jenž seděl u nějakého hebrejského textu, rychle vstal a s radostnou chloubou vítal:

„Slyšejí, jak zpívá, jak zpívá! Takové hodiny,“ vzal svíčku a svítil na ně, byly staré, s malovaným pastýřem a pastýřkou nahoře nad ciframi, „neměl jistě ani Karel V.⁴⁹¹, císař, to ne.“

„A ten nebyl také tak spokojený jako oni. Ale můžou spát při tom cvakání a tikání, když každé jinak —“

⁴⁹¹ Císař Karel V. španělský král (1516-1556), byl z rodu Habsburků, zvolen r. 1519 za německého císaře, byl jedním z nejbohatších panovníků

„A bijou, jedny chřaplavě, druhé vesele, třetí, až to proniká,“ kaplan se smál, „ale to mám rád, ve dne; a v noci to neslyším, to spím jako dudek.“

Za těch zimních odpolední navštívil P. Ziegler někdy Věka, ten zas chodil podvečer do kaplanky na toulku. Někdy přišel učitel, zahráli si trio, a když byli sami dva nebo u Věků, vzpomínali na Prahu, na nebožtíka profesora Vydru, na známé, na Expedici, na divadlo. Jindy míval Věk z celé Dobrušky nejvíce novinek a zpráv; nyní si sám pro ně chodil na faru nebo na ně čekal, až přijde pan páter, jenž si psal s celým světem, jak říkal starý Bílek. Nejvíce s Pražany, s mladými, starými; i sám Dobrovský mu poslal list.

S tím Ziegler přiběhl hned, jak ho dostal, pln radosti a jako povznesen. Ukázal jej i dal jej přečíst Věkovi, ohlašuje v tom vzrušení jako věc skoro jistou, že pan abbé sem v tyto končiny přijede, že chce někdy navštívit Častolovice, jak píše, pan hrabě Šternberg že ho tam na léto zve.

Jindy P. Vrba psal. Stěžoval si na dlouhou zimu, že nikam nemůže, že tak trochu sbírá memorabilia a pere se někdy s těmi dvaatřiceti loupežníky, že prohrává a že nikoho nemá. „Jen ten můj dvorní kuchař Cypek je mně nejvěrnější, ale ten je také starý, a začíná hodně podřimovat, ale u karet, šelma, vydrží. Náš pan doktor Held taky někdy na mne starce se rozpomene, ač má mnoho pacientů a těžké oficium u milosrdných. A bojím se, že na jaře sotva už budu moci s knížkami do světa, nohy nechtějí dost sloužit. To mne trápí nejvíce.“ -

Věk i Ziegler dotazovali se písemně v Praze také po Thámovi. Ale tam nevěděli, kde jeho společnost mešká, sám že nikomu nepíše, ani bratrovi, a ona, Thámová, že také zapadla, nikdo že o ní neví, snad ani stará Butteauová, tu že také není vidět, alespoň u doktora Helda že nebyla.

Do tichých besed v kaplance nebo ve Věkově světnici za krámem, kamž do kolegia⁴⁹² přicházel i starý Bílek, zapadalo dunění daleké válečné bouře. Naslouchali mu ne už s hrůzou jako předloni, kdy také jim hrozilo, ale s dychtivou zvědavostí, prohrátou sobeckou libostí, že sami sedí

⁴⁹² kolegium (z lat.) - shromáždění, schůzka

v suchu. Do Prusů bilo, od jenské porážky rána za ranou. Napoleon už i do Berlína vtrhl a vyhlásil odtud kontinentální systém⁴⁹³, jehož účinky Věk jenom tušil; pevnost za pevností se vzdávala Francouzům, už padl i přepevný Magdeburk i Vratislav. Dobrušští politikové Pruska nelitovali.

„Teď to má prajský král, opatrník, dřív pořád já nic, já nic, a nepomoh, když měl a moh, až teď,“ rozhorloval se starý Bílek. „Teď vidí, co to je, když cizí bere zemi.“ Přitom však Bílka mrzelo, že Napoleon roste, že jako obr roste, bože, to že všechno pobere a spolkne.

„Jen Rusa ne,“ hájil Věk. Zamrzl se, když Bílek, drže dýmčičku s červenou, hliněnou hlavičkou v ruce, kroutil hlavou a pochyboval, a když nepolevil ani, když se kaplan Rusa ujal, jaká to mocnost. Zato si Bílek zamnul radostně ruce a zaradoval se s Věkem i kaplanem, když četli, že povstali Srbové proti Turku vyhráli, že opanovali hlavní město Bělehrad, Černý Jiří že zvítězil, ten že všecko vede, sprostý člověk, ale hrdina.

K jaru se naplňovalo proroctví Bílkovo, že Napoleon všecko rozšlape a povalí, že i Rusko přemůže a bude panovat celému světu.

„Už i nás z toho zuby brní. Copak tahle drahota — Láce se neukazuje a neukáže, obilí pořád stejně.“

„A kupecké zboží bude ještě dražší,“ přisvědčoval Věk starostně, „to je z nepřátelství Napoleonova s Englickem. Nic se nesmí přes moře přivézt. Půjde-li tak dál, neprodám ani lot kafe ani cukru. Ani nebudu moct nic koupit. A z pole se také nic nesklidí, nesprchne-li brzo.“

Dne 7. července odpoledne stavl se u Věků znenadání mladý kupec Patrčka ze Solnice. Jel z Jaroměře, kdež byl za obchodem, a zajel si sem, aby si mohl promluvit s Věkem a též aby osobně seznal kaplana Zieglera, jež podle jména znal hlavně z „Hlasatele“. Jen u Věků vkročil, začal ihned s novinou, co se včera v Josefově stalo, to že bylo pozdvižení, generála Muka že odsoudili, ten že se nasedl v inkvizici.⁴⁹⁴

⁴⁹³ Kontinentální systém vyhlásil Napoleon v listopadu 1806, v něm zakázal všem zemím obsazeným francouzským vojskem veškerý obchod s anglickým zbožím (koření, káva, třtinový cukr); v té době vznikají první náhražky, např. čekanková káva, řepný cukr aj.

⁴⁹⁴ inkvizice (z lat.) - vyšetřování

„To jsem ho viděl, když ho přivezli,“ vpadl Věk, „předloni na podzim. A co, jak ho odsoudili?“

„Dost přísně. Už to taky vykonali, včera před hlavní stráží. Generálů, oficírů tam bylo a vojsko v čtverhranu, Mak stál vprostřed, v generálské uniformě, odbubnovali a tu mu vyhlásili, že je zbaven své důstojnosti a řádu Marie Terezie, a šest let do vězení na pevnost. Jak mu ten řád brali a kasírovali⁴⁹⁵ generálskou hodnost, to jsem neviděl, pro vojsko nebylo možná. Najednou byl sprostý odsouzenec, a tak ho odvedli do vězení.“

O něm a o té degradaci hovořili u Věků i na faře, kam Věk Patrčku zavedl a kdež na něj vyhradil, že se učí latinsky. Ziegler, uvítav mladého vlastence srdečně, spustil na něj žertem latinsky; záhy však zvažněl a začal se divit víc a víc, jak Patrčka všecko věděl, a když ukázal, jakou má neobyčejnou, zrovna fenomenální paměť.

Z fary se vracel povznesen novou známostí i pochvalou. učeného kaplana a potěšen knihami, jež mu kaplan zapůjčil, Livia a Ovidia.

Nestalo se, jak Věk a všichni dychtivě očekávali. Nesprchlo. Sucho bylo a přede žněmi uhodila taková parna, že všecko vadlo a prahlo, že lidé sotva mohli pod sluncem pracovat. Obilí schlo valem, trávníky hořely.

V krámě Věkově skoro pořád prázdná. Lidé byli rádi, když sehnali na chléb, na brambory; koření nepotřebovali, kávu si nemohl nikdo koupit, když libra stála už 5 zl. a 30 kr. a libra cukru 3 zl. a 50 kr.

Na jaře odevzdal Věk doktoru Heldovi dvě stě zlatých, které mu Held sám, bez říkání zapůjčil, když byl Věk poprvé po ohni v Praze. Věděl, že Held na ty peníze nečeká, že o ně neřekne, než právě proto se nutil, aby se toho dluhu zbavil, zvláště když Held mu tak dobře poradil a posloužil při obchodu s plátny. Když Věk peníze odeslal, oddechl si a hned také v duchu zatoužil, kdyby tak mohl na Opočen zaplatit.

Těch tisíc zlatých ze sirotčí kasy, jež mu vrchní zapůjčil, ho tížilo. Měl také ještě starého Kosaře na Ohnišově, tři sta zlatých mu dluhoval, měl i jiné dluhy, žádný však by tak rád nevyrovnal jako opočenský. Než jak!

⁴⁹⁵ kasírovat (z něm.) - zrušit, zbavit vojenské hodnosti

Obchod uvázl, byl na suchu, nic se neprodalo a hospodářství, jak už bylo vidět, také nic nevydává.

Přicházely těžké chvíle starostí i strachu z budoucnosti. Jak často se Věk starostně zamyšloval a počítal, jak často si povzdechl o samotě. V ty zlé časy živě zase pocítil, že dobrá žena nad zlatý sloup. Věková byla mu silnou oporou. Jak byla šetrná, jak kde mohla hradila a sama na sobě šetřila, jak leccos si odepřela při klopotné své práci, trvající od rána do večera a často i do noci! A přitom jak opatrná na muže, aby ho kde možná ušetřila, aby mu ulevila, a když někdy, osaměv s ní, začal chmurně uvažovat, jak ho vyrážela! Pořád měla haluzku naděje, úsměv, pokaždé našla těšivé slovo.

Jí samé bylo v těch starostech útěchou, když došlo psaní z Králík nebo z Litomyšle. Lidušku viděla od podzima jednou, o velkonocích, kdy děvčátko přijelo domů, svěží, jasných očí, rozjařených radostí, když vstupovalo přes práh rodného domu, po kterém se z podzima tolik nastýskalo a tolik slzí vyronilo. O velkonocích byla již klidnější, zvyknuvši v Němcích; ale když odjížděla, zaplakala zase, než přece ne tak hořce jako o sv. Václavu; nyní ji utěšoval počet, že polovička již přešla, že ještě jen půl léta a pak že se vrátí nadobro.

Vašík psával už zmužileji, bez povzdechů a stesku. Liboval si, že se mu ve škole dobře daří, že snad bude premiantem, a když ne tím, tedy alespoň akcesistou⁴⁹⁶; psal také, že tetičky jsou zdravý, ale „babička“ že není už tak čiperná, že už tak nešuká, že nařiká na nohy.

Přede žněmi vypravil se Věk s německým hochem, kterého měli „na handl“, do Králík, aby si odtud přivezl Lidušku. Když vjížděl do města, vzpomněl, jak bylo před lety, když chtěl odtud prchnouti do světa, aby ušel krámu a obchodu, aby se mohl oddati muzice, jak se tu tenkrát setkal s Thámem a Butteauovými, jak s ním večerel starý Butteau, a jak Paula tenkrát — Rozhlížel se, vzpomínal, a chmurně mu zalehlo do mysli, co je zář a vzlet mládí, co jeho sny a blouznění, a co život, že jen samé trapné se probouzení a prozíraní, samé poznávání bludů a mýlek. A Thám ubohý --

⁴⁹⁶ akcesista (z lat.) - čekatel úřednického místa; zde žák, který obdržel knižní odměnu

Ale vráz se mu zjasnilo, když zaraziv povoz u domu obchodního přítele, zaslechl radostný výkřik své mladičké dcerky, jež letěla mu vstříc, když pohlédl do jejích očí, radostí a láskou zářících.

Když vraceje se vyjížděl z města, ty tam všechny chmury a stíny; nic se nerozhlížel, nevzpomínal, jen naslouchal a odpovídal v hřejivém rozradování Lidušce po boku mu sedící, těšící se, vesele hovorné, dotazující se na maminku, Vašíka, na všechny a na všechno v domově, jehož se nemohla dočkat.

To bylo před samými žněmi, kdy dusná parna všecko mořila. Po žních přijel Vašík. A ještě nesprchlo; vše vadlo, meze ryšavé jako liška, luka zprahlá, země žíznivá pukala a tvrdla, takže radlice nezabrala. V polích smutno, teskno, a tím smutněji, jak lány počaly se myšmi jen hemžiti. Tisíce tisíců jich tam hnízilo a hubilo kdeco, nesčíslné díry po nich všude, a směle z nich vyrážela nezmarná hejna i za bílého dne. Vašík je viděl z vozu po celou cestu a chystal se, že bude doma vypravovat, jak u Litomyšle, u Mýta jaký tam zlý host, jak se celá hejna myší černala a honila v polích, a jaká z nich všude škoda. Ale když zajel za Mýto, myší mraky vpravo vlevo, i dál, když se k Opočnu blížil, a doma také.

Bylo po žních a hrozné ceny obilí se ani nehnuly. Z lůna země zkáza a pak z nebes přístrach nových škod a strastí. V říjnu měsíci zasvítla v jiskřivém, nekonečném nebes lánu vlasatice. Tiše, tajemně se zjevila, majíc děsivý chvost na západ obrácený. Vycházela zároveň s hvězdami a lid teskně k ní vzhlížel a lekal se nových ran, nového krveprolití.

XX - DOKTOR HELD SE S LORY SEJDE

Baronka Skronská vrátila se po svatbě své neteře až na podzim do Prahy, a to ze svého záměčku, kdež léto i větší část jara strávila, nepobyvši u novomanželů příliš dlouho. Přijela zdráva, a tak ji doktor Held za delší čas ani nespatriil. Za celou zimu pořádala jenom dva večírky, o kterých se u

ní sešla její stará společnost, až na doktora Blumentritta, který se zas mrzel, že ho baronka teď zve, když tu není rytmistr Hanold.

Held se také rozmýšlel, když ho došlo pozvání. Ale šel, kvůli baronce, jak si řekl; toho si nechtěl dost upřímně přiznat, že více kvůli Lory, aby o ní uslyšel. Do té chvíle byl už klidný. Říkal si, že Lory se smíří a zapomene a již zapomněla v šumném proudu třpytných společností.

Než když vstupoval do barončina domu, nezůstal tak uklidněným. Dlouho tu nebyl, mnoho měsíců, ale vše, nač chtěl zapomenout a co ho kdysi tak vzrušilo, oživovalo. V Heldovi zatrnulo, divná tesknost přivanula, když uviděl Lořinu harfu v mdle zlatém lesku, opuštěnou, když se mu vtom Lory mihla opřená o klavír, naslouchajíc jemu, když četl z Gessnera. A tam — a tady — Tu ucítil její chvějící se ruku, tady k němu tak vzhlédla.

Ze sentimentálnosti, náhle vzbuzené, se vytrhl, když baronka jemu i společnosti líčila, jak Lory žije na Votavanech, jak je zámek krásně zařízen, jaký má nádherný, starý park, sice trochu staromódní, ale Lory že se tuze líbí, a vůbec tam ve Votavanech, že se jí nechtělo ani do Vídně. Hanold že se jí smál, co by měla na podzim a v zimě v takové poušti, ve Vídni to že je život.

„Lory se nebránila, už kvůli Hanoldovi; ráda mu vyhoví. Píše mi z Vídně, jak je tam hlučno, že je v plném proudu zábav a skvělých společností, až to někdy skoro unavuje.“

Held cítil, že baronka ve svém líčení barvy nanáší i tlumí a že na vše hledí jen svýma očima, než jádro všeho bylo přece jen potvrzením jeho mínění. Je to tak, Lory asi už také uspokojená, v bezvětrí.

Jen jedno bylo Heldovi už dříve nápadno, že baronka Skronská po svatbě Lořině tak záhy odjela ze zámku Hanoldova. Za hovoru s radou Slívkou, dávným přítelem domu, prohodil to otázkou jako mimochodem. Starý, hovorný pán, co věděl, neztajil domácím lékařům, jenž baronku vytrhl ze smrtelné nemoci a o němž s takovým uznáním hovořivala.

„Nu, bylo rozumné,“ vykládal rada Slívka, „že nechala novomanžely samy, rozumné, a pak, já sic nevím nic určitého, jen tak z narážek barončiných, vám jako příteli to mohu svěřit, no, Hanold je prudký, v tom

to je, prudký, a snad divoký. Zdá se, že nějaké jeho prudké slovo baronku bodlo. jak pravím, nic určitého. A baronka, to se ví, kvůli Lory nic, ale zůstatí tam se jí přece nechtělo.“

„Ale paní z Hanoldu je šťastná?“

„Nu, je, myslím, je, je, ale —“ rada Slívka důvěrně položil dlaň na Heldovu ruku, „milý doktore, vy to pochopíte nejlíp. Slečna tak v ústraní vychovaná, citlivá, až blouznivá, ušlechtilé cítící, jak povídám, a on vášnivý, prudký, snad až divoký, nu voják, pořád jen šurm, kupředu, a žádné ohledy ani vpravo ani vlevo, a pořád jen hlučných zábav dychtivý. Básně, hudba nic. Vídeň je pro něj, a ne osamělý zámek a starý park, ten se jen paničce líbí; však mi o něm také psala.“

„Psala!“

„Ano, mně; nu, jsem starý přítel, pamatuju ji takovou,“ ukázal rukou, jak maličkou, „a s nebožtíkem jejím otcem jsem sloužil. Píše mi,“ neznělo to bez jisté chlouby, „s plnou důvěrou.“

„Stýská si?“ ptal se Held dychtivě.

„Na Vídeň naříká a vzpomíná na venkov, jak jsem řekl, a na Prahu, jak se jí stýská po hudebních večerech, že byly tak krásné, tam že nic takového nemá.“

„A on, Hanold,“ ptal se Held ne tak jistým hlasem, „slyším, že hraje hazardně.“

„Slyším také, Lory však, to jest paní, mně ani slovíčkem o tom. Ale on hraje a prohrává, Vídeň jeho zkáza.“

„Zdalipak si paní z Hanoldu také posteskne, když píše paní baronce?“

„Ne, ó ne,“ znělo to určitě. „To jen mně a ještě mne tolik prosí, abych baronce vše zamlčel, nic, ani slovíčka. Vidíte, to je ušlechtilá dáma, a jak vděčná, ač by si mohla stěžovat, že jí baronka tak domlouvala, takřka nutila, ovšem nepřímou. Ó je to ušlechtilá bytost!“

„A tím více trpí.“ Held řekl to velmi vážně, a jeho pohledem prošel stín starosti.

Po Novém roce, 1809, dověděl se od rady Slívky, když ho náhodou potkal, že baronka Skronská dostala před nějakým dnem psaní s oznámením, že Hanoldovi přijedou do Prahy a ostanou tu přes masopust. A zrovna toho dne, kdy Held se potkal s radou Slívkou, zastavily v Ječné ulici před barokovým domem baronky Skronské cestovní sáně Hanoldových. Baronka se zarazila, když Lory, svléknuvši kožich, šál, čepec, stanula před ní, v tváři hubenější, pobledlá

Nedbajíc barončina napomenutí, aby sedla, aby si pohověla po dlouhé a namáhavé cestě větrem a sněhem, rozběhla se domem, v němž skoro rok už nebyla, procházela místnostmi pohlédnout zas na vše. V salónu se nejdéle zdržela; u opuštěné harfy stanula, pak sedla ke klavíru i do kláves sáhla, ale jako by se lekla, náhle vstala, jako by něčemu utíkala; na verandu vyšla, nedbajíc tichého mrazu, v němž zahrada dole sněhem zabalená tak mrtvě, smutně ticha —

Hanold ji nechal, nešel s ní pro vzpomínky, nehlídal každý její krok, každé její hnutí jako předloni na podzim a ještě loni v zimě, kdy se vrátil z války a přichvátal pln horoucné touhy nejprve sem, za ní. Nyní, v civilním obleku, aristokraticky elegán, kvetoucí, zdravě zardělý, sálavých očí, pospíchal, sotvaže přijel, z domu, druhy vyhledat.

Baronka Skronská se divila, ale ne před ním, jen před Lory, že má tak nakvap. Ta ho však omluvila a nepovzdechla ani druhého dne, ani třetího, když pořád sám vycházel.

„Ónech ho, nic mu neříkej,“ žádala tetu, „aspoň víc tebe užiju, víc si pobudu tady. Těšila jsem se na trochu klidu.“

Baronka mlčela, ale znepokojená, s bodavou výčitkou v nitru. Měla o Lory starost, že je tak změněna, přepadla, a lekla se, když Lory třetího dne náhle ochuravěla. Chtěla jí poslat pro lékaře.

„Kterého teď máš?“ zašeptla Lory.

„Dosud Helda.“

„Ne, ne!“ prudce zamítla Lory, vzplanuvši náhlým ruměncem, „ne, žádného, přejde to za chvíli, bude mně líp, já vím.“ „Ale přec, má milá, pošlu tedy pro jiného.“

„Ne, ne, vždyť —“ Rychle přiklonila hořící čelo k barončiným nádrům.

„Ach!“ vzdechla baronka, chápajíc, v radostném úžasu a objala Lory a vtom se jí optala:

„Víš to Hanold?“

Lory zvedla hlavu. Žádný úsměv, žádná zář štěstí v oku; pobledlá zas, odvětila v náhlém zachmuření, klopíc zrak: „Víš.“

Baronka ani nehlesla, ale tím vřeleji přitiskla Lory k sobě v náhlém soucitu i v rozhorlení na Hanolda. „A tak tě —“ Nedomluvila, že ji tak zanedbává, a Lory si neposteskla a nezažalovala, že tak činí už delší čas, že po prudkém plápolu, když touha jeho zkojena, zchladl, že hledá zábavu jinde i teď, když zvěděl, jaká změna se s ní stala. —

Hanoldovi u baronky nezůstali. Hanold najal prostorný byt v Široké ulici. Lory však meškala většinu dne nahoře, v Ječné ulici, u baronky. Muže svého si nebrala z lásky, ale nebylo jí lhostejno jeho jednání. Věděla, že hraje, že prohrál ve Vídni velké sumy, věděla, že jeho společnost je nevázaná, a tušila, že oheň jeho doma nasycený hoří asi pro jiné, zvláště nyní. Cítila se zahanbenou, pokořenou.

Než před baronkou i nadále mlčela a nestěžovala si z hrdosti, a aby ji ušetřila, ač mohla vyčítat. V tichém domě v Ječné ulici ubíhala zvolna zimní odpoledne. Lory sedala s tetou nebo sama, četla, někdy se i prošla zasněženou zahradou, proházenými stezkami pod tichými stromy, na nichž se blýskotaly démanty zmrzlého sněhu. V tiché, teskné soumraky, kdy za stmívajícími se stromy hořival rudý pruh západu, hrávala na klavír; někdy dlouho, někdy však jen začala, ustala a odešla

Společnosti měla málo. Nejčastěji vídala starého radu Slívku, jenž věrně přicházel, a rytíře Jeníka z Bratřic. Přinášeli noviny z města, ze světa, mluvili o hudbě, o divadle; od nich někdy zaslechla také o doktoru Heldovi, s kterým se dosud nesetkala. S tajemnou dychtivostí o něm naslouchala, někdy i otázkou hovor o něm prodloužila. Toužila ho spatřit; ale když si pomyslně, že by pojednou vstoupil, na ni pohlédl, zalekla se, a horkost studu vžehla jí do očí.

Held zvěděl o ní jako ona o něm, nejčastěji od rytíře Jeníka. Rada Slívka mu jako lékařovi svěřil její sladké tajemství, jež měl od baronky Skronské. Held sám se tam nestavil, a tak za celý masopust Lory ani jednou neuviděl. Zato častěji rytmistra Hanolda, na ulici, jednou v kavárně U modrého hroznu, a slýchal o něm, jak hraje, o jak velké sumy, jak je bujný, že kdyby teď někdo vydal pamflet, jako byl ten fingovaného lorda Wiloughi, že by tam von Hanold měl přední místo, a to s dámami od divadla a snad i jinými.

S účastenstvím myslíval na jeho paní, ví-li o tom všem.

Litoval ji a tím více jí přál, že bude matkou, že najde v dítěti útěchu a že snad i on, Hanold, se zastaví a vzpamatuje.

Počátkem jara odjel s Lory z Prahy na své panství. V srpnu za dusného podvečera doslechl se Held od Jeníka, že baronka Skronská vypravila se do Votavan, k paní Hanoldové, že se tam snad vznáší vrána nad zámek. Za týden to rada Slívka dotvrdil.

„Mladá paní z Hanoldů má dceru,“ oznamoval, „chválabohu, všechno zdrávo, a doufám, že ten divoch —“

„Hanold.“

„Ano, teď by se měl vzpamatovat.“

Baronka Skronská vrátila se z Votavan koncem září, a jen došla, požadovala doktora Helda, aby ji navštívil. Přijela churavá, v tváři pozloutlá, zasmušilá. Stěžovala si, Held vyslýchal, radil, ale na Votavany se nezeptal. Sama o nich začala, když vykládala o své cestě, ale již nemluvila nadšeně o skvělé partii, zato do mužů si posteskla, jací jsou divní, ach — Lory že má dcerušku jako poupátko, rozmilou, rozkošnou, radost, ale což, když zeť, Hanold, že si přál a čekal syna.

Held, divě se v duchu, že baronka tolik se prořekla, viděl, že s Hanoldem nebude změna, jak se nadál, že tato rodinná událost nebude mít na něj žádaného účinku. Od rady Slívky pak vyzvěděl, že si baronka stěžovala, jak se Hanold změnil, ach tak že si ho nemyslila, že je to divný, hrozný člověk, když může být tak bezohledný a neutají své rozmrzelosti a svého zklamání ani před Lory. Chudáček, tak ji baronka litovala,

vzpomínajíc s pohnutím, jak toho broučka, malou dcerušku k ňadrům tiskla, jak plačíc ji líbala, svou útěchu a radost, a tu že baronka Skronská už nemohla déle mlčet, že s Hanoldem promluvila vážné slovo a vytkla mu všecko jeho jednání.

„On beztoho má jiné,“ dodal Slívka rozhorleně.

„Má, to jste neslyšel? Vždyť se o tom mluvilo po Praze.“

„Tak! Ach, baronka tuší, nebo se jí něco už doneslo. Ale probůh nic jí neříkejte. Je nemocná. A ono by —”

„Vím, vím, pane rado,“ řekl Held a neusmál se, že jej lékaře, tak upozorňoval. Baronka koncem října ulehla. Held ji navštěvoval denně, jak si to vyžádala. Měla přes všechno k němu největší důvěru. Byla zase jako bývala, nežli došlo k napětí kvůli Lory. O ní však skoro nikdy nemluvili. Jen jednou, hned jak ulehla, žádala baronka Helda, aby jí upřímně řekl a nic nezatajil, že chce vědět kvůli Lory, když by hrozilo nebezpečí, že by ji ráda ještě přece viděla a s ní promluvila, jinak však že by jí zatajila svou nemoc.

Held ujistil, že nebezpečí není a že pevně doufá v pozdravení. Baronka tedy požádala radu Slívku, aby Hanoldové o nemoci nic nepsal, aby úplně o ní pomlčel.

Za týden jednou odpoledne, když se Held vrátil z nemocnice domů, našel na stolku lístek od Lory. Nechtěl zrakům věřit. Psaníčko nedošlo z Votavan poštou, nýbrž z Prahy, zvláštní posel je přinesl. Lory v Praze! Prosila ho řádky patrně rozčileně nahozenými, aby, možná-li, hned přišel k nim, do domu tetina, že by s ním ráda mluvila, že je v úzkostech, že ho najisto čeká; nakonec přidáno nesouvisle, jako by si pojednou vzpomněla pro Heldovo upokojení, že baronce není hůř.

Celý lístek svědčil o velkém vzrušení. Held poslechl a šel hned. Lory na něj čekala ne u barončina lože, nýbrž v předním pokoji. Přes rok ji neviděl, naposled o plese, pak u hraběnky Bubnové; tenkrát byla kvetoucí, svěží. Teď vkročila mu chvatně vstříc, pohublá, tváře pobledlé. Prudce vstala, jak vkročil, tmavé oči, krásné jako dřív, dojmavější v té ubledlosti

tváře, tkvěly na něm, když mu ruku podala a vzrušeně ho žádala, aby prominul.

„Snad vám pan rada Slívka psal. Ale nelekejte se, prosím,“ konejšil.

„Ne, rada mi nepsal, nic, to jest o nemoci tetině, já nic nevěděla, že stůně.“

„Co jste řekla paní baronce?“ chvatně se zeptal, zaleknuv se, že baronka se poděsila.

„Já ještě u ní nebyla, před chvílí jsem přijela. Ale prosím vás, pojd'te, musím vám vysvětlit, a zeptat se, pojd'te.“ Ohlédla se, jako by jistotu hledala, a najednou zvala: „Půjdeme do zahrady, tam bude jisto.“

Sestoupili tam ne verandou, ale dolním vchodem z přízemku. Po vybledlém trávníku leželo spadlé listí, porůznu i v zahnědlých chomáčích, zlatě, rudě prostříknutých, po keřích, v korunách chvěly se jeho zbytky, zasmušilé v barevných tónech. Nebylo slunečné záře, nebe šedé, zaklopené; listí, jehož dech bylo cítit, šustělo po stezkách do mrtvého ticha.

Heldovi se mihlo, jak před dvěma lety, skoro v tentýž čas, setkal se tu s Lory u verandy, a jak pak četl z Gessnera. Tenkrátě svěží, zardělá, netajíc radostného překvapení, vyběhla po schodech na verandu, usměvavá, s očima zářícíma. Ted' tak — Šli mlčky, až když stanuli pod stromy, začala Hanoldová:

„Pan rada mi nepsal, já přijela sama, s dítětem.“ Doktor žasl, cože s malým dítětem v tenhle čas, ale neřekl nic, a Hanoldová pokračovala vzrušeně:

„Já musila, prchám z domova —“ vyrazila prudčeji; v temném jejím zraku se zatmělo. „Oh, zkusila jsem, a když taková pohana — ne — já nemohla, já nesměla zůstat. Ale neptejte se, byla jsem — Ale ne, ne — Hledala jsem útočiště u tety, přijedu a tu slyším, že již delší čas leží, že je vážně nemocná. Nevkročila jsem, abych ji nepolekala, poručila jsem, af jí nic o mně neříkají. Vzkázala jsem vám — prosím vás. Jak jsem měla k tetě jít a říci jí, že jsem ujela.“

„Ne, ne, to nesmí ted' vědět, ted' ne!“

„Co jsem jí měla říci, jak se vymluvit? Já si nevěděla rady, a ouzkost o tetu mne zachvátila, proto jsem —“

„Trnu nad tím, co jste řekla, ctím vaše neštěstí,” na hlase bylo mu znát, že je dojat, „ale,” snažil se mluvit lékařsky určitě, „paní baronku, prosím snažně, i nadále šetřete. Teď nesmí nic slyšet. Štěstí, že jste zachovala tolik rozvahy, divím se vám. Paní baronku na vás připravím, aby nemyslela, že je s ní zle, že jsme vás proto zavolali.“ Na okamžik se zamyslel, co dělat, pak se rozhodl:

„Nezbude přece nic jiného, nežli říci, že rada Slívka se v psaní k vám podřekl a že vy v té neurčitosti polekaná neměla jste pokoje ani stání. O paní tetu netřeba se na tu chvíli lekat, ale vy, co jste zkusila a zkoušíte!“ Zraky jejich se setkaly; okamžik mlčeli, ruku v ruce, až Held pojednou se nachýlil a vtiskl na její pravici políbení. Bylo z hlubokého dojmu, v soucitu, i na znamení oddanosti.

„Seč jsem, všechno rád pro vás vykonám, věřte mi jako nejlepšímu příteli.“

„Vím, vím, děkuju vám, a teď pojd’me,” žádala neklidně. Když vstoupili nahoru a Held chtěl k baronce, zaslechl vpravo z pokoje, jako by se děcko ozvalo.

„Vaše dceruška! — Směl bych —“

Náhly svit padl do bledé, ustarané tváře mladé paní.

Chůva zkonejšila právě rozmilé děcko v bělostné karkulce a peřince. Dětsky neuvědomělé oči, tmavé, matčiny oči, upřelo na Helda, jenž usmívaje se, hovoře na ně, u něho stanul, a neviděl, jak se paní Hanoldové v ten okamžik zakalily oči lítostí.

Pak vešel do barončina pokoje. Vrátil se za chvíli pro paní Hanoldovou.

„Prosím vás, jen odhodlaně,” šeptal, „musíme ji šetřit.“ Lory jen přikývla hlavou. Held se u baronky již dlouho neomeškal. Vyšel sám a hned vyhledal vůz, aby zajel k radovi Slívkovi, vše mu vysvětlit a požádat ho, aby podle toho jednal.

Baronka Skronská, když doktor Held všeliký stín znepokojení už napřed zažehnal, byla dojata oddaností své neteře. Sice zabroukala na radu Slívku, že Lory tak poplašil, že si mohla tou cestou ublížit a zvláště malé Jeanette⁴⁹⁷ (měla jméno po baronce), ale v duchu mu byla povděčna. Lory ji tak pečlivě a věrně ošetřovala, a měla stále teď společnost její a často i jejího rozmilého dítěte.

Paní Hanoldová se ani povzdechem neprozradila, ani slovem se nepodřekla, proč ujela, proč vlastně je tu. Baronka sama se po Hanoldovi hrubě neptala. Váhala vědouc, že Lory má o něm málo potěšitelného, bála se, neklidná v svém svědomí, když Lory dříve tak nutila. Když se s obavou zmínila, co Hanold asi řekne, když Lory se tu tak omešká, zalhala Lory, že jí dal úplně na vůli a že snad přijede sám do Prahy.

Sklopila přitom zrak. V tom zalhání tajilo se i jako zamžené nevyslovené pomyšlení, přijede-li přec a požádá-li ji, aby se vrátila. Netoužila po tom, odpor ji pojal, když pomyslíla na poslední srážku, a zde u tety jí odtrnulo. Neslyšela mužových křiků, jeho klení, jeho divoká vzkypění. Klid tichého domu působil konejšivě. Měla své dítě, jež jen kvetlo, tetě se dařilo líp; nemusila do hlučných společností, do kterých ji muž nutil a které ji tížily a duševně znavovaly. Jen hraběnka Bubnová přicházela, někdy rytíř Jeník, častěji rada Slívka, denně doktor Held.

Starému radovi nezatajila, co se na Votavanech zběhlo, co ji donutilo, aby prchla i s dítětem. Zvěděla o záletnictví svého muže, jenž hledal změnu a našel ji posléze u mladé, hezké ženy svého zahradníka. V ten čas prohrál velikou sumu o honech u sousedního barona. V trapné tísní žádal Lory, aby psala tetě o půjčku. Bylo zrovna v tu chvíli, kdy nabyla jistoty, jak ji klame a ponižuje. Snesla již mnoho a vše tiše, trpětelsky. Ale tentokráte se vztyčila uražena. Hanold se opřel, strhla se vášnivá scéna; vtom jí muž také vyčetl, že nic neměla, a zvedl i, zběsile rozlícen, pěst na ni. To bylo již pozdě na noc. Ráno ještě za šera odjela.

⁴⁹⁷ Jeanetta (žaneta; franc.) - Janička

Doktor Held o tom všem zvěděl od rady Slívky; vyslechl to s účastenstvím, popuzen surovosti rytmistrovou. Tím šetrněji se měl k jeho paní. Vídal se s ní u lože barončina, někdy mluvil s ní sám v salónu ve společnosti rady Slívky, někdy setkal se s ní sám v pokoji před barončinou ložnicí nebo v salóně; pohovořil s ní na chvilku, na chvíli, když vstupoval k nemocné nebo když od ní odcházel.

Held se na ty chvilky už těšival a byl zklamán, jestliže se s paní Hanoldovou setkal jen u barončina lože. Minulost jako by jim zapadla. Oba se jí varovali, žádný z nich nebudil ani její stíny, ani její krátké prosvity, jako by nebylo těžkých zápasů, ani těch několik blaženějších chvil. Nemluvili ani o Gessnerovi, ani o loučení, ale nevzpomněli také na budoucnost. Ta jako minulost byla rušivým tónem do souladu těch milých chvil přátelského hovoru, v němž bylo blaživé uvolnění, teplo i kouzlo nevysloveného porozumění. Oba je jmenovali přátelstvím; ale tlumeně v něm hořel cit žhavější.

Jen jednou vzpomněl Held na přešlé dni. Bylo za listopadového odpoledne, kdy krom obvyčeje zastavil se u baronky. Těšil se, že promluví s Hanoldovou, ale ani ji nezhlédl. Vraceje se, šel zahradou k druhému východu, vedoucímu na Rybníček a k Žitné ulici. Šel tudy, ne aby si nadešel, ale poněvadž se nadál, že tam najde paní Hanoldovou.

Ikési teskno jej sem hnalo. Chvátal, obzíral a namířil k brance nejkratší cestou. Vráz pak zabočil nalevo, jak postřehl na stezce mezi křovím urostlou postavu paní Hanoldové. Zastavil ji pod javorem, jehož kořeny byly zasypány pestrým listím. V korunách stromůse již zatmívalo.

Paní Hanoldová neměla nic na hlavě, učesané á la grecque⁴⁹⁸; krátký spencer z tmavozeleného sukna přiléhal těsně k tělu. Litovala, že se s doktorem nahoře nesetkala. Byla se tu podívat, vypravovala, šla-li již chůva s Janettou domů, a sama že chtěla teď projít zahradou. Vtom ukázala na jedno okno v užší straně domu k nim, do zahrady obrácené. V tom okně v ten okamžik rudě prošlehlo do stínů prvního soumraku.

⁴⁹⁸ (účes) á la grecque (franc.) - po řecku, řecký

„Ach, už rozsvítili!“

„To je ve vašem pokoji.“

Pohlédla na Helda, co že s takovým tónem, jak se jí zdálo, to řekl.

„Ano —“

„Také jsem jednou hleděl na jeho zář, a dlouho, za tmavého večera —“

Ramena mladé paní se slabě hnula. Viděl překvapení, tázavý, nejistý pohled. Stržen vzpomínkou pověděl, jak před dvěma lety, tenkrát, když byla Praha pobouřena zprávami o blížících se Francouzích, prý už v Táboře plenících, pamatuje-li se, tenkrát před koncertem bratří Pixisů, jel schválně sem, do Ječné ulice k tomuto domu, povědět jim, varovat je, ale jak viděl tmu v oknech do ulice, že nešel.

„Jen sem, na toto okno jsem hleděl,“ Held ukázal nad stromy, „svítila jste, a hádal jsem, čtete-li.“

Náhlá zima ji roztrásla, ubledlou tváří rozlilo se horko, oči tkvěly na doktorovi. Cítila v jeho slovech více nežli prostou vzpomínku, ale opanovala se.

„Ne, ne, příteli, nevzpomínejte. Vy nevíte, co jsem zkusila, proč tenkrát — ne — teď když —“ Poslední slůvka jako náhlá střela. Ucítíl hrot výtky, ač na ni Hanoldová nemyslíla.

„Je pravda, milostivá paní, promiňte. Ale o jedno prosím, věřte v ryzost mého citu, v mé přátelství.“ a dodal rychleji: „Kdybych je mohl osvědčit — Spoléhejte na mne, ve všem!“

Odešel, ale kus dále stanuv, ohlížel se, uvidí-li ji ještě. Nesla se stezkou mezi křovím a stromy, až se mihla na schodech verandy zaplavené psím vínem, jehož rudé plápoly i zlato tlumily se a hasly v měkkém soumraku.

Nazejtří dopoledne setkal se Held s paní Hanoldovou v pokoji před ložnicí barončínou. V ubledlé její tváři uklidnění, oči jasné, v tváři, v celém výrazu spokojenost, u ní až jako tiché veselí. Helda uvítala úsměvem, oznamovala, že teta dobře spala, že jí dnes značně lépe, že si vyžádala Jeanettu, že ji měla u sebe dlouhou chvíli.

S tou vyjasněnou, hřejivou laskavostí vítala Helda pokaždé. Kouzlo šetrné, diskretní intimnosti prohřívalo jejich hovory. Paní Hanoldová těšila se na ty chvíle, čekala i vyhlížela, když Held nepřicházel v obvyklý čas, ač sem vždycky spěchal. Za týden však náhlá proměna. Zjevil se ten, kterého se paní Hanoldová lekala, a na kterého i Held nechutě vzpomínal. Jednoho dopoledne, bylo za listopadového, slunečného dne, zastal paní Hanoldovou v předním pokoji, vážnou, chmurný stín v očích. Čekala již.

„Stalo se něco? Je hůř, či snad Jeanetta —“ ptal se Held, jak jen na mladou paní pohlédl.

„Ne, tady je dobře, ale muž přijel.“

Held se zarazil.

„Přijel pro vás?“ ptal se dychtivě.

Přisvědčila a rychle pokračovala:

„Včera navečer přijel. Vstoupil právě, když jsem byla u tety. ó, jak jsem se lekla! jeho, i toho, že poví — Ale o tom, co bylo, neřekl ani slova. Že si pro mne jede, a tetička, ubohá, kvůli mně, brala na sebe vinu, že ona mne tak dlouho zdržela — ó —“

Stiskla rty, a tmavé oči plné trpkosti zahleděly se na podlahu.

„A dal vám pan z Hanoldu zadostučinění, milostivá paní?“ „Dnes ráno mne prosil, pokořil se. Pro něj je to pokoření.“

„Co hodláte učinit?“

„Čekám na vás. Prosím vás, je-li teta už tak pozdravena, aby snesla tu pravdu —“

„Vy byste jí chtěla říci — Vy nechcete zpět?“ „Divíte se? Do toho pekla! Ale teta —“

„Ano, a Jeanetta, milostivá paní!“ připomenul Held vážně.

Vzhlédla k němu dlouhým pohledem. Viděl v něm překvapení i váhání.

„Vy mně radíte —“

„Jak rád bych vás ušetřil té cesty,“ hlas mu zněl stísněně, „ale obávám se,“ čelo se mu zchmuřilo, „že by paní baronka — a pak, jak jsem řekl —“

„Och, pouta, pouta!“ zaúpěla tiše, ale hned se rozhodnuvši, podala mu ruku.

„Půjdu. Sbohem, pojd'te,“ řekla chvatně, třesoucím se hlasem. Nežli mohl slovo promluvit, vstoupila do barončiny ložnice.

S Hanoldem se nesetkal ani toho dne ani příštího, poněvadž se rytmistr jen málo zdržoval v domě barončině. S paní jeho mluvil Held naposledy nazejtří, den před jejím odjezdem, když odcházel od baronky. Zastal ji v předním pokoji. Když mu děkovala za tetu, chvěl se jí hlas a stěží se bránila slzám. Held ji prosil, aby, když by jí bylo třeba nějaké služby, ať se stane cokoli, aby měla k němu důvěru.

Stisk ruky, zvlhlý zrak byly mu odpovědí i díkem. Šel se naposledy podívat na malou Jeanettu. Paní Hanoldová jej nedoprovodila. Jak vykročil ze dveří, rychle se obrátila a šla k oknu, jež se jí najednou zamžilo, a za ním venku holé koruny stromů. Oči se jí zalily slzami.

XXI - O NOVÉM VELESLAVÍNU ANEB ROZSÉVAČI, TÉŽ O ČESKÉ EXPEDICI OSIŘELÉ

Baronka Skronská se do vánoc pozdravila. Umění doktora Helda jí mnoho pomohlo. Rozplývala se opět chválou a vděčností, a jakoby se kajíc, sama někdy začala o paní Hanoldové a pokaždé, když Lory psala, oznámila mu to i její pozdravy. Zdálo se, že se na Votavanech utišilo. Held však nebyl upokojený. Po tom, co slyšel, bylo se obávati nových výbuchů. Za příležitostí ptával se rady Slívky přímo i nepřímo a vyrozuměl ze všeho tolik, že na Votavanech trvá příměří, chladné, neveselé. Po Novém roce oznámil rada Slívka, že rytmistr Hanold odjel do Vídně. Lory zůstala s Jeanettou sama na osamělém zámku, při němž stmíval se starý park do sněhu zapadlý. Zůstala v tichu, ale ne v klidu, jistě v tesknosti a v starostech, co muž, jak asi hýří, jak rozhazuje a ničí jmění svého dítěte a ji dále klame.

V tento čas chodili stálí hosté do České expedice v Dominikánské ulici nevesele. Vstupující, ohlíželi se po pultu principálově⁴⁹⁹, sedí-li tam. Kramerius se přemáhal, pracoval, seděl dole v Expedici, ale nevydržel tam tak dlouho jako jindy, a některý den vynechal vůbec. Od Nového roku (1808) začal se nápadně tratit; postonával a nechtělo býti lépe.

P. Vrba nevynechal teď ani jednoho pátku; kromě toho dne přicházel i jindy, jako vždy v svém modrém plášti, v kterém už tak dlouho z Expedice do kraje mezi lid neroznášel, v zimní čepici se štítkem, víc už přihrbený a hlavy již celé bílé, opíraje se o hůl, podívat se, přeptat, jak je s panem Krameriem. Oddechl si, když ho zahlédl za pultem nebo u stolu píšícího, a lekal se, když na jeho místě uzřel starého Rulíka, vlastence sice výtečného, „spisoskladatele“ a dávného přítele Krameriova, ale když tam Rulík stál, bylo zřejmo, že je majiteli Expedice a spisovateli vlasteneckých novin, zase hůř.

Někdy, když Rulík, měšťan a zpěvák u sv. Víta, nemohl, nebo když mu na Hrad, kde bydlel,⁵⁰⁰ nebylo možná včas vzkázat, zaskočil za něj mladý Hýbl, jenž pomáhal při korektorství. Byl jako štika v Expedici a s nejstarším synem Krameriovým, patnáctiletým Václavem, odbýval všecko jako starý.

Ten den po Hromnicích přistěhoval se k P. Vrbovi nájemník, starý Ignacius Ceypek. V dosavadním svém bytě výpověď nedostal, a také o nový byt sám se nehlásil; P. Vrba sám ho vybídl, i kvůli sobě i kvůli němu. Zvykl už na starého kuchaře, býval až mrzut, když mu v obvyklou chvíli nepřišel, a bez jeho umění kuchařského také již nemohl být jako bez jeho útoků v kartách. Ceypek pak těžko sám sháněl živobytí, zvláště za té ustavičné drahoty, a proto rád přijal pozvání starého kaplana. Ceypkovy krámy odvezli na vozíku, sloupové hodiny, jež hrály starou, vojenskou

⁴⁹⁹ principál (z lat.) - zde majitel obchodu

⁵⁰⁰ V čís. 31. st. Pozn. Jiráskova.

píseň o princí Eugenovi⁵⁰¹ i dostaveníčko z „Dona Juana“ a před ním ještě laškovný menuet, odnesl si sám.

Tak v bytě o klenutých dvou pokojích, plných zašlých obrazů a sošek ze zrušených klášterů, přebývali zase dva staří. P. Vrba zůstal ve svém, předním pokoji, v „kaplance“, jak jej jmenoval, Ceypka pustil do „farářského“ či „na děkanství“, jak žertem říkal pokoji, v němž farář Hejna žil a umřel.

Nový nájemník s cvočkem v uchu neplatil nic a ještě občas obral svého domácího o nějaký halíř, když se pustili do dvaatřiceti loupežníků. Zato mu vařil podle chuti, ne draho, ne podle své kuchařské knihy; nebylo možná v ten čas drahoty, kdy všecko tolik platilo, jenom ne peníze. V té knize mohl opět jen vyhledávat recepty na vzácné krmě, jen v ní slabikovat, když P. Vrba si vyšel.

Ceypek chodil teď také do Expedice, také v pátek, ale hned ráno, kdy .se vydávaly C. k. vlastenské noviny. Jak číslo přinesl, dal se starý kaplan do čtení (četl dosud bez brejlí), a skoro pokaždé zavolal svého kuchaře, aby jen poslechl, proboha, co zase ten korunovaný jakubín, ten Bonaparte, vyvádí.

Poslední dobu, v únoru měsíci, P. Vrba často zavzdychal nad Krameriovými novinami; jednou, když venku se sypal sníh, zeptal se znenadání Ceypka, jenž seděl u kamen, to že je čtení, co.

„To se poslouchá, velebný pane, seděl bych —“

„To si myslím, ale to nevědí, jak je to bolestně psáno. To spisuje člověk na smrt nemocný, vědí-li, to pan Kramerius leže říká do pera svému nejstaršímu synkovi. A nejen to, ještě knížky spisuje.“

Věděli od Hýbla, že Kramerius by rád dokonal nový spis „Mladšího Robinzona“, ten že už skoro hotový, a že ještě vzdychá, kdyby mohl také dokončiti „Obnoveného Ezopa“, kterého před rokem začal.

Koncem února vypravil se P. Vrba z přízemí Krameriova domu, z Expedice, po úzkých příkrých schodech nahoru do patra navštívit

⁵⁰¹ Eugen Savojský (1663-1736), generalissimus rakouské armády, v níž sloužil skoro 50 let; byl oblíben jako „otec vojáků“ i od prostého lidu; lidová tradice ho oslavovala anekdotami a písněmi

nemocného. Lekl se. Krameria sotva poznal. Ležel v posteli nápadně vyhublý, čelo měl víc lysé, v tváři zrovna plavý. Naříkal na bolesti, že má život tak opuchlý, že nemůže spát, to že jsou nekonečné noci a v bolestech.

„A kdybych mohl jíst, ale není chuti k jídlu. Já vím, já vím, velebný pane —“ Zamlčel se, zapadlé oči zahleděly se do prázdna. Pak je otočil zase po hosti. „Dole v Expedici, velebný pane, vzpomínají prý, Pánbůh je pozdrav. Kdybych mohl zase tak dolů mezi ně.“

„Budou moci, přijdou zas.“

Kramerius, jako by neslyšel, povzdechl:

„Kdybych mohl zase pracovat, chtěl bych toho, je toho ještě tolik —“

„Budou zas, vlastenče, a dost toho vykonali, budou a dožijí se. Neumřela, neumřela, ale spí!“ těšil z té duše, s celou vroucností a zatřepal prstem.

Rozlítostněn vzhledem Krameriovým, jeho utrpením, a dojat tou oddaností věci vlastenecké, vrátil se domů; vypravoval o své návštěvě Ceypkovi, lítostivě vzpomínaje dětí Krameriových, čtyř synků.

„Všichni nedospělí, nejstarší šestnácti let, nejmladší ani ne šestiletý! Ó kdyby byla tak pomoc!“

Nazejtří zašel k doktorovi Heldovi, aby zvěděl, co ten míní.

„Já nevím nic jistého,“ řekl Held, „pan Kramerius má svého dávného lékaře.“

„Ale jdou tam, a ne jako doktor, ale jako vlastenec. Já bych šel, být na jejich místě.“

Nedlouho poté, bylo v polovici března, navštívil Held P. Vrba. Bylo v teplý den, kdy venku prudce tálo. P. Vrba vstal dychtivě ze starého, černého křesla, když doktor vstupuje hned u dveří ohlašoval, tak že tedy byl u Krameria.

„Nu a —“

Held zasmušil tvář.

„Je zle, je to rakovina jater, velebný pane. Pomoc žádná, a přijde-li vodnatelnost plic, a ta by mohla, bude rychlý konec!“

„Tedy není pomoci!“ zavzdychal ulekané P. Vrba. „Není, bohužel.“

„A co on, chudák?“

„Snáší všechno tuze statečně. Nejvíce ho souží pomýšlení na děti. A pracuje pořád. To je hrdina větší než voják na bojišti. Ten krev prolívá, padne v extasi náraz, a tu ten náš rozséváč rozsévá a ouhor vzdělává až do posledního vzdechnutí.“

Nazejtří sloužil P. Vrba za nemocného mši, a po mši hned psal do Dobrušky, svému milému Zieglerovi, jenž byl jeho chloubou, zvláště od té doby, co mladý kaplan uveřejňoval své práce v „Hlasateli“. Oznamoval mu, jak je u Kramerů, kdež on, Ziegler, došel tak přátelského přijetí, když jako chudý študent přibyl do Prahy, a že chlapci, jež on vyučoval, budou, bohužel, asi brzo sirotky.

Za týden potom, bylo koncem března, došlo Zieglera nové psaní. Poznav z adresy, že je opět od Vrby, chvatně je otvíral, tuše smutnou novinu. A přišla. „Včera, dne 22. tohoto měsíce zesnul v Pánu náš nový Veleslavín, náš milý Kramerius. Prsní vodnatelnost konec učinila jeho dlouhému trápení. Pan Faustin Procházka, náš učenec a bibliotekář, připravil ho, jak si nebožtík sám přál, na pouť do onoho světa. Smutku a pláče je v rodině, to si pomyslit můžou, smutku a zármutku je mezi námi, kteří jsme byli jako rodina v České jeho expedici. Potkal jsem pana barona Jeníka z Bratřic, a ten, nechaje obvyklé veselosti, srdečně litoval a pravil: ‚Zkrátka říct, náš národ na něm nevýmluvně mnoho ztratil.‘ Smutná, bolestná pravda. A jaký jim byl sběh obecného lidu u Expedice! Sprostný lid cítil, že mu odešel jeho dobrý přítel. Necht’ truchlí Čechie, má proč, její obránce a věrný syn, poctivý starý Čech, odešel. Expedice osiřela, kdož se jí ujme? O noviny, jak slyším, i nadále se bude starati přítel zesnulého, pan Rulík.“

P. Vrba dále vypisoval poslední okamžiky Krameriovy, a že zítra tj. 24. tohoto měsíce bude pohřben na hřbitově Volšanském. Ziegler, nechav všeho, chvátal k Věkovi. Toho, jako Zieglera, třebaže se mohli takové zprávy nadíti, pojal hluboký smutek, a Věk bezděky opakoval, co napsal P. Vrba: „Expedice osiřela. Kdo se jí ujme, kdo jeho díla?“

„A kdo dovede tak lidu psát, tak mu rozumět, čeho mu potřeba, tak k němu promluvit!“

Když dva dni poté sloužil Ziegler zádušní mši za zesnulého, byly v kostele děti školní, jimž ve škole vyložil, že zemřelý byl i jejich přítel; na mši byl Věk s ženou i s dcerkou, byl i starý Bílek. Toho si Věk pozval druhého dne na nové, právě došlé číslo vlastenských novin. Tentokráte nechal zpráv vyplňujících skoro celé číslo, jak je v Itálii a v Němcích, v Petrohradě, co Napoleon, jak je v Portugalsku i Španělich, jež oboje Bonaparte právě uchvacoval, a hned noviny obrátiv, četl zprávičku na samém konci listu:

„V Praze 22. března. V ten den skončil v padesátém třetím roce náš milý vlastenec, výborný Čech, Václav Kramerius, který psal tyto noviny dvacet let.“

Věk maně ustal a Bílek pokýval soucitně i uznale šedou hlavou, nedýmaje, drže dýmčičku v dlani.

„Noviny však nezhynou,“ pokračoval Věk vážně, „zvolila sobě k nim osiřelá vdova se čtyřmi nedospělými syny takového Čecha, kterému je v češtině málokdo roveň. Má tedy naději, že ji ani Čechové, ani jiní Slované, kteří nebožtíkovy noviny milovali, neopustí.“

„Ba tak, ba tak,“ přisvědčoval Bílek.

„Neopustí, ale kdyby také duch nebožtíkův v nich zůstal!“ —

Osiřelou Expedici uviděl Věk až na podzim toho roku. Před začátkem školního roku, koncem října, vydal se na cestu jako za posledních let s Vašíkem. Ten už se chystal do Litomyšle po páté, do páté a poslední třídy tehdejšího gymnasia. Ze všeho obleku poslední rok vyrostl, plášť mu byl krátký, i kabát, střevíce nestačily. Věková povzdechovala, jak ten hoch roste, zvláště ten poslední rok, ale povzdechovala bez zármutku, v srdci majíc radost, jaký z Vašíka už student, jak mu to sluší.

Věk jel tentokráte s ním až na místo, hlavně kvůli staré tetě, když o ní už předtím Vašík psal a o prázdninách také Máli, sestřenice, že silně schází.

Stará Jetmarová uvítala Věka a Vašíka s radostí, jakož i dcery, a zrovna okřála. Hned zase do kuchyně šukavým krokem, ač poslední dobou ji tam musila Baruška zastávat, a hned zase zpátky podívat se na Vašíčka, kterého i Baruška otáčela, jak vyrostl, namoutě, a to že mu už dlouho nebudou říkat „Vašíku“, no jak dlouho, nejdéle rok, napřesrok, už bude panem filosofem, až bude nosit hůl, španihelku, to že by je hnál.

„To tě maminka krmila,“ prohlížela Baruška dál, „je to vidět, ale u nás pane, letos, kafičko nic, jen úkrop⁵⁰² bude, zelovka. Pan Drahota bude s námi ostávat.“

„Ten ostává všude,“ přisvědčoval Věk, „a nejhůř je teď s kupectvím.“ Vyložil příbuzným, co Napoleonův zákaz způsobil, jak Terst zpustl, všechn handl že nadobro uvázl, a co je bankrotů všude, v Terstu, ve Vídni, v Praze, on že kávu ani neprodává, a kdo by kupoval, tolik zlatých za libru, ceny že ještě stoupají, a s bavlnou že ještě hůř; dříve že byl cent za 80 zl., teď že za něj platí pět set!

„A vojna snad zas bude,“ povzdechovala Máli. Stará Jetmarová, jež úzkostně naslouchala, pohybujíc ustavičně vysedlou, zvadlou bradou, upřela oči na Věka.

„Z Vídne píšou, že ne, že nic nebude,“ vykládal, „ale myslím, že se na ni chystají. Napoleon je ve Španělsku jako ve skřipci, a tu si ve Vídni myslí, teď že by byla chvíle.“

„Ten landvér je už asi na to.“

„I myslím také; ta obrana země nebude na obranu, nýbrž na Francouze, a na — nás, na naše kapsy. V Praze sešel se sněm a páni povolí obraně země všecko na mundur, na zbraň. To zase půjde do miliónů, a na koho to padne?“

Mluvili o zemské obraně, která se podle patentu v červnu vydaného zřizovala, prapory podle krajů království. Baruška přidala, jak je po vsích, mezi sedláky, pro ten landvér zle, že skládají o tom písničky, tuhle že jí nějaký Stráník ze Sedliště také jednu strčil, bože, to že je skládání, jen jaké

⁵⁰² úkrop - vodová polévka z česneku

řeči o pánech, že už to chtěla spálit. Věk požádal o tu písničku, je-li ještě. Baruška mu ji přinesla ze sedničky, ale žádala, aby ji schoval, aby ji žádnému neukazoval a neříkal. Věk jen do toho skládání nahlédl a hned poznal, jaká nechut' poddaného lidu z toho číší pro nová břemena, že má sedlák chránit pány a kněze, ale robotu že nechali. A Napoleon? Z toho měl skladatel radost, „že pejchu shlazuje“ a že páni budou chtít, „abychme šli proti němu rychle“, ale že „s radostí budem zbraň skládat, jeho pustíme“. Věk nečetl nic nahlas. Ale ten hlas lidu jej zajímal. Papír složil a schoval, míně s úsměvem, že to veřejně zpívat nejde.

„Tady Vašíček by, myslím, taky šel k té obraně,“ škádlila Baruška.

„Šel, ale k studentskému legionu⁵⁰³. V Praze mají takový legion,“ přisvědčoval s jasnými očima, plný chuti, „a zpívají vojenské, a taky po česku.“

„Ó to bys ty!“ usmála se Baruška s úštěpkem. „Neseš-li pak si zase české knížky? To za ním táhnou,“ obrátila se k Věkovi, „to za ním studenti chodí, aby jim půjčil, a on sám ještě shání, ale samé české; tuhle si přines od starého Voseckého takovou učouděnou, tlustou knihu, a to by v tom ležel.“

„To je dobře,“ chválil Věk upřímně. „Rád mu české knihy opatřím, ať se cvičí v mateřském jazyku.“

„A vezu si také knížky od pana pátera Zieglera,“ schválně se Vašík pochlboval.

„No jen si toho navoz, to se budeš teprve hádat.“

„Ale Baruško,“ napomínala stará Jetmarová, „co žaluješ.“ „Musím. Vašík se rád hádá s Němci.“

„S Čechy také,“ přiznával horlivě, „když haní českou řeč.“ Věk položil mu ruku na rameno.

„To je dobře, a vždycky se hlas a braň.“

„No tak, no tak,“ durdila se Baruška, „to mám pomoc! Ale až dostane primu⁵⁰⁴ z mravů nebo karcera⁵⁰⁵ —“

⁵⁰³ legion (z lat.) - legie; dobrovolnické vojsko

⁵⁰⁴ prima (z lat.) jednička, ovšem dříve bylo známkování obrácené

Ještě stranou, před Máli, broukala, jak to bratranec hochu vede; Máli přisvědčovala, a že přece každý, kdo je gebildet⁵⁰⁶, a páni, od ouřadů a kněží, že všechno německy.

Věk se vydal druhého dne ráno do Prahy. Vašík ho vyprovodil až za Babku na mýtskou silnici. Smutně se tu rozloučil; dlouho hleděl za vozem, traticím se na nekonečné silnici, ale neplakal tak hořce a neklesl žalem pod planou hrušku, jež ve břehu dosud šustila svým prořidlým, zbarveným listím. Na zpáteční cestě vykonal první návštěvu u Kamberských. Především se stavil dole v klenuté oficíně u starého Cardy, jež měl v účtě ne tak proto, že uměl znamenitě pouštět sedlákům žilou, nýbrž proto, že byl léta na vojně felčarem a věděl z ní tolik divných příběhů. Od Cardy šel nahoru, síní kolem dveří vedoucích do klenuté komory s mandlem, v jehož zásuvce pořád ještě nehodně odpočíval Emánek. Šel kolem beze strachu a sotva si na kostlivce vzpomněl, jakož i před prázdninami celý rok nebyl se na něj s Karlíčkem Kamberských podívat.

Starého pána chirurga potkal nahoře nad schody, jako vždy hladce oholeného, i za té drahoty plného, svěže zardělého, bílý šátek na krku, v tmavém šosatém kabátě, úzké nohavice v nízkých holínkách, hůl s třapečkem v ruce. Hned spustil na Vašíka latinsky, vesele ho vítaje, a Vašík se nezačervenal v rozpacích, nezajíkal se, nýbrž hbitě již odpověděl týmže jazykem, jak se na to směle a ne bez úspěchu odvažoval už poslední rok.

Paní chirurgová v bílém čepečku, také červená, kulatá, v pantoflích, v modré zástěře, vstoupila do světnice za Vašíkem s mísou rudých šípků, jež chystala na hečepeče⁵⁰⁷, svá nejznamenitější povidla. Vašíka jen uvítala a již se otočila a přinesla talíř jablek krásně červených, zrovna v ten okamžik, kdy její Karlíček, zaslechnuv, že přišel kamarád, vrazil bouřlivě do světnice.

První jeho novina byla, že u Sobotků je zase Václav, že se vrátil o vagacích z vandru. Na tu zprávu neměl Vašík dlouhého stání. Zamířil do

⁵⁰⁵ karcer (z lat.) - školní vězení

⁵⁰⁶ (z něm.) - vzdělaný

⁵⁰⁷ hečepeče - míchanice, šípková povidla

sousedství, do truhlářské dílny, kam tak rád chodíval. Dobrácký tovaryš, jenž domov nade vše miloval, byl hubenější, vážnější; dobré jeho oči, mírná tvář se vyjasnily radostí, když Vašík přiběhl a tak upřímně se k němu hlásil. Uslyšel už té chvíle, kde všude tovaryš vandrem chodil, ještě šíře pak za večerů, kdy zasedli spolu v šustících pentlích hoblovaček u kamínek, i to, jak se Václavu stýskalo, co se navzpomínal na domov a na všechny.

Václav před tím, nežli ho to neštěstí stihlo, chodíval v sobotu, v neděli domů do vsi, k matce a za milou. Vašík se teď těšil, že když Václavova matka zemřela a milou mu vdali za jiného, že bude v ten čas doma bývat. Ale Václav nebýval, nýbrž chodíval na Špitálský plácek do Sokolova domu, do toho, kde ležel, maje zlomenou nohu a kde ho soused Sokol skrýval, aby ho nelapli a neodvedli na vojnu.

Vašík si jednou postěžoval Karlíkovi Kamberskému, že Václav teď bývá málo doma, že chodí k Sokolům.

„To se ví, ty hloupý; chodí tam za holkou.“

Vašík se vyjeveně na něj podíval a pak řekl:

„Za Sokolovou?“

Vašík vzpomněl na to mladé děvče, které v komoře u Sokolů zahlédl tenkrát večer, když ho tam zavedl Karlíkův pantáta. Přineslo tenkrát Václavovi vody a ptalo se ho, chce-li ještě něco jíst.

Nějak zvláště ho ta novina zajímala, jakož poslední čas zprávy a hovory o milostných poměrech starších studentů vůbec. Věděl, kdo z filosofů i z gymnasistů má milou a kterou, býval i důvěrníkem kamarádům, kteří se již také odvážili na psaníčka nebo štamblaty. O sobě však choval v nejhlubším tajemství, proč chodí na horní podsín⁵⁰⁸, proč tam obchází Havelkův krám, proč do něho po očku, dychtivě nahlíží: aby uviděl Havelkovu pannu Márinku. Byla sic jistě o tři, o čtyři leta starší nežli on, ale on nepočítal.

Líbila se mu, tolik se mu líbila, černooká, zahnutého nosu, urostlá; s posvátnou úctou na ni hledíval a červenal se, když ji měl potkat.

⁵⁰⁸ horní podsín - podloubí na horním konci náměstí

* * *

Věk, dojev do Prahy, ubytoval se jak obyčejně u „Zlatého bažanta“. Hned nazejtří dopoledne vypravil se do České expedice v Dominikánské ulici. Bylo mu, jako by nebylo pravda, že se tam udála taková změna. Maně se zastavil, když docházeje, uviděl před sebou na rohu prostý, patrový dům, jenž byl vlastencům jako hradem, kdež se scházeli, radili, potěšovali, kam přicházeli věrní z široka daleka, z celých Čech, kdež se starala a pracovala do únavy ta milá hlava a bilo srdce národu nejvěrnější, duše všeho snažení. A odešla.

Věk bral nejistě za kliku a hned jak práh překročil, obrátil zraky k pultu, u něhož Kramerius sedával. Prázdnost, nikdo tam. V krámě se naoko nic nezměnilo, všecko jak bývalo, lavice, regály, stohy knížek a knih. Z pozadí vyšel výrostek, student, vítaje Věka a tázaje se, čeho si přeje.

Cizí ho vítal a sám tu také cizí. Pozdravil Krameriova syna, dal se s ním do hovoru, vyptává se na nebožtíka otce. Vtom vešel z vedlejších dveří asi dvaadvacetiletý muž, v kamizole, po domácku, nic na hlavě, zardělých, plných tváří, bleděmodrých očí, s šustícími pruhy kartáčových otisků v ruce, Hýbl. Přicházel z tiskárny vedle.

„Ach, pan Věk!“ zvolal, sotvaže se podíval. „Pěkně vítám, vlastenče od hor!“

Věk se s ním zahovořil a od něho uslyšel víc nežli od nezkušeného, ostýchavého studenta. Nejprve, že Hýbl nechal škol a inženýrského studia, že se věnoval jen literatuře.

„Nebyl jsem nikde celý, a tak jsem se rozhodl. Budeš se ohánět perem a tím snad víc posloužíš vlastenské věci nežli kružítkem a sáhem.“

„No a jak —“

„Živobytí, myslují. A v tom jsem ostal studentem,“ vykládal vesele, „někdy je, někdy není, někdy bene⁵⁰⁹, jindy púst. jsem korektorem, opravuju, překládám, dobře spím, dlouho bývám vzhůru.“

„Mnoho práce,“ ptal se Věk s úsměvem.

„Ano, na Staré rychtě. Tam se už nějaká ta švanda smele, ale i tam nezapomínáme, náš vlastenecký stůl. A stavějí se tam.“

Věk slíbil.

„A tady,“ obracel Hýbl vážně, „tady byla zpočátku velká potíž a starost, a je. Kdo nahradí pana Krameria! Co lidí přicházelo, hlavně z venkova, je-li pravda, že umřel. Ani tomu věřit nechtěli, jako sedláci o císaři Josefovi. Formani s cedulkami chodili, abysme to potvrdili, že mají doma, v horách, dát jistou vědomost, a jak bude s novinami a knihami.“

„A myslují — „

„Půjde to dál, ano! Bude to sice kříž, zvláště teď za té drahoty a kdyby měla nastat zase vojna. Pan profesor Nejedlý také naříká.“

„Co?“ ptal se Věk chvatně.

„Bude-li vojna, přestane vydávat ‚Hlasatele‘.“

„Och! To by byla zas rána!“

Odpoledne, když si Věk zařídil své hlavní obchodní záležitosti a když nezastal Helda doma, vypravil se za Koňskou bránu a polem do Volšan. Byl chmurný, listopadový den. Na hřbitově se vyptával na Krameriův hrob. Hrobník mu ochotně ukázal, a jak s ním kousek šel, hovorně vykládal, to že jich tu již bylo, každý že jen k hrobu pana Krameria, páni i sprostní, toho že měli lidé jistě moc rádi.

Věk stanul u prostého hrobu drnem obloženého, dosud bez pomníku. Navlhlé, zhnědlé i žluté listí leželo na rovu a kolem, šedo po nebi, vzduch kalný. Věk se zadumal. Vzbuzoval si nebožtíka před duševní zrak, jak ho znal z poslední doby, i jak jej viděl před lety, za soumraku, jak k nim v Expedici shromážděným mluvil a s takovou důvěrou do budoucnosti, jak ukázal na slovanský nejvíce rozšířený národ, jak jej samého povznesl a

⁵⁰⁹ bene (z lat.) - dobře, přenes. dobré živobytí

všechnu pochybnost rozplasil. Bude-li tak, splní-li se, več šlechetný vlastenec doufal, čím se těšil.

Ještě jeden tak pevně věřil a již tu také odpočívá. Věk hledal v teskné, rozcitlivělé náladě jeho hrob, až jej našel. Stanislav Vydra! „Dimidium animae, gaudium meum, moji miláčkové!“ zaslechl Věk v duchu, a nové dojmy, nové vzpomínky prochvívaly myslí. Na svého učitele myslil, a vlastní mladost stanula s ním u tichého hrobu, přes všechno bloudění, přes všechny hlouposti a chyby tak milá a půvabná, až pro ni srdce zatrnulo.

Z té sentimentálnosti se nedostal ani zpáteční cestou, zvláště když šel kolem Kanálské zahrady a zadíval se v mrak jejího stromoví v mlhavu již splývající a rozpomínal se na Hněvkovského a na studentské časy.

Hlučný ruch ve bráně a dál, jak šel Koňským trhem dolů, vytrhl ho do skutečnosti. Od Prašné brány kdesi zařinčela turecká muzika. Lidé chvátali k Starým alejím a Věk, když zaslechl, že „landvér“ táhne z cvičení, přidal také do kroku. Chtěl uvidět pražský „patalion obrany země“. Širokou ulicí v nehnuté hradbě diváků vpravo vlevo pohybovalo se vojenské těleso, v tmavých pláštích, v hrncových čákách, nahoře širších, pušky na rameně, pravidelným, pádným krokem a tím jako rozhoupané. Sem tam vynikal z té šumotné masy důstojník na koni.

Když hudba docházela, viděl už Věk, že to není obyčejný landvér, že je to studentský legion, který byl na cvičení za invalidovnou. Viděl samé mladé, mladičké inteligentní tváře, hladké, vesele se ohlížející a kynoucí za sympatické pozdravy, kterými je z obecenstva vítali, zvláště dámy. Věk hleděl vážně po řadách kolem šumně postupujících. Jakých obětí ještě válka pohltí! Co by zmařila v těch tu řadách práce a ducha, co obětí a nadějí!

Večer se dostal zase do války, na Staré rychtě, u „vlastenského stolu“, kdež se stavil, jak Hýblovi slíbil. Stůl byl tichý a svorný; útok přišel ze sousedství od malého stolku, kdež seděl doktor Srnka, v široké kravatě skoro přes bradu, dost už rozcuchaný a zardělý.

U stolu mluvili o Napoleonu, o válce, o landvéru, to že nebude jen náhrada či rezerva pravidelného vojska, ale vojsko samo, to že bude národ ve zbrani.

„Ale bez zbraně a bez munice,“ pošklibl se u stolku doktor a nazvedl poloplnou pintu.

Ohlédli se po něm, ale hovořili dál. Vychrtlý Lumenda učitel pochvaloval si přísládlým hlasem, že teď bude zřizování těch zeměhajičů rychlejší, když páni stavové povolili tolik peněz, milión pětkrát sto tisíc a k tomu čtyři milióny z domestikálního jmění⁵¹⁰ na potřebnost oděvu a rystunk⁵¹¹ zemskočeské obrany, to že jsou sumy, z toho že se už dá něco --

„Milióny! Milióny!“ zabručel před sebe doktor Srnka.

Lumenda jako v odpověď rozkládal důrazněji:

„Páni stavové se o peníze rychle postarají.“

„A kdo zaplatí?“ ozvalo se od malého stolku.

Nedbali toho, jen Věk se tam obracel a nezačernil tak mrzutě jako prve Lumenda. Doktor ho zajímal, začínal na něj jinak hledět nežli ostatní.

„Ve Vídni,“ pokračoval Lumenda, „rádi o tom uslyšeli, i to, že stavové spojenými hlasy prohlásili, že i krev a život chtějí —“

„A — á — á—“ bručivě hlubokým hlasem přerušoval doktor Srnka, ukláněje se naprázdno. „Und die Belohnung, der Dank,“⁵¹² mluvil, křivě ústa úsměškem; zajel prsty za širokou svou kravatu, jezdil tam okamžik, až pojednou obrátiv se přímo k „vlastenskému“ stolu, se zeptal: „A vědí-li, už to mají.“

„Kdo?“

„Co?“ ptali se zvědavě, Věk s úsměvem, čekaje nějakou podivnou odpověď.

„Páni stavové.“

„Co tedy?“

„Už je to tu, už to přišlo; veliké privilegium!“ Vyvalil oči, roztáhl prsty své pravice.

⁵¹⁰ domestikální jmění - veřejné jmění z výnosu zemských daní

⁵¹¹ rystunk (z něm.) - vyzbrojení

⁵¹² (dý belónunk; něm.) - a odměna, dík

„Ach, ach!“ Lumenda vstal, pan starý Hamous se obrátil celý k Srnkovi, z něhož nikdo nespouštěl oči, a jenž seděl proti nim se usmívaje, jako by se pásł na jejich zvědavosti.

„Velké právo, velké privilegium!“ začal s líčenou vážností. „Obzvláštní milost: červené fraky! Páni stavové mají,“ slova sázel zvolna, s důrazem, jako by hlásil událost nadmíru důležitou, „mají od včerejška svou uniformu, vědí-li, červený frak.“

Věk nevěděl, mluví-li žertem, Lumenda vyvaloval oči, poslouchaje s napětím, pan starý Hamous se nedůvěřivě usmíval jako Hýbl.

„Na ja, glauben sie mir,“⁵¹³ ujišťoval doktor Srnka, „červené fraky, prächtige Uniform — wird anderthalb Millionen kosten“⁵¹⁴. Co to je, pakatel. Jenže je v tom chlup! Chlup! K červenému fraku bílé kalhoty, nun aber⁵¹⁵, jakou portu⁵¹⁶ na ně, jak širokou, verstehen sie, s tou portou nejsou páni stavové spokojeni. Hören sie?“⁵¹⁷ zvolal mocnějším hlasem, a mávnuv pravicí mluvil pateticky: „Kanonendonner, Europa erbebt und bei uns“⁵¹⁸ — portičky.“ Doktor Srnka brunátněl, oči mu blýskaly. „Die Herren Stände, mein Gott“⁵¹⁹, je to k smíchu a k pláči — und wir — miserable Nation.“⁵²⁰

Najednou vstal, ne pružně a nestál zcela jistě, a začal deklamovat:

*Sahen nicht mit weltbekanntem Ruhme
unsere Stände einst so stolz empor,
als wir in des Schlosses Heiligthume
wirkten für des Whmerlandes Flor.*

⁵¹³ (zí; něm.) ano, věřte mi

⁵¹⁴ (prechtyge; něm.) - skvostná uniforma, bude stát půl druhého miliónu

⁵¹⁵ (ábr; něm.) nyní však

⁵¹⁶ (z něm.) - obruba, lemovka

⁵¹⁷ (héřn zí; něm.) - slyšíte?

⁵¹⁸ (něm.) - kanonáda, Evropa se chvěje u nás

⁵¹⁹ (dý hern štende, majn; něm.) - páni stavové, můj Bože

⁵²⁰ (mizerábl nacion; něm.) a my (jsme) ubohý národ

*Dütsterer Stern!*⁵²¹ *Du Grab des Čechen-Ruhmes.*
*Sarg, der unseren Namen selbst begräbt — —*⁵²²

U stolu kolem šum a hluk odstrkovaných židlí. Vstávali, přistupovali, aby se podívali a poslechli. Doktor Srnka se odmlčel, rozhlédl se, ušklíbl, a pokloniv se půlkruhu tlačících se posluchačů, optal se s impertinentní zdvořilostí:

*„Poroučej Suppe mit Ulmer-Gerstel,
Rindfleisch mit Kremser Senf,
Austerlitzer Wachteln,
český koláče? — — —*⁵²³

Wird wieder aufgewärmt und aufgetischt⁵²⁴, jen strpení, meine Herren, wird schon kommen.“⁵²⁵ Sáhl na hřebík, vrazil ošumělý kastor na rozcuchanou hlavu, a strčiv hůl pod paždí, odcházel dost divadelně, ač ne zrovna po šňůře⁵²⁶, hostmi, z nichž někteří se mu smáli, jiní tleskali.

Věk tleskal také. Když se obrátil zase ke stolu, viděl, že se Lumenda ztratil. Zmizel strachy a nevrátil se. Hýbl nějak zvažněl, a když pak Věka na kus vyprovázel, do půlnoci mnoho nescházelo, začal o Srnkovi a řekl:

„Já vždycky myslel, že to takový frajgajst bez citu.“
„A jak cítí — všecko, a —“
„Ale víry nemá.“

⁵²¹ Hvězda u Bílé hory. Pozn. Jiráskova.

⁵²² Nevzhlížela kdysi se světoznámou slávou
naše šlechta pyšné vzhůru,
když jsme ve svatyni hradu
působili pro rozkvět české země?
Ponurá Hvězdo! Hrobe slávy Čechů!

Rakvi, která sama pochováváš naše jméno

⁵²³ Suppe . . (něm.) polévka s ulmskými krupkami,
hovězí maso s kremžskou hořčicí
a slavkovské křepelky — — —

(narážky na bojiště, na nichž byla poražena r. 1805 rakouská vojska)

⁵²⁴ (vídr aufgewärmt aufgetischt; něm.) - bude zase přihráto a předloženo

⁵²⁵ (majne hern šon kchomen; něm.) - moji pánové, už to přijde

⁵²⁶ neodcházel po šňůře - nešel rovně

„Proto je mu hůř nežli nám; ale prosím jich, řeknou mu o tu báseň na Hvězdu, na Bílou horu, rád bych ji znal celou. Četli ji?“

„Nečetl, řeknu mu o ni a pošlu ji, to jest půjčí-li mně ji; je dost smělý, ale zase po čertech opatrný, a to dnešního dne musí být.“

„Bohužel. Za Josefa bylo jinak.“

Druhého dne navštívil P. Vrba. Zastal ho u černého stolu s mřížkou, píšícího. Věk se v duchu zarazil, že starý kaplan za krátkou dobu, co ho neviděl, dost sešel. Věka jen uvítal, a hned huboval na zlé časy, že nemůže nic dělat, tj. do světa s knížkami, když panuje pořád taková drahota, kapitálku že mu ubývá.

„A nic neplýtvám, to vědí, knížky kupuju jenom pro sebe a noviny; rozdávat nemůžu skoro nic. A všeho toho příčina ten jakubínský zplozenec, Bonapart, ten Antikrist. A pan Kramerius, ten nám to tak vyved, že umřel, vědí.“ Vzpomínal, litoval, až se starý Ceypek ukázal. Z kuchyně přišel, přihrbený, s cvočkem v uchu, s černou mašlí dosud v týle, i copánek měl, v bílé zástěře přišel jako kuchař.

„Tak vidějí,“ starý kaplan se pochechtával, „jaká to pýcha! Zástěru musí mít, a kdybysme brambory vařili, a my je míváme, v munduru, vědí, a jde to; nestačilo by jinak na knížky a na noviny. Ale jak povídám, zástěra jako sníh a kuchařská kniha, to taky, to v ní študýruje. Ale já bych se měl hůř bez něho, on to všecko tak pěkně rovná s tím jídlem v té drahotě, a — a muziku teď také máme!“ vzpomněl P. Vrba. Šel do druhého pokoje, ale hned se vrátil. Jen vstoupil zase k Věkovi, zavanuly z „děkanství“ lahodné, kovové zvuky. Staré sloupkové hodiny zahrály píseň o Eugenu Savojském.

P. Vrba, přikloniv hlavu, hleděl s úsměvem na Věka. „Slyšejí? Pěkný kousek, co, a ještě dva to hraje. A baronská muzika, po baronovi jsou ty hodiny, po českém vladyce Maternovi z Květnice!“

Měl z nich radost a Věkovi v duchu připadlo, jak staroušek je už dítě, ale hodný, dobrý, jenž si od úst utrhuje, aby si mohl pořídit, co českého vyjde tiskem.

Věk tohoto dne Helda doma zastal. Za řeči se mu zmínil o jeho skladbě, o písni v „Hlasateli“ a co žena doma řekla. Heldovi se však do

žertu nechtělo. Usmál se jen a zamluvil. O Thámovi neměl zprávy pražádné, nepochyboval však, že živoří jako dřív u společnosti, a Thámová jistě také, jenže jinde. „Ale je-li s ní ten klacek, ten Amling, to snese všecko. Ale až ho zmrzl!“

Zabrali se pak do veřejných událostí, a Věk si odnesl některé zajímavé zprávy, jmenovitě že se schyluje k válce, jak Held zaslechl u svých známostí, jmenovitě od rytíře Jeníka, jenž měl pramen v kruzích šlechtických a také na purkrabství.

Toho dne, kterého Věk se rozloučil, zahlédl navečer doktor Held zemského radu Slívku v Nových alejích. Pospíšil si za ním, neboť už delší čas s ním nemluvil. Baronka Skronská meškala dosud na svém panstvíčku, a tak nedopídlil se Held žádných zpráv o Votavanech za kolik měsíců.

Starý rada měl noviny a zajímavé. Paní z Hanoldů mu psala, tu ty dni, že si stýská, že pokoj s mužem dlouho netrval, že nastaly zase dřívější nesnáze i spory, že se obávala již nejhoršího, ale katastrofa že odvrácena: Hanold odjel na vojnu, do služby ke svému pluku.

„To je vojna! To je vidět,“ doložil rada Slívka.

„Paní z Hanoldů přijede asi do Prahy k paní baronce,“ prohodil Held, jako by o vojně ani neslyšel.

„Myslím ne. Píše, že hodlá zůstat celou zimu na Votavanech, je prý mnoho rovnání v hospodářství, že je s tím mnoho starostí.“

„Usteskla by si, píše, ale malá Jeanetta je jí outěchou; a myslím jedinou její radostí.“

Když Held šel sám, zapomněl na hluk a šum ulice.

V mysli viděl zámek, při něm starý, rozlehlý park žlutnoucí, a pod jeho klenbami, na osamělých stezkách paní Hanoldovou s malou Jeanettou, v tichém zákoutí na lavičce pod pestrým baldachýnem zbarvené koruny, prozářeným podzimním sluncem. Jindy za svobodna a volná, Sterbegekanken⁵²⁷ voll, teď musí myslit na život, žít svému dítěti. A vzpomene-li také —

⁵²⁷ Sterbegekankenvoll (sterbegekanknfol; něm.) - plná myšlenek na smrt

XXII - O DIVNÉM SHLEDÁNÍ, ALE NEJVÍC O ŠKOLE A VOJNĚ

Tajemná vlasatice se nadarmo nezjevovala. Čeho se lidé báli, neubáli se. Mělo se k vojně. V Litomyšli při hlavní silnici z Moravy do Čech záhy to poznali. Hned v únoru (1809) zdvihalo se kdejaké oddělení vojska po vsích rozložené a pryč. Pak táhly městem vojenské průvody z Moravy, pěchota, jízdní, zastavovaly se na chvíli nebo zůstávaly na noc. Vojáci nevěděli, kam je vedou, ale byla jedna řeč, že k bavorským hranicím, že vytrhnou zase do Němec a na Francouze.

V březnu uhodila nová zima. Mrzlo a chumelilo se. Vašík chodíval v ten čas k Sobotkům do dílny za Václavem tovaryšem. jednou, počátkem března, za soumraku, kdy sníh padal jako peří z cejchy, zastal v dílně jen mistra Sobotku a učedníka.

„Kde je Václav?“

„Odběhl, dlouho nebude.“

Vašík čekal do tmy, ale Václava se nedočkal; druhého dne uslyšel, že zmizel. Kam, nikdo nevěděl. Jen tušili a hádali, že asi pro vojnu, že mu dal někdo znamení. Vašík se domníval, že snad zase Kamberský chirurg, jenž zvěděl o rekrutýrce. Trhla pak za dva dni a velká. Odváděli šmahem, brali, chytali kdekoho, domácí, přespolní, cizí, i vandrovní, kteří se namanuli, necht' měli pas⁵²⁸ nebo ne.

Vašík byl rád, že Václav zase šťastně ušel, než přece ho hnětlo, že mu nic nevzkázal. Ale snad nemohl, snad musil najednou. U Sokolů by asi věděli, Anežka Sokolová, té dal jistě vědomost, když za ní chodil. Vašík šel schválně kolikrát Špitálským pláckem kolem Sokolova domu; mínil se tam i přeptat, než neodvážil se. Ale zvěděl přec. Jednou, když šel kolem, stála Anežka, nyní už panna vykvetlá, pěkná, milého pohledu, a ta tiše zvolala:

„Pane Věk!“

⁵²⁸ pas - cestovní průkaz; někdy též pracovní nebo čelední knížka s potvrzením o bezúhonnosti majitele, který může cestovat; vandrovní knížka

Začervenal se, byl v rozpacích, když ustoupila do síně. Váhal, pak vstoupil, a tu Anežka, opatrně se ohlédnuvši, tlumeně mu vyřizovala:

„Václav jich vzkazuje pozdravovat, mám to vyřídit.“

„Je tu?“

„Není, ale byl. Dva dni byl u nás v komoře jako tenkrát, ale pantáta povídal, že tentokrát není tak jisto, a vyvedl ho v noci, když se chumelilo, z města.“

„Domů, do Pazuchy?“

„Ne, Václav je v nějaké chalupě v Kozlovských lesích.“

„To ono je mu smutno.“

„Je.“ Děvče povzdechlo; neřeklo, že jemu také, ale na útěchu dodalo:

„Jen když tomu ušel.“

„Kdo mu dal vědět — pan doktor?“

Anežka přisvědčila.

Vašíka ta důvěra těšila, a tím tvrději mlčel; ani u Kamberských nenapověděl, že ví o Václavovi.

Jen o vojně bylo slyšet; všude se o ní mluvilo a hlásily ji neklid a vzrušení všech, nejistota v obchodech, nové kontribuce, transporty, nucené přípreže, rostoucí drahota. Na rozích vyskytlo se provolání arciknížete Karla, aby se zřizovaly dobrovolnické sbory na ochranu země. Z Prahy se doneslo, že tam verbují a dávají dobrovolníkům patnáct zlatých na ruku, že studentská legie i pražský prapor zemské obrany obdržely prapory a že zeměbranci vytrhli z Prahy k bavorským hranicím, přes které prý již hlavní armáda přešla proti Francouzům, hrnoucím se přes Rýn na východ.

Vašík Věkův naslouchal blížícímu se dunění s větší pozorností nežli před čtyřmi lety. Bylo mu vzrušením ne nepříjemným; obav neměl žádných ani starostí, dělal hrdinu a těšil doma „babičku“ a tety, zvláště tetu Máli, když s úzkostí mluvily o vojně a lekaly se, že to dopadne tak jako před čtyřmi lety, kdy Francouze měli takřka za vraty.

Máli přitom vzpomínala na Strážnici. Těšila se, že se páter Kornel odtud dostane do Benešova, že se cestou staví v Litomyšli. Nesplnilo se; provinciál jinak rozhodl. P. Kornel zůstal tam, kde byl. Co mu Máli napsala

v prvním listu, jenž tenkrát náhodou se dostal do Věkových rukou: „Těšej se s Pánem Bohem, my na ně nezapomeneme“, to splnila a plnila. Sušší teď, pořád čistě, jako svátečně oděná, s bílým šátkem na kříž přes ňadra, vzpomínala, hledíc do bělostných květů na rámu, jež její umělá jehla vykouzlovala, vzpomínala při té práci i na modlitbách v kostele, kdež dlouho se zdržovala v neděli odpoledne, kdy ztichl a v stolicích bylo skoro prázdno, i na modlitbách doma, i za hovoru, kdy došlo na studenty, které mívali na bytu.

Vašík nyní jasně rozuměl, proč teta Máli nejvíc a nejraději povídala o P. Kornelovi, jenž po celé studie u nich ostával; chápal sám a za ten čas zaslechl také leccos v sousedství. Aby se jí zavděčil a zalichotil, poslouchal pozorně a ještě se dotazoval a hned se přitočil, když teta někdy přerovnávala škatulku s psaníčky, z níž vanulo jako z uschlých květů, a v níž chovala také své štamblaty. Vždycky ho zajímaly, vždycky se rád na ně podíval, tetě k vůli, a vždycky se mu líbil, tetě k vůli, ten s andělíčky a s oltářem pod stromy, na němž bylo napsáno: „Der Liebe“ a jenž byl drahou památkou po P. Kornelovi.

Teta Máli, vadnout, tiše tesknila a plnila, co napsala. Bylo jí svátkem, když došlo psaní ze Strážnice. Jenže čím dále tím méně měla těch svátků v svém kalendáři. A P. Kornel už tak nenaříkal jako v prvním listu, leckdy už zažertoval i o pivečku i o tabáčku. Před čtyřmi roky, kdy Francouzové opanovali Moravu, nedostala Máli psaní od pátera Kornela přes půl léta, a víc. Teď opět strašili, že by Francouzové mohli vrazit na Moravu.

Baruška pořád jen o tom, jako by si toho přála, a že uvidějí, že Francouz zas, a tentokráte že ho budou mít. Máli se až durdívala a kárala, cože maminku zbytečně straší. Vašík jí spíše zahudl do noty svou kuráží, svými zprávami, tentokráte že bude jinak, naši že v Němcích postupují, pořád dál, a Tyrolové že jsou vzhůru, tam že už bouchají a teče krev.

Máli už nepůjčovala Vašíkovi modlitbičky, aby si je opsal. Nezdálo se jí dávat mu české, když měl latinské a latinský zpěvník, zato však pamatovala, že dospívá, a jak se jen událo, připomenula mu, aby se měl na pozoru a dbal o čistotu duše, aby se nedal sváděti příležitostí. Tetka

Baruška ho také napomínala, ale jinak, zkrátka, jako po vojensku, bez pentlí a obalu, a ne jako Máli, v soukromí, obyčejně v pokojíčku vedle prádelníku, na němž stála ustrojená soška mariánská pod růžovým obloukem mezi bělostnými svíčkami v třpytných svícnech.

Tu stávala před ním, říkajíc napomenutí vybranými slovy podle nějakého čtení, zvolna tlumeným hlasem, majíc oči sklopeny; Vašík naslouchal s hlavou pochýlenou jako v zpovědnici, jakoby dojat, ale víc v rozpacích, co dělat, co říci, a jak potom odstoupit. Máli mu věřila a byla přesvědčena, že je zbožný, že to zbožně vyslýchá, a že ho tak udrží až na konec studií. Netušila, proč se poslední čas zajímá tak o štamblaty, co si je tak prohlíží a proč si z nich nápisy opsal. Neměla zdání, že v tajnosti, v Bedničce si kreslí a maluje štamblat, že ho skládá a kombinuje z těch, kteréž viděl, a že při něm blouzní, kdyby jej mohl dáti Márince Flavelkové, a co by bylo, kdyby jí ho poslal, a jak, ale jak --

Než i při tom, jak tak s citem maloval, o Márince blouznil, těšil se na nedělní odpoledne nebo soumraky, až si u kamaráda v sousedství, měl sestru, k níž kamarádky v ten čas chodívaly, zahrají na kucibábu⁵²⁹ nebo na fanty.

Koncem března začalo tát a po ulicích ležel mokrý, špinavý sníh, rozšlapaný, rozjetý, více bláto nežli sníh. Jednou pozdě odpoledne, bylo vlhko a sychravo, vyběhl Vašík před dům na vysoký chodník nad ulicí, podívat se, nejde-li Karlík Kamberských, na kterého čekal. Neviděl ho a již se chtěl otočit, vtom zhlédl povoz pod plachtou blížící se shora, od moravské strany, od Svitav. Před vozem šel nějaký muž nevelký, v ošumělém kožiše, v zimní čepici se štítem, hladce oholený, dlouhých vlasů, a vedle něho zmořený, patrně zondaný, černý pudl hubený a ucouraný. Na voze několik beden, vpředu dvě ženské, po stranách stočená, pomalovaná plátna.

Vašík se zadíval a čekal, až dojedou, vtom na prahu za ním teta Baruška:

⁵²⁹ hra na kucibábu - na slepou bábu

„Co tu mrzneš! Kvůli těm komediantům? Ti jich tu nahrabou!“ Řekla to dost s opovržením a nevyčkavši otočila se a zašla; Vašík ostal. Vůz přešel, a když zajížděl k nedaleké bráně, postřehl, že za tou příležitostí přicházejí ještě dva mužští, jeden malý, jen v kabátu, v punčochách a v střevících, s ženským šátkem kolem krku, s rukama v kapsách, druhý větší, urostlý, ale přihrbený, v kaputu s límcem a v klobouku, červený, hůl pod paždí, ošumělý, jako jeho druh. Šli špinavým, mokrým sněhem, blátem, mlčky; ten menší se ohlížel, ten větší k bráně pohleděl, a zase kráčel netečně.

Vašík se za nimi díval, až zašli. Tušil, že Jistě patří k tomu vozu, že jsou herci, o kterých doma slýchal, když otec vypravoval o Praze, o Boudě na Koňském trhu. Také někdy mezi kamarády bylo o nich řeč. Ale vždycky rád slyšel o hercích; četl doma už tolik českých kusů, a poslední čas také několik německých. Dávno si přál uvidět to vše jako živé, opravdivé, na jevišti, při světlech, v dekoracích, v lesklých šatech, jak o tom slýchal. I ti tu vezli ty poklady a kouzlo. Celý večer na ně myslel a také ještě toho večera přilichotil se k „babičce“, aby řekla tetě Barušce, aby zítra směl.

Druhého dne dopoledne přiběhl ze školy všecken vzrušen; jen knihy položil, a již hlásil, že herci budou dnes hrát u „Černého orla“.

„Snad bys nechtěl na takovou bandu!“ zarážela Baruška. „Ale je u nich Thám!“

„Jaký Thám?“

„Spisovatel, pantáta o něm tolikrát vypravoval, a pan páter Ziegler půjčil mně divadlo od něho.“

Pomohla „babička“ i teta Máli, a povolení konečně vymoženo. Vašík se těšil na večer nesmírně, na divadlo, na kus, a byl žádostiv na Tháma. Znal ho jen jako spisovatele, a že s ním otec byl dobře znám; nic nevěděl, že pantáta učil Thámovu ženu, když byla svobodná, a co pro ni zkusil, neznal detaily Tháмова osudu, než tolik z hovorů doma vyrozuměl, že je nešťastný, že ho rodiče litovali.

Večer byl Vašík u „Černého orla“ nejprvnější a chvíli čekal sám v úzké studené chodbě, bídne osvětlené lojovou svíčkou. Táhlo tu, ale

vydržel, až přišel Karlík Kamberských a kolegové. U kasy seděl direktor Vio v bačkorách, v zimní čepici se štítkem, zval je hlubokým hlasem pateticky, aby vstoupili, říká jim „meine Herren“ jako filosofům. Vešli a dlouho pak čekali v „sále“, v němž se jim od úst kouřilo a v němž v pozadí stál stánek Thálie s odřenou oponou.

Když se vyhrnula před prázdnou skoro místností, objevily se dekorace rovněž zchátralé a v nich herci v oblecích ne o mnoho lepších. Hráli, jak se samo sebou rozumělo, německy. Vašík už všemu rozuměl, a naslouchal jako v kostele. A pořád čekal Tháma. Nemohl ho poznat, když ho jen jednou viděl zběžně na ulici, a nevěděl, že se již chvíli na něj dívá a jemu se směje, že ten dědeček, jež všichni v té veselohře zlobili, a jenž se Vašíkovi zdál jako opilý, je Thám. Až se pak v pauze domluvil a doptal. Kolegové na něj hubovali, nelíbil se jim, a Vašík nechtěl ani uvěřit. Jinak si ho myslil, jinak jej čekal, tak nějak jako „Frydrycha Rakouského“, jež četl doma. Nebylo mu příjemno a cítil zklamání.

Druhý den teta Baruška prisolila, ti aktéři, to že je taková banda, někteří že nemají ani kus poctivého prádla, div že nechodí prosit, že to slyšela z kolika stran, a ten Thám, to že je čistý opilec, že pije a pořád, i na tyátr že leze opilý, ať se ho Vašík chrání, ať si ani nepomýšlí

Než Vašík neposlechl a pomýšlel. Chodil kolem příbytku, o němž zvěděl, že tu Thám ostává. Ale pokaždé šel nadarmo. Až pátého dne jej zahlédl nahoře u piaristické koleje. Karlík Kamberských, jenž s Vašíkem šel, hlásil, tamhle že jde ten, co hraje dědky a takové k smíchu role, Thám. Šel proti nim ne tak starý, jak jej Vašík viděl na prknech, ale ošumělý, sešlý, v tváři zardělý, ohlížeje se po oknech dlouhé, jednotvárné koleje. Vtom Vašík před ním smekl.

Thám překvapen, ohlédl se a stanul, jak viděl, že student se k němu obrací. Vašík se naráz rozhodl, a červenaje se, řekl Thámovi:

„Já jsem Věkův z Dobrušky; tatínek —“ Nedomluvil.

Čekal uvítání a uviděl, že Thám se zarazil a upřel na něj zapadlé, kalné oči, jako by se rozpomínal, až promluvil drsným hlasem, jenž zněl křaplavě jako na jevišti:

„Pantáta je kupec.“

Když Vašík přisvědčil, Thám se ani neusmál. Vyptával se, plaše a nejistě, zdali tu Vašík studuje, co dělají doma, a když uslyšel, řekl, jako by měl naspěch:

„Až budou psát, pozdravují pantátu — my spolu —“ v očích, v tváři jako by se na mžik projasnilo, „byl vždycky hodný, a kmotroval mému synáčku; povídal? Ó ten by už byl — kdepak — No, tak pozdravují doma, a snad se v tu stranu taky stočíme. A prosím, pane Věk, tady,“ ukázal na kolej, „kteřípak páni tradýrují⁵³⁰ na filosofii?“

Vašík je vyjmenoval.

„So, so,⁵³¹ tak, gratias⁵³², to tam půjdu. Tak mají se dobře.“ Zatočil k vratům koleje, chvilku tam něco vyjednával se starým Plockem mrzutým, až vklouzl dovnitř. Vašík s Kamberským, stoje u zámecké zahrady, se za ním díval, s dojmem smíšeným. I tak bez líčení, bez malování, bez paruky nevypadal, jak si ho představoval. A líto mu ho bylo, a zase proč se víc neptal, co tak pospíchal, jako by se styděl. Až poví doma tatínkovi, a co pan páter, ten se podiví.

„Co chce asi v koleji?“ prohodil Vašík.

„Prosit, to víš; na děkanství už byl, pantáta to povídal doma. Ale že se ptal jen po profesorech filosofie.“

To jim oběma zůstalo záhadou, poněvadž nevěděli, že Thám je mistr filosofie, a že proto

Vašík doma ani nehlesl, ač to setkání mu nešlo z mysli. Pořád viděl Tháma, jak vypadal a jaký býval, podle toho, co tatínek vypravoval, když Thám hrával první role; a prosit šel, chudák, a dostanou-li se opravdu k nim na Opočensko.

Víc už s Thámem pak nemluvil. Do divadla nešel, tetka Baruška ostře domlouvala, a on sám už tak netoužil. Ještě jednou Tháma zahlédl, přes náměstí na druhé podsíni, jak se tam táhl jako stín, hlavu v ramenou. Za

⁵³⁰ tradýrovat - vykládat, přednášet

⁵³¹ so, so (něm.) - tak, tak

⁵³² gracias; lat.) - díky

chvíli pak o něm mezi kamarády doslechl, že včera ho musili před představením hledat, že jej přivedli opilého a že nestál na jevišti na pevných nohou a mluvil těžkým jazykem. Den nato společnost zmizela. To již šla zpráva o ní, vlastně o Thámovi, do Dobrušky. Vašík psal domů hned po tom setkání před piaristickou kolejí.

Společnost odjela a nikdo nedbal ani nevzdechl. Byl zlý čas a z válečného jeviště docházely zprávy o jiných výjevech. Po horách, v údolích Tyrolských všude divý boj. Tyrolané všichni ve zbrani, Bavoři a Francouzové tam na ústupu, v Němcích se císařské vojsko srazilo již s Francouzi, Massena, Davoust dostali bití, ustupují, a pak pojednou — Eckmilhl, krvavá porážka u Eckmilhla. Napoleona nebylo možná přemoci! Noviny přinesly, že v Praze se konalo slavné procesí z Týnského kostela na hrad za požehnání ve válce, a z pošty se rozlétlo, co cestující přinesli, že začínají opevňovat Prahu, aby byla jistá před náhlým přepadnutím; na půlnoc a na západu města že kopají příkopy, nahazují valy, zarážejí palisády, kolik tisíc lidí že o tom pracuje.

Staré Jetmarové se potřásala brada, jak o tom mluvili, a tiše úpěla, aby jí Bůh nedal se dočkat těch Francouzů, to že bude boží dopuštění. Máli ji těšila, ač sama trnula, a jak je na Moravě, jak pan páter Kornel.

Bouřka se točila do Cech. Arcikníže Karel ustoupil až do Budějovic, a povídali si, že se chystá odtud do Rakous proti Francouzům. Strach rostl, když všecka zemská obrana musila k hranicím, když i studentská legie vytrhla z Prahy nejprve do Plzně; odtud ji poslali do Budějovic, kamž byl povolán nejvyšší komandující hrabě Kolovrat. To pošta přivázela i diligence, i to, že hrob sv. Jana Nepomuckého je zase rozebrán a v bednách, aby každý okamžik mohl být odvezen.

To již svítilo májové slunce. Krásný čas, veselo v polích, v kvetoucích lukách, v omládlé zeleni lesa. Ale do té radosti božího světa trud lidských vášní, do jasu stíny zlých zpráv. Vídeň zase dobytá, Francouz postupuje, chystá se na Moravu, a pojednou koncem měsíce — Vašík se přihnal z gymnasia jako divý, že byl u nich prefekt a oznamoval, že arcikníže dobyl slavného vítězství u Asprů, nedaleko Vídně, Napoleon nepřemožený a

nepřemožitelný že je přemožen, zítra že bude slavné Te Deum⁵³³ a žádná škola!

Radost a nadšení všude, strach se rozplýval jako dým. Nepřítel na postupu zaražen a vojna bohda se brzo skončí. Ale uviděli její hrůzy dřív nežli se nadáli. Nedlouho po tom Te Deum a slavnostním vyzvánění přišel Vašík ze školy s novinou, že vojenští páni, kteří ráno jeli kolem nich do Sví-tav, byli v zámku i u nich v gymnasiu, oficíři a vojenští doktoři že všechno prohlíželi, přivezou prý sem raněné z té bitvy u Asprů, že jich nemají kam dát. Druhého dne přišel s jistotou, ale zklamán v naději, která včera jemu i kolegům pojednou zableskla.

„Škola bude,“ hlásil, „nás vystěhují. První dvě třídy budou v koleji, v oratoři a na chodbě, filosofové v Markéty na děkanství.“

„A ty?“ ptala se teta Baruška.

„My v hospodě! Na Karlově, to se těším!“

„To bude učení!“

„To se těším, a povídá se, že to tak nepůjde, že nás přece jen dříve pustí domů.“

„A proč?“

„No, my bysme rádi.“

„I, bylo by skoro líp,“ broukala tetka Baruška, „jaké učení? Samá roztržitost, samý nepokoj!“

Bylo vzrušení, trapné vzrušení, když kolem Jetmarových k Horní bráně jela řada vozů s vojenským průvodem. Na vozech samí ranění. Leželi jako bez sebe, bledí, podvázaní, seděli, krčili se v různých uniformách, v bílých pláštích volně přehozených. Přejeli, v městě je složili, v gymnasiu, v zámku i po domech. A zase řada vozů, zase s raněnými, zase průvod tak smutný a zkormucující. Přes sedm set jich přivezli.

Vzrušení vzrostlo, když znenadání doneseny zprávy na zámek, že Napoleon se od Dunaje hnul, že došlo k bitvě u Vagramu, arcikníže Karel že musil ustoupit a ustupuje.

⁵³³ Te Deum (lat.) - začátek církevního hymnu „Tě, Boha (chválíme)“

Vašík strachu neměl. Nevážil dosah všeho a v duchu sílil z těch novin naději jako kolegové, že by se takto opravdu mohli dostat dříve domů. Než hatilo se jim, když se zjistilo, že je smluveno příměří. Tišilo se v městě, náraz však se všechno zase plašilo, když znenadání přiharcovalo oddělení jezdců, ubytovatelé, ohlašující, že přibude sem hlavní stan a část armády.

Jaká škola, jaké učení! Studenti tak rozestrkáni, pak za těch parných dnů červencových, a ustavičný příval novin a poplašných zpráv, hovory o raněných, o jejich utrpení, pohřby některých, a pak vojsko.

Jízda napřed, pak generálové v bílých fráčcích, v rudých nohavicích a vysokých botách, klobouky dvourohé napříč, s zeleným, vlajícím peřím, a zase jízda, kyrysníci v černých pancířích, husaři, pěší i dělostřelectvo. Po vesnicích je rozložili, u města, ve městě, na zámku, kde jen bylo místočka. Také u jetmarů měli kolik vojáků pěších; všude strakatina uniforem, bílých, zelených, modrých, všude babylón, Češi, Němci, Chorvati, Uhři. A vozů plno na Špitálském plácku, na náměstí, a děla, před městem jich řady a koní.

Jaké učení, jaké studium!

Profesoři ne tak přísní, studenti ne tak pilní, roztržití, zkoušky snazší, a konec dřív, bez obvyklého slavného „klassenvorlesunku“. Jako hejno ptactva se rozestříkli a rozjeli. Vašík chutě, rád skládal do truhlice a sháněl povoz, jen aby hned už mohl vyjet. Ale když „babičce“, sedící v starém křesle (nemohla už dobře na nohy), dával sbohem, když ho chytila a k sobě přitiskla, a když třesoucím se hlasem, urvanými slovy mu žehnala, však že ho beztoho již neuvidí, zalily se mu oči slzami. Hluboce dojat odcházel z domu; ale za městem, v širém poli, na zářivém slunci, vznesla se mladá mysl náhle jako skřivan radostí, že domů, domů!

XXIII - P. ZIEGLER SE DO HOR DOSTANE

Sestra Liduška zhlédla Vašíka nejdřív. Tři dny chodila mu za město naproti, až se ho přece dočkala. Vykřikla radostí, panenka patnáctiletá, jako proutek urostlá, svěží, jasného pohledu. Vašík seskočil rozradován s vozu a šel do města pěšky s Liduškou; ale jak na rynku docházeli, nechal jí, a rozběhl se k jejich podsíni, kdež zahlédl panímámu, také již vyhlížející. Pak otec vyšel, vážný, a Vašíkovi se zdálo, že přepadlejší a jakoby starší. Věk, jak syn si oddechl, hned se na Tháma vyptával, a pověděl, že ta společnost někam jinam se dala, tady že nebyla ani na okolí.

Nebylo konce vypravování o „babičce“, o tetách, o vojně, o raněných, o vojsku, o generálech. Na Emánka si Lidka již nevzpomněla ani na komoru, jak ji Vašík jindy strašlivě vyličoval. Ale na Václava tovaryše došlo, poněvadž jej u Věků znali z dřívějšího vypravování. Uslyšeli, jak nanovo utekl, jak se skrýval v lesích u Kozlova, že tam dosud je a čeká, až bude pokoj prohlášen, to že jej u Sobotků najisto čekají, a snad, jak tam slyšel, snad že si vezme tu Sokolovu dceru, když za ní chodil, tu, co ho tak ošetřovala, jak u nich ležel se zlomenou nohou. Ale o Márince Vašík nic neřekl, zvláště ne, že jí maloval a chystal štamblat, ale že jí ho přece neposlal ze strachu a ostýchavosti, a že ten den před odjezdem šel třikráte kolem Havelkových a že Márinku jen jednou zahlédl.

Ještě ten den zašel na faru k páteru Zieglerovi. Těšil se na něj, a veselý kaplan ho přijal jako mladšího přítele. O školách mluvili, o profesorech, o lektuře⁵³⁴, a ještě ten den si přinesl Vašík dvě knihy. Brzo je zase vrátil a nové také tak; četl a četl, doma v sedničce, na zahradě pod starou hruší, četl česky, německy, nejvíce Schillera⁵³⁵, který mu srdce nejednou uchvátil.

Než do toho pokladu kaplanova dlouho nechodil. V polovici prázdnin došlo Zieglera oznámení, že má nastoupiti nové místo, v Meziříčí. Byla to

⁵³⁴ lektura (z lat.) - čtení, četba

⁵³⁵ Schiller Friedrich (frédřich šilr; 1759-1805), německý básník

velká ves dobrou míli na západ, už v kraji, zámožná a kaplanovi jen polepšeno, než Věkovy ta novina hrubě zalekla. Nejtíž ji nesli otec a syn.

Vašík byl poslední dny kaplanova pobytu skoro pořád na faře. Pomáhal mu knihy skládat, i hodiny mu směl podávat, ale ne ukládat. Svě miláčky opatroval kaplan do beden sám.

Odpoledne před odjezdem přišel P. Ziegler dát u Věků sbohem. Mluvili o nové jeho štaci⁵³⁶, kaplan vzpomněl, že se s Vašíčkem za rok sejde již jako s filosofem; vtom starý Bílek vkročil o holi, rovnou z cesty, vraceje se z Josefova. Nemohl jíti kolem, aby neudal noviny, co slyšel v Josefově, že se ve Vídni nemohou dohodnout o mír, Napoleon že chce ke všemu, co mu na zemích postupují, také České království nebo císařovu dceru.

P. Ziegler se bezděky zasmál, až se staroch zadurdil: „No, velebný pane, je to Napoleon!“

„Ale vždyť je ženatý!“

„To nic, to mu právě vadí, on císař, takřka pán světa, a panička jen tak, jenerálka. Ted’ on by chtěl něco vyššího. Já nevím, já při tom nebyl, ale je to Napoleon!“.

Druhý den vyprovázela Dobruška svého kaplana. Všichni se s ním upřímně loučili, protože si ho za ta tři léta, co tu působil, upřímně oblíbili. Věk dal zapřáhnout a vyprovodil s Vašíkem Zieglera až do Meziříčí. Když se tam s ním v kaplance loučil, povzdechl:

„Budu zas sám, velebný pane.“

„Já budu také vzpomínat, vlastenče; ale povázejí, oni tam jsou na svém místě, dva jsme nemusili být, a tady snad zas kousek nové půdy dobudu. A Vašíček už jim bude ted’ pomocníkem.“

Když se Věkové vrátili, čekalo na ně psaní z Litomyšle, a smutné. Máli oznamovala, že maminka umřela, ta že chudáček dobře tušila, když se s Vašíčkem loučila. Ale umřela tak pěkně a tiše! Předevčírem bylo jí tak slabo, že si data kněze zavolat. Pak se jí uvolnilo, třetí den potom že i ke

⁵³⁶ štace (z něm.) - stanice, zde místo v zaměstnání

stolu, k obědu s nimi zasedla; trochu pojedla, pak ji dovedly zase do lenošky, o tu že hlavu opřela a usnula. Dřímala jako jindy po obědě, Máli seděla vedle a vyšívala. Najednou slyší, že se maminka hnula, že jí v hrdle zachrčelo. Přiskočila k ní, volala ji, mluvila na ni, ale mutrle že jen vyvzdechla a byla v Pánu.

Vašík ani nedočetl. Slzy se mu hrnuly do očí, hlas se třásl. Věková i Lidka zaplakaly, ač staré Jetmarové osobně neznaly. Ale Vašík vždycky tolik o ní vypravoval, jakoby o vlastní babičce.

Na pohřeb jeti bylo již pozdě, poněvadž, nežli list došel, odnesli starou Jetmarovou již k sv. Anně. Tam, na hřbitově, u „babiččina“ hrobu stanuli oba Věkové za čtrnácte dní, kdy mladý přijel do filosofie. Tety ho přijaly zase do bytu, ač se na všem přidražilo. Baruška to řekla naplno, ale ne ve zlém, a hned dodala, že je Vašíček už jako jejich, když si ho již vzaly na starost, a pak také kvůli nebožce mamince, ta že by ho nepustila, a kdyby měla jíst bramborové šlupky.

„A kafičko zase nic, Václave,“ začala mu tak říkat, jako panu filosofovi, jenž směl už s holí chodit.

„To jsem doma taky neměl.“

„Já ho nemám skoro ani v krámě,“ přidal Věk, „pomalu abych krám zavřel. Nic nejde, nic se neprodá, a pole, co dá, to víte samy.“

Vašík se mu již cestou nabídl, poněvadž už si všímal domácnosti a viděl starosti a nesnáze otcovy, aby mu tolik neposílal jako jindy, že si najde kondice, a že si sám něco přivydělá, když je ve filosofii, že nějakou hodinu přece dostane, pak doktor Kamberský že mu bude jistě nápomocen. Věk to přijal a těšilo ho to, ne tak pro tu úlevu, ale že syn měl uznání a účastenství s rodiči. Přijal to i z toho důvodu, aby se syn tužil a zvykal sám na sebe se spoléhat.

Z té cesty přivezl Věk novinu, že ve Vídni konečně smluvili mír. Když to starému Bílkovi oznamoval, doložil:

„Napoleon dostane dost, až hrůza, mnoho zemí, ale Čechy přece ne a císařskou princeznu taky ne, jak jste povídal.“

„No, no — ale — ale,“ opakoval Bílek, zvyšuje hlas, „je to Napoleon, a já za to nic nedám,“ a strčiv dýmčičku červené hliněné hlavičky do zapadlých, bezzubých úst, prudce zabafal.

Věkovi P. Ziegler tuze scházel; cítil se bez něho osamělým, zdálo se mu, že je tišeji, mrtvo. Než mimo nadání se s ním brzo uviděl. V druhé polovici prosince oznámil P. Ziegler, že obdržel lokalii⁵³⁷ v Dobřanech, nahoře v kopcích (za Dobruškou), a že tam na vánoce již musí být. Dva dny pak před Štědrým dnem přijely do Dobrušky dvoje těžké sáně, které odvážely Zieglerův nábytek a bibliotéku do horské fary, a den poté dopoledne přibyl Ziegler sám. Na faře se stavit, pak Věka navštívil. Ten mu přál štěstí a žertem připomněl proroctví P. Vrby, dobřanská fara že je první stupeň k tomu děkanství.

„Stupínek, stupínek, vlastenče, a posedím si na něm. Budu jako v exiliu, jako ze světa; no ale knihy a práce mne neopustí. A kdy oni se ke mně podívají?“

„Až toho sněhu bude míň, pane faráři, tady je ho dost a tam jako v Sibirii.“

Ziegler jel za chvíli dále v celých dřevěných saních květy pomalovaných, v kožichu, v beranici s ušima, nohy v seně. Byl mrazivý den, nebe šedivě zaklopeno a sníh poletoval. Vše bílo, svahy a břehy v závějích i cesta i příbytky ucpaných okének i ploty, pole, černé lesy, vše v sněhu zapadlé. A nade vším hluboké, mrtvé ticho. Cesta stoupala, točila se svahem a zase nahoru, plání v bílých polích, zasypaným lesem, vzhůru přes Bačetín k Bystrému vsi. Farář Ziegler sotva se obrátil, nechtěje se pro mráz ani hnout. Jen před se hleděl; někdy se ozval, kočího v květovaném kožichu se dotazuje, co tam to a co to. V promžném vzduchu zhlédl nalevo Frymburk, rozvalený hrad s pozadím zachumelených vrchů a lesů, poblíže Hrádek městečko, a před sebou temný hřbet Vrchmezí.

Za Bystrým na rozcestí vpravo dolů cestou ve svahu pod lesem nad oupadem vpravo, a hloub a hloub až na dol k potoku mezi černými olšemi,

⁵³⁷ lokalie (z lat.) - menší fara

kolem osamělého mlýna s pilou; mlčela voda, mlčelo kolo zamrzlé v ledu, v bílých, lesklých rampouších. Neviděl nic než zaváté svahy a stráně kolem a šedé nebe nad sebou; porůznu, sem tam krčila se ubohá chaloupka, dřívím zarovnaná, s „besídkou“, chránící dveře před zavátím, každá zachumelená, jako zakletá.

Ticho všude, ani vrány, ticho a teskno; a to teskno tavívalo až do srdce; svěží, odhodlaná mysl mladého faráře začínala se lekat. A zase výš, ze zapadlého dolu cestou ve stráni, v bílé celině⁵³⁸; nad tou nalevo nad bělostným jejím sněhem proskočila špička věže. Tam! Ziegler nespouštěl z ní zraků. Rostla, již viděl věž slušné bání, kostel v tmavém, holém stromoví, a kolem vesnička jako stádce, všecka roubená, doškových střech, všecka v sněhu. Cos před ní se začernalo, jakási postava, otočila se, zmizela, a v tom, z vysoka dunivý zvuk, zvonu hlas, za ním druhý; ‘do kalného, mrazivého vzduchu, do nehnutého ticha rozlil se proud kovových tónů. Vyzváněli, vítali nového pastýře. Vážný hlahol ulevil faráři, zažehnal mlhu tesknosti, jež mu začala padati na duši. Zbystřil zrak, dychtivě hleděl před se.

Mezi staveními dlouho nejeli; hned byli u kostela. Ah, těch lip! Tam ty poblíže svatyně, ohromné, věkovité, ta tu na hřbitově u samého kostela vysoká, rozložitá. Až na jaře, až v létě! A za nimi kousek dál! Dřevěný, přízemní příbytek šindelové, velké střechy s malou, zachumelenou zahrádkou v čele, zásep krytá bedněnou chodbou. To je fara! Koně zarazili. Ze stavení pospíchala stará žena, od kostela přichvátal kostelník, ze stavení kolem vyšlo několik mužských.

Farář Ziegler všiml si nejprve zahrádky v sněhu a závějí v ní, jak je metelice navála až do polovice oken. Krytou chodbou, jež také studni chránila, do síně, ze síně do malinkého pokojíčka, z toho do druhého; vedle toho třetí něco větší. A ve všech šero od sněhových závějí, a ticho, pusté ticho, jež faráře nejtíže zaráželo. Sám tu bude a ostane v té chudé vesničce, sám, od světa tak daleko! Sepjal ruce, zhluboka povzdechl.

⁵³⁸ celina - souvislá neporušená plocha (sněhu)

Venku hlasy, oklepávání bot, kroky. Shodil kožich a rychlým krokem šel ven pozdravit a pozvat ty, kteří ho přišli uvítat a na něj se podívat. Jejich je, a oni jeho, jsou mu svěřeni.

Vyšel, usmívaje se vesele, a zval vlídně a srdečně, tak aby šli dál, jen dál. --

Po vánocích, za husté vějavky přihnul se Věkovi do krámu pantáta ve vysoké beranici, v krátkém kožichu, o holi, s košem na zádech, v tváři od sněhu a větru do ruda ošlehaný. Přicházel shora, z Dobřan, a prostomyslně vyřizuje pozdravení od jejich jemnostpána, vytáhl zpod kožichu balíček papírů, samých psaní. Vrchní bylo adresováno Věkovi. Farář Ziegler mu vypisoval, jak se dostal na nové působiště, jak ho upřímně přijali, jak tam je.

„Řekli,“ psal, „že tu je jako v Sibirii, a věru, jsem tu jako za Tobolskem. Nikdy jsem ještě neokusil toho počasí jako tady. Vánice až se dech. tají, tma egyptská, sněhu po pás, pěkná to promenáda. V královských lesích na hranicích je sněhu až na dva sáhy, jeleni pruského krále odtud utíkají. Zato ve světnici, až na to šero, je milo. Topím, dříví dost, fara má les, a pole dost, koníčky si opatřím, krávy mám zatím dvě. Venku věje, tempestas infernalis!⁵³⁹ Sedím u kamen a píšu a píšu. Ta psaníčka vlastencům, prosím, opatřejí podle adresy. Budu psát na všechny strany a u nich si, s dovolením, zařídím poštu. Ten můj posel, spolehlivý člověk, chalupník Zeman, zná jich, bude mým kurýrem. Nese také seznam, co má u nich ještě koupit. Zatím se tu těším Horácem, chci něco z něho přeložit, a také Telemacha od Fenelona⁵⁴⁰, louskám hebrejštinu, chci srovnávat texty svatých písem a chystat se na — doktorát. Jak vidějí, plánů dost na tu samotu při duchovní službě a práci ve škole. Ta je ubohá jako všude. Lid dobrý, ale zatemnělý. Práce tedy dost, na stýskání nezbude času.“

⁵³⁹ (lat.) pekelná vánice

⁵⁴⁰ Fénelonův Telemachos - literární dílo francouzského filosofa a teologa Oga Françoise de Salignac (fransua d salíňak; 1651-1715); Zieglerův překlad vyšel r. 1814-1815

V P. S. připsáno: „Smutné ticho již zažehnáno. Hodiny jsou po pokojíčkách rozvěšeny, vesele tikají a bijí, a kukačka o vánocích kukala a kuká za těch vánic jako v zeleném háji máje měsíce.“

Věk přehlížel adresy listů. Byly do Častolovic faráři Raymanovi, do Solnice Patrčkovi, faráři Devotymu v Malíně, Rautenkranzovi do Nových Dvorů, do Hradce Králové prof. Ant. Hájkovi, do Prahy abbéovi Dobrovskému a P. Vrbovi. Věk vše rád a ochotně opatřil, poslovi naložil a psaníčko mu dal. Projevil v něm radost, že je pan farář tak dobré mysli, a oznámil mu zároveň, že posílá Krameriovy noviny a „Nový hospodářský kalendář“, bohužel že to není jako Krameriův býval; ještě více litoval, že nemůže zaslati „Hlasatele“, kterého ta nešťastná vojna zmařila a jenž asi hned se nevzkřísí za těch zlých časů, když všecko tak draho a ještě se zdražuje, pokoj že žádané změny nepřivodil. —

Nový rok (1810) počínal se starému Bílkovi triumfem. Doneslyť noviny, že se Napoleon dal s manželkou svou Josefínou rozvésti.

„Vidíte to, vidíte, Františku, co jsem povídal, že jsem to říkal! A teď se ožení podruhé, a uvidíme, jak jsem řekl, s císařskou princeznou. Vždyť to už bylo dávno ujednáno, hned jak se jednalo o pokoj. Budťo české království nebo princeznu!“

„To snad přece ne, to nebylo už napřed ujednáno.“

Než starý Bílek zůstal na svém, zvláště pak, když v únoru Věk sám mu za novinu ohlásil, že se Napoleon zasnoubil s arcikněžnou Marií Ludovikou⁵⁴¹.

V ten čas psal Vašík filosof z Litomyšle schválně, kvůli Václavovi tovaryši, jenž se o vánocích vrátil z úkrytu na své místo u Sobotků, že se Václav bude ženit, že si vezme Sokola měšťana dceru, povolení od vrchnosti že má, pan doktor Kamberský že mu v tom silně pomáhal u pana vrchního, svatba že bude teď koncem masopustu a on, Vašík, že má býti za mládence, že to odřící nemohl, ale frak že nemá; z kondic že si nějaký zlatý ušetřil, než to že nestačí a tak aby pantáta byl tak mnoho laskavý. Teta

⁵⁴¹ Marie Ludovika (1791-1847) dcera císaře Františka Josefa I., provdána r. 1810 za Napoleona

Baruška sice broukala, že to výloha, ale tetička Máli ta zase míní, že frak teď, jako filosof, bude často potřebovat.

O svatbě a fraku psal Vašík nejvíc, o sobě samém nejméně, jmenovitě o důležitých pro něj událostech, že u kolegy v sousedství, kam chodíval hrát si na kucibábu a na zástavy, kamž přicházely kamarádky kolegovy sestry, mladičké dcerky sousedské, mívá produkci⁵⁴² i nové studium. Této zimy zařídila se tam jako sama sebou domácí taneční škola. Vašík hrával na housle, na nichž se na radu otcovu nepřestal cvičit, hrával kolegům a mladým tanečnicím v prostých šatech krátkých životů a úzkých rukávů, bez rukavic a šperků, ale plným svěžesti, rozjařeným i mile stydlivým, hrával menuet, „šotyš“⁵⁴³, valčík i domácí rejdivák a sousedskou, a pak, když housle odevzdal jinému, zkoušel se sám v kole, a to hbitě, obratně.

To také domů nenapsal, že v ten čas, kdy se mu ve společnosti těch svěžích panen sousedských v tanci rozechřívala krev a rozjiskřovaly oči a kdy se mu pak o těch tancích a panenkách zdálo, vybledla a hasla zář, v níž Márinku vídal; a také mu mýjela před ní posvátná bázeň. Štamblat, který jí maloval a tak dlouho chystal, dal Toničce Zemanově, s níž nejčastěji v sousedství tancoval. S Márinkou Havelkovou nikdy nemluvil, s Toničkou však často. Rád slýchal její smích, její hlas a s ní tancoval nejčastěji i jezdil.

Někdy se totiž ta malá společnost studentů a dívek podvečer rozběhla zadem do zasněženého pole a stezkou šourem k ohebu silnice, jenž byl na výšině, a po té spouštěli se za hlaholu a smíchu a výkřiků děvčat na sáňkách dolů až na kraj k předměstí, k roubeným stodolám vedle cesty.

Vašík přicházel domů zardělý, veselý, hladový, a sedával pak roztržitý nad knihou, vrací se v mysli do tance nebo na opuštěnou silnici, a nejčastěji k Toničce, a slyšel její smích, jak vykřikla, když se sánky nachýlily, jak se ho maně chytla. A v to zas jak hráli na zástavy, jak při nich jí musil dáti přede všemi hubičku, po niti, jak ji do úst soukali každý z jednoho konce, Tonička a on, až se rty dotkli, oba červení jako mák, Tonička s očima sklopenýma.

⁵⁴² produkce (z lat.) - provozování hudby

⁵⁴³ šotyš (z něm.) - skotský tanec

Tyto kudrlinky a žerty mu někdy myslí převanuly i u prádelníka se sochou Panny Marie pod růžovým obloukem, když ho tam teta Máli zastavila a odříkávala mu vážné napomenutí mládenci z nějaké knížky čerpané, aby se varoval příležitostí ke hříchu a zachoval si čisté srdce, květ své duše.

Ale pro frak byla, a když Věk z Dobrušky oznámil, že pošle peníze, ač je o ně zle, nemohla se Vašíka dočkat, až přijde z přednášky. Také mu pak pomáhala ve všech přípravách na svatbu Václava Vytlačila, jenž odbyv si mistrovský kus (stůl to byl krásně vykládaný) a přijat byv do cechu za mistra, chtěl začít pro sebe v domě Sokolově. A radost měla, když mladý filosof v novém modrém fraku, v přiléhavých nohavicích, v bělostném šátku na krku, s vlasy napřed mírně nakadeřenými, zardělý vystoupil z pokojíčka ukázat se jí, když se jí vesele poklonil a stanul před ní jako mladý strom urostlý.

Pak si teprve vykročil a hlavu bezděky povznesl, když s družičkou, mladší sestrou nevěstinou, vstupuje do kostela, zahlédl v lavici Toničku, jež se přišla s děvčaty podívat na nevěstu a ještě více na něj. Pozarděl se, když krácel kolem, a byl by se zapálil, jako planý mák, kdyby byl věděl, jak děvčata šeptají Toničce: „To mu to sluší!“ a jak Tonička v nitru rozradována se čepejřila a v milém zmatku se bránila, nač jí to říkají.

Tenkrát měl starý Věk velkou starost. Starý Kosař Ohnišovský umřel, ten, jenž po ohni Věkovi sám peníze na půjčku přinesl, a pořád čekal až do smrti. Ale jen zavřel oči, přišel jeho syn a dědic, a žádal, aby mu Věk vyplatil těch tři sta zl., že jich nezbytně potřebuje. Věk je s potíží sehnal, a vyhnal klín klínem, to jest zase vypůjčil, neboť ani z obchodu ani z hospodářství nemohl nic utrhnout na splacení dluhů.

Nedlouho poté musil dvakrát na Opočen. Poprvé byla těžká chůze, poněvadž musil k vrchnímu a prosit.

Dostali výpověď z kapitálu, měl zaplatit tisíc zlatých, které mu opočenský důchodní po ohni sám půjčkou nabídl.

Do té chvíle z nich neuplatil Věk ani halíře; někdy až stěží ouroky sháněl, když těch tisíc zlatých nebylo jeho jediným dluhem. Musil tedy na

zámek v Opočně požádat, aby ještě počkali. Důchodní krčil rameny, že by rád, ale pan vrchní, ten že tentokráte nepoleví.

Věk byl popuzen, že vrchní si vyčíhal chvíli největší nesnáze. Vzpomněl, jak jej tenkrát žena varovala a jak on vrchního hájil, až i na ženu se zamrzl. Teď se vrchní objevil, jaký je, když Věk, vstoupiv k němu do kanceláře, žádal ho za prodloužení. Dlouhý, vychrtlý, nyní už bez vlásenky a copu, víc pobledlý a vrásčitý, upřev bystré oči na Věka, začal na jeho české oslovení hned německy, že jsou zlé časy, ukrutné poměry, a všecko že je z těch revolučních dob, i slavný Žan Žak, mluvil ironicky, že by strnul, co spáchal a jak lidem mozky popletl, doma i v cizině také (to znělo důrazně), a že je teď vidět, dříve samá práva lidská etc. etc., ale prakticky samá loupež, vojna, a to že se mstí.

Věk vstoupil do kanceláře už vzrušen; nyní popuzen vpadl vrchnímu do řeči, připomínaje, proč přišel.

„Ale vždyť jim na to odpovídám,“ odvětil vrchní kousavě. „Mají-li to svědomí, chtějí-li mne zničit?“

Vrchní pokrčil rameny, že mu je líto

Věk se vrátil s trapnou starostí. Nesežene-li peníze, dá mu vrchní hospodářství do prodeje. Bezohledný je, mstivý. Ale nedal, ač Věk peníze nepřinesl. Třetího dne po tomto jednání uslyšel na radnici, že opočenský vrchní dnes v noci zemřel, šlak ho trefil. Za týden vypravil se Věk na Opočen podruhé, k důchodnímu, a pořídil. Peněz nebylo nutno. Vrátil se s jistotou, že mu ouřad ještě nějaký čas počká; vrátil se jako u vidění. Zhoubný příval, jenž se na něj už hrnul, zaražen jako zázrakem.

Na Dobřany se vypravil mimo nadání dosti pozdě. Sníh už stál, suchý vítr vysušil cesty; dech jara bylo již znát i nahoře v kopcích. Staré lípy u kostela se probouzely, na farské zahrádce u plotu plno fialek, trávničky zkropeny chudobičkami a v dřevěných pokojíčkách, pěkně vybílených, proud zlaté záře. Již na síni uvítal Věka tikot hodin, rovněž v prvním pokojíku plném knih, i v druhém, a tam také veselé vykřiknutí mladého

faráře v podvlikáči⁵⁴⁴, ve vysokých lesklých botách. Ziegler, vyskočiv od tlusté, staré knihy, chvátal Věkovi vstříc. Srdečně jej uvítal, uctil, pak, nežli byl oběd, farou provedl, ukázal mu koně, které si už pořídil, všecko hospodářství, a Věk, znalý zdejší chudé půdy, jež rodila jen oves a jeřici⁵⁴⁵, mohl jako zkušený hospodář poskytnout nejednu dobrou radu.

Po obědě zůstali v pokoji a pak už jen při knihách a v „důležitostech vlastenských“. Když mluvil o Praze, vzpomněl farář Ziegler na P. Vrbu, že psal a jak stýská na drahotu, že se mu kapitál seschne, půjde-li tak i nadále.

„A také aby věděli, vlastenče, tajemství!“ obracel farář vesele. „Pan Patrčka u mne byl, navštívil mne.“

„Přišel si pro latinské knihy.“

„Ano, a přinesl mi verše!“

„Ach!“

„Ano, veršovník je, tajný veršovník, ale vyzpovídal se mi, a o radu žádal, co míním.“

„A co,“ ptal se Věk dychtivě.

„Ku podivu na autodidakta⁵⁴⁶. Samouk je, ale múza ho miluje. Myslím, žeť od něho lahodných veršů se smíme nadíti.“ „To ho povzbudili a poradili mu.“

„Trochu jen cestu ukázal. Měl jsem radost. Zase nový dělník na vlastenské roli, a myslím, že zdárný.“

Věk vrátil se domů osvěžen. Do Dobřan pak si vyšel ještě dvakrát, přede žněmi, kdy se obilí pěkně podobalo, a po žních; to se tam setkal také s mladým Patrčkou ze Solnice a P. Devotym, lokalistou⁵⁴⁷ z Malína. Byl o něco starší nežli Ziegler, nevelký jako on, ale jinak pravý jeho opak: dobřanský farář jako rtuť, malínský volný, flegmatický. Usmíval se, mnoho nemluvil, jmenovitě když byla řeč o obecné tísní, o bankocedulích, když Věk vykládal, že jich je jistě přes devět set miliónů, ne-li tisíc, v oběhu, a že

⁵⁴⁴ podvlikáč - teplá kazajka pod kabátem

⁵⁴⁵ jeřice - jaré obilí, obilí seté z jara

⁵⁴⁶ autodidakt (z lat.) - samouk

⁵⁴⁷ lokalista (z lat.) - farář na lokalii, tj. menší faře

nespraví-li to komise do Vídně svolaná, že bude zle, ó zle, že musí všechno zhynout, obzvlášť obchod, a co pak, to že si žádný nemůže ani pomyslit.

„No a ta komise,“ prohodil Devoty suše, ironicky, „ta taky ne, ani snad pan hrabě Wallis, třebaže ho udělali z českého purkrabí ministrem.“

„Tenkrát v tom prohlášení,“ připomenul mladý Patrčka, „s chloubou se hlásil, že je taky Čech.“

„A to na nás nezapomene,“ doplnil Devoty zase tak suše, flegmaticky. Ale pak se spokojeně, v tiché blaženosti usmíval, když mluvili o vlastenských věcech, o nových knihách, když Ziegler vypravoval podle listu z Prahy, že litoměřický profesor Jungmann konečně bude moci svůj překlad Miltonova „Ztraceného ráje“ vydat, že už začne tisknout, když mu moravský vlastenec Karafiát poslal dvě stě zlatých na prenumeraci⁵⁴⁸ a ještě prý nějaký vlastenec na to půjčí rovněž dvě stě zlatých a ostatek, asi šest set zlatých, že obětuje sám překladatel, profesor Jungmann.

O těch záležitostech mluvili v třetím, největším pokojíku při obědě, kdy farář Ziegler ustavičně pobízel: „Jedli! Papali! Bumbali!“ Po obědě si zašli pod faru polem na lesnatý ostroh na pusté, zarostlé hradiště. Chlad je ovíval v mlází a pod vysokými jedlemi, na mechu, ve stínu skrovných ostatků starého hradu, o němž nebylo ani známo, jak se jmenoval. Ale byl to pamětník lepší minulosti, kdy mateřský jazyk hlaholil všude volně, na trůnu i mezi panstvem i na sněmích.

Vzpomněli na to, musili do těch časů dávno minulých. Ziegler je zas vedl, a tu nemohl minouti svého miláčka, Jiříka z Poděbrad. Oči se mladému faráři rozhořely, když se o něm rozhovořil, když dokazoval, to že je v mnohém způsobu český Napoleon.

„Oba revoluce zrodila, oba z ní vyšli. Jiřík z husitské, z vůle lidu, národa.“

„Jenže nebyl takovým válečníkem.“

⁵⁴⁸ prenumerace (z lat.) - předplacení

„No, takový násilník ne, to ne, ale což jeho vítězství nad Němci, nad Uhry, když zajal Matyáše krále, to ani Napoleon nezajal žádného potentáta. Oh, a jak český jazyk tenkrát kvetl!“

„A jak je dnes!“ povzdechl Věk. „A huť, že nám jeho obránci a pěstounové vymírají. Pelcl, Kramerius, Procházka —“

„Věčná jich škoda,“ vpadl Ziegler horlivě, „ale národ tu ostal a snad, bohdá, narodí se zase jiní ke zvelebení vlasti. A smrt těch výborných mužů nás pamatuje, že na nás dochází, že je naší povinností pokračovat. To je jako když starý hospodář usne, mladý musí hledět k domácnosti. Že nemá té zkušenosti? Co na tom! Učme se, dobývejme jí. Na nás je teď pořád, každý z nás musí pracovat, abychom dochovali lepší vlasti potomkům, nežli nám ji předkové zůstavili. Dokud budeme stát a pracovat, nezhyne. Připomenou si, co pan páter Vrba říká: Neumřela, ale spí!“

Les mlčel, jako by s ostatními naslouchal mladému faráři, nad jehož kudrnatou hlavou po omšném kmeni prošlehl zlatý svit. Patrčka, sedě, vzhlížel k Zieglerovi jako u vytržení. Devoty vedle v mechu se tiše usmíval a přikyvoval hlavou. Věkovi o buk opřenému bylo jako před lety v České expedici, kdy tma pochybnosti padala mu na duši a kdy Kramerius pln důvěry a odhodlanosti mu ji zaplašil.

XXIV - O ČERNÉM DNI

Jaro r. 1811 záhy se otvíralo. Již v únoru byly zářivé dni, nebe jasné, modré, ale v myslích všude jako těžký stín. Také P. Vrba i starý Ignacius Ceypek ho cítili. Sedávali mlčky a zasmušilí jako staří vejři. Jen v pátek, když Ceypek přinesl noviny, obživil P. Vrba; četl a rozčiloval se, zvláště když byla zmínka o Napoleonovi a jeho ženitbě, a horlil, to že je, bože, on kdyby měl dceru, že by jí takovému jakubínu nedal, tohle, no --

Někdy mluvíval tlumeně sám se sebou, zvláště když osaměv, otevřel zásuvku černého stolu a přebíral balíček bankocedulí, přebíral a počítal, tu

svou studánku, jež se mu poslední dobou nápadně sesychala. Horlil přitom i na jakubíny i na ministry, a horlil, kdykoliv se Ceypek vrátil, co že to přinesl, takové hříšné peníze a nic v koši.

Ceypek se vždycky oháněl nekřesťanskými cenami, jaké jsou ukrutné, jak je mouka drahá, bodejt', když je korec pšenice za 26 zl. a všecko tak drahé, ať si pomyslí, nač chce, i ženské střevíce, toho že není pamětníka, takové šlupky, podle módy potvorné, sotva že na nohou drží, a pár za 5 zl. a mužské boty za 18, za 20 až i za 30 zl.! Tak co má v koši přinést nežli brambory a trošek mouky a chlebiček, že vždycky zběhá celý trh, kde by co dostal levněji a že smlouvá jako koňský handlíř, a ještě pak, ať si jde velebný pán a zkusí, no, a že by si přece mohl spíše popřát a neutrhovat si na jídle i na pivě, že by nemusil pít jen holbu nebo žejdlík místo bývalého mázu⁵⁴⁹, ale když tu noviny, tu kniha a zas nějaká — Tu on starému kaplanu sázel a ten zas, a co, a co on, on že tomu rozumí, to že by nemohla ani jediná knížka vyjít na světlo, a noviny že by musily pojít, kdyby tak každý smýšlel jako on, Ceypek.

Ten těžký stín, který všude i všechny, i P. Vrba lekal, padal z komise loňského léta do Vídně svolané na správu financí, co učinit se záplavou bankocedulí, jejichž cena ustavičně klesala. P. Vrba se obával o svůj kapitálek, aby něco netrhlo. Od doktora Helda, jenž ho časem navštívil, zvěděl, že je největší strach z hraběte Wallisa, však že o něm slýchal, když tu byl nejvyšším purkrabím, jaký to paša, jak týral ouřednictvo, ten že udělá asi ryc a řízne do toho, z toho že je všude strach.

„A prý také zakáže zlatnické řemeslo, že prý,“ bělovlasý, přihrbený kaplan upíral dychtivě oči na Helda, „že prý dá všecko zlato a stříbro zlatníkům pobrat, aby lidé zlato ani neviděli a měli dost na bankocedulích, na papíru, na těch hadrách.“

„Kdo jim to povídal, velebný pane?“ Doktor se usmíval. „I Ceypek to přinesl.“

⁵⁴⁹ Holba (z něm.) - půlka (mázu), stará míra 0,70 l. Žejdlík (z něm.) - půl holby, čtvrtina mázu, míra 0,35 l. Máz (z něm.) - míra 1,41 l.

„To je povídání, ale nedají se strašit; ostatek, už to dlouho nebude trvat, patent nějaký prý už přijde, ale jaký, žádný neví. Ve Vídni to chovají v největším tajemství, i tiskaře prý zavírají.“

„Tak!“ vyhrkl ulekané starý kaplan. „A nevědí —“

„Zaklepal jsem tu tam, ale nikde nic. Baron Jeník má urozené příbuzenstvo, vědí, a neví nic, a žádný, ani nejvyšší purkrabí. No ale, už jsme asi nejdéle na skřipci.“

Když se Held vrátil do svého nového bytu na Spálené ulici, kdež byl od podzimu loňského roku a kdež měl, jak si vždycky prával, okna v přízemí do zahrady s košatými stromy, zastal u dveří kloučka asi jedenáctiletého, osmahlého, hubeného, černých, chytrých očí. Kluk, chudě oděný, ale jako jiskra, vyřizoval, že se babička pěkně poroučí a posílá tuhle psaníčko.

„Jean Butteau,” odvětil hoch určitě, s jakousi okázalostí.

„Ach!“

Held se zrovna nezaradoval, chlapce však neodbyl. Vešel do pokoje, přečetl psaní. Paní Butteauová prosila o podporu na cestu, že chce z Prahy, že musí odtud. Víc nevyložila. Held, nevěře tomu, okamžik váhal, má-li chlapce pustit s prázdnou, než přece zabalil dvě bankocedule.

„A co ty?“ zeptal se chlapce, drže peníze v ruce. „já pojedu s babičkou k divadlu.“

„Kam?“

„Co je teta.“

„Aha! A co maminka?“

„Ta je ve Vídni.“

„Kde ostáváte?“

„Na Františku,” a hned i číslo udal.

Druhý den vzpomněl si Held, když šel z nemocnice milosrdných, že Butteauová neostává odtud daleko, že by se měl přece přesvědčit. Šel, a když pak vstoupil do chudého, bídneho obydlí, shledal, že stará paní je opravdu na odchodu. Všecko již sklizeno, dva uzle, jeden větší, druhý menší, připraveny, stará škatule, kdysi bledě zelená, u toho. Helda uvítala

překvapená, i pohnutě, ach, že si přece ráčil vzpomenout, že, ach, ty děti, jaké starosti pořád, teď na stará kolena, ale když, bože, Paulinka je stonává.

„Kde?“

„V Ausiku⁵⁵⁰, prosím.“

„Ten pan Amling už s ní není?“

„Je, je, ach je, ale odjel —“

„Aj!“

„Byl pořád s ní, do teďka, a teď, jak Pauli píše, jel shánět lepší místo.“

„A nechal stonavou; to je kavalír.“

Stará Butteauová mlčela, jen rozčileně přitahovala uzel na balíku.

„A proč nejede raději sem?“ zeptal se Held. Nejmenoval, ale Butteauová porozuměla.

„Ach, co by tu dělala! A pak čeká, chce čekat na něj —“ „Och, to se načeká. A vnoučka vezmou s sebou?“

„Komu bych ho tu nechala?“

„Když matka o něj nedbá.“

„Ó prosím, Bettyna mi posílá, jak může, a když taky nemá právě teď dobré angažmá, to ráčejí znát, intriky — A Jean, prosím, rozený herec. To jim je, pane doktor, klučina, kdyby ráčili slyšet, jak deklamíruje, a viděli, jak umí po lidech,“ stará se rozehřívala. „Ein Talent! Je to v krvi, všechny naše děti —“

„O Thámovi nevědí?“

„Ne, ale Pauli psala, že slyšela, jak to je mezi aktéry, ti vědí, kde která gesellschaft⁵⁵¹, a tak, prosím, už není u Via, ale u pana Kronesa; snad jsou teď ve Slezsku.“

Held pak už rázem ukončil hovor a pospíchal odtud. Staré nelitoval. Všechno marno u ní, jinak nedá, jiná nebude. Jen na čiperného „Jeana“ vzpomněl, toho že je škoda, ten že v té bídě hmotné a mravní musí utonout.

Toho dne doslechl se od rytíře Jeníka, s nímž setkal se v kavárně „U modrého hroznu“, že Hanold, nyní major, vrátil se z vojny na Votavany.

⁵⁵⁰ Ausik (z něm.) - Ústí nad Labem

⁵⁵¹ gesellschaft (gezelšaft; něm.) - společnost

„To bylo asi chladné shledání,“ mínil Jeník.

„Snad si jsou teď vzácnější,“ zkoumavě podotkl Held.

„On své paní?! Může to být? Ne, a ona jemu je odhozená hračka, po které se dřív bláznivě sháněl. Jeho vášeň vždycky jen na čas, jako sláma, a hned zase žádá něco nového.“

Když vyšli z kavárny, byl už podvečer, stály skupiny lidí u divadla, ale dál po ulicích také, a divný jakýsi vzruch, všude o jednom živý až rozčilený hovor: patent z Vídně došel, rozeslali ho do všech království a zemí, 15. t. m. bude všude vyhlášen a všude v stejnou hodinu. Ale co v tom patentu, nikdo nevěděl, jen samé domněnky o tom a kombinace až podivné, nemožné.

Od té chvíle nikde nic nežli samý patent. Bylo již ouzko pro zoufalé poměry peněžní, cítili, že se všechno zhroutí, že musí přikvačit pohroma, potopa, neučiní-li vláda přítrž. A patent ji nesl; bude tou hrází, byl arcanum⁵⁵², nadějí, než i postrachem. Tak dlouho se o něm ve Vídni radili, tak se tají, tak divné bude s jeho prohlášením, všude v celém mocnářství v jeden den, v jednu hodinu! V domácnostech, na ulicích, v kontoárech⁵⁵³, v diligencích, v poštovních vozech, po hospodách, v řemeslnických dílnách, všude, všude jen, co ten patent, co v něm, co přinese. Nic nebylo, že Napoleonovu vojsku se ve Španělsku bídě daří, ale doma že čeká císaře rodinná událost, nic nebylo, že Rusové opanovali srbský Bělehrad. Jen patent, patent! Vzruch, rozčilení rostlo, jak se blížil patnáctý den března, jež čekali už v horečném napětí jako zprávu z bojiště o rozhodné bitvě.

Rytíř Jeník huboval, co s tím takové komedie, P. Vrba se modlil, zvláště navečer čtrnáctého, když Ceypek přinesl, jaké je všude rojení jako o sv. Janě⁵⁵⁴, co se povídá, a že se umlouvají, že půjdou už za tmy čekat, když má o páté být balík rozpečetěn a o šesté ta vyhláška. Pověděl, co věděl, a P. Vrba se pořád ještě vyptával, až se Ceypek v duchu zamrzl, co o to tak stojí, co se bojí, že to je na něm vidět, a co, když na živobytí má nadosmrti,

⁵⁵² arcanum (arkánum; z lat.) - tajemství, tajnost

⁵⁵³ kontoár (z franc.) - obchodní pisárna

⁵⁵⁴ Pražská pouť k sv. Janu Nepomuckému byla velkou příležitostí mimopražských občanů k návštěvě Prahy.

on že má míň, bože, co ty jeho dvě stovky, a neleká se tak. Přitom však už byl rozhodnut, že si přivstane, že půjde ven, aby mohl velebnému pánu hned oznámit.

Vstal za šera, ale jak z „děkanství“ šel kaplanovým pokojem, po špičkách, lekl se: postel prázdná, šatstvo se židle pryč. Spěchal ke skříní; i plášť ten tam. Pan páter sám už odešel! Hodiv na se starý svůj plášť, spěchal ven, kdyby ho snad dohonil — Svítalo, vál studený ranní vítr, až Ceypkovi oči oslzely. Chvátal Dobyččím trhem dolů k Novoměstské radnici. Jindy v ten čas tu pusto, teď jako o trhu. Z domů vycházeli lidé, prostranstvím chváтали, tu tam houfek a dole u radnice jich černý mrak.

Už za tmy sem přišli, aby byli první, aby se dostali na dobré místo. Tlačili se tam, mnozí narychlo oblečení, v pláštích, v kabátech i v kožichách, nevyspalí, v tom jitřním přísvitu bledší, měšťané, řemeslníci, kupci, i ženy v šátkách, v čepcích, všichni v tom chladu přikrčení, až i třesoucí se. Ve všech očích, v každé tváři neklid, dychtivost. Šum pohnutého hovoru nesl se ranním tichem, šum, sem tam volání, debata. Na hodinky a hodiny netrpělivě se dívali, tu tam se přeli, co bude, budou-li ten patent číst, nebo ho přilepí, a že ho budou také rozdávat, že ho přišel veliký balík. Mrak lidí, nad nějž trčela v ranním šeru Novoměstská věž, rostl, šířil se a hýbal, v konturách⁵⁵⁵ se měnil, jak se strkali, když dorazil nový příliv. Pořád ještě přicházeli, shora, od Vyšehradu, ze Spálené, ze Široké ulice, a ti oznamovali, jaká spousta lidstva je na Staroměstském rynku.

Ignacius Ceypek, vetchý, vrásčitý, v chatrném v třírohém klobouku, s mašlí v týle, jako z jiného světa, stál na okraji zástupu a nemohl se dostat dál. Huboval, co ti lidé, a ohlížel se po P. Vrbovi, pomýšleje s úzkostí, je-li tam v té mačkanici. Ptal se po něm a také ho volal. Ale hluk davu pohltil stařecký hlas. Pojednou se ten hluk prudčeji rozšuměl, a zástup jako příboj — V prvních řadách u radnice náhlé pohnutí, jak se otevřely dveře, jak vyšli sluhové s balíkem patentů. Přední se k nim hnali, a hned všecken houf. Ti v čele lokty, zády zadržovali, o paty se opírali, a křik! Pak náhlé

⁵⁵⁵ kontura (z franc.) - obrys, rys

utišení; plakát se zabělal na rohu, někdo začal číst: „Unausgesetzt mit der Wohlfahrt —“⁵⁵⁶

Ceypek naslouchal, ale nerozuměl. Byl daleko, kolem, vzadu šum; ale pak jako by dělový výstřel zahřměl do zástupu, když seznali, co patent — Náhlá hrůza padla na všechny. Zmatek, nová tlačnice a boj o výtisky patentu. Příboj hnal se k radnici, odkudž jednotlivci, už zvěděvše, proráželi zástupem, lokty, prsoma, rudí, zpocení. Proud proti je srážel, jiní, kteří ještě jasně neviděli, táhli je a křičeli na ně, ať povědí, ať ukážou.

Chumel se zmítal, uvolňoval, roztékal se v menší houfci, jednotlivci utíkali, jiní prudce rokovali. Ceypek rozhlížel se u vyjevení. Slyšel zoufalé výkřiky, hrůzu, už škytavý pláč, viděl, že ten onen odchází jako zmatený. Kleli kolem, láli, viděl i zaťaté pěstě hrozící směrem k úřední budově. Pak prohlédl a začal chápat i on. Sic ptal se již chvíli a chytal lidi, ale každý se mu vytrhl, až jeden, řemeslník jakýs, vyvaluje oči, rozhazuje rukama, mu vyložil:

„Zlatka už neplatí zlatku, jen dvanáct krejcarů, kdo měl včera večer 50 zl., má teď 10 zl., kdo měl šest tisíc, nemá ani dva.“

„A — kdo — kdo měl,“ koktavě se ptal ulekaný staroch, „kdo má dvě stě zlatých —“

„Ten jich už dnes nemá, ten má jen čtyřicet zlatých.“

Ceypek nechápal, jak by to mohlo být, ale to vyděšení všech, ta hrůza přesvědčovaly jej, že to je pravda. Ani půl sta mu nezůstane ze dvou, jež tak klopotně za tolik, tolik let nestrádal! Sto šedesát zlatých mu naráz vzali, a — Lekl se. Velebný pán! Ten — Nechal sebe, ohlížel se a hledal, ale marně. Ceypek se obrátil, ale domů hned nedošel. Na hromadě klád vpravo, v tu stranu jejich chodníku, sedí někdo v modrém plášti, v zimní čepici, bělovlasý, přihrbený —

P. Vrba tam sklesl a odpočíval, nemoha dojít. Tam u radnice, jak ucítil tu ránu, začaly se mu nohy třást, a dál již vypověděly. Seděl, třásl se,

⁵⁵⁶ neustále s blahobytem

hleděl do země, až se před ním ozvalo chvějícím se hlasem, soucitně i ve strachu: „Velebný pane!“

Vrba povznesl tvář. Ceypek před ním, zkormoucený, 5 bázní na něj hledící. Ruce kaplanovy o hůl opřeno se zatřásl, v prsou, v hrdle prudké sevření, že nemohl hned promluvit, až pak vyrazil:

„Vědí už! Jsme žebráci, jsme žebráci!“

Kolem se hnali lidé, bledí, vzrušení, němí leknutím nebo křičící. Šla žena, a hlasem plačíc, lomila rukama. Nikdo si nevšiml obou starců, jak vedle sebe seděli, jak se pak zdvihali a jak šli, jak ten s černou mašlí v týle vedl toho v modrém, límcovém plášti a v zimní čepici.

Doma sklesl P. Vrba do starého, černého křesla. Seděl nehnutě, mlčky, nenaříkal. Přes noc přišel o kolik tisíc; z celého kapitálu zůstalo mu jen málo, jen na skrovné živobytí, ale přece na živobytí. Než jaký jen počet! Tolik tisíc pryč, naráz pryč! Nemluvil! sotva jen povzdechl, seděl jako strnulý.

Ceypek obcházel tiše, jako by se bál, pak začal se lekat, že velebný pán nic nebrouká, že se nezlobí. Ptal se ho, co k obědu, a nedostal odpovědi. Uvařil podle svého, přinesl polévku; P. Vrba pojedl sotva nějakou lžičku, masa však, které Ceypek schválně a ze svého koupil, se ani netkl. Starý kuchař pomyslel, no, že bude jíst až navečer. Ale když jídlo přinesl, optal se P. Vrba, jak to koupil, jak to mohl koupit, on že nemůže, teď maso, jak by vystačil! Ceypek odnesl se stolu jídlo skoro tak, jak je tam postavil.

* * *

Doktora Helda nestihla ta pohroma tak hlubokou ranou. Na hotovosti mnoho neměl, ale také ne dluhů, jmenovitě starších, které se teď, podle škály patentem ustanovené, musily platit a tím vzrůstaly na sumy až i pateronásobné, poněvadž hodnota bankocedulí tak hrozně poklesla. Ale všude, kam přišel, ve všech rodinách, vídal tu potlučeninu, jak po hrozném krupobití, spoustu osudného dne, jenž rozhodl o osudu miliónů lidí, Slyšel

nářky i kletby, vídal zoufalství těch, kteří večer ulehnuvše jako lidé zámožní, vstali beze jmění, učinění žebráci, slyšel o bídě řemeslníků a pracovního lidu, jenž přišel o groš těžce nastrádaný, o staré děvečce, která za mnohá léta uchránila si padesát zlatých, aby měla na pohřeb; a nezůstalo jí ani na ten.

Rytíř Jeník z Bratřic, jenž žil z kapitálu, pozbyl mnoho tisíc. Klel a resonoval na ministry, na všecko, zlobil se, teď aby člověk žil jako poustevník.

Held vzpomněl také na baronku Skronskou. Sic kořínek nevole k ní v něm zůstal od těch dob, jak se ho chtěla zbavit, ale od posledního pobytu Lořina u ní časem ji přece navštívil, i když byla zdráva; Loře k vůli. Za těch návštěv někdy o ní uslyšel, ne však mnoho. Po té pohromě šel k baronce až čtvrtého dne. Zastal ji sklíčenou, tváře požloutlé. Stěžovala si, že jí není dobře.

„To leknutí! Sic mne to tak nestihlo, ale přec — Ráda bych na venkov, směla bych?“

„Při tom neobyčejně krásném počasí, ano, paní baronko. Poslouží to zajisté.“

„A paní z Hanoldů chce přijet ke mně na statek.“ „S Jeanettou. To potěšení!“

„Och, to zlaté dítě, ano, ale jinak,“ zarazila se, „ach, vždyť jste jistě již slyšel, že na Votavanech není, jak by mělo být.“

„Pan z Hanoldů se vrátil z vojny.“

„Ano, ale žádné radosti z toho. Ach, kdož by si byl pomyslel, kdož by řekl! Dřív takový, a teď —“

Held mohl triumfovat, mohl baronce naslouchat se zadostučiněním. Myslel však na Lory a tušil, že je zle, zle, když baronka se tak vyznává. „Sem, do Prahy, paní z Hanoldů nechtěla?“ zeptal se jako letmo.

„Ne, zvala jsem ji, ale odepsala, že je to příliš daleko, ke mně na statek že je to příležitější.“

Held jako by o něco zavadil. Ta slova se ho dotkla, tušil z nich, že se Lory vyhybá Praze; než tvář se mu nezměnila a zase horlivě pobídl

baronku, aby jela a brzo, když je tak krásně, že jí to poslouží a paní z Hanoldů že se uvolní, že se utěší.

Odpoledne toho dne přišel k němu Ceypek všecken ustaraný. „Proboha!“ lekal se Held, „snad se velebnému pánu něco stalo? Chtěl jsem k němu už jít. Vzpomněl jsem na chudáka, že ho to také chytlo.“

„Chytlo, chytlo, jemnostpane! Zpočátku, no to ještě, to to s ním ještě šlo, ale teď! Nic nejlí, ne že by mu netrávilo, ale nechce. Leží v posteli, včera si už musil lehnout. Ani mu o peníze neříkám, nic, všechno zaplatím, a přec pořád stýská a naříká, když mu jídlo přinesu, jak to zaplatí, že nemůže, že nemá, z čeho to zaplatí. Už jsem se s ním, jemnostpane doktor, trochu huboval, však že nemusí platit, co by se staral. To neříkal nic, jídlo vzal, ale jemnostpane, on to nesnědl, já to našel dnes všechno zastrčené. Když jsem na to přišel a tady mu to povídám, proboha co si myslí, tak zas to staré, že nemůže platit, a knížky taky, vědí, ty chtěl něco ostrého o nich říci, ale zalekl se a skončil lítostným: „Chudák stará!“

Held naslouchal čím dál tím vážněji. Zjišťoval si ze všeho že je zle, že nastala u starce melancholie. Vypravil se k němu bez meškání. P. Vrba, vyhublý, přepadlý, byl dojat, když doktor stanul u jeho lože, mluvil slabším hlasem, že brabenci nic, tentokrát ne, ale slyšel-li, co ho stihlo.

Held jej těšil, ať se nestará, o živobytí že má postaráno, ať jen jí, že musí jíst, že se to patří, zaplatí, ať se jen nestará.

„Ano, ano, ale knížky, kdo knížky — víc si už nebudu smět ani knížku koupit, natož jiným, a noviny — jak bych to vytkl, já to nemůžu platit.“

I stran knih jej Held těšil, že teď nic nevychází, překlad profesora Jungmanna že vyjde až v létě, jak slyšel, a kdo ví, vyjde-li teď už.

„Ach to je to, ach bože, to nás Bůh trestá, to je rána, to je rána!“

Held hledal slovo nové útěchy, pak domlouval především, aby velebný pán jedl, o zaplacení aby se nestaral, a na knížky že také zbude. Vracel se znepokojen vida, že jeho obavy nebyly bez podstaty. Přišel druhého dne a nebylo líp, ani třetího. Starý kaplan jídla se sotva dotkl a nápadně se tratil. Held k němu docházel až dvakrát denně. Sedmého dne

zrána přichvátal pro něj Ceypek bez dechu, vyjevený, sám už požloutlý, jak ve dne v noci kaplana opatroval, a zajímavě oznamoval, že se mu zdá, že se mu — bože že velebný pán chce kněze, že pro něj jde.

„Jdou, jdou jen, já přijdu hned.“

Když přišel, viděl, že je zle. Mrákoty obcházely P. Vrbu, byl úplně vysílen. Když Held zastavil se i odpoledne u něho, zastal jej v bezvědomí, v Ceypek klečel u postele, bílou hlavu na peřině v dlaních a plakal, až se mu v týle černá mašle třásla.

* * *

Toho dne 15. měsíce března byla Věková jako na trní. Muž odešel ráno do radnice vyslechnout s ostatními patent, předtím už došlý a jako hrozné tajemství pod pečeti chovaný; vzrušoval tiché zákoutí venkovské tak jako královské město. Čekali tu spásu v palčivé toužebnosti jako tam. Věková neměla nikde stání; lekala se, a jako by neslyšela konejšení své sedmnáctileté dcerky, milé a svěží jako květ.

„Ach dítě, ach dítě, kdybys věděla! Pantáta se obává, ty nevíš, chudáku, s jakou přijde!“

Stál s ostatními v radní jizbě a napětí a zhluboka si povzdechl, když úřadující zkoušený radní vytáhl ze zásuvky dobře zamčené balík, když jej pozdvihl a ukazoval, že pečeti jsou jak náleží, celé, neporušené. Pak pukaly, vosk odletoval, tuhý papír obalu šustil a v rukou radního zabělal se tištěný arch.

V tu chvíli Věkovou doma všechno dusilo. Vyšla ven, na dvůr, do krámu, a zase na podsín vyhlédnout přes náměstí k radnici. Houf lidí tam dole i na schodech vedoucích ke dveřím, a vtom — Někdo z nich vyšel; Lídka stojíc za matkou, volala, že to pan rada; lidé ustupovali a on jal se čísti —pak --

„Pantáta!“ zvolala Lídka. „S Bílkem jdou.“

Věková se lekla. Šel zvolna, a jak docházel, viděla mu na tváři, že se něco stalo. Vyběhla z podsíně, vzala muže za ruku, tázajíc se v starostné nedočkavosti, co, jak tedy — Zaslechla, že Bílek mluví zostra, ale nedbala.

„Pojď, až doma,“ řekl Věk stísněně, ale promluvil už, jak vstoupili do krámu:

„Milá ženo, je zle, připrav se —“

V jizbě usedl na židli jako zmožený. Věková s dcerou nad ním, a proboha, co se stalo, ať mluví. Pověděl, jak bylo na radnici, co v patentu, jak bankocedule naráz klesly, že ze zlatky je dvanáct krejcarů. Nechápala hned a namítla, že když peníze nemají

Věk sténavě zavzdychav, otevřel zásuvku a vytáhl z ní balíček bankocedulí.

„To jsem chystal do Prahy, to mělo uhradit největší můj dluh u Stojespalla. Kdybych to byl tyto dni poslal, měl bych uplaceno dvanáct set. Včera to platilo tisíc dvě stě, dnes jenom dvě stě čtyřicet zlatých! Dluh ostane skoro celý! A staré dluhy se musí platit dle nové normy a tím vzrostou. Jsme na Opočen dlužni tisíc zlatých a jak jsem zhruba vypočetl, musím teď zaplatit přes tři tisíce sedm set. A teď počítej ostatní dluhy na domě —“

„Jezus Maria!“ zaúpěla Věková, „to jsme na mizině!“

„Jsme,“ povzdechl Věk, „a je hůř nežli po ohni. Tenkrát nebylo žádných dluhů, a teď — ó —“ a chytil se za čelo.

Lidce, ač všecku pohromu jasně nechápala, zajel ten bolestný povzdech do srdce jako nůž. Bylo jí otce nesmírně líto; sklesla u jeho nohou, objala ho, volajíc něžně, hlasem, jenž se chvěl pláčem:

„Pantáto, můj zlatý pantáto!“

* * *

Koncem dubna t. r. stěhoval se Ignacius Ceypek z bytu nebožtíka P. Vrby do malé světničky přes dvůr v zadním domě; mívala ji stará paní Marková, které nebožtík tak často, živě a rozhorleně vykládal o

francouzských jakubínech. Z těch čtyřiceti zlatých, které mu patent ze dvou set nechal, vydal kolik zlatých za zemřelého kaplana; náhrada se však našla v zásuvce černého stolu v poslední vůli, nebožtíkem, již loni sepsané. Tou odkázal Ceypkovi všecken nábytek, šatstvo i dvaatřicet loupežníků, ale také i pět set zlatých, které ovšem teď platily jenom sto. Ale byla to přece pomoc. Všecko mu do nového bytu odnesli, ale sám vzal na levou ruku koš, s nímž chodíval do trhu a v němž té chvíle měl uloženou svou starou kuchařskou knihu psanou, a pravou přitiskl sloupkové hodiny, jež uměly tři pěkné kousky. Vzpomněl, když je bral, jak nebožtík velebný pán je rád poslouchal, jak si někdy sám zatáhl za šňůrku.

Ceypek povzdechl, a jak se ohlédl prázdným bytem, zamíhala se mu víčka, při krajích náhle do krve zrudnuvší.

XXV - JAKO ADAGIO⁵⁵⁷

Když se pan z Hanoldu vrátil z vojny nedlouho před tím černým dnem státního úpadku, bylo jeho shledání s manželkou chladné. Neviděli se sice dlouhý čas, ale nebyli si proto vzácnější. Vášnivé Hanoldovo vzplanutí dávno vyhaslo, a nezůstalo ani jiskérky, kterou by dlouhá vzdálenost od ženy mohla zase prudčeji roznítit. Paní ho již svým zjevem nevábila a jí nemohly ten rok a ty měsíce, co žil od ní, vyhladit z duše všecko to pokoření, pohanu, kterými ji ponižoval.

Jí se uvolnilo, když odjel, a zarazila se, když oznámil, že se vrací domů. Lekla se o dosavadní klid, třebaže to byl teskný klid zklamané duše, ale přece klid. Nevyhlížela, nečekala, než na jedno přece pomýšlela živěji, ne bez napětí: jak se muž uvítá s Jeanettou.

Na první spatření chytil dítě, jež opustil batolící se, rozvazující a s nímž se shledal jako s kadeřavou, skoro čtyřletou holčičkou, chytil ji v živé radosti s hlučným projevem lásky.

⁵⁵⁷ (adádžo; ital.) - volný, pomalý hudební rytmus

V ten okamžik zajihlo v srdci paní Hanoldové smírnější náladou; ale když zakrátko byla i Jeanetta odloženou hračkou, vrátil se chlad. Z votavanského zámku uletěl klid jako vyplašené ptáče. Paní zase slýchala mužovy křiky, jeho klení, vídala jeho divoká vzkypění. Peskoval sluhy, vadil se s ouředníky, vybuchl často i vůči ní; býval ostrý až tvrdý na ni i na své jediné dítě. Co se jí týkalo, snášela s chladnou nevšímavostí, jednání však vůči rozmilému dítěti, často prudké, až bezohledné a nespravedlivé, popuzovalo ji; bránila dcerku, nelekajíc se, i když se muž nejdivočeji rozkatil.

V ty trudné dny došlo psaní od baronky Skronské, zvoucí neteř do Prahy. Když paní Hanoldová ty řádky četla, bylo jí, jako by z šeré a chladné místnosti vyhlédla pojednou do krajiny v jarní kráse, v plném slunci; touha ji v ten okamžik zažehla, vytrhnout se odtud, pryč odtud v ta místa, na která v samotě své, v komnatě i v starém parku, se tolik navzpomínala, na tetin dům, na jeho zahradu, na jeho hudební večery, jenž se jí od té chvíle, co tenkrát odtud ujela do Prahy před mužem, vyzářil vzpomínkami ještě krásnějšími a teplejšími.

Pro Helda vlastně vzrušilo ji tak tetino pozvání, pro Helda však také padl do toho hřejivého zášlehu zlatého světla těžký stín. Až do této chvíle mohla pevně pohledět muži do očí, a sama bez viny mohla jím v duchu opovrhovat. To svědomí drželo její síly, její hrdost a jistotu.

Ale jak se nad tetiným listem tak zaradovala, hned stihla samu sebe, že ne pro tetu, nýbrž pro něj, pro Helda. Ten byl jejím prvním pomyšlením. Zasmutnila se — Ne, nepojede, zůstane. Ty krásné chvíle přátelského porozumění ať zůstanou čisty. Kdyby byla u tety, Held by zas přicházel, a zdali by odolala jako tenkrát, když jí pověděl, jak hleděl v noci k jejímu oknu. Nezapomněla, jak jeho vzpomínka ji přemohla, jak ji náhle zima roztrásla, jak se jí tváří i do očí horko rozlilo a jak nesnadno se opanovala, aby mu řekla, aby nevzpomínal. Zdali by tak bylo i podruhé?

Odepsala, že do Prahy nemůže, ale kdyby si teta vyjela ven, na zámeček, tam že je bliž, tam že by spíše přijela. Když toto napsala,

zamyslíla se nad papírem. Held se asi o této odpovědi doví. Vycítí jistě. Co řekne?

Přišlo tetino druhé psaní s pozváním na zámček. Paní Hanoldová neváhala, nerozmýšlela se. Muži oznámila, že ji teta pozvala, a on, dobře postřehla záblesk v jeho očích, rád to uslyšel. Odjela s Jeanettou ihned k tetě. Těšila se, jak bude dcerkou překvapena, a neztlumovala si tichou, blaživou nadějí, že uslyší o pražské tetině společnosti, tj. o Heldovi.

Když na Votavanech záhy prohlédla, že její muž jest nejenom hýřivý záletník, ale i surový a často sprostý, nejednou hořce na tetu zatoužila, do čeho ji vnutila, jak jí život otrávila svou nejupřímnější starostlivostí. Než to bývalo jen na chvíle. Láska, kterou k ní od dětství lnula, byla pevnější. Měla jenom ji, své poslední útočiště, jediné srdce, které jí a její dítě milovalo. O tom se zase živě přesvědčila, když k ní po jejím pozvání přijela.

Baronka Skronská, opět churavá, zrovna okřála, když zhlédla roztomilou Jeanettu i její matku. Lory si všimla, jak teta starostlivě, zkoumavě na ni pohlédla, a cítila pak, že je k ní něžnější a pozornější. Po chladu a trapných scénách s mužem doma, na votavanském zámku, ocitla se v závětří, v tichém a slunném koutku. Na malém a tichém tetině zámčku jasně jí zase život.

Zpráv o Praze uslyšela. Teta vypravovala o známých, nejvíce o radovi Slívkovi, o hraběnce Bubnové a jiných známých. Také o Heldovi se zmínila s uznáním, a vřeleji nežli jindy, než přece jen stručně. Paní Hanoldová naslouchala s vážným klidem v tváři, ale v duši dychtivě. Čekala víc, byla by poslouchala, ale vláha tetiných slov ustala tuze záhy. Nechtěla jí i sobě minulost připomínat, a paní Hanoldová sama se neptala kvůli tetě.

Když s ní bývala na zámčku za svobodna, zdál se jí život v této vesnické samotě někdy až únavně, mrtvě tichý. Toužívала po Praze, zvláště když pole pustla a dech jeseně vanul malým parkem. Stesk jí napadal, nejtíže v rozvalinách starého hradu, jenž nedaleko na chlumu trčel, i na osamělém hřbitově vesnického kostelíka. Na ten vzpomněla i v listu,

kterým tenkrát dávala doktoru Heldovi zprávu o tetině nemoci, jak chodí hřbitůvkem, einsam, Sterbebedanken voll⁵⁵⁸, jako Hölty.

Tenkrát ještě ve vybásněném světě idyl, ve vysněné Arkadii, opojovala se také čarovnou romantikou, poezií nekonečné touhy a snila o smrti.

Ted', když jí život ty květy všechny porval i rozfoukl, kdy zhasla kouzelná zář iluzí, nechodila na ten hřbitůvek. Žila dítěti. Nejraději chodila s Jeanettou do malého parku. Tu ji sama opatrovala, hrála si s ní, vypravovala jí; ale najednou, když se děvčátko zabralo do nějaké hravé práce, když kamínky snášelo nebo se v písku hrabalo, zamyslí se na lavičce pod stromy jako na Votavanech. Ted' měla větší poklad vzpomínek než za svobodna. Ta ona chvíle z těch dnů, kdy ujela muži k tetě do Prahy, přimíhla se jí do myšlenek.

Ta ona chvíle, jak setkala se s Heldem v pokoji před tetinou ložnicí nebo v salóne, ta ona chvilka rozpravy, kdy minulost jim zapadla, kdy ani na budoucnost nevzpomněli v těch přátelských hovorech, při nichž jí bývalo tak blaživě volno, teplo, kdy cítili, že se sbližují, že si porozuměli.

Vzpomínky přicházely jako van, jako vůně, i když sama meškala v parku i když večer ve svém pokoji vyňala ze zásuvky rokokového, vykládaného sekretáře nevelkou knížku v deskách s mramorovým papírem, s rudou náhřbetní vinětou⁵⁵⁹ „Dafnys a Prwnj Plawec“, Nejedlého překlad Gessnerova díla, milou knížku, z které četl Held v tichém salónu tetině v Praze v onen krásný, slunečný den podzimní, kdy také stál na verandě a tak na ni hleděl, když ze zahrady po schodech chváta.

O svém muži s tetou nemluvila, nezačala, a ta, bojíc se vzbudit nemilý stín, sama se také ani nezmínila. A Hanold nepsal, neptal se, kdy žena se mu vrátí z dlouhé návštěvy, nepsal, ani kvůli dítěti ne.

Než dnové hojivého uklidnění dlouho netrvali. Jaro, v které baronka Skronská tolik doufala, nepomáhalo. Chorá paní se nejen nezotavovala, ale cítila, že je hůř, že se jí vrací stará její nemoc prudčeji nežli kdy jindy.

⁵⁵⁸ osamělá, plná myšlenek na smrt

⁵⁵⁹ viněta (z franc.) - nálepka

Koncem máje ulehla. Paní Hanoldová byla plná ouzkostí. Procházky do hradních rozvalin přestaly, do parku si vyšla málokdy, a když, vždy jenom na chvílku. Neměla stání samou ouzkostí o tetu, kterou opatrovala jako matku obětivě, bez oddechu.

Přehlížela ji s tajnou ouzkostí, a když rady okolních lékařů nepomáhaly, vyslovila jméno Heldovo, které sama před tetou nikdy nevyřkla. Bylo jednou v červnu za dusného podvečera. Nemocná baronka nezamítla. „Vždy mně pomohl,“ zašeptala namáhavě, „jen bude-li moci přijet.“

„Zítřka ráno pošlu psaní; přijede, doufám, vím to, a jistě se vám, tetinko, uleví,“ těšila paní z Hanoldu vřele, z přesvědčení.

Nemocná upřela na ni zapadlý, kalný zrak. Vděk z něho mluvil, a hluboké pohnutí i lítost; pojednou položila baronka svou vyhublou, žlutavou pravici na Latinu bílou ruku a zašeptala chvějivě: „Lory, odpusť mně —“

Lory překvapením okamžik mlčela; srozuměla hned, že teta myslí na doktora Helda. Lory se náhle sklonila, hluboce dojatá, k tetině ruce a líbala ji i rosila slzami.

Ještě té noci, když baronka usnula, zašla do svého pokoje, aby napsala Heldovi list. Otevřeným oknem vanul dech tmavé, teplé noci, vanul lahodně ze zahrady, z parku, nejurčitěji těžká vůně jeho kvetoucích, bezových křovin. Křepelčin hlas se za ním ozval tlumeně jako ze sna. Lahodná, vlašná noc, kdy touha omamuje srdce a rozehrává krev.

Lory nedbala ani vůně ani ptačího volání; seděla nad papírem, pero v ruce, zamyšlená, dojatá tetiným odprošením, jež jí tak žhavě připomenulo zapadlé sny a naděje i zmařené štěstí. Měla Heldovi psát, ale o sobě ne; nesmí ani povzdechnout, aby uslyšela u něho ohlas své tesknoty, nesmí ani slovem ulevit touze, jež prsa svírá, nesmí ani naznačit, co cítila prve u tetina lože, jak jí zachvělo, jak jí žalostně nitrem vykřiklo.

„Plná ouzkostí o svou nebezpečně nemocnou tetinku,“ začala psát, „píšu Vám, vážený příteli, a Vy mne a tetu, pevně doufám, neoslyšíte. Víam,

že žádám příliš, vím, jak Jste přetížen svou povinností, ale nezazlívejte mně. Běží o mou dobroditelku; kdyby odešla, kdož mi zůstane? Budu opuštěna se svým dítětem, neboť doma na Votavanech — Tam se nic nezměnilo, a návrat můj — Lekám se toho pomyšlení. Za poslední války žila jsem v trudné samotě, ale přece v klidu. Ale co teď nastává — Nezazlívejte mi, že o tom mluvím, ale je mi teskno. Pište, prosím Vás, smím-li tetě slíbit a ji potěšit, že přijedete. Budu Vám z té duše vděčna. Jeanetta vyrostla, je jako motýlek, roztomile žvatlá.

Přijďte, bojím se o tetu —

Vaše E. H.“

Četla, co napsala, a váhala, má-li nechat to o Votavanech. Ale on ví, všechno ví, cítí s ní, rozumí jí. Tenkrát v tetině zahradě v Praze, tenkrát na podzim, když prchla s Jeanettou ještě nemluvnětem z Votavan, když tam na zahradě Heldovi naznačila, proč přijela, proč musila přijet, jak je nešťastná, jak na ni pohlédl, jak se chopil její ruky a políbil ji z hlubokého dojmu, v soucitu i na znamení oddanosti.

„Seč jsem, všecko rád pro vás vykonám, věřte mi jako nejlepšímu příteli,“ řekl tenkrát.

Tíž padala, úzkost mizela, náhlé uvolnění přišlo. „Přijede, jistě přijede!“ Maně se ohlédla do otevřeného okna, ven do vlažné noci. Ucítla její dech, její vůni, uslyšela křepelčin ztlumený hlas. Jako uvábená přistoupila k oknu, čekala, ozve-li se křepelka, naslouchala tichému ševlu ze tmy parku, dýchala vůni květů.

Co dělá, myslila Helda, co teď dělá — Vzpomene-li také, zastaví-li se v Ječné ulici, pohlédne-li k jejímu oknu, jehož zář tenkrát pozoroval. Snad teď sedí doma u klavíru — Míhl se jí, kadeřavou hlavu málo zpět nachýlenou, v tváři za hry změněný, i v očích; hřeje mu v nich cosi nevýslovného, dojmavého, vroucného, co zvučí v jeho hře

Křepelka se již neozvala, stmělý park usnul, ani nepovzdechl, ale Lory stála dosud u otevřeného okna. Svíčka na sekretáři, na němž navrchu ležel Gessnerův „Dafnys“, dohořívala.

* * *

Třetího dne navečer našel doktor Held, vrátiv se do svého bytu, na stole psaní od paní Hanoldové. Dojalo jej a hned, ještě té chvíle napsal odpověď, že ochotně přijede, hned, jakmile si opatří zástupce; za den, nejdéle za dva že se vydá na cestu, že bude pospíchat. Těšil ji, aby se nestrachovala, vyslovil své vroucí účastenství.

Vše bylo srdečné, ze všeho listu vanula ochota a oddanost. Na tu cestu dost dalekou se odhodlal hned kvůli Loře. Náhlé zatoužení hnalo jej do spěchu, těšil se. Ráno poslal psaní na poštu; když nazejtří odpoledne se vypravil, když už chtěl vsednouti do kočáru, přinesl posel psaní a zase od paní Hanoldové. Held je neklidně rozpečetil, dychtivě četl. Pozdě!

Prudký záchvat zmohl baronku Skronskou, druhý den po tom, co Lory odeslala Heldovi list. Lory psala krátce, několik řádek, ale z těch cítil Held, jak je žalem zkrušena.

Za chvíli přichvátal rada Slívka povědět, jakou novinu mu oznamuje paní z Hanoldů.

„O pohřbu nepíše?“ ptal se Held. „Mně se o tom nezmiňuje.“

„Na ten je pozdě; dnes je. Ale jel bych tam přec,“ rada Slívka hleděl před se velmi starostně, „rád bych s mladou paní promluvil, potřebuje útěchy, ale píše, že hned po pohřbu pojede na Votavany. Snad bych ji už ani nestihl, jel bych nadarmo.“

„A na Votavany?“

Rada sebou trhl.

„Co vás napadá, tam! Ten divoch by ještě — ne, ne — Ubohá paní!“

Held v duchu litoval ještě vřeleji. Vzpomněl, co psala v prvním listu, jaký bude její návrat a další život se surovým důstojníkem. Kdy ji zas uvidí! Cesta zmařena; napsal nový list doufaje, že paní Hanoldová odpoví. Než list nepřišel ani ze záměčku barončina ani pak z Votavan. Tížilo jej to a starostně pomýšlel, že Lory snad stůně, nebo co se děje.

Paní z Hanoldů odjela všechna sklíčená nedlouho po pohřbu baronky Skronské do Votavan. Muž nepřijel na pohřeb, jen se písemně optal, kdy ona se vrátí, a že má-li jakési rovnání s tetinou pozůstalostí, ať nespěchá, ale ať píše, jak se hodlá dlouho zdržet, že pro ni a pro Jeanettu přijede, ale ať píše, ať včas oznámí. Paní Hanoldová si povšimla, nač tolik opakuje, aby mu dala napřed zprávu. Než byla již na odjezdu; i jindy by raději sama domů jela. Tím více nyní v obklíčení duše. Proto muži ani neodepsala a vydala se na cestu. Několik drobných památek po tetě si odvážela a dva listy Heldovy. Došly jí ještě na tetině záměčku, druhý před samým odjezdem. Zaplakala nad prvním, nad druhým se hluboce zamyslí. Held, vyslovuje svou soustrast, připomenul, co jí řekl tenkrát, když musila přijet do Prahy, prchajíc z Votavan, že ji prosil, aby věřila v ryzost jeho citu, v jeho přátelství, aby ve všem na něj spoléhala.

Z těch řádek ovanula jí těšivá pravda. Ano, on jediný. Ale jak, co může? Ona musí zpět, zpět kvůli dítěti. Musí. V tupé rezignaci usedla do kočáru, opouštějíc tichý záměček, jejž zdědil bratr nebožky tety, nezámožný úředník, otec četné rodiny. Cesta byla i jinak trudná. V ten čas panovala neobyčejná parna. Obilí nezrálo, ale schlo, hořelo. Bylo koncem června a již nastaly hlavní žně. Prořídlymi, plavými lány bělaly se košile sekáčů a pestřily se šátky i suknice žneček. Nezpívali jako jindy. Žeň byla chudá a vedro úmorné.

Paní Hanoldová, ubledlá, v černých šatech, seděla v povoze zamyšleně nebo se netečně rozhlížejíc. Teprve když druhého dne odpoledne se pojednou za lány vynořil temně zelený mrak jejich rozlehlého parku, jenž na plném slunci dřímá jako zakletý, zachvěla se a bezděky přitiskla k sobě Jeanettu vedle ní sedící, vedrem už zondanou. Už tu jsou! Zase jí připadlo, proč muž tak naléhal, aby mu oznámila svůj návrat.

Když dojeli k samému parku, dala zastavit a vystoupila, aby unikla nesnesitelnému vedru a mrakům prachu nekonečné, bílé silnice. Dusno

bylo, až mdlo, a staleté duby, javory a lipová alej lákaly pod svůj hustý kryt na stezky bez prachu v chladivém stínu.

Paní Hanoldová dala se s Jeanettou a její vychovatelkou pěšky starým parkem. U nového, empirového pavilónu pod starými duby a javory, kde tak ráda sedávala, prokmitla se jí mladá dáma, urostlá, bujné krásy. Přišedši mezi stromy, nepovšimla si příchozích a stoupala po schodech k otevřené terase pavilónu, mezi jejímiž sloupy zmizela.

Paní Hanoldové se zarazil dech. Jako uštknutá stanula, hledíc k pavilónu. To tedy! Chvatně, vzrušena, pobouřena brala se do zámku. Stezky prázdný, až na konci, u omšelé sochy s houštím čilimníkovým v pozadí, potkala zahradníka. Zastavila ho, poslavši vychovatelku s Jeanettou napřed. Zaražen, s bázní, pověděl na naléhavou otázku, na rozkaz Panin, že ta dáma tam v pavilónu bydlí, že přijela z Vídně, že tu je dobrých čtrnáct dní, pan baron ji pozval, že jí byl také naproti. Víc se neptala. Chvátala dál, ale ne daleko; na pobočné stezce manžel. Šel proti ní, ale ne jí naproti; jistě do pavilónu. S planoucímá očima, chvějícími se rty optala se po té dámě. S úsměvem pověděl, že ji pozval, že to je přítelkyně.

„Ale musí ještě dnes, a teď hned, z domu, mám-li vkročit do zámku.“

Sálavé oči Hanoldovy se zableskly a ne bez posměšku utkvěly na ubledlé, pohublé paní v černých smutečních šatech. „Zde já poroučím,“ odbyl ji brutálně, „už jsem vám řekl. Má přítelkyně tu zůstane!“

„Ta —“

„Dodst, sice!“ Hanold zbrunátněv mávl prudce rukou. Okamžik tak stáli proti sobě, pak paní uhnuvši ze stezky chvátala k zámku. Ale ani tam nevkročila. Na nádvoří poručila, aby připráhli do vozu, v kterém přijela, čerstvé koně, dala zavolat dcerku s vychovatelkou, a za chvíli vyjížděla ze zámku. Hanold meškal tou dobou v pavilónu.

* * *

Za čtrnácte dní přijela ze zámku nebožky tety, kamž se nejprve uchýlila, do Prahy k hraběnce Bubnové. Psala jí předtím, co se stalo,

oznámila jí, že zadala doktorem Blumentrittem o rozvod, a prosila ji, aby jí dala v Praze byt vyhledat a najmout. Hraběnka učinila vše ochotně neteři nebožky své přítelkyně, a když paní z Hanoldů přijela do Prahy, měly byt už přichystaný.

„Je na Spálené ulici, tichý, pohodlný, se zahradou. V tom domě bydlí také doktor Held.“ Oznamovala hraběnka.

Paní Hanoldová se opanovala; lekla se, ale na její ubledlé tváři ani záchvěv pohnutí. Nemohla odříci, nesměla a nemohla nic říci. Leknutí opanovala, nitro však zůstalo neklidno. Vzrušovalo ji pomyšlení, že bude s ním pod jednou střechou; divná zvědavost ji napínala, a zas už se lekala, co si on pomyslí.

Pozdě odpoledne vydala se s hraběnkou do svého bytu. Ani u hraběnky, ani tu se neoptala, kde doktor Held bydlí, v kterém patře. Nemohla, bála se. Ale jak vstoupily, v přízemí se ohlédla, a jak šly po schodech, zachvěla se v srdci pomyšlením, kdyby ho potkala, kdyby šel tak proti nim — S povzdechem vstoupila do svého bytu; krušilo ji, že se tak vrací do Prahy, po které se tolik natoužila, v smutkovém rouše, se smutkem v srdci, pohaněná.

Smrákalo se, když hraběnka Bubnová odešla. Jeanetta s vychovatelkou byly ve svém pokoji. Lory osaměla. Přistoupivši k otevřenému oknu, zahleděla se do červencového soumraku, dolů do zahrady, do korun rozložitých kaštanů. Dvě lípy stály poblíže domu a kývaly haluzemi skoro do samých oken. Byly na odkvětu, ale dýchaly ještě sladkou, těžkou vůní do šera, jež houstlo v zahradě obklopené zdí i starými domy zašlých prejzových střech.

Paní Hanoldová, jak byla v černých šatech, splývala v tmavém křeslu, do něhož u okna usedla, s šerem. I její antický účes tmavých vlasů tratil konturu, jen přibledlý, jemný obličej a bílé ruce, jak je, volně dozadu nachýlená zlehka položila na opěradla, prosvitovaly jímavě jako z temna starého obrazu. Myslila na Helda, je-li doma, ví-li už; a ví-li, co si pomyslí. Ale jistě ví, že hraběnka byt vyhledala, že ona nevěděla.

Líbezná prška tónů zdola, z přízemí se rozšuměla a řinula se otevřeným oknem do zahrady, do korun lip a nesla se dál do starých kaštanů, pod nimiž se tmělo. Jaká odpověď! Náhle jí připadlo, co tenkrát v tetině zahradě, na verandě doktor řekl, že by si přál mítí byt s okny do zahrady, aby tóny milé skladby nepadaly do hlučné, lhostejné ulice, nýbrž do zmlklých korun stromů. Padají tam, řinou se, a do srdce, do srdce

Naslouchala, tajíc dech, ne jako tenkrát, když před lety hrál, kdy se otrásla v blaživém těšení, čekajíc v rozkošně vzrušující dychtivosti. Teď teskně, elegicky, s duší zraněnou. Seděla nehnutě s očima rozšířenými, vnímajíc ohlasy Kouzelné flétny, jeho zamilované skladby, také jí zvláště milé. Utišení z ní vanulo, zkonejšení, a když šerem prosyceným vůní lip zakvílela árie Paminy, zarosily se jí oči slzami. Ale nepálily.

XXVI - O SKLADBÁCH DOKTORA SRNKY

Za dusného večera počátkem srpna seděla na Staré rychtě u „vlastenského stolu“ obvyklá společnost až na učitele Lumendu, jenž za té drahoty, kdy i pivu naskočilo, přestal chodit do hospody. Starý pan Hamous pil také mň, ale proto přece rozpínal knoflíky u vesty. Toho večera přišel k nim také doktor Srnka. Přišel v širokém, ale volnějším nákrčníku, v hnědém fraku a střízlivý.

„Herr Hýbl,“ začal jen sedl a vytáhnul z kapsy dvě malé knížky zánovní. „Tu vracím Miltona, das heisst die Obersetzung.“⁵⁶⁰

„Už přečetli!“ divil se Hýbl. „No, a —“

„Myslil jsem si, když s tou knížkou příběhli a chlubil se, to že je něco abych se podíval, myslil jsem si, že to je zas tak — vlastenské — no aber — mea culpa!⁵⁶¹ Znam originál, ich hab’ es verglichen⁵⁶², myslil jsem si, no naše řeč, kampak! Ale jak jsem začal,“ mluvil čím dále tím živěji, „ten

⁵⁶⁰ (hajst dý ýberzecunk; něm.) - Miltonův Ztracený Ráj, totiž překlad;

⁵⁶¹ (kulpa; lat.) - moje vina

⁵⁶² (frglichen; něm.) - srovnával jsem to

státní bankrot⁵⁶³ je velká rána, všude to mají v těle, a dlouho, dlouho se to bude kurýrovat, ale tohle —“ klepl prsty na knížky na stole ležící, „to je trefa, to je velká výhra! A ten pán, co to přesadil, ten pan Jungmann, och, och,“ ukazovák doktorův stoupal do výše „to je znalec mateřské řeči, a víc, o mehr!⁵⁶⁴ Was Weleslawin, was das —“ mávl zamítavě rukou, „aber das da, to je něco! Der hat den Genius der Čechensprache geweckt. Alles verjüngt, ein kühner Flug!⁵⁶⁵ Já si myslil, ach co — Ale tady to,“ chytl knížku, rozevřel maně, nehledaje, a začal deklamovat:

— — — *ted' blahosti*
ztráta trápí jej a muky pověčné.
Kolem obrací své oči tesklivé,
jeví zděšení a touhu, smísené
s pejchou zavlou a záštím hlubokým —

Deklamoval dál a všichni v úžasu naslouchali. Hýbl, zčervenav radostí, vrtěl sebou, nemoha dočkat, až doktor dočte. Pak mu prudce podal ruku, srdečně volaje:

„To máme radost, pane doktor! Vidějí, že to půjde!“

Toho večera zůstal doktor Srnka u „vlastenského stolu,“ ježž pan starý Hamous rozjařen častoval pivem. Když pak doktor, zrudlý zas a rozcuchaný, měl se k odchodu, zavolal si Hýbla do koutka, a vytáhnuv z náprsní kapsy složený papír, důvěrně mu oznamoval, že mu také něco přinesl, ne v české řeči, no ale —

„Aber mlčet, mlčet!“ napomínal tlumeně. „A pozor!“

Hýbl už dlouho nevydržel. Když přišel do svého pokojíčku „U zlatého slunce“ v Bartolomějské ulici, kdež nyní bydlil sám, rozbil papír a četl při lojové svíče:

⁵⁶³ bankrot (z ital.) - úpadek, přenesené pohroma

⁵⁶⁴ (mér; něm.) - či více

⁵⁶⁵ Was Weleslawin, was das — (něm.) - co (byl) Veleslavín, co to (bylo) aber das da (něm.) ale tohle tady der hat (dér hat den génius der čechnsprache gevekt, ales frjyngt, ajn kchýnr flúk; něm.) on vzbudil ducha české řeči, všechno zmladil, odvážný let

CONCERT

zum Besten der am 15. Wrz 1. J. Verungliickten.

Vorkommende Stücke:⁵⁶⁶

1. Der berühmte Fenstersturz! Ouverture zum 30jährigen Kriege executiert von der böhmischen Nationalkraft.

2. Kaiser Sigismund u. der Papst. Andante aus dem Concilium zu Konstanz für die Posauner des Weltgerichtes; vorgetragen von Johann Hus.

3. Der Ruf aus der Unterwelt oder das Finanzpatent. Duet für 2 Basstimmen mit Begleitung einer herzzerreissenden Pratsche. Text vom Grafen Wallis, gesungen von Ministerio.

Der Anfang ist praecise um diese Zeit, wenn der Böhme fühlen, dass er noch Gehirn im Schádel und Mark in den Knochen hat.“⁵⁶⁷

„Prachmiliónská Srnka,“ pomyslel Hýbl, když četl, „ta je smělá, ten by —“ zahleděl se na list. „Co by chtěl, co myslí! V tom to vře. Řeč ne česká, ale Čech, a jaký! A rebulant. Cítí, a jak cítí!“

⁵⁶⁶ Koncert ve prospěch postižených 15. března minulého roku

⁵⁶⁷ 1. Proslulý pád z okna. Předehra k třicetileté válce v provedení české národní síly (narážka na pražskou defenestraci 23. května 1618, již začala tzv. válka třicetiletá)

2. Císař Zikmund a papež. Andante ze sněmu kostnického pro pozounisty světového soudu; v přednesu Jana Husa. (andante, z ital., v hudbě znamená klidné tempo)

3. Hlas z podsvětí neboli Finanční patent. Dueto pro dva basové hlasy s doprovodem srdceryvné violy.

Text pro hraběte Wallise; zpívá ministerstvo (narážka na finanční patent z 20. února 1811, jímž se přepočítávaly peníze v poměru 1: 5)

Začátek je přesně v tu dobu, až Čech pocítí, že má ještě mozek v lebce a morek v kostech

XXVII - SKONČI SE SLZAVĚ

Patnáctého září navečer přednesla teta Máli mladému Věkovi poslední napomenutí v pokojíčku u prádelníku se soškou Panny Marie pod věncem. To již stál před ní mládenec osmnáctiletý, ale jako jindy s pochýlenou hlavou a neusmíval se v duchu jako někdy poslední dobou. Byl vážný ne pro to napomínání, aby se varoval pokušení, ale protože tu stál naposled, protože měl zítra odjet, nadobro se rozloučit s tetami. U hrobu „babičky“ Jetmarovy už byl, na rozloučenou stavil se u chirurgů, u Kamberských, odkudž se slzami v očích odcházel, i po mandlovně se ohlédl, kde „Emánek“ tak nehodně odpočíval v zásuvce starého mandlu, mladému truhlářskému mistru Vytlačilovi dal spánembohem, s kamarády se rozžehnal i v sousedství, a tam také na zahradě s Toničkou Zemanovou, jak se tam „náhodou“ přičiněním kamarádovy sestry sešli.

Přišel pozdě k večeři, teta Baruška hubovala, ráno však stírala slzy, když Vašík jim za všechno srdečně, sám dojat, děkoval a spánembohem dával. Otec pro něj nepřišel, aby ušetřil; oznámil synu písemně, jak je, jak je patentem skoro zničen, jak druhá rána přišla z neúrody, sucho že zmařilo žeň a jaká teď hrozná drahota, a jaká tíž dluhů.

O drahotě nemusil Věk nic dokládat, syn ji poznal i tu, když platilo se za korec žita 60 zl. a pšenice 100 zl., když bylo vejce za 12 kr. a máz piva za 48 kr., když teta Baruška prodala husu za 25 zl., ale když musila dát za pár střevíců 12 zl. a za podšíť bot když švec počítal zlatých dvacet.

Mladý Věk smutně odjížděl z Litomyšle, se strachem se blížil k domovu. Rozuměl, oč běží, co zkouší otec, co matka, jaký jejich zápas a podaří-li se jim udržet zděděný majetek. Jak by pak s nimi bylo a jak s Liduškou, a on jak by dostudoval! V skličujícím napětí pohleděl na otcovský dům, když vstoupil na náměstí. Nic nepozoroval, vše jako jindy i

okna plná květin. Ten pohled mu na okamžik uvolnil a potěšil ho. Nenechali jich uschnout v těžkých starostech, ještě snad

Věková se rozplakala, když vstoupil. Věk ho vítal vážně, mlčky, ale pohnutě. Syn se lekl, že je tak ustaraný, přepadlý. Ale za otcem jako křepelka, jako májové sluníčko rozmilá Lidka, s úsměvem na rtech, s láskou v očích, cítil, jak na něj starostně pohlédla, jak on — Nikdo první chvíle nezasteskl, jen mu snášeli, aby si pohověl. Věkovi se rozlil svit tiché radosti, když mu Vašík podal vysvědčení a když v něm zahlédl samý eminens⁵⁶⁸. Usmál se, pokýval hlavou, zadíval se na Václava, náhle však odvrátil hlavu. Oči ho pálily, cítil, že by mu slzy vyhrkly. Dolehla mu na duši těžká starost, jak dál, že nemá na syna ani groše, a bude-li i ten pilný, hodný hoch musít trpět, bude-li musít ze studií.

Ale ani nehlesl. Vyšel ven za prací a vyšel do krámu i po večeři, psal a počítal. Když se vrátil, byla Věková sama ve světnici. Věk se ptal po dětech.

„Liduška stele na sedničce Václavovi a Václav odskočil k starému Bílkovi. Povídal, těší se, že se hned zítra rozběhne na Dobřany k panu faráři.“

„Ubohý hoch! Tak dobře studuje, a kdyby teď měl přestat —“

Věková postavila prudce na polici džbán, ježž omyla.

„Mariáno,“ začal Věk šetrně, „musím ti říct, co tajím už kolik dní. Z Opočna psali, že nebudou čekat, že musím zaplatit.“ Usedl ke stolu.

„Tisíc zlatých —“ Věková, polekána, přistoupila volným krokem.

„Ne, přes tři tisíce a sedm set; a Stojespall udělal bankrot, advokát psal za věřitele, ať vyrovnam dluh. To musí být brzo, nebudou čekat. A ostatní dluhy —“

Věková byla jako pěna, dech se jí úzkostí tajil; jako obžalovanec tušila hrozný rozsudek. Zrak její tkvěl na muži, jenž mluvil s bolestnou odhodlaností. Bylo jí ho z té duše líto a hrůza ji obcházela.

⁵⁶⁸ eminens (z lat.) - výborná známka v prospěchu

„Mariáno, dělal jsem, co jsem mohl, bránili jsme se, ale už se neubráníme. Neudržíme ani pole, ani dům,“ vyrazil temně ze sevřených prsou.

Věková zaúpěla. Věk seděl mlčky, s pochýlenou hlavou. Okamžik úzkostného ticha; až Věková se ozvala slzavým hlasem:

„A co si počneme! Děti, můj bože!“

„To je to nejsmutnější. Už jsem o všem uvažoval, přemítal sem tam; nezbude nežli —“

Uvázl, nemohl dál.

„Co —“ vydechla Věková.

„Mariáno, já vím — ty za všechno lopocením teď tohle, já vím, pro tebe to bude nejtěžší,“ hlas se mu zachvěl, „ale jiné pomoci nebude nežli — odtud —“

„Odtud?“

„Do Prahy.“

Věková zbledla. Věk vstal.

„Všecko jsem uvážil a rozpočítal. Přijdeme-li o majetek, co tady; tam se spíš uchytíme.“

„Ne, ne!“

„Co tady, má zlatá, a pak ostaneme-li tu, musí Vašík ze studií.“

Věková vzhlédla k muži, jenž přerývaně pokračoval: „Také bych odtud těžko odcházel, ó — ale zkazit Vašíkovi studie a snad život —“

„Ne, to ne! Děj se vůle boží.“

Vypukla v pláč a jako zesláblá opřela se o muže; ten k sobě přitiskl a konejšil třesoucím se hlasem.